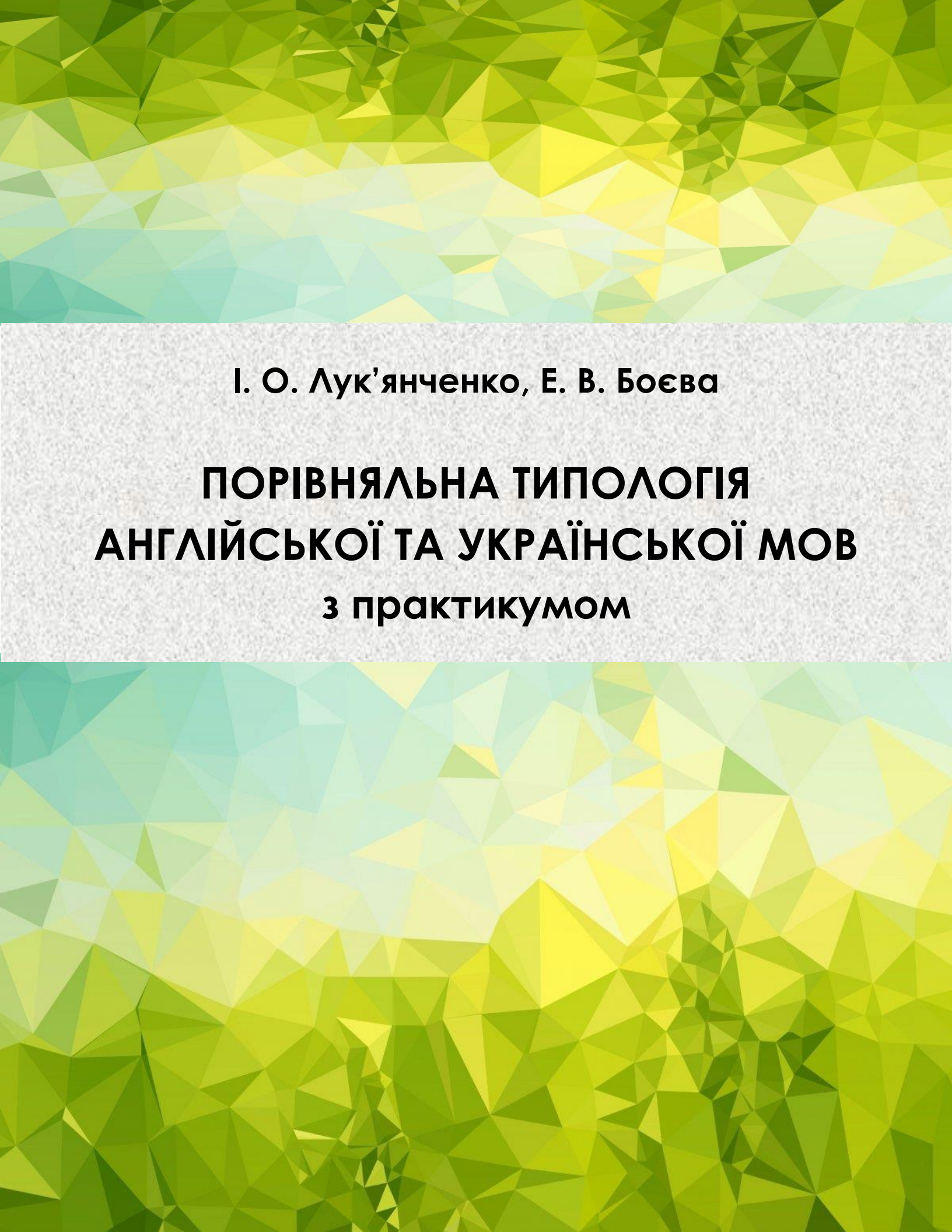

І. О. Лук'янченко, Е. В. Боєва

**ПОРІВНЯЛЬНА ТИПОЛОГІЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ
з практикумом**

**Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»**

І. О. Лук'янченко, Е. В. Боева

**ПОРІВНЯЛЬНА ТИПОЛОГІЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ
з практикумом**

навчальний посібник

**Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2025**

Порівняльна типологія англійської та української мов з практикумом: [навчальний посібник]. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 286 с.

*Друкується за рішенням Вченої Ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол засідання № 17 від 26 червня 2025 р.).*

Упорядники: *І. О. Лук'янченко*, канд. пед. наук, доцент (практикум, розділи 2, 3)
Е. В. Боєва, канд. філол. наук, доцент (розділи 1, 4, 5)

Рецензенти:

Н. О. Кравченко, доктор філологічних наук, професор, декан факультету романо-германської філології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

І. І. Шостак, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов, Одеський національний економічний університет

Навчальний посібник укладено з метою розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців мовно-літературної галузі та перекладачів. Посібник висвітлює основні типологічні відмінності та подібності між англійською та українською мовами на фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Мета посібника – ознайомити здобувачів освіти з типологічними особливостями англійської та української мов у порівняльному аспекті з точки зору системного підходу до мови, сформувати у них навички спостереження за мовним матеріалом і вміння робити самостійні висновки, розпізнавати та пояснювати основні мовні явища на практичному матеріалі, навчити їх використовувати отримані знання у комунікативній діяльності, практиці викладання англійської мови як іноземної та при перекладі. Посібник призначено для аудиторної або самостійної роботи здобувачів освіти факультетів іноземних мов.

УДК: 811.111'27+811.161.2'27:378.147(075.8)

© Лук'янченко І. О., Боєва Е. В. 2025

© Університет Ушинського, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1 ПОРІВНЯЛЬНА ТИПОЛОГІЯ ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	8
РОЗДІЛ 2 ТИПОЛОГІЯ ФОНЕТИЧНИХ СИСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	33
РОЗДІЛ 3 ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ СИСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	67
РОЗДІЛ 4 ТИПОЛОГІЯ МОРФОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	135
РОЗДІЛ 5 ТИПОЛОГІЯ СИНТАКСИЧНИХ СИСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	236
ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ	276
БІБЛІОГРАФІЯ	283

ПЕРЕДМОВА

У сучасному освітньому просторі якість фахової підготовки майбутніх фахівців мовно-літературного профілю та перекладачів визначається не лише рівнем володіння мовою, а й здатністю глибоко осмислювати її системну організацію та застосовувати лінгвістичні знання в освітньому процесі та творчо адаптувати їх до конкретних освітніх завдань.

«Порівняльна типологія англійської та української мов» як навчальна дисципліна створює лінгвістичну основу викладання англійської мови, допомагає глибше зрозуміти структури та функціонування не лише англійської, але й рідної (української) мови, їхні внутрішньосистемні та міжрівневі зв'язки, формує здатність здобувачів освіти ідентифікувати потенційні труднощі у процесі іншомовного навчання, прогнозувати й усувати помилки, зумовлені міжмовною інтерференцією, а також розробляти ефективні стратегії навчання з урахуванням спільних та відмінних особливостей мов. Для майбутніх перекладачів вона також є важливою складовою фахової підготовки, оскільки забезпечує здатність точно зіставляти мовні одиниці, коректно добирати перекладацькі відповідники, враховувати граматичні, лексичні та стилістичні відмінності мов.

Ідеї провідних науковців – Р. Ладі, У. Вайнрайха, Я. Фісіака, Л. Філіпович, І. Корунця та інших – доводять, що порівняльний аналіз мов не лише поглиблює теоретичне розуміння мовної структури, а й має безпосереднє прикладне значення: він виступає ефективним інструментом для прогнозування типових помилок, зумовлених міжмовною інтерференцією; дає змогу будувати навчальні стратегії з урахуванням типологічних особливостей рідної та іноземної мов; сприяє свідомому перенесенню лінгвістичних знань, розробці вправ для формування мовної компетентності; а також забезпечує фундамент для якісного перекладу шляхом глибшого розуміння структурних і семантичних відповідників у мовах, що є

особливо важливим у професійній підготовці майбутніх перекладачів. Отже, зіставний аналіз мовних систем сприяє не лише кращому розумінню іншомовного матеріалу, а й формує підґрунтя для методичної, перекладацької та комунікативної діяльності фахівця іншомовної освіти та перекладача.

Саме тому укладений посібник має на меті не лише теоретично ознайомити здобувачів освіти зі структурними особливостями англійської та української мов у порівняльному аспекті, а й допомогти їм сформувати практичні вміння: розпізнавати ізоморфні та аломорфні мовні явища, аналізувати їх, робити зіставлення, прогнозувати та попереджати помилки студентів/учнів, втілювати знання про типологічні риси мов у конкретних освітніх завданнях і адаптувати навчальні матеріали з урахуванням інтерференції та типових помилок. Здобувачі освіти мають навчитися застосовувати отримані знання у викладанні, перекладі, укладанні навчальних матеріалів, демонструючи здатність до професійного аналізу мовного матеріалу. Такий підхід забезпечує досягнення ключових програмних результатів навчання, зокрема критично аналізувати надбання світового мовознавства, зокрема у сфері сучасної англійстики, надавати власну інтерпретацію мовних явищ, використовувати англійськомовну та українськомовну спеціальну лінгвістичну термінологію; прогнозувати труднощі засвоєння здобувачами освіти мовного й мовленнєвого матеріалу та оволодіння мовленнєвою діяльністю, добирати пропедевтичні завдання для їх запобігання, визначати предметний зміст і послідовність його опрацювання; аналізувати та оцінювати мовний/мовленнєвий матеріали в освітньому процесі та адаптувати їх до конкретного освітянського контексту, створювати навчально-методичне забезпечення для проведення занять з англійської мови і зарубіжної літератури.

Особливу увагу в посібнику приділено розвитку аналітичного мислення, формуванню навичок класифікації мовних явищ, здійсненню міжмовного зіставлення, а також здатності прогнозувати труднощі, що виникають при навчанні

англійської мови носіїв української. Кожен розділ поєднує теоретичний матеріал з низкою практичних завдань, які спрямовані на закріплення знань, розвиток мовного чуття, вміння аргументовано пояснювати мовні явища, працювати з автентичними прикладами й застосовувати здобуту інформацію в реальних освітніх ситуаціях та у практиці перекладу.

Структура посібника побудована відповідно до принципів логічності, послідовності та системності. Він охоплює основні мовні рівні, пропонуючи до кожного блоку не лише теоретичний матеріал, але й практичні завдання, які орієнтовані на розвиток мовного чуття, аналітичного мислення, розуміння причин типових помилок, вміння працювати з іншомовним матеріалом, прогнозувати й пояснювати типові міжмовні труднощі. Така побудова матеріалу забезпечує не лише його засвоєння, а й сприяє формуванню професійної готовності майбутніх педагогів до ефективного викладання англійської мови з опорою на зіставлення з рідною мовою, а також перекладачів – до точного, стилістично адекватного передавання змісту іншомовних текстів.

Отже, матеріал посібника спрямований на формування низки ключових компетентностей, загальних та спеціальних, як-от: поглиблення розуміння предметної галузі та особливостей професійної діяльності, що реалізується через осмислення типологічних характеристик мов і їх застосування в освітньому процесі; здатності генерувати нові ідеї щодо організації освітнього контенту, розробки вправ та адаптації навчального матеріалу, а також застосовувати кращі педагогічні та лінгвістичні практики у процесі викладання; здатності роботи з різноманітними джерелами інформації, критичного аналізу; здатності аналізувати навчальну діяльність здобувачів освіти, прогнозувати типові труднощі в опануванні мовного й мовленнєвого матеріалу та будувати індивідуальні освітні маршрути; здатності оперувати спеціальною лінгвістичною термінологією та застосовувати отримані знання з мовознавчих дисциплін у практиці викладання та перекладу;

здатності здійснювати науковий аналіз і структурування мовного / мовленнєвого матеріалу в освітньому процесі з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів з метою розробки навчально-методичних матеріалів з навчальних предметів / дисциплін.

Посібник адресовано здобувачам освіти факультетів іноземних мов. Його зміст і структура відповідають вимогам освітньо-професійних програм і сприяють досягненню очікуваних результатів навчання.

Сподіваємося, що цей навчальний посібник стане надійним помічником у професійному становленні майбутніх фахівців мовно-літературного профілю та перекладачів, сприятиме підвищенню якості їхньої фахової підготовки, розширить лінгвістичне мислення та забезпечить необхідну методичну базу для свідомої й ефективної професійної діяльності.

ПОРІВНЯЛЬНА ТИПОЛОГІЯ ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1.1. Порівняльна типологія як розділ мовознавства

Типологія як розділ мовознавства спрямована на встановлення схожих загальних лінгвістичних категорій, які служать основою для класифікації мов різних типів, незалежно від їх генеалогічної спорідненості.

Порівняльна типологія – це розділ мовознавства, спрямований на дослідження мов у порівнянні з іншими мовами для встановлення їхніх особливостей, а також спільних і відмінних рис/явищ.

Як зазначає І. Корунець, порівняльна типологія спрямована на встановлення найбільш загальних структурних типів мов на основі їх домінуючих або спільних фонетичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей. Крім того, порівняльна типологія розглядає як лише домінуючі чи спільні риси, так й лише відмінні риси/явища, які зустрічаються як у мовах одного структурного типу (синтетичних, аналітичних тощо), так і в мовах різних структурних типів. У результаті порівняльна типологія досліджує особливості/явища на фонетичному/фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях [І. Корунець].

1.2. Предмет та завдання дисципліни

«Порівняльна типологія англійської та української мов»

Навчання іноземним мовам потребує наукового підходу до вивчення та опису типологічних особливостей фонетичної (фонологічної), лексичної, морфологічної та синтаксичної будови іноземної та рідної мов. Актуальним у цьому контексті є

визначення як загального типу, так і типологічних характеристик окремих рівнів іноземної та рідної мов.

У навчанні будь-якої іноземної мови важливо виявити типологічно значущі структурні відмінності цієї мови від рідної, з якою постійно порівнюється та від якої постійно відштовхується іноземна мова, що вивчається. Дослідження показують, що рідна мова завжди впливає на труднощі та помилки, які здобувачі допускають під час вивчення іноземної мови. У цьому випадку йдеться не про встановлення типології мови в цілому, а про визначення типологічних характеристик мови, що вивчається, відносно рідної. Цей вид типологічних досліджень називають порівняльною типологією рідної та іноземної мов.

Порівняльна типологія, як освітня компонента, що пропонується майбутнім викладачам іноземних мов та перекладачам, є сферою лінгвістики, що створює лінгвістичну основу викладання іноземних мов та перекладу, допомагає глибше зрозуміти структури та функціонування не лише іноземної (англійської), але й рідної (української) мови, їхні внутрішньосистемні та міжрівневі зв'язки, знайомить здобувачів освіти з методами та прийомами, за допомогою яких можна зіставляти факти іноземної (англійської) та рідної (української) мов для того, щоб як спиратися на знання рідної мови (трансференція), так й долати її інтерферуючий вплив.

1.3. Зв'язок порівняльної типології з іншими дисциплінами

Порівняльна типологія іноземної та рідної мов, як освітня компонента навчального плану підготовки майбутнього фахівця-мовника, ґрунтується на знаннях, які здобувачі здобувають під час вивчення різних теоретичних мовних дисциплін, а також деяких практичних мовних дисциплін на попередніх етапах навчання. Зокрема, історія англійської мови дає змогу простежити, як розвивалися

її структурні елементи та підсистеми, що є ключем до розуміння сучасного стану мови. Усвідомлення змін, що відбулися в середньовічний період, допомагає краще зрозуміти сучасну типологію англійської мови, яка суттєво відрізняється від української, хоча в минулому вони мали багато спільних рис.

Важливі дані для типологічного дослідження надають й інші дисципліни, зокрема теоретична фонетика, яка вивчає фонологічну систему мови, та лексикологія, що допомагає зрозуміти закономірності словотворення та інші характеристики лексичного складу англійської мови. Знання граматичної будови англійської мови, яке формується завдяки таким освітнім компонентам, як практична та теоретична граматики англійської мови, допомагає зрозуміти систему іноземної мови в цілому. А ось у процесі типологічного аналізу увага зосереджується на загальних закономірностях, а не на окремих випадках. Наприклад, для вираження множини в англійській мові існують різні способи, проте в типології розглядається лише стандартне додавання суфікса *-(e)s*, оскільки він є найбільш поширеним. Типологія також аналізує синтаксичну структуру мови, класифікуючи основні типи речень і словосполучень, поглиблюючи розуміння здобувачами синтаксичного рівня англійської мови.

Таким чином, типологічний аналіз базується на узагальненні інформації, отриманої з різних мовознавчих дисциплін, які вивчають як історичний розвиток мови, так і її сучасний стан.

Акцентуємо на значущості порівняльної типології для методики викладання іноземних мов і практики перекладу.

По-перше, порівняльна типологія дозволяє вчителям англійської мови усвідомлено використовувати рідну (українську) мову як інструмент навчання. Знання структурних і функціональних особливостей рідної мови допомагає учням краще зрозуміти нові мовні конструкції, виявляючи як їх схожість, так і відмінності. Це дозволяє створити умови для позитивного переносу знань, що є

важливим аспектом у процесі навчання. По-друге, допомагає подолати труднощі, пов'язані з інтерференцією. Інтерференція виникає, коли правила рідної мови негативно впливають на засвоєння іноземної. Використання порівняльного підходу дозволяє вчителям підкреслювати специфіку англійської мови, що допомагає учням усвідомлювати, які елементи можуть спричинити помилки.

Крім того, порівняльна типологія має безпосереднє відношення до теорії та практики перекладу. Професійні перекладачі, користуючись знаннями про схожості та відмінності між мовами, можуть уникати помилок, які виникають внаслідок багатьох розходжень у граматичній структурі мов чи неправильного сприйняття значення слів і фраз. Наприклад, важливо розуміти, що певні слова можуть мати різні обсяги значення в рідній та іноземній мовах, що може впливати на точність перекладу.

Важливо також зазначити, що порівняльна типологія стимулює розвиток мовної і когнітивної емпатії, дозволяючи здобувачам освіти бачити світ з іншої культурної перспективи. Це розширює їхнє світосприйняття і допомагає краще розуміти не лише мову, але й культуру, в якій вона використовується. В результаті, це формує більш глибоке і всебічне розуміння мовних явищ.

Отже, вивчення порівняльної типології, як навчальної дисципліни, формує не лише теоретичні знання, а й практичні навички, які є надзвичайно цінними у сучасному багатомовному світі.

1.4. Основні поняття порівняльної типології

Поняття аналітизму та синтетизму.

Терміни «аналітизм» і «синтетизм» у мовознавстві були запроваджені Августом Шлегелем (1767–1845), який поділив мови на ранні – синтетичні, та пізні – аналітичні. Згодом ці поняття уточнили: до синтетичних мов віднесли ті, що

мають категорію відмінка з чітко вираженою системою відмінкових форм, а до аналітичних – мови, де граматичні відносини передаються через порядок слів та службові слова.

Поняття про тип мови.

Одним із ключових понять лінгвістичної типології є поняття «тип мови». Однак дати йому точне визначення досить складно. Це пояснюється тим, що досі не сформувався єдиний підхід серед науковців щодо дефініції цього поняття. Також не встановлено чітких критеріїв, які могли б слугувати надійною основою для визначення того чи іншого мовного типу.

Виявлення певних зв'язків між мовними явищами свідчить про те, що поняття «тип мови» включає наявність взаємозв'язків між ознаками, які формують той чи інший тип. «Тип» можна визначити як стійку сукупність основних характеристик мови, що перебувають у певних відносинах між собою, причому наявність або відсутність однієї ознаки зумовлює відповідну наявність чи відсутність інших ознак. Чеський лінгвіст В. Скалічка, досліджуючи проблему лінгвістичної типології, дійшов висновку, що мови світу можна розподілити за п'ятьма основних типами: флективний/аглюнативний, інтрофлективний, аглютинативний, ізолюючий та полісинтетичний.

Науковець наголошував, що в кожній конкретній мові ці різні типи співіснують одночасно. Це підтверджує, що мовний тип є певним абстрактним поняттям, яке виявляється в кожній окремій мові або мовній групі. Водночас спостереження за природними мовами свідчать, що жодна з них не відповідає повністю жодному з п'яти визначених типів. Наприклад, в англійській мові, яка з історичного погляду належить до флективного типу, чітко простежуються риси аглютинативної будови. Зокрема, це однозначність словозмінних морфем (суфікси множини *-s*, *-en*, які виражають виключно число), а також відсутність категорії граматичного роду, що спричиняє відсутність узгодження між іменниками,

прикметниками та присвійними займенниками. Порівняйте: *англ.: the old house – the old houses; укр.: stare село – starі села*. В українській мові, яка в основному має синтетичну будову, можна виявити й аналітичні елементи. Це стосується, зокрема, утворення форм майбутнього часу та ступенів порівняння прикметників. Наприклад: *буду писати, більш цікавий*. З наведених прикладів очевидно, що в чистому вигляді жодного мовного типу не існує. У структурі будь-якої мови присутні риси різних типів. Однак при визначенні типології мови враховуються ті особливості, які домінують, охоплюючи всі рівні мовної системи.

Отже, наведемо основні відмінні риси, які дозволяють розрізнити мовні типи. Флективний тип характеризується наявністю узгодження, яке може відбуватися за такими граматичними категоріями, як рід, число, відмінок чи детермінативність. Узгодження передбачає мінімум двоморфемну структуру слова, що включає корінь і афікс. Порівняйте: *англ.: water + 0, table + s, child + ren* (тобто корінь + афікс або нульова морфема). Аглютинативний тип, на відміну від флективного, має обмежену систему узгодження. Іменники у початковій формі зазвичай складаються з однієї морфеми, наприклад: *англ.: book, house, car*. Відмінкові афікси додаються чітко і послідовно, не змінюючи кореневу основу, як у формах *book + s – books, house + s – houses, car + s – cars*. Ізолюючий тип, подібно до попереднього, не має узгодження, натомість використовує прилягання, чіткий порядок слів у реченні, а також прийменники і різноманітні частки для вираження відношень між словами. Полісинтетичний тип відрізняється тим, що слова можуть виконувати функцію цілих речень. Інтрофлективний тип характеризується використанням голосних у граматичних цілях, наприклад, для вираження числа чи видо-часових форм, а також відсутністю словозмінних морфем. Порівняйте: *англ.: he walked – he walks – he was walked*.

Отже, підсумовуючи дискусію про типологію мов, можна сформулювати таке важливе твердження: в типології існують три ключові поняття, для кожного з яких

є відповідний термін, зміст яких потрібно чітко розрізняти: тип мови, який означає стійку сукупність основних ознак мови, що взаємопов'язані між собою таким чином, що наявність або відсутність однієї ознаки визначає наявність або відсутність інших ознак; мовний тип, що позначає стійку сукупність головних ознак мови, які перебувають у певних зв'язках без прямого відношення до конкретної мови; мовний тип, який означає наявність в одній мові ознак, що відповідають ознакам іншого мовного типу.

Поняття аломорфізму та ізоморфізму.

В типології важливу роль відіграють два поняття – «ізоморфізм» (від грец. *Isos* – «однаковий», *morphe* – «форма») та «аломорфізм» (від грец. *allos* – «інший», *morphe* – «форма»).

Ізоморфізм розуміють як однотипність структури конститутивних мовних одиниць різних рівнів, наслідком чого є або може бути однотипність відносин між цими одиницями на різних рівнях, тоді як *аломорфізм* навпаки, означає структурну або функціональну відмінність між мовними одиницями, що виконують однакові або подібні функції в різних мовах.

Наприклад, вираження майбутнього часу в англійській мові за допомогою аналітичної конструкції (*will + verb*) та в українській – шляхом афіксації (наприклад, *писатиму*) є прикладом аломорфізму. Тобто, функція одна – вираження майбутнього часу, але форми її реалізації різні. Ще більш виразний аломорфізм простежується при порівнянні системи іменника в німецькій та англійській мовах. У першій іменник характеризується чотирма категоріями: роду, числа, відмінка та детермінативності. В англійській мові ж він має лише дві категорії: числа та детермінативності.

Як приклад явища ізоморфізму між українською та англійською мовами можна розглянути наявність категорії числа (однина/множина) в іменниках. В обох мовах існує граматична опозиція між однинною та множиною, що реалізується

морфологічно, тобто шляхом зміни форми слова: *book* – *books* в англійській мові, *стіл* – *столи* в українській. Це свідчить про типологічну спільність у вираженні даної граматичної категорії, попри різницю в мовній формі реалізації.

Таким чином, у процесі порівняльного аналізу мов важливо враховувати як ізоморфні, так і аломорфні риси. Ізоморфізм дає змогу виявити типологічні подібності, що полегшує вивчення іноземної мови, адже на основі рідної мови легше зрозуміти схожі мовні явища. Аломорфізм же вказує на специфіку мовних систем, яку необхідно враховувати в процесі навчання, щоб уникати інтерференції й формувати точне мовне чуття.

1.5. Основні напрямки типологічних досліджень

Різноманітність мовних структур, з якими європейці зіткнулися у XVII–XVIII століттях завдяки розвитку мореплавства та торгівлі, не могла залишитися поза увагою вчених. Особливий інтерес до цього питання виник після знайомства з мовами Давньої Індії, зокрема з санскритом, який вирізнявся добре розвиненою флективною системою, класифікацією іменників за основами та складною фонологічною будовою.

Німецький науковець Ф. Шлегель (1772–1829) першим звернув увагу на відмінності в мовній структурі та запропонував поділ мов на дві групи: мови з афіксами та флективні мови (у книзі «Про мову і мудрість індійців»). Згодом його брат, А. Шлегель (1767–1845), удосконалив цю класифікацію, виокремивши три класи: мови без граматичної структури, афіксальні та флективні мови. Крім того, саме він запровадив поділ мов на синтетичні та аналітичні.

Однак справжнім засновником мовної типології як окремого розділу мовознавства слід вважати німецького лінгвіста В. Г. Гумбольдта (1767–1835). Досліджуючи структуру багатьох мов, він першим запропонував їхню типологічну

класифікацію, ґрунтуючись на здатності слів певної мови приєднувати той чи інший тип морфем. Відповідно, В. Гумбольдт поділив усі відомі йому мови на чотири групи: ізолюючі, аглютинативні, флективні та інкорпоруючі.

Німецький лінгвіст Ф. Бопп (1791–1867) один з тих хто розробив порівняльний метод у мовознавстві, звернув увагу на складову структуру коренів слів. На цій основі він виокремив мови, в яких корені слів складаються з одного складу, та мови, в яких корені можуть поєднуватися як з іншими коренями, так і з різними морфемами.

Трохи пізніше інший німецький мовознавець, А. Шлейхер (1821–1868), спробував уточнити класифікацію В. Гумбольдта, доповнивши її окремими деталями. Він називав учення про мовні типи морфологією, а класифікацію мов на основі відмінностей у їхній структурі – морфологічною.

В. Гумбольдт і А. Шлейхер вважали, що ізолюючі мови є найдавнішими, аглютинативні – перехідними, а флективні – найбільш розвиненими. Вони розглядали морфологічні типи мов як висхідні ступені розвитку, вершину якого становлять індоєвропейські мови. Тому типологічна класифікація, що сформувалася в першій половині XIX століття, мала оціночний характер, оскільки одні мови сприймалися як менш досконалі, а інші – як більш досконалі.

Наступний етап у розвитку типології пов'язаний із німецьким мовознавцем Г. Штейнталем (1823–1899), який звернув увагу на синтаксичні зв'язки між словами. Фактично, він перейшов від морфологічного аналізу до синтаксичного, що дозволило розширити межі типологічних досліджень, додавши ще одну класифікаційну ознаку.

Продовжуючи дослідження Г. Штейнталя, швейцарський мовознавець Ф. Містелі (1848–1916) запропонував два нові критерії для типологічної класифікації мов, доповнивши вже існуючі: розташування слова в реченні та внутрішню структуру слова.

Останнім представником цього напрямку був німецький лінгвіст Ф. Фінк (1867–1910), який розглядав слово як основну типологічну одиницю. У результаті своїх досліджень він виділив вісім основних типів мов: субординативний, інкорпорууючий, впорядковуючий, коренево-ізолюючий, осново-ізолюючий, коренево-флексивний, осново-флексивний і групо-флексивний [І. Корунець].

Підсумовуючи типологічні дослідження XIX століття, можна зазначити, що цей період в історії типології характеризувався прагненням учених створити струнку і логічну типологічну класифікацію мов. Усі теорії будувалися виключно на основі морфологічної структури слова, без урахування інших критеріїв класифікації. Отже, ці дослідження можна об'єднати під назвою ***класифікаційний напрямок типологічних досліджень***.

З розвитком науки про мову, що розглядалася як складна багаторівнева система, підходи до типології зазнали змін. Дослідники переглянули свої погляди, особливо щодо критеріїв, які визначають типологічні особливості мов. Виникла тенденція базувати типологічну характеристику та класифікацію мов на системі взаємоперетинних ознак, що, своєю чергою, сприяло появі нових напрямків у типології.

Одним із таких напрямків стало формування так званої ***ступеневої або багатобічної типології***, головним представником якої був американський лінгвіст Е. Сепір (1884–1939). Він обґрунтовано піддав різкій критиці морфологічну класифікацію, вказуючи на її недоліки, зокрема на хибне припущення про еволюцію мовних структур від простіших до складніших. Важливим аспектом концепції Е. Сепіра є його твердження про те, що в окремих, навіть географічно віддалених мовах, простежується схожий напрям розвитку. Це означає, що такі мови поступово набувають типологічно подібних рис, формуючи певні мовні моделі або типи.

Е. Сепір визнавав типологічний характер розвитку мов, у зв'язку з чим запропонував три основні критерії:

➤ Спосіб об'єднання морфем (як словозмінних, так і словотвірних). Виходячи з цього критерію, він виокремив такі типи мов: ізолюючий, аглютинуючий, фузійний і символічний.

➤ Рівень синтезу, тобто ступінь поєднання в одному слові різних значень – як лексичних, так і граматичних. Згідно з цим критерієм, Е. Сепір визначив аналітичний тип мови, в якому комбінування понять усередині слова відсутнє. У мовах синтетичного типу слова можуть приєднувати афіксальні морфеми, що робить їх більш різноманітними за змістом. Полісинтетичний тип мови характеризується ще вищим рівнем синтетичності.

➤ Природа граматичних процесів, через які відбувається приєднання морфем: ізоляція, аглютинація, фузія та символізація. Спираючись на ці три критерії, дослідник виділив чотири основні типи мов: прості чисто-реляційні, складні чисто-реляційні, прості мішано-реляційні та складні мішано-реляційні.

Подальший розвиток цей напрям отримав у працях американського типолога Дж. Грінберга (1926–2001), який поставив собі за мету створити морфологічну типологію мов на основі числових даних. Для цього він визначив низку мовних ознак, які вважав ключовими для типологічної класифікації. Серед них – рівень синтезу в мові, ступінь аглютинації та характер словоскладання. Щоб отримати числові показники, Дж. Грінберг підрахував кількість відповідних випадків на кожні сто слів, узявши це число за основу для обчислення відсоткового співвідношення. Поділивши отримані дані на сто, він вивів значення, що, наприклад, відбиває співвідношення кількості суфіксів до загальної кількості слів [І. Корунець].

Як ще один напрям типологічних досліджень згадаємо так званий *характерологічний напрям*, який здебільшого розвивався представниками

Празької школи, що ставила перед собою завдання детально описати типологічні особливості окремої мови у порівнянні з іншими, щоб таким чином підкреслити її унікальність.

Серед представників характерологічного підходу варто відзначити чеських учених, зокрема В. Скалічку (1909–1991), який у своїх працях з типології визначив характеристики п'яти мовних типів на основі певних диференційних ознак; В. Матезіуса (1882–1945), який пропонував створити лінгвістичну характерологію, спираючись на дослідження західних мов; а також Е. Леві, який, описуючи окремі мови, прагнув виокремити їхні найхарактерніші риси [І. Корунець].

Суттєвий внесок у розвиток характерологічного напрямку зробили праці німецького лінгвіста П. Гартмана (1921–2015), що ґрунтувалися не просто на формальному описі мовних систем, а на спробі інтерпретації мовної структури в контексті її функціонування та взаємозв'язків з іншими мовами. Це створювало міцне підґрунтя для подальших типологічних і зіставних досліджень у межах європейської лінгвістичної традиції.

Відмовившись від створення загальної класифікаційної типології, низка вчених зосередилася на вивченні типології окремих мовних підсистем і категорій. Це призвело до формування напрямку, який В. Скалічка схарактеризував як такий, що об'єднує окремі мовні явища, а ми визначимо його як *типологію мовних систем*.

Однією з перших праць, присвячених типології мовних систем, стала відома книга Н. Трубецького (1890–1938) «Основи фонології», яка започаткувала дослідження у сфері фонологічної типології. Окрім розгляду низки загальнотеоретичних питань, у ній подано типологічні характеристики фонологічних систем багатьох мов. Досліднику належить також теорія спорідненості мов, згідно з якою мовні угруповання визначаються подібністю у фонологічній, морфологічній та синтаксичній структурах. Цей підхід

протиставляється традиційному поділу на мовні сім'ї, які базуються на спільності лексичного складу та граматичних засобів.

Серед інших визначних представників цього напрямку варто згадати А. Ісаченка, Ч. Базелля, П. Фортунатова, І. Мещанінова.

Так, А. Ісаченко (1906–1977) досліджуючи слов'янські мови та використовуючи критерії кількості голосних і музичного наголосу, виокремив два типи мов: вокалічний і консонантний.

У свою чергу Ч. Базелль (1907–1995), аналізуючи синтаксичні відносини, встановив зв'язок між основними типологічними характеристиками мови та видами синтаксичних зв'язків. Він вважав, що структура речення відіграє ключову роль у формуванні типологічного портрета мови та підкреслював важливість порядку слів як засобу граматичного маркування.

Видатний мовознавець П. Фортунатов (1848–1924), спираючись на розроблені ним критерії будови форми слова та співвідношення його морфологічних частин, доповнив типологічну класифікацію В. фон Гумбольдта. У своїх дослідженнях він виокремив семітські мови в окремий тип – флективно-аглютинативний.

Вагомий внесок у розвиток типологічної теорії здійснив І. Мещанінов (1883–1967), який сформулював основні принципи синтаксичної типології, звернувши увагу на способи групування членів речення. Зокрема, учений наголошував на важливості вивчення позиційних моделей речення, тобто порядку розміщення головних і другорядних членів, що уможливило класифікацію мов за типом SVO, SOV тощо. Типологічна концепція І. Мещанінова істотно вплинула на подальші дослідження в галузі синтаксису та стала теоретичною основою для формування функціонально-комунікативного підходу до аналізу мовної структури.

Важливим для розуміння типології є також внесок Р. Якобсона (1896–1982), який наголошував на системній природі мови. Він наголосив, що основою типології є не просто перелік окремих елементів, а цілісна мовна система. Під нею

він розумів морфологічну та фонологічну структури, закони мовної організації, взаємозалежність її складових і мови в цілому. Р. Якобсона вважав, що аналіз подібностей і відмінностей в історії споріднених мов може надати цінні дані для порівняльно-історичного мовознавства.

Слід також зазначити, що у другій половині ХХ століття інтерес до типологічної класифікації мов змістився в напрям аналізу загальних закономірностей, притаманних більшості мов – *типології універсалій*. Відповідно, виникло поняття мовних універсалій – спільних для багатьох або всіх мов структурних, функціональних і когнітивних ознак. Це дало змогу перейти від класифікаційного та характерологічного підходів до аналітичного, що передбачає не лише опис мов, а й виявлення закономірностей функціонування мовної системи загалом.

Поняття мовної універсалії було розвинене американським лінгвістом Дж. Грінбергом (про нього ми вже згадували вище), який запровадив чітку типологізацію універсалій на основі аналізу великої кількості мовних систем. На думку вченого, універсалії є результатом функціональної організації мови як комунікативного засобу, а їх аналіз сприяє розумінню як мовної різноманітності, так і мовної єдності. Дж. Грінберг визначив два основних типи універсалій: абсолютні (що притаманні всім мовам без винятку) та імплікативні (що мають умовний характер і реалізуються за наявності певних структурних умов).

Абсолютні універсалії – це такі мовні характеристики, які присутні в усіх досліджених мовах. Наприклад, усі мови мають вокалічну й консонантну системи, розрізняють граматичні категорії часу, аспекту або способу, використовують певні граматичні засоби для вираження синтаксичних зв'язків.

Імплікативні універсалії формуються у вигляді умовних залежностей: якщо в мові є ознака Х, то обов'язково буде і ознака Y. Наприклад, якщо в мові існує граматична категорія подвійного числа, то в ній, найімовірніше, буде і категорія

множини. Такі універсалії дозволяють виявити структурні закономірності в мовах незалежно від генетичної спорідненості.

Крім того, універсалії можуть бути синхронічними (характеризують мовний стан на певний момент часу) та діахронічними (відображають мовні зміни й тенденції розвитку мов). Діахронічні універсалії особливо важливі для історико-типологічного аналізу, оскільки вони виявляють сталі напрями еволюції мовних структур. Наприклад, у багатьох мовах світу спостерігається тенденція до переходу від синтетичних форм до аналітичних, що засвідчує існування універсальної закономірності граматичної еволюції [О. Карат].

Сучасна типологія універсалій охоплює різні рівні мовної системи – фонологічний, морфологічний, синтаксичний, семантичний і прагматичний. На кожному з них виділяються окремі типи універсалій, як-от: фонологічні універсалії (наприклад, у більшості мов існують мінімальні пари голосних (*як-от*, /i/, /a/, /u/), що забезпечують максимальну артикуляційну дистанцію); морфологічні універсалії (більшість мов розрізняють граматичні категорії числа, роду, особи); синтаксичні універсалії (поширеним є порядок компонентів у реченні за моделлю підмет–присудок–додаток); семантичні універсалії (у мовах світу існують слова або структури, які виражають базові поняття, пов'язані з простором, часом, кількістю); прагматичні універсалії: (у всіх мовах існують механізми вираження ввічливості, мовленнєвих актів (запитання, наказу, прохання тощо)).

У результаті сучасна типологія універсалій не лише поглибила уявлення про внутрішню організацію мов, а й стала ефективним інструментом для зіставного аналізу та прогнозування мовного розвитку. Вона дозволяє обґрунтовано порівнювати мови, виявляти закономірності їх функціонування та будувати більш точні моделі мовної системи.

Типологія універсалій тісно пов'язана з іншими напрямками типологічних досліджень, зокрема з функціонально-комунікативною та когнітивною типологією,

які розглядають мову як інструмент передачі знання й мислення. Таким чином, типологія універсалій формує сучасну методологічну основу для глибокого та комплексного вивчення мовного різноманіття у межах загального мовознавства.

Подальший розвиток типологічні дослідження отримали у зіставному вивченні конкретних мов, зокрема англійської та української. Аналіз їхньої типологічної спорідненості та відмінностей є важливим для розуміння глибинних структур кожної з мов, а також для вирішення практичних завдань підготовки майбутніх фахівців у галузі іншомовної освіти та перекладу.

Reflective Practice Questions

✓ *What have I already known about this topic?*

✓ *What new information have I learned? Why do I find it meaningful or important?*

✓ *Which aspects of this topic have been challenging or unclear to me? What questions do I still have?*

✓ *How can I apply this knowledge in practice? In what situations might it be useful for my studies, teaching, or future professional growth?*

Comprehension Check and Discussion Questions

1. What is the main focus of contrastive typology as a branch of linguistics? What are the key structural levels analyzed in comparative typology?
2. What is the role of contrastive typology among other typological disciplines?
3. What criteria are used to classify languages typologically? How do genealogical and typological classifications of languages differ?
4. What are some practical applications of contrastive typology in linguistics and beyond? How can knowledge of contrastive typology help language teachers improve their teaching methods? In what ways does contrastive typology contribute to translation studies?
5. What are the main differences between analytical and synthetic languages, and where do English and Ukrainian fit in?
6. Why do no languages fit perfectly into one typological category, and what implications does this have for language classification?
7. Why is the study of universals important in contrastive typology?
8. What was the contribution of F. Schlegel to typological studies? How did A. Schlegel modify the classification elaborated by his brother?
9. Why is W. von Humboldt considered the founder of typology? What are the four language types identified by W. von Humboldt? What additions did A. Schleicher make to Humboldt's classification? How did F. Fortunatov modify Humboldt's classification?
10. How did F. Bopp's comparative method influence typological classification?
11. How did G. Steinthal expand the scope of typological research?
12. What new classification criteria did F. Misteli introduce? What was the contribution of F. Fink to typological studies?

13. Why did E. Sapir criticize the morphological classification of languages? What are the three criteria suggested by E. Sapir for typological classification? What is the significance of the concept of “parallel linguistic development” in Sapir’s approach?
14. How does J. Greenberg’s approach differ from traditional morphological classification?
15. How did the Prague School contribute to typological studies? Who are the representatives of the Prague School?
16. What are the key principles of the characterological approach to typology?
17. How does phonological typology, as introduced by N. Trubetzkoy, differ from morphological typology? What is the difference between a linguistic family and a linguistic type, according to Trubetzkoy?
18. What were other scientists’ contributions to typological research?
19. Why did early classifications prioritize morphology over syntax or phonology? What were the limitations of 19th-century typological classifications? How do linguistic typologies of the 20th century differ from the 19th-century classifications?
20. Which typological classification do you find most convincing, and why?

1.1. After reading chapter 1, identify the key terms, provide their English equivalents and compile a glossary with definitions for each term to enhance understanding.

1.2. Read the following statements carefully and determine whether they are True or False based on your understanding of chapter 1. If a statement is false, explain why.

1. Contrastive typology considers both dominant and divergent features of languages, even those belonging to different structural types.
2. The primary goal of contrastive typology is to classify languages strictly based on their historical development.
3. One of the goals of contrastive typology is to reveal linguistic universals – features shared by all languages.
4. English and Ukrainian languages have no typological similarities.
5. English and Ukrainian once shared many typological features, but historical changes have made their structures more distinct.
6. The concept of linguistic type in typology refers to a fixed set of features that every language of a particular type must have.
7. The distinction between synthetic and analytic languages was introduced by A. Schlegel.
8. Synthetic languages express grammatical relationships primarily through word order, while analytic languages rely on inflectional endings.
9. The Ukrainian language, which primarily exhibits synthetic features, has no examples of analytic structures.
10. In typological classification English is considered a purely analytical language, with no synthetic features.

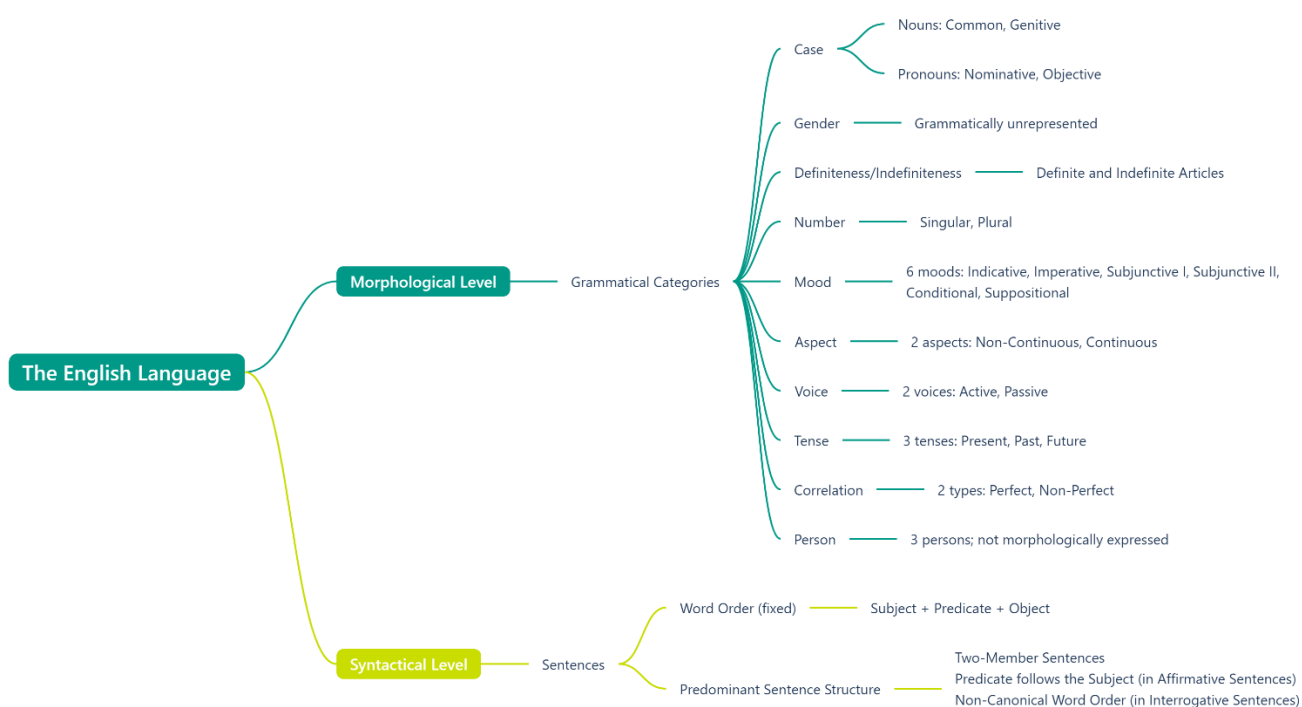
11. No real-world language can be classified as a purely synthetic, analytic, or agglutinative language.
12. Structural features of languages can change over time, affecting their classification in comparative typology.
13. H. Steinthal focused only on morphological features, without considering syntactic structures in language classification.
14. E. Sapir criticized morphological classification, believing that it presupposes the evolution of language structures from primitive to complex.
15. Ferdinand de Saussure pointed out the relevance of syntactic relations within the broader framework of the linguistic system, marking a shift towards more all-encompassing approaches in typological analysis.
16. The characteristic features of the so-called “characterological typology” involved detailed comparisons of individual languages to highlight their unique features, as developed by scholars such as V. Skalička and E. Levi.
17. A. Isachenko used the number of vowels and the musical accent to classify Slavic languages into two types: vocalic and consonantal.
18. Ch. Bazell’s research into syntactic relationships revealed that typological characteristics depend on the types of syntactic links within a language.
19. F. Fortunatov’s research introduced a special category of languages that combine features of both agglutination and inflection, called the semitic type.
20. The theory of syntactic typology, as developed by I. Meschaninov, categorized languages based on their syntactic structures, dividing them into three types: passive, ergative, and nominative.
21. Studying linguistic universals helps researchers understand what all languages have in common, regardless of their typological classification.
22. Contrastive typology is useful only for theoretical linguists and has no practical application.

1.3. Work in small groups. Study the part of the typological passport for the English language given below.

Step 1: Carefully review the suggested version and identify aspects that may be missing or incomplete. Discuss in your group what other categories or features could be added to make the passport more representative.

Step 2: Brainstorm and create your own version of a typological passport for the Ukrainian language. Think about grammatical categories, sentence structures, and any specific features unique to Ukrainian. Feel free to use Miro or FigJam as helpful instruments and present your ideas visually

Be ready to share your results with other groups.

1.4. Work in pairs or small groups. Reflect on your own language learning experience, recall mistakes made Ukrainian learners you have observed during your teaching practice, and consider errors you have encountered in written or spoken English by Ukrainian speakers. Make a list of typical errors (up to 10). Discuss the possible causes

of these mistakes. Which of them might result from typological differences between English and Ukrainian? Identify linguistic features (e.g. lexical interference etc.) that contribute to these errors. Summarize your discussion and be ready to present key insights to your fellow students.

1.5. Study English sentences and their translation into Ukrainian. Edit the following Ukrainian sentences, avoiding interference. Comment on the cases of language interference.

She was upset and lost her composure.	Вона була засмучена і втратила свій спокій.
He explained everything in detail.	Він пояснив все деталями.
She's been waiting for an opportunity to speak up.	Вона чекала на можливість піднятися.
I didn't see any improvement in his behavior.	Я не бачив жодного покращення в його поведінці.
He was feeling anxious about the meeting.	Він відчував тривогу через зустріч.
She acted impulsively without thinking.	Вона діяла імпульсивно без роздумів.
I don't have any doubts about his abilities.	Я не маю жодних сумнівів щодо його здібностей.
They were ready to face the challenges ahead.	Вони були готові стикатися з викликами попереду.
All the arrangements made, they were ready to leave.	Всі угоди зроблені, вони були готові вирушити.
He felt a deep sense of regret after the decision.	Він відчув глибоке почуття жалю після рішення.
She didn't expect that her efforts would be recognized.	Вона не очікувала, що її зусилля будуть розпізнані.

I heard her sing in the concert.

Я чув її спів на концерті.

He wishes he had studied harder.

Він бажає, щоб він вчився більше.

Once more he was optimistic.

Він раптом знову загорівся
оптимізмом.

The project completed, they moved on to
the next task.

Проект завершений, вони перейшли
до наступного завдання.

1.6. Work in groups (Group A and Group B). Choose a short Ukrainian text (or an excerpt) and translate it into English, paying attention to grammatical structures, word order, and nuances that may be difficult to convey. Exchange your translation with another group. Your task is to translate the given English version back into Ukrainian without referring to the original text. Afterward, compare the final Ukrainian version to the original. Identify and discuss the differences that emerged, particularly those influenced by typological contrasts. Reflect on these changes: Which linguistic features contributed to shifts in meaning? How can an understanding of typology help prevent such distortions in professional translation?

РЕКОМЕНДОВАНА
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Р1

1. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 62. С. 81-85.
2. Єфіменко Т. Міжмовна інтерференція та шляхи її подолання. *Modern researches in philological sciences* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/36/650/1366-1>.
3. Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2020. 156 с.
4. Лук'янченко І.О. Практикум з порівняльної типології англійської та української мов : навч. посібник для студентів ст. курсів та викл. фак. та ін-тів іноз. мов. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. 97 с.
5. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця, 2003. 464 с.
6. Fathy K. M. Contrastive Analysis, Error Analysis, Markedness Theory, Universal Grammar and Monitor Theory and their Contributions to Second Language Learning. *International Journal of Linguistics*. 2018. Vol. 10.1. P. 12-41. URL : <https://doi.org/10.5296/ijl.v10i1.12479>
7. Whaley L. J. Introduction to typology: The unity and diversity of language. Newbury Park, 1997. 352 p.
8. Glossary of linguistic terms.
URL : <http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/>.

2.1. Загальна характеристика фонетичного (фонологічного) рівня мови та його одиниць

Перший рівень у порівнянні мовних систем – це фонетичний (фонологічний) рівень, який відбиває подібності та відмінності в звуковій організації мов, що зіставляються. У межах цієї підсистеми одиницями порівняння є сегментні мовні одиниці (матеріальні елементи, що безпосередньо формують мовленнєві ланцюжки), до яких належать **фонема** й **склад**, а також суперсегментні одиниці (що не мають власної матеріальної форми та реалізуються одночасно із сегментними одиницями у звуковому потоці), що представлені словесним **наголосом** та **інтонацією**.

Фонема – мінімальна одиниця звукової системи мови, що служить для розрізнення смислу слів. Фонема існує в мовленні у вигляді конкретних звуків, які називаються алофонами. Наприклад, в українській мові фонема /*m*/ може реалізовуватися як твердий звук [*m*] перед голосними (*наприклад, у слові тінь*) та як м'який звук [*m'*] перед м'якими приголосними (*наприклад, у слові тягнути*). В англійській мові фонема /*p*/ має два алофони: аспірований [*p^h*] на початку слова (*наприклад, у слові pin*) та неаспірований [*p*] після /*s*/ (*наприклад, у слові spin*).

Склад – фонетична одиниця, що складається з одного або кількох звуків, об'єднаних між собою. Склад може складатися з голосного звуку (складотворчий голосний) або з голосного звуку та одного або кількох приголосних звуків. Наприклад, в українському слові *вода* два склади: *во* + *да*; в англійському слові *table* також два склади: *ta* + *ble*.

Словесний наголос – виділення одного зі складів у слові більшою силою голосу, тривалістю або зміною тону. Наголос може виконувати смислорозрізнявальну функцію, наприклад, в українських словах *білизна* та *білизна*. В англійській мові наголос також може змінювати значення слова, наприклад, *present* (іменник – подарунок) та *present* (дієслово – презентувати).

Інтонація – мелодійний контур мовлення, що включає підвищення та зниження тону голосу. Інтонація може передавати різні емоції, значення та розрізняє комунікативні типи висловлювання (питання, ствердження, спонукання, оклик). Зокрема в англійській мові підвищення тону в кінці речення зазвичай вказує на питання, як у висловлюванні *Are you coming?*

Як правило, для визначення типології фонетичних (фонологічних) систем мов враховують такі константи, як-от: якісний та кількісний інвентар фонем за їх артикуляційно-акустичними ознаками, фонологічні опозиції, сегментація та структура складу, просодичні характеристики (наголос та інтонація). Також увагу звертають на дистрибуції фонем, зокрема позиційні варіанти фонем (алофони), частотність вживання фонем у мовленні, обмеження на сполучуваність фонем у словах.

Співвідношення голосних і приголосних фонем є основою для виділення вокалічних і консонантних мов.

2.2. Голосні фонemi в порівнюваних мовах

Типологічні характеристики системи голосних в англійській та українській мовах демонструють низку суттєвих відмінностей, зокрема, в аспектах кількості фонем, їх розподілі за якістю та тривалістю, а також в аспекті артикуляції.

Кількість фонем у цих двох мовах неоднакова. Різниця у кількості фонем зумовлена різними історичними процесами розвитку мов, а також особливостями

функціонування системи голосних у кожній із них. В англійській мові складна система вокалізму є результатом численних фонетичних змін, зокрема Великого зрушення голосних, тоді як в українській мові система голосних зберігає відносну стабільність.

В українській мові лише 6 голосних фонем: /i/, /u/, /e/, /a/, /o/, /y/, які класифікуються за різними артикуляційними ознаками, такими як місце підняття язика, ступінь підняття язика, ступінь огубленості звуків та ступінь відкритості ротової порожнини.

В англійській мові 20 голосних фонем /i/, /i:/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ɔ:/, /ʌ/, /a:/, /ʊ/, /u:/, /ɜ:/, /ə/, /ɪə/, /eɪ/, /aʊ/, /aɪ/, /ɛə/, /oʊ/, /ɔɪ/, /ʊə/. Поділ голосних в англійській мові базується на таких самих ознаках, як і в українській, але з додатковим аспектом – диференціацією за довготою.

Англійські голосні фонемі поділяються на монофтонги та дифтонги. Серед 20 голосних 12 є монофтонгами, два з яких є дифтонгоїдами /i:/ та /u:/. Монофтонги – це /i/, /i:/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ɔ:/, /ʌ/, /a:/, /ʊ/, /u:/, /ɜ:/, /ə/. Решта вісім /ɪə/, /eɪ/, /aʊ/, /aɪ/, /ɛə/, /oʊ/, /ɔɪ/, /ʊə/ – дифтонги (звуки, що вимовляються в межах одного складу). Під час вимови дифтонга мовленнєві органи спочатку займають положення для вимови однієї голосної, а потім швидко переходять до іншої, не промовляючи її повністю. Початковий, сильніший звук називають ядром, а кінцевий, слабший і менш чітко артикульований – глайдом. Усі українські голосні фонемі є монофтонгами, в українській мові немає дифтонгів.

Ця відмінність впливає на вимову та сприйняття англійських слів українськими мовцями, які можуть замінювати англійські дифтонги двома окремими звуками. Водночас українські монофтонги мають стабільнішу артикуляцію, що спрощує їх вимову, але обмежує гнучкість вокальної системи мови.

Крім різниці в якості, англійські голосні фонemi відрізняються від українських голосних фонем за тривалістю. В англійській мові є довгі та короткі голосні фонemi, тоді як в українській довгих голосних фонем не існує. До довгих голосних належать /i:/, /a:/, /ɔ:/, /u:/, /z:/, тоді як короткими є /i/, /e/, /æ/, /u/, /ə/, /ʌ/, /v/. Ця відмінність у довгих і коротких голосних може призводити до труднощів у розрізненні слів для україномовних студентів, оскільки в українській мові довжина голосного не є фонемною ознакою. Наприклад, англійські слова *ship* [ʃɪp] і *sheep* [ʃi:p] розрізняються саме за довжиною голосного, що може викликати проблеми у сприйнятті та відтворенні їх українськими мовцями.

Слід зазначити, що голосні звуки англійської мови в ненаголошеній позиції можуть змінювати свою тривалість і якість або повністю випадати з вимови (редукція голосних). Наприклад, у ненаголошеному складі, особливо в кінці слова, голосний може редукуватися до звуку /ə/ або зовсім зникати під час вимови, як-от у слові *comfortable* [ˈkʌmf(ə)təb(ə)l] бачимо редукцію двох голосних /ə/ в середині та наприкінці слова. Щодо зміни тривалості (кількісна редукція), у відкритому наголошеному складі, що знаходиться в кінці слова, голосні є найдовшими (*pea* [pi:], *tea* [ti:]); у відкритому наголошеному складі, після якого розташований ненаголошений склад, довгі голосні вимовляються коротше, ніж у кінцевому відкритому наголошеному складі (*seeing* [ˈsi:ɪŋ]); у закритому наголошеному складі довгі голосні мають меншу тривалість перед глухими приголосними, ніж перед дзвінкими та сонантами (*bee* [bi:] – основна форма голосного звуку, *bead* [bi:d] (дзвінкий приголосний /d/, голосний довгий), *beat* [bi:t] (глухий приголосний /t/, голосний короткий)).

В українській мові відмінності між наголошеними та ненаголошеними голосними менш виражені. Однак винятками є ненаголошені фонemi /i/, /o/, /e/, які мають тенденцію до звуження: голосний переднього ряду /e/ змінюється на /u^e/, голосний заднього ряду /o/ – на /y/, а фонема переднього ряду /u/ – на /e^u/. Проте

оскільки голосні у ненаголошених складах можуть лише дещо змінюватися за якістю, але не зникають повністю, як це буває в англійській вважають, що в українській мові редукції голосних немає.

Поділ голосних фонем за положенням язика в англійській та українській мовах також різниться. В англійській мові виділяють голосні переднього, заднього та змішаного ряду, причому кожен з цих рядів містить значно більше фонем, ніж у системі української мови, де зокрема немає голосних середнього/змішаного ряду.

Язик під час вимови голосних звуків може змінювати своє положення як у горизонтальному, так і у вертикальному напрямку. Це визначає класифікацію голосних як в англійській, так і в українській мовах, хоча між ними є суттєві відмінності.

Щодо горизонтального напрямку, голосні поділяються на три групи: голосні переднього ряду, заднього ряду, а також змішаного ряду в англійській мові та середнього – в українській.

Голосні переднього ряду утворюються, коли передня частина язика підіймається у бік альвеол і передньої частини твердого піднебіння, зокрема це англійські голосні /i:/, /i/, /e/, /æ/ (серед них варто окремо виділити англійське /i/, яке відноситься до переднього, але відсунутого назад ряду) та українські /i/, /e/. Англійські голосні фонем переднього ряду /i:/, /i/, /e/ є більш закритими та передніми, ніж відповідні українські /i/, /e/.

В англійській мові голосні змішаного ряду утворюються, коли вся спинка язика піднімається рівномірно. До них належать /ɜ:/, /ə/ та /ʌ/. В українській мові така категорія відсутня. Водночас в англійській немає окремої групи голосних середнього ряду в тому ж значенні, що й в українській, де до цієї категорії належать /a/ та /u/, при вимові яких піднімається частина язика на межі його середньої та задньої частини. Найбільш подібними до них можна вважати якраз англійські /ə/ та /ɜ:/, хоча вони класифікуються як голосні змішаного ряду. Проте, англійські голосні

змішаного ряду є більш нейтральними та схильними до редукції, тоді як українські голосні середнього ряду залишаються стабільними і не змінюються в ненаголошених складах. Слід звернути увагу, що існує дещо інша, більш поширена точка зору, згідно якої в українській мові взагалі відсутні голосні середнього ряду, й відповідно, /u/ відносять до голосних переднього ряду, тоді як /a/ – заднього.

Голосні заднього ряду утворюються, коли піднімається задня частина спинки язика у напрямку до м'якого піднебіння, зокрема це англійські /u:/, /ʊ/, /ɜ:/, /ɒ/, /ɑ:/ та українські /y/, /o/, /a/. Водночас англійське /ʊ/ належить до заднього, але просунутого вперед ряду. Англійські голосні фонemi заднього ряду /ɒ/, /u:/, /ɜ:/ є більш відтягнутими назад, ніж українські голосні фонemi заднього ряду /o/, /y/, /a/.

Щодо вертикального напрямку, голосні в обох мовах поділяються на: голосні високого, середнього та низького підняття.

Голосні високого підняття утворюються, коли язик наближається до піднебіння, залишаючи вузький прохід для повітря, зокрема це англійські голосні /i:/, /i/, /ʊ/, /u:/ та українські /i/, /y/, тоді як /u/ вважають голосною високо-середнього підняття (за Н. Тоцькою).

Голосні середнього підняття (англійські /e/, /ɜ:/, /ə/, /ʌ/ та українські /e/, /o/) вимовляються, коли язик займає проміжне положення між високим і низьким підняттям.

Голосні низького підняття формуються, коли язик знаходиться в найнижчому положенні, створюючи широкий прохід для повітря, як-от англійські /æ/, /ɑ:/, /ɜ:/, /ɒ/ та українське /a/.

Відзначимо, по-перше, ширший діапазон артикуляційних можливостей в англійській мові, що створює додаткові труднощі для українських мовців, які можуть несвідомо замінювати англійські змішані голосні на українські аналоги переднього або заднього ряду, зокрема це фонemi /ɜ:/ та /ə/, оскільки в українській мові відсутні фонemi з подібним артикуляційним положенням. Найчастіше вони

замінюються на українські /e/ або /u/, що може призводити до фонетичних помилок і зміни значення слів. Також зауважимо, що англійська та українська мови відрізняються і артикуляцією голосних фонем, що належать до однієї групи. Такі артикуляційні відмінності також можуть впливати на акцент україномовних студентів при вивченні англійської мови. Наприклад, неправильне позиціонування язика може змінювати якість звуку, що призводить до хибного розпізнавання слів англійськими співрозмовниками.

Як в українській, так і в англійській мовах голосні звуки поділяють на лабіалізовані (огублені) та нелабіалізовані (неогублені). В українській мові до лабіалізованих належать голосні /o/ та /u/, під час вимови яких губи витягуються вперед і заокруглюються, тоді як /i/, /u/, /e/, /a/ залишаються нелабіалізованими. В англійській мові до лабіалізованих звуків належать /ɔ:/ та /u:/. При цьому /ɔ:/ має проміжний ступінь між широкою та вузькою лабіалізацією, тоді як /u:/ вимовляється з вузькою лабіалізацією. Короткі звуки /ɒ/ і /ʊ/ мають слабку лабіалізацію, а решта голосних англійської мови є нелабіалізованими. Ця особливість є важливою для правильної вимови англійських голосних, оскільки неправильне положення губ може змінювати якість звуку. Наприклад, при вимові англійського /ɔ:/ україномовні студенти можуть перебільшувати округлення губ, що робить звук ближчим до /o/, що, у свою чергу, може призводити до нерозуміння з боку носіїв мови.

Порівняння системи голосних в українській та англійській мовах демонструє суттєві відмінності, врахування яких у процесі навчання англійської мови дозволяє зменшити кількість типових помилок і допомагає досягти більш точної і правильної вимови англійських голосних.

2.3. Приголосні фонemi в порівнюваних мовах

Системи приголосних англійської та української мов також демонструють суттєві розбіжності.

Кількість приголосних фонем в українській мові (32) значно більша ніж в англійській (24). Вони мають такий розподіл у кожній мові:

✓ укр.: /б/, /в/, /г/, /ґ/, /д/, /з/, /дз/, /ж/, /дж/, /л/, /м/, /н/, /р/ (тверді приголосні), /д'/, /з'/, /дз'/, /л'/, /н'/, /р'/, /й/ (м'які приголосні), /к/, /п/, /с/, /т/, /ф/, /х/, /ц/, /ч/, /ш/ (глухі тверді), /с'/, /т'/, /ц'/ (м'які глухі);

✓ англ.: /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /m/, /n/, /ŋ/, /f/, /v/, /θ/, /ð/, /s/, /z/, /ʃ/, /ʒ/, /h/, /w/, /j/, /r/, /l/, /tʃ/, /dʒ/.

Зокрема це зумовлено тим фактом, що в українській мові приголосні можуть мати два варіанти – тверді (непалаталізовані) та палаталізовані, тобто деякі приголосні утворюють пари, що розрізняються лише за ступенем палаталізації, і при цьому є різними фонемами, наприклад, українські /т/ – /т'/, /з/ – /з'/ тощо. В англійській мові відсутні палаталізовані приголосні фонemi. Таким чином, палаталізація є аломорфною рисою (ознакою артикуляції) суто української мови. Водночас, варіанти англійського /л/ можуть бути темними або світлими залежно від позиції у слові (за Т. Бровченко, Т. Корольовою). Англійські /ʃ/ та /ʒ/ є злегка палаталізованими, проте вони не мають непалаталізованої парної приголосної.

Як українські, так й англійські приголосні класифікуються за такими принципами, як-от: участь голосових зв'язок, спосіб утворення перешкоди (тип перешкоди), робота активного органу мовлення та місце утворення перешкоди. Таким чином, спільними є основні підкласи приголосних, виділені на основі їхніх акустичних та артикуляційних характеристик, проте розподіл українських та англійських приголосних фонем за групами є різним, існує група приголосних, що є фонематично незалежною рисою однієї з порівнюваних мов.

За участю голосових зв'язок приголосні поділяються на дзвінкі та глухі. Дзвінкі, такі як *англ.* /b/, /d/, /g/ та *укр.* /б/, /д/, /г/, мають вібрацію голосових зв'язок, тоді як глухі, наприклад *англ.* /p/, /t/, /k/ та *укр.* /п/, /т/, /к/, її не мають.

Слід зазначити, що англійська мова характеризується сильною артикуляцією кінцевих глухих приголосних і ослабленою вимовою кінцевих дзвінких приголосних. В українській мові в кінці слів дзвінкі приголосні зазвичай оглушуються: *дуб* → [дуп], *хліб* → [хлiп]. У позиції наприкінці слова перед паузою англійські глухі приголосні /p/, /t/, /k/, /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /tʃ/ вимовляються чітко та енергійно, тоді як українські глухі приголосні в аналогічній позиції вимовляються слабше.

Також акцентуємо на тому, що англійські глухі проривні приголосні /p/, /t/, /k/ у початкових позиціях перед голосними є аспірованими (*англ.* *pat, top, cat.*), тоді як в українській мові аспірація відсутня.

За способом утворення перешкоди приголосні поділяються на змичні, щілинні, африкати та дрижачі.

В англійській мові змичні приголосні представлені звуками /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /m/, /n/, /ŋ/, а в українській – /п/, /б/, /т/, /д/, /к/, /г/, а також палаталізованими /б'/, /м'/, /д'/. Змичні приголосні в обох мовах включають підгрупи вибухових та носових сонантів, наприклад: вибухові *англ.* /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/ та *укр.* /п/, /б/, /т/, /д/, /к/, /г/; носові сонанти *англ.* /m/, /n/, /ŋ/ та *укр.* /м/, /н/. Однак слід зазначити, що звуку /ŋ/ (як у *sing*) в українській мові не існує, що ускладнює його правильну вимову для україномовних студентів.

Щілинні приголосні в обох мовах підрозділяються на фрикативні приголосні та щілинні сонанти (апроксиманти). В англійській мові до фрикативних належать /f/, /v/, /θ/, /ð/, /s/, /z/, /ʃ/, /ʒ/, /h/, в українській мові – /ф/, /в/, /с/, /с'/, /з/, /з'/, /ж/, /ш/, /х/, /г/. Аломорфною рисою англійської мови є міжзубні звуки /θ/ та /ð/, які не зустрічаються в українській мові. Англійські фонemi /w/, /r/, /j/ є серединними

сонантами, а /l/ – латеральним сонантом. До щілинних сонантів української мови відносять /p/, /p'/, /л/, /л'/, /й/. Важливою відмінністю є те, що англійський /r/ є постальвеолярним апроксимантом, тоді як український /p/ є альвеолярним дрижачим звуком (вібрантом).

Африкати в англійській мові представлені лише двома фонемами /tʃ/, /dʒ/, тоді як в українській їх більше – /дж/, /дз/, /дз'/, /ц/, /ц'/, /ч/.

Дрижачі приголосні в англійській мові відсутні. В українській мові існує дрижачий сонант /p/, який вимовляється з вібрацією кінчика язика біля альвеол.

Слід зазначити, що в межах розглянутих груп існують суттєві відмінності в артикуляції англійських та українських приголосних, що пов'язано з місцем та способом утворення перешкоди й визначає унікальність фонетичної системи кожної з мов.

За місцем утворення перешкоди приголосні поділяють на губно-губні, губно-зубні, лінгвальні (передньоязикові, середньоязикові, задньоязикові) та глотальні. Зокрема, англійське /h/ є глотальним (гортанним) фрикативним звуком. В українській мові звук /г/ за акустичними характеристиками дещо подібний до англійського /h/, однак він має деякі відмінності в артикуляції, отже його відносять до задньоязикових фрикативних приголосних, як й звуки /х/, /к/.

Щодо губно-губних приголосних, в англійській мові це /p/, /b/, /m/, /w/, а в українській – /п/, /б/, /м/. Звуке /w/ не існує в українській мові, і україномовні студенти часто замінюють його на українське /в/. Крім того, у обох мовах є губно-зубні приголосні. В англійській мові це /f/, /v/, а в українській – /ф/, /в/.

Обидві мови мають передньоязикові приголосні, які поділяються на дорсальні, апікальні та какумінальні. В англійській мові, наприклад, це звуки /t/, /d/, /s/, /z/, /tʃ/, /dʒ/, /n/, /θ/, /ð/, /ʃ/, /ʒ/, /l/, /r/, а в українській – /т/, /д/, /н/, /н'/, /с/, /с'/, /ц/, /ц'/, /з/, /з'/, /дз/, /дз'/, /л/, /л'/, /м/, /м'/, /п/. Українська мова має ширший набір передньоязикових приголосних, включаючи палаталізовані варіанти, що надає їй

більш широкого артикуляційного складу. Відмінністю є те, що українські приголосні /m/, /ð/, /n/ є зубними, тоді як в англійській мові ці звуки /t/, /d/, /n/ є альвеолярними. Також, як вже вказувалось вище, український /p/ є альвеолярним дрижачим, а англійський /r/ є постальвеолярним апроксимантом.

До середньоязикових приголосних в англійській мові відноситься /j/, а в українській – /й/. Щодо задньоязикових приголосних, в англійській мові це /k/, /g/, /ŋ/, а в українській – /к/, /г/, /х/.

Отже, попри деякі спільні риси, система приголосних української та англійської мов має значні відмінності (артикуляційні, фонологічні та функціональні), що створює труднощі у вимові для україномовних студентів. Як приклад типової помилки, згадаємо пом'якшення приголосних перед голосними переднього ряду. В українській мові приголосні перед голосними *i*, *ε*, *ї*, *e* пом'якшуються (наприклад, *тіло* – [t'ilo]). В англійській такої закономірності немає, що може спричиняти неправильну вимову: *tea* → [t'ei] (замість правильного [ti:]).

У зв'язному мовленні звуки можуть взаємодіяти між собою, викликаючи різні зміни в їхній артикуляції. Як в англійській, так й українській мові спостерігаємо фонетичне уподібнення, що виникає між двома приголосними, – асиміляцію. Проте це явище має свої особливості у кожній з них.

В англійській мові асиміляція може бути:

- ✓ прогресивною – наступний звук уподібнюється до попереднього, наприклад, сонант /r/ оглушується після глухого приголосного: *price* [praɪs];
- ✓ регресивною – попередній звук змінюється під впливом наступного, як у слові *gooseberry* ['gʊzbəri], де /s/ озвучується через вплив /b/;
- ✓ взаємною – коли звуки впливають один на одного, наприклад, у поєднанні /tr/, /dr/ спостерігається зміна місця та способу артикуляції: *tree* [tri:], *dress* [dres].

В українській мові теж є всі три типи асиміляції. Наприклад, у слові *літня* відбувається регресивна асиміляція, оскільки /т'/ уподібнюється до м'якого /н'/, у виразі з *книжкою* /з/ змінюється на /с/ перед /к/. Взаємна асиміляція спостерігається, наприклад, у слові *джміль*, де звуки /дз/ і /м/ взаємно впливають один на одного. У слові *зшити* спостерігаємо прогресивну асиміляцію – дзвінкий /з/ уподібнюється до наступного глухого /ш/ і вимовляється як /ш/; у словосполученні з *тобою* звук /з/ перед наступним приголосним /т/ змінюється на /с/.

Регресивна асиміляція є продуктивнішою в обох порівнюваних мовах й часто спостерігається як у словах, так й у фразах. В українській мові найчастіше спостерігається регресивна асиміляція за дзвінкістю та глухістю приголосних. Типовим явищем для англійської мови є регресивна асиміляція, коли трапляється перетворення альвеолярних звуків на міжзубні, як-от у виразі *that theme* [ðæt θi:m].

Окрім цього, в українській мові зустрічаються асимілятивні зміни, пов'язані з палаталізацією приголосних, наприклад: *тінь* [т'ін'], *кінь* [к'ін'].

Таким чином, хоча асиміляція в англійській та українській мовах має схожі типи, частота використання, а також фонетичні та артикуляційні особливості можуть значно відрізнятися через різницю в фонетичних системах цих мов, що слід враховувати у процесі навчання англійської україномовних студентів.

2.4. Склад в англійській та українській мовах

Склад є фонетико-фонологічною одиницею, що займає проміжне положення між звуком і синтагмою. За типологією складу українська мова належить до мов із майже відсутніми обмеженнями в будові складу, а його внутрішня структура є нечітко вираженою. Єдина вимога – наявність голосного звука. В англійській мові вершинами складу можуть виступати також сонанти /м/, /н/, /л/, якщо перед ними знаходиться шумний приголосний.

В обох порівнюваних мовах існують два структурні типи складів, що мають спільну структуру:

✓ відкритий склад (закінчується на голосний), що може бути двох типів – з неприкритою структурою (як-от, V у словах *англ. eye, or* та *укр. o-таке*) та з прикритою структурою (наприклад, CV, CCV, CCCV у словах *англ. so, fly, through* та *укр. ми, тра-ва, стру-мок*);

✓ закритий склад (закінчується на приголосний), що може мати різноманітні структурні форми, наприклад VC (*англ. up, укр. об-раз*), VCC (*англ. end, укр. акт*), VCCC (*англ. ants, укр. екстра*), VCCCC (*англ. texts, укр. айсп*), CVC (*англ. dog, укр. дім*), CCVC (*англ. plan, укр. клас*), CCCVCC (*англ. splint, укр. сплав*) тощо.

Різниця між мовами простежується у структурі складу. В українській мові скупчення приголосних характерне для початку складу, тоді як в англійській – для його кінця. Зокрема, в структурі українських складів (як закритого, так й відкритого) кількість початкових приголосних може складати чотири приголосні, тоді як в англійській не більше трьох.

В англійській мові існують також склади за типом CC, коли сонорний приголосний /m/, /n/, /l/ вважається складоутворюючим, якщо йому передує інший шумний приголосний, як-от: *англ. sadden [sɹ-dn], table [tei-bl], people [pi-pl]*. Найчастіше в англійських словах у ролі складоутворюючих виступають /n/, /l/.

Існує також думка щодо наявності такого типу складів й в українській мові, як-от у слові *дубль* [І. Корунець]. Проте таке бачення є дискусійним.

Найпоширенішими складовими структурами в обох мовах вважають CVC, CV та CCVC, хоча в англійській мові також часто зустрічаються складові структури з більшою кількістю приголосних, такі як CCVCC або VCC, а в українській мові – структура CCV.

Основні принципи та правила утворення й поділу складів є загальними для англійської та української мов, однак існують певні особливості.

У обох мовах ненаголошений голосний, що відділений від наступного наголошеного голосного приголосним звуком, утворює відкритий склад (*англ. a-rise, a-lone; укр. о-берег, а-наліз*). Водночас, англійські наголошені короткі голосні зустрічаються тільки у закритому складі (*англ. city [sit-i]*).

Приголосний у позиції між двома голосними зазвичай з'єднується з наступним голосним, утворюючи відкритий склад (*англ. be-fore, rea-der; укр. мо-ре, лі-то*). Подібний поділ зустрічається частіше в англійській мові.

Проте, якщо у позиції між двома голосними знаходяться декілька приголосних, поділ на склади в англійській мові знаходиться після голосного перед цими приголосними, якщо цей голосний ненаголошений (*англ. a-fraid, a-stray*), або лінія складоподілу часто знаходиться між приголосними, коли два або більше приголосних стоять після голосного (*англ. ad-mit, con-struct, ab-stract, ex-treme*). У таких випадках англійська мова схильна до розподілу приголосних між складами для полегшення вимови. Щодо української мови, лінія поділу у таких випадках зазвичай проходить між складами, але інколи може бути між вокальним центром і наступним приголосним, якщо є скупчення приголосних (*укр. ар-ка, ін-дик, аб-стракція, кон-спект але по-стать, се-стра*).

В обох мовах у складних словах та словах з префіксами і суфіксами лінія поділу знаходиться між основною частиною та афіксами (*англ. un-known, dis-regard, hot-ly; укр. роз-дати, пере-робити, чарів-ник*).

Слід також зазначити, що важливу роль у сприйнятті складів відіграє енергетична теорія складу. Вона визначає склад як імпульс енергії. Основною акустичною характеристикою складу вважають загальну енергію (інтенсивність і тривалість у часі).

Співвідношення цих компонентів у створенні враження наголошеності складу різниться в англійській та українській мовах: гучність має більше значення в

англійській порівняно з українською; тривалість відіграє більшу роль в українській.

Довша тривалість наголошених складів в англійській може пояснюватися не лише впливом наголосу, а й наявністю довгих голосних фонем у її фонетичній системі. Це підтверджується більшою кореляцією між інтенсивністю наголошених і ненаголошених складів в англійській, тоді як в українській вона значно менша.

Отже, хоча обидві мови мають спільні принципи складоутворення, їхні фонетичні системи впливають на конкретні реалізації цих принципів. Розуміння цих відмінностей є важливим для правильної вимови та аналізу фонетичної структури обох мов.

2.5. Наголос в англійській та українській мовах

Класифікація мов за типом наголосу ґрунтується на чотирьох критеріях: власно тип наголосу, місце наголосу у слові, якість наголосу, функції наголосу.

Тип наголосу визначають за переважаючими артикуляційно-акустичними характеристиками – динамічною (наголошений склад вимовляється з більшою силою), мелодійною (наголошений склад виділяється зміною тону) або кількісною (наголошений склад вимовляється довше). Як в англійській, так і в українській мовах домінує динамічний наголос. Однак в українській на другому місці за значущістю стоїть кількісний/якісний компонент, тоді як в англійській – мелодійний.

Щодо **місця наголосу** у слові, в обох мовах наголос відносно вільний, однак для кожного слова він закріплений на певному складі. Як в англійській, так й в українській мові наголос може бути на першому (англ. *football* [*'fʊtbɔ:l*], укр. *го́лка*), другому (англ. *remember* [*rɪ'membə(r)*], укр. *вирáзний*), останньому (англ. *antique*

[æp 'ti:k], укр. *працівні́к*) складі тощо. Водночас, в англійській мові спостерігаємо тенденцію до наголошеного першого складу.

Проте варто зазначити, що в українській мові наголос частіше змінюється залежно від граматичної форми слова, наприклад: *о́браз – обра́зі, рука́ – руці́*. В англійській мові така тенденція менш виражена, хоча спостерігаються випадки зміщення наголосу у формах слів, як-от *photograph* ['fotəgræf] – *photographer* [fə'tɒgrəfər] – *photographic* [fotə'græfɪk].

За **якісними характеристиками** наголосу в обох мовах виділяють основний (найсильніший наголос у слові) та другорядний (слабший наголос, який може зустрічатися в багатоскладових словах) наголос; склади, що не мають наголосу є ненаголошеними.

В обох мовах слова, що складаються з двох чи трьох складів, мають лише основний наголос, наприклад: *англ. banana* [bə 'nɑ:nə] та *укр. карто́пля*.

В українській мові багатоскладові слова також переважно вимовляються лише з основним наголосом, як-от: *техноло́гія, інтелектуа́льний, гарне́сенько, доопрацьо́вувати*.

Щодо англійської мови, то наголос у багатоскладових словах може бути більш варіативним і залежить від багатьох факторів, включаючи частину мови, походження слова та його структуру. Зокрема деякі багатоскладові прислівники мають один основний наголос (primary stress), а інші склади залишаються ненаголошеними, наприклад: *fortunately* ['fɔ:tʃənətli], *immediately* [ɪ'mi:diətli]. Однак у деяких довгих словах може з'являтися і другорядний наголос (secondary stress), особливо якщо слово складається з кількох морфологічно значущих елементів. Наприклад, у слові *seasickness* основний наголос на другому складі, а другорядний на першому, тобто на першому слові – див. транскрипцію ['si:,sɪknəs].

Проте, типовою рисою англійської мови є поєднання основного та другорядного наголосу у багатоскладних словах (чотири і більше складів). Це

пов'язано з ритмічною структурою англійської мови, що зумовлює чергування наголошених і ненаголошених складів. В основі цього явища лежить синтагматична організація англійської мови та перенесення ритмічного принципу на акцентну структуру багатоскладових слів. Наприклад, у слові *organization* [ˌɔ:rgənəˈzeɪʃn] основний наголос на четвертий склад, а другорядний на перший, у слові *advertisement* [ˌædvərˈtaɪzmənt] – основний на третьому складі, другорядний на першому складі (водночас це слово має інший варіанти вимови лише з основним наголосом – [ədˈvɜ:tɪsmənt]). В українській мові деякі багатоскладні слова, що складаються з чотирьох та більше складів також можуть мати основний та другорядний наголос, як-от у слові *самоврядування* – основний наголос на другому складі, другорядний на п'ятому, але такі випадки спостерігаємо значно рідше ніж в англійській мові.

Ще однією типовою рисою англійської мови є наявність у слові двох основних наголосів. Зокрема це стосується кількісних та порядкових числівників від тринадцяти до дев'ятнадцяти, складних прикметників, деяких складних іменників та дієслів (тільки якщо кожен елемент слова має окреме значення), а також слів з деякими префіксами, якщо префікс, який має власну семантику, додається до загальноновживаного слова [Т. Бровченко, Т. Корольова]. В українській мові кількість слів, у яких спостерігаються два основних наголоси, значно менше ніж в англійській мові.

Коли два слова об'єднуються, щоб створити композит, і обидва слова зберігають своє первинне значення, часто кожне з них отримує відносно сильний наголос. Так, англійські складні прикметники з двох прикметників зазвичай мають два основних наголоси, наприклад, у словах *old-fashioned* ['əʊld 'fæʃnd], *kind-hearted* ['kamd 'ha:tɪd]. Проте, якщо це складний іменник, то, як правило, спостерігаємо лише один основний наголос на основному (першому) компоненті (*sunflower* ['sʌnflaʊə(r)], *teaspoon* ['ti:spu:n], *man-eater* ['mæn i:tə(r)], *test-drive* ['test

drav]). Водночас, якщо кожний елемент складного іменника має чітке значення, обидві частини можуть бути наголошеними (*icebreaker* [*'aɪs 'breɪkə*]) [Т. Бровченко, Т. Корольова].

В українській мові складні слова найчастіше мають один основний наголос на другому елементі. Так, на відміну від англійських, українські складні прикметники зазвичай мають лише один основний наголос. Якщо складний прикметник пишеться через дефіс, наголос також зберігається на другій частині слова. Наприклад, *широкодоступний, світло-зелений*. Однак, якщо перший елемент слова є іменником, наголос може падати на обидва компоненти (*викладач-методист, діловód-оперáтор*), хоча більшість українських складних іменників все ж вимовляються з одним основним наголосом.

Також, як вже зазначалось вище, в англійській мові два основних наголоси можуть мати слова з деякими префіксами, якщо до загальноживаного слова додається префікс, що має свою семантику. Це префікси з негативним забарвленням (*un-, in-, ir- il-, non-, dis-, under-, mis-*), а також префікси *sub-, vice-, ex-, pre-, over-, inter-*. Водночас, у сучасній англійській мові існує тенденція вимови цих префіксів з другорядним наголосом. Наприклад: *misunderstand* [*ˌmɪsʌndər 'stænd*], *submarine* [*ˌsʌbmə 'riːn*], *vice-chairman* [*ˌvaɪs 'tʃeəməŋ*], *overreact* [*ˌəʊvərɪ 'ækt*].

Слід зазначити, що в англійській мові слова з префіксами зазвичай мають другорядний наголос саме на префіксі, особливо якщо вони вживаються разом з цим префіксом у повсякденній мові, як-от *unemployment* [*ˌʌnɪm 'plɔɪmənt*]. Схожу ситуацію спостерігаємо й в українській мові – значна кількість українських іменників з префіксами, особливо з такими, як *без-, на-, пра-, не-, про-, під-, при-*, вимовляються з наголосом на префіксі, наприклад: *бéзлад, нáгляд, прáвнук, нéжить, прíсмак*. А ось переважна кількість українських дієслівних префіксів є ненаголошеними, як-от: *розказáти, запитáти, переробíти*. Виняток префікс *ви-*,

що може бути наголошеним, наприклад *візначити, виміряти, виграти*. [Т. Бровченко, Т. Корольова].

Певна варіативність наголосу, коли деякі слова мають два або більше нормативних варіантів наголошування, є характерною рисою як англійської, так і української мов. Це означає, що обидва варіанти вважаються правильними і закріплені в орфоепічних словниках. Наприклад, *англ. laboratory* → [lə 'bɒrətəri], ['læbərətəri]; *укр також* → *та́кож, тако́ж*.

В обох мовах наголос виконує смислорозрізнявальну та форморозрізнявальну *функції*, проте особливості його використання мають певні відмінності.

В англійській мові наголос дозволяє розрізнити словосполучення від складних слів. Наприклад, різницю між двокомпонентним виразом та складним іменником демонструють пари: *black board* ['blæk 'bɔ:d] – *чорна дошка* та *blackboard* ['blækbɔ:d] – *класна дошка*, *green horn* ['gri:n 'hɔ:n] – *зелений pig* та *greenhorn* ['gri:nhɔ:n] – *новак*. Ще однією функцією наголосу в англійській мові є розрізнення граматичної форми слова, як-от іменник *object* ['ɒbdʒekt] та дієслово *object* [əb 'dʒekt], іменник/прикметник *present* ['prez(ə)nt] та дієслово [prɪ 'zent].

В українській мові наголос також виконує смислорозрізнявальну та форморозрізнявальну функції, а саме: розрізняє значення слів та частини мови (форми слів), може перетворювати матеріальне значення в абстрактне, а також відрізняти вид дієслова. Наприклад, *а́тлас* – *збірка географічних карт*, *атла́с* – *вид тканини*; *орган* – *частина тіла*, *орга́н* – *музичний інструмент*; *сві́тло* – *випромінювання, що робить предмети видимими (іменник)*, *світло́* – *стало світлим (прислівник)*; *ру́ки* – *множина іменника «рука»*, *рукі́* – *родовий відмінок однини іменника «рука»*. У випадку дієслів наголос може свідчити про вид: *насі́пати* – *закінчена дія*, *наси́пати* – *незакінчена дія*; *ві́кликати* – *закінчена дія*, *виклика́ти* – *незакінчена дія*. Зміна місця наголосу в слові може перетворити назву конкретного

матеріалу на абстрактне поняття, яке описує якість, стан або властивість, як-от: *білізна* – конкретний матеріал (наприклад, постільна білізна), *білізнá* – абстрактне поняття (чистота, стан білого).

Отже, наголос є важливим елементом фонетичної системи обох мов. Водночас українська мова має більш стабільну і менш варіативну систему наголошування в порівнянні з англійською.

2.6. Інтонація в англійській та українській мовах

Інтонація є комплексним явищем, основними складниками якого виступають: мелодика (висота та рух тону); інтенсивність (сила звучання, що проявляється у фразовому наголосі); тривалість, темп мовлення та паузи; ритм (регулярне повторення співмірних інтонаційно-ритмічних одиниць); тембр.

Смислорозрізнявальні функції інтонації визначаються на рівні інтоном або синтагм – відрізків мовлення від початку зміни тону до його завершення, зазвичай обмежених паузою. Вони включають переднаголошену частину, шкалу та завершення, що накладаються на одну смислову групу. Основними характеристиками інтоном є мелодика шкали (з пониженням, підвищенням або рівним тоном) і мелодика ядерного тону, або фразовий наголос. Ці компоненти мають як спільні, так і відмінні риси в англійській та українській мовах.

Тон (мелодія) – це не тільки висота останнього складу, але також інтонаційна шкала усього речення. Як в англійській, так і в українській мовах існують два основні інтонаційні тони: спадний (∨) і висхідний (∕). В обох мовах спадний тон зазвичай передає завершеність, упевненість і має категоричний характер. Натомість висхідний тон в англійській мові виражає незавершеність, невпевненість і є некатегоричним за своїм характером. В українській мові висхідний тон також

менш категоричний і визначений порівняно зі спадним, але додатково може вказувати на продовження думки або очікування відповіді.

В обох мовах розповідні та спонукальні речення зазвичай вимовляються зі спадною інтонацією. До таких речень належать:

➤ Прості категоричні твердження: *англ. I √ know.* та *укр. Я √ знаю.* *англ. He has √ gone.* та *укр. Він по √ їхав.*

➤ Спеціальні питання: *англ. Where does he √ live?* та *укр. Де він жи √ ве?* *англ. Where are you √ going?* та *укр. Куди ти √ йдеш?*

➤ Накази та запрошення (із відповідним тембровим забарвленням): *англ. Send this √ message.* та *укр. Відішліть цього пові √ домлення.* *англ. Call on me in the √ evening.* та *укр. Зайдіть до мене у √ вечері.*

➤ Прості стверджувальні окличні речення: *англ. So √ hot!* та *укр. Яка √ спека!* *англ. √ Wonderful!* та *укр. Чу √ дово!* [Ю. Жлуктенко].

Альтернативні питання передбають висхідний тон у першій синтагмі та спадний у другій: *англ. At ↗ nine or at √ ten?* та *укр. О дев' ↗ ятій чи о де √ сятій?*

Висхідна інтонація в англійській та українській мовах характерна для таких типів речень:

➤ Загальні питання: *англ. Is it ↗ true?* та *укр. Це ↗ правда?*

➤ Перепитування: *англ. Where does he ↗ live?* та *укр. Де він жи ↗ ве?*

➤ Питально-окличні речення, що передають здивування: *англ. In ↗ deed?!* та *укр. Невже це ↗ правда?!* *англ. ↗ Really?!* та *укр. ↗ Ось як?!* [Ю. Жлуктенко].

Також в обох мовах висхідним тоном вимовляються некатегоричні твердження, вітальні вигуки та звертання. Наприклад: *англ. It isn't so ↗ bad.* та *укр. Це зовсім не по ↗ гано.*

Однак, на відміну від англійської, в українській мові прохання, а також твердження, що виражають жаль, передбачають використання не висхідної, а спадної інтонації. Наприклад:

укр. *Подзвоніть мені о сьомій го* √ *дині.* та англ. *Ring me up at* ↗ *seven.*

укр. *Я дуже жал* √ *кую, що змусив на себе че* √ *кати.* та англ. *I am very* √ *sorry that I kept you* ↗ *waiting.*

Також в українській мові загальні питання, що починаються з частки *чи*, зазвичай мають спадну інтонацію: укр. *Чи він пішов до* √ *дому?* та англ. *Has he gone* ↗ *home?* [Ю. Жлуктенко].

Основна відмінність між інтонацією в обох мовах полягає в тому, що спадний і висхідний тон реалізуються в кожній з них по-різному. Наприклад, у висхідному тоні англійської мови після піднесення наголошеного складу (який має найсильніший наголос) мелодія продовжує підвищуватися або залишається на тому ж рівні: *Do you* ↗ *understand?* (перепитування) *Can you* ↗ *help me?* В українській мові, навпаки, після наголошеного складу мелодія зазвичай спадає: *Що ти* √ *робиш? Ви вже* √ *згодні?*

Різниця між мовами помітна й у спадному тоні. В українських питальних реченнях із питальними словами початок речення вимовляється на вищому тоні, ніж у відповідних англійських реченнях. При цьому голос підвищується не лише на сильному наголосі, як в англійській, а на кожному наголошеному складі, що створює серію послідовних піднесень і спадів мелодії. Наприклад: англ. *Where do you* √ *live now?* та укр. *Де* √ *ти жи* ↗ *веш* √ *мен* ↗ *ер?* [Ю. Жлуктенко].

Отже, хоча англійська й українська мови мають схожі основні інтонаційні тони, їхній мелодійний малюнок суттєво відрізняється, що впливає на сприйняття та інтерпретацію висловлювань у кожній з мов.

Важливим аспектом є різниця в функційному навантаженні інтонації в обох мовах. В англійській мові інтонація відіграє ключову роль у розрізненні значень та типів речень, зокрема, вона може змінювати значення вислову без зміни слів. Наприклад, речення *You're going?* зі спадним тоном передає подив або шок, тоді як із висхідним тоном воно звучить як нейтральне запитання. В українській мові

інтонація менш часто впливає на зміну значення речення, і основна увага зосереджується на морфологічних та синтаксичних засобах.

Крім того, в англійській мові спостерігається більша варіативність інтонаційних контурів, зокрема, так звані «ковзні тони» (rising-falling та falling-rising), які можуть передавати іронію, сарказм або незадоволення: *англ. Well ↗ really* √! (саркастичний подив). В українській мові такі інтонаційні моделі менш виражені й зазвичай компенсуються додатковими лексичними засобами (наприклад, частками *ж, то, ну*).

Фразовий наголос – це акцентування одного або кількох слів у реченні, яке надає їм більшої сили. В англійській мові, в звичайному неемфатичному мовленні, наголошуються основні частини мови: іменники, прикметники, смислові дієслова, числівники, прислівники, питальні та вказівні займенники. Водночас артиклі, особові займенники, прийменники та допоміжні дієслова зазвичай не наголошуються. В українській мові наголошуються всі змістові слова, а також, найчастіше, функційні слова.

Особливістю англійської мови також є наявність ритму, що тісно пов'язаний із наголосом (stress-timed rhythm), коли наголошені склади вимовляються через рівні проміжки часу, а ненаголошені – скорочуються. Це впливає на інтонаційні малюнки, роблячи англійське мовлення більш ритмічним. Українська мова, навпаки, має ритм, що тісно пов'язаний із складами (syllable-timed rhythm), де кожен склад вимовляється приблизно з однаковою тривалістю, що робить її інтонацію плавнішою.

Підсумовуючи зазначимо, що хоча англійська та українська мови поділяють основні інтонаційні моделі, вони відрізняються у способах їх реалізації, функційному навантаженні та ритмічній структурі мовлення. Це важливо враховувати при вивченні англійської мови українськими студентами, оскільки

особливості інтонації впливають на правильність вимови, природність мовлення та розуміння контексту.

Reflective Practice Questions

✓ *What have I already known about this topic?*

✓ *What new information have I learned? Why do I find it meaningful or important?*

✓ *Which aspects of this topic have been challenging or unclear to me? What questions do I still have?*

✓ *How can I apply this knowledge in practice? In what situations might it be useful for my studies, teaching, or future professional growth?*

Comprehension Check and Discussion Questions

1. Comment on typological constants of contrasting at phonetic/phonological levels. Why do we speak not only about phonetic but also about the phonological level?
2. What is the ratio of vowel and consonant phonemes in English and Ukrainian? What units increase the number of vowel phonemes in the system of English vocalism? What ensures the quantitative predominance of consonants in the system of Ukrainian consonants?
3. What are the key typological differences between the vowel systems in English and Ukrainian? What are the isomorphic characteristics of the vowel systems in the contrasted languages?
4. Are there any vowel sounds in English and Ukrainian that correspond closely to each other and how do their articulatory features compare?
5. How does the articulation of vowels in English and Ukrainian differ, particularly in terms of tongue position?
6. What is vowel reduction in English and how does it differ from vowel quality change in Ukrainian?
7. What are the key typological differences between the consonant systems in English and Ukrainian? What are the isomorphic characteristics of the consonant systems in the contrasted languages?
8. Comment on common and divergent feature characteristics in the articulation of English and Ukrainian consonant phonemes.
9. What is the significance of aspiration in English, and how does it differ from the lack of aspiration in Ukrainian?
10. In what ways do progressive, regressive and mutual assimilation occur in English and Ukrainian and how do they differ in their occurrence?

11. Which English vowel/consonant sounds are most challenging for Ukrainian learners and why?
12. How does contrastive analysis of vowel/consonant systems help in teaching English pronunciation to Ukrainian speakers?
13. What are the isomorphic and allomorphic features in the syllabic structures of English and Ukrainian?
14. What are the principles and rules of syllabification in the contrasted languages? Describe them in brief.
15. What are the four criteria used for classifying languages according to stress type? How do these criteria apply to English and Ukrainian?
16. Comment on common and divergent feature characteristics of word-stress and its functions in English and Ukrainian. Why do Ukrainian students often misplace stress in English words?
17. What are the key differences in the use of rising and falling intonation in English and Ukrainian?
18. Why is phrase stress so important in English and how does this differ from Ukrainian phrase stress? What impact does this have on sentence rhythm?
19. Discuss the differences in how intonation patterns like rising-falling and falling-rising are used in English compared to Ukrainian. What effect does this have on speech rhythm and meaning?
20. Considering the differences in intonation between English and Ukrainian, what techniques would you recommend for improving fluency and naturalness in speech for Ukrainian students learning English?

Tasks

2.1. After reading chapter 2, identify the key terms, provide their English equivalents and compile a glossary with definitions for each term to enhance understanding.

2.2. Work with the table. (1) Give Ukrainian equivalents for the English terms that classify the types of English consonant phonemes. (2) The given table is incomplete. Add the missing English and Ukrainian consonant phonemes where necessary.

The active organ of speech and the place of the obstruction The manner of the production of noise and the type of obstruction 		Labial		Lingual									Glottal	
		Bilabial	Labiodental	Forelingual							Medio-lingual	Back-lingual		
				Alveolar	Apical		Dorsal		Cacuminal			Palatal		Velar
Post-alveolar	Interdental	Post-dental	Post-alveolar		Dental	Alveolar	Palato-alveolar							
Occlusives	Occlusive noise consonants	b p		t d			т' д'						к к	
	Occlusive sonorants	m м					н'		н				ŋ ґ	
Constrictives	Fricatives		ф в	s z	ʃ ʒ		с' з'	ш' ж'					х	
	Constrictive sonorants			l			л'					j й		
Affricates					ч дж		ц' дз'		ц дз					
Rolled consonants							р'							

* зеленим кольором представлено українські приголосні фонемми

2.3. Create the Mind Map to make the visual presentation of the isomorphism and allomorphy in the vowel systems in English and Ukrainian. It should include principles of classification of vowels, phonemic symbols for each vowel and explanations of the differences in articulation between the two languages. Use Coggle (or Miro, FigJam) as a helpful instrument for your mindmapping.

2.4. Analyse the phonetic structure of the words below and identify consonant or vowel phonemes that are characteristic only of the English or only of the Ukrainian language. Model: there [ðeə] – /ð/ (interdental consonant, alien to Ukrainian), /eə/ (diphthong, alien to Ukrainian).

- There, father, looking, sure, whale, bud, victorious, moisture, Friday, cutter, world, honour, growth, chicken, journey, alien, answer, listen, friend, thunder, special, level, decision, sword, language, voice, brother, share, whisper.
- Грати, ступінь, йти, розрісся, мимохить, ляльковий, цвяхи, боротьба, знаряддя, бджола, сіно, зрада, щасливий, вугілля, в'їзд, брехня, святковий, гава, ніч, злість, трава, обличчя, ріка, мова, сім'я, причина, важливий, помилка, бажання.

2.5. Identify the phonetic opposition in each pair (e.g. кім-кум – front vs. back vowels). Describe the contrast in terms of articulatory features. Discuss which vowel distinctions are characteristic of English only and which are characteristic of Ukrainian only. Reflect on potential pronunciation difficulties students might face when learning English or Ukrainian as a foreign language.

- Bay-by, cart-cut, man-moon, bay-bow, merry-Mary, tea-too, buy-bare, pot-port, beat-boot, fool-fall.
- Син-сон, ліс-лес, клен-клан, жир-жар, мир-мор, віл-вал, клин-клен, тир-тур, сом-сам, міх-мох.

2.6. *Identify the type of consonantal opposition (e.g. place of articulation, manner of articulation etc.). Make a phonetic description of the opposition (e.g. /t/ vs. /d/ – voiceless vs. voiced). Consider how these phonetic features might impact English learners' pronunciation of Ukrainian words and vice versa.*

- Take-date, fight-site, deal-heel, sat-hat, pool-tool, date-gate, pay-bay, seat-seed, coat-goat, white-light.
- Дай-гай, тиск-диск, віл-тіл-кіл, трати-драти, сачок-гачок, кава-гава, брати-прати, хочу-ходжу.

2.7. *The following sentences contain unstressed syllables where vowel reduction occurs. Read each sentence carefully and underline the words where vowel reduction takes place. Discuss why vowel reduction is common in English but not in Ukrainian. Why is it important to learn vowel reduction for natural English pronunciation? What challenges might Ukrainian speakers face when trying to apply vowel reduction in English?*

Model: She went to the store. → She went to [tə] the store.

1. I was about to leave. 2. Can you give me a banana? 3. He's coming in a minute. 4. We should go to the park. 5. She bought a computer. 6. She can play the piano. 7. We were talking about the weather. 8. I'm going to have a shower. 9. When does he come? 10. I want to see her tomorrow.

2.8. *Analyze the words and word combinations below. Identify examples of progressive, regressive and mutual assimilation in both English and Ukrainian. Which type of assimilation is more common in English? In Ukrainian? How does assimilation affect pronunciation in both languages? What implications do these patterns have for teaching English pronunciation to Ukrainian learners?*

- Dods, have to go, eights, this ship, comes, quite, at the door, sweet, tree, bags, cupboard, twice, Friday, sit down, that theme, dwell, dress, horse-shoe, mashed,

great trouble.

- Легко, нігті, без сумніву, розкачати, безхмарний, з хвоста, стіна, зшити, розчин, з жалем, книжка, вокзал, легко, мавпа, підпис, дочці, молотьба, пісня, к бісу, з сорому.

2.9. Define the syllabic structure of the given words and distinguish the types of syllable in the contrasted languages. On the example of each word explain the principles and rules of syllabification in the contrasted languages, focusing on differences that may cause difficulties for Ukrainian learners of English. Discuss how syllable structure might affect the translation considering rhythm or stress patterns in poetry, lyrics or other texts where syllabic stress is important.

- Ready, gardening, about, pity, because, house, dictation, fiddle, destroyer, curtain, fire, function, pretty, parcel, conversation, construction, cabbage, irreparable.
- Біологія, лист, земляни, братств, вільний, життя, боягуз, беззубий, сіно, дитинство, бажання, зарічний, коріння, верховний, змерз, окати, конструктор, діалект, голка.

2.10. Analyse the word stress patterns in the following English and Ukrainian words. Consider primary and secondary stress (if applicable), and stress shifts. Compare the stress in English and Ukrainian, highlighting key rules.

- Metaphor, oaklet, elite, pyrotechnic, irrerecognizability, epithet, instrumental, seventeenth, undervalue, schoolboyshness, irremovably, record – to record, ill-paid, spoonful, contrast – to contrast, revolutionary, irresistibility, politics, adults, massage, entrepreneurial, photograph – photographer – photographic.
- Лікарський – лікарський, мелодійність, найновітніший, метафора, генерал-майор, пізнати – пізнавати, щонайважливіший, жовто-блакитний, село – села, Білгород, плодючий, весна – весни, каталог, ремінь – ременя, замір, договір,

недописаний, магістерський.

2.11. *Give your own examples to illustrate how word stress in Ukrainian can express different morphological categories (up to 10 examples).*

2.12. *Analyze each sentence's intonation pattern and compare the intonation patterns of the following English sentences with the intonation patterns in their Ukrainian opposites. Point out the isomorphic and allomorphic features in each English and Ukrainian intonation pattern. How would you explain the differences in intonation to Ukrainian learners of English? What exercises would you use to help them master English intonation?*

1. Is she already here, then?	1. Вона вже тут, так?
2. She was, of course, quite right.	2. Вона, звісно, мала рацію.
3. And the children?	3. А діти?
4. "What are you doing?" cried Doris.	4. «Що ти робиш?» – вигукнула Доріс.
5. How beautiful it is!	5. Як же це красиво!
6. Usually easy-going and kindly, Mary was now venomous.	6. Зазвичай добра й доброзичлива, Марія тепер лютовала.
7. Didn't she know that he was married?	7. Невже вона не знала, що він одружений?
8. Why didn't you tell me?	8. Чому ти мені не сказав?
9. Will you tell me the time?	9. Скажеш мені котра година?
10. There were blue, red, yellow, pink and white flowers there.	10. Там були сині, червоні, жовті, рожеві та білі квіти.
11. Come in!	11. Заходь!
12. Stop talking!	12. Перестань говорити!
13. You understand, Doris, don't you?	13. Ти розумієш, Доріс, чи не так?

14. Does he learn German or French?	14. Він вивчає німецьку чи французьку?
15. He doesn't speak Italian.	15. Він не говорить італійською.

2.13. *Work in small groups and suggest a set of practical classroom exercises aimed at teaching Ukrainian learners of English how to distinguish between key English vowel sounds that are challenging for them (e.g. the difference between /i:/ and /ɪ/ or between /ʊ/ and /u:/). Present them to your peers, using visual aids and practical examples.*

2.14. *Work in small groups and suggest (1) a set of practical classroom exercises providing corrective feedback, focusing on common mistakes related to consonant articulation, (2) a set of exercises that help Ukrainian learners recognize and practice English assimilation rules.*

2.15. *Record a 1-2 minute speech sample of a Ukrainian speaker (student) reading an English text or speaking spontaneously. Identify key intonational deviations by comparing with standard English patterns, focusing on: rising/falling intonation in statements and questions, overuse of level intonation, misplacement of sentence stress, lack of pitch variation. Analyze how these errors reflect differences between English and Ukrainian intonation. Suggest corrective strategies based on contrastive analysis (e.g. imitation drills, intonation marking or shadowing tasks).*

РЕКОМЕНДОВАНА
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Р2

1. Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрактивний аналіз англійської і української вимови): підручник. 2-ге вид. переробл. та доп. Одеса : Вид-во ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. URL : dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7825
2. Валігура О. Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів : монографія. Тернопіль, 2008. 288 с.
3. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 62. С. 81-85.
4. Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2020. 156 с.
5. Лук'янченко І.О. Практикум з порівняльної типології англійської та української мов : навч. посібник для студентів ст. курсів та викл. фак. та ін-тів іноз. мов. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. 97 с.
6. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця, 2003. 464 с.
7. Путіліна О. Л. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : «ТОВ Нілан-ЛТД», 2019. 418 с.
8. Glossary of linguistic terms.
URL : <http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/>.

3.1. Загальна характеристика лексичного рівня мови та його одиниць

Лексичний рівень мови є фундаментальною складовою будь-якої мовної системи, що відображає сукупність усіх слів, їх значень, походження та вживання. Це найбагатший і динамічніший рівень, який постійно еволюціонує, відбиваючи зміни в суспільстві, культурі та пізнанні світу. Саме на цьому рівні реалізується основна номінативна функція мови – позначення предметів, явищ та понять навколишнього світу, а також когнітивна – відображення концептуальної картини світу, комунікативна – забезпечення обміну інформацією між людьми та емоційно-експресивна – вираження суб'єктивного ставлення до дійсності.

У кожній мові існує система номінативних засобів, які виконують функцію позначення об'єктів і явищ. Водночас, попри універсальний характер засобів номінації, різні мови можуть використовувати різні принципи номінації для позначення одного й того ж поняття, що відображає особливості сприйняття дійсності носіями цих мов. Наприклад:

✓ *укр. парасолька* (від *пара* «проти» + *соль* «сонце» – захист від сонця, хоча переважно використовується від дощу);

✓ *англ. umbrella* (від лат. *umbra* – «тінь», підкреслює результат створення тіні чи захисту);

✓ *фр. parapluie* (від *para* «захист» + *pluie* «дощ», тобто «захист від дощу»).

Слово, або **лексема**, виступає основною одиницею лексичного рівня. Це двостороння знакова одиниця, що поєднує план вираження (звукову або графічну форму) та план змісту (значення). Важливо зазначити, що слово не є статичною одиницею, а постійно змінюється як у значенні, так і в формі. Наприклад, полісемія

дозволяє одній формі передавати кілька значень, тоді як синонімія дає змогу різним лексемам виражати близькі за змістом поняття.

Одним із ключових понять лексичного рівня є також *лексикон* – сукупність усіх слів, що використовуються або розуміються носіями певної мови. Лексикон може бути індивідуальним (словниковий запас окремої людини) або колективним (власне словниковий склад мови в певний історичний період). Окрім загального лексикону, існують також спеціалізовані підсистеми, такі як професійний лексикон (наукова, технічна, юридична термінологія, професіоналізми), діалектний лексикон (слова, поширені в певних регіонах) та соціолектний лексикон (лексика певних соціальних груп або субкультур) тощо.

При порівнянні лексичних систем різних мов можна виокремити низку типологічних характеристик, які є константами аналізу. У фокусі уваги типологічних досліджень: власне слово; аналіз особливостей словотвору та структурних моделей слів; семантичний аспект (відмінності у мотивованості слів, у семантичній структурі, у системній організації лексики); функційний аспект (стилістичне забарвлення лексичних одиниць тощо); фразеологізми та стійки вирази.

Наприклад, акцентуючи на типологічних відмінностях порівнюваних мов, слід зазначити, що українська мова, яка є синтетичною, активно використовує різноманітні засоби словотворення, зокрема суфіксацію та префіксацію. Водночас англійська мова схильна до переосмислення слів через метафоричні та метонімічні процеси, що призводить до розвитку полісемії, яка охоплює значну частину лексики.

Зазначені риси зумовлені, перш за все, внутрішніми чинниками, що формують динаміку розвитку лексичної системи будь-якої мови. Водночас, важливою типологічною рисою є також запозичення, як засіб зовнішньої номінації. Зокрема серед факторів, що впливають на лексичний фонд англійської та української мов:

історичні події (наприклад, запозичення з латини в англійську після нормандського завоювання), культурні контакти (наприклад, поширення англізмів в українській мові через глобалізацію), науково-технічний прогрес (зокрема, виникнення нових термінів – *блогер*, *чат-бот*). Ці фактори призводять до постійного оновлення мовних систем.

3.2. Словотвір в англійській та українській мові: зіставний аналіз

Словотвір (дериватологія) є однією з найважливіших підсистем мови, що забезпечує її збагачення та розвиток. У кожній мові існують власні механізми творення нових слів, які відображають її структурні особливості.

Слово складається з **морфем** (найменших значущих одиниць, які не розкладаються на простіші елементи того ж рівня). Також у словотворі функціонує термін «основа слова», що використовується на позначення частини слова, що виражає лексичне значення. Основа слова відіграє важливу роль у словотворенні, зокрема української мови, адже через флексивний характер мови лексичний аналіз зазвичай починається з відокремлення граматичних морфем.

За роллю морфем у складі слова, вони поділяються на **кореневі** (містяться в корені слова й несуть його основне лексичне значення) та **афіксальні** (префікси та суфікси). Варто зазначити, що флексії, які виконують лише реляційну функцію, у цьому контексті не розглядаються, їм ми приділимо увагу у наступному розділі посібника. Існує також поняття «нулева морфема», наприклад, коли в англійській мові іменник переходить у дієслово без зміни форми (*англ. twitter → to twitter*), або коли в українській мові знахідний відмінок іменника збігається з називним (*укр. ...є стіл → ... бачу стіл*).

В англійській мові афікси переважно виконують словотвірну функцію, тоді як в українській – як словотвірну, так і граматичну. Наприклад, у слові *unhappy*

префікс *un-* змінює значення кореня, тоді як у парі *ходити* – *приходити* український префікс *при-* надає не лише нового значення, а й змінює аспект дії.

За здатністю самотійно вживатися в мові морфеми поділяють на **вільні** та **зв'язані**. Вільні морфеми можуть виступати самотійними словами, наприклад, *англ. book* або *укр. світ*. Зв'язані морфеми не можуть вживатися окремо й потребують додавання афіксів, як-от *англ. -ment* у слові *enjoyment* або *укр. -ств* у слові *товариство*. Виокремлюють також напівзв'язані морфеми, що можуть виступати і як афікси, і як самотійні слова. Наприклад, англійські *over* чи *under* можуть бути як префіксами (*overestimate, undergo*), так і незалежними словами (*Look over there! The box is under the table*). Проте, функційність та частотність використання таких морфем значно відрізняються через типологічні особливості обох мов.

В англійській мові, яка є аналітичною, переважають вільні морфеми. Багато нових слів утворюються шляхом складання слів, коли два самотійні корені об'єднуються в одне слово, наприклад, *airport* (*air* + *port*). Хоча активно використовуються і зв'язані морфеми, зокрема, префікси (*un-* у *unhappy*, *re-* у *rewrite*) та суфікси (*-ness* у *kindness*, *-ment* у *development*), але вони не мають такого розмаїття, як в українській.

Українська мова, будучи синтетичною, значно більше покладається на зв'язані морфеми. Основним способом творення нових слів є афіксація: *грати* → *вигравати* (*ви-*), *спів* → *співак* (*-ак*). Суфікси часто змінюють частиномовну належність слова, наприклад, *читати* → *читання* (*-ння*), *зима* → *зимовий* (*-овий*). На відміну від англійської, вільні морфеми в українській мові рідко можуть змінювати граматичну категорію без додавання афіксів.

Процеси словотворення в мові представлені такими продуктивними механізмами, як деривація, основоскладання, аббревіація, а також перехід однієї

частини мови в іншу. Окрім цього, існують менш поширені способи, такі як зворотнє словотворення, редуплікація, звуконаслідування.

Деривація.

Деривація, або як ще називають цей спосіб словотворення – афіксальний словотвір, реалізується шляхом додавання префіксів, суфіксів, або інших афіксальних елементів до кореня, є найбільш продуктивним механізмом словотвору в українській мові та відіграє значну роль в англійській. Виокремлюють три способи афіксального словотворення – префіксацію, суфіксацію та комбінований (префіксально-суфіксальний) словотвір.

Префіксальний словотвір (prefixal word-formation) виступає продуктивним способом творення нових слів в обох мовах, але в англійській мові він менш поширений, ніж в українській.

Префікс змінює значення кореневої морфеми. В англійській мові префікси можуть змінювати частиномовну належність слова (*наприклад, cage (n) → encage (v), little (adj) → belittle (v), new (adj) → anew (adv)*), однак здебільшого похідні від префіксів залишаються в межах тієї самої частини мови (*important (adj) → unimportant (adj), agree (v) → disagree (v)*). В українській мові префікси змінюють лексичне значення слова (*важливий → неважливий, сміятись → посміятись, робити → обробити*), можлива зміна категорії виду (*йти → прийти*).

За семантикою префікси в обох мовах поділяють на три групи: префікси з негативною конотацією, префікси, що вказують на повторну або зворотну дію, а також на просторові та часові координати.

Префікси з негативним значенням використовуються для вираження заперечення або відсутності чогось. Вони мають високий ступінь продуктивності в обох мовах, але в англійській мові використовуються різні префікси, що можуть мати однакове значення заперечення, тоді як в українській мові домінуючим є префікс *не-*, що формує іменники, прикметники та прислівники з протилежним

значенням до основи (укр. *спокій* – *неспокій*, *рухомий* – *нерухомий*, *вдало* – *невдало*), а також префікс *без-* (укр. *лад* – *безлад*, *хмарний* – *безхмарний*, *умовно* – *безумовно*). В англійській мові такі префікси здебільшого додаються до основ прикметників, дієприкметників, прислівників, рідше до іменників та дієслів, й є найпродуктивнішими, зокрема: *англ. un- (unknown), in- (incompletely), il- (illiberal), ir- (irresponsible), im- (imperfect), de- (decompress), dis- (disrespect), non- (noncompliance), a- (atypical)*. В українській мові їм відповідає префікс *не-*. Щодо українського префіксу *без-* в англійській мові немає його еквіваленту, хоча у деяких випадках може використовуватися префікс *un-* (укр. *беззахисний* – *англ. unprotected*), як правило відповідниками є суфікси *-less* для прикметників (укр. *беззахисний* – *англ. defenseless*) та *-ness*, що додається додатково для утворення іменників (укр. *безтурботність* – *англ. carelessness*).

Префікси, що виражають повторну або зворотну дію в обох мовах мають подібні функції. В англійській мові один з основних префіксів для вираження повторної дії – це *re-*, який позначає відновлення дії або її повторення, як-от: *revisit (відвідати знову), rebuild (відбудувати), rewind (перемотати)*. Цей префікс у значенні повторення часто відповідає українському префіксу *пере-*, як, наприклад, у словах *перекласти, переїхати*. Для вираження зворотньої дії в англійській мові використовуються префікси *un-* та *back-*. Префікс *un-* вказує на анулювання або заперечення дії, як у словах *undo (відмінити), untie (розв'язати)*. Це відповідає українському префіксу *від-*, який також позначає зворотню дію, наприклад, у словах *відкрити, відключити*. Префікс *back-* виражає зворотність або повернення до попереднього стану, наприклад: *backtrack (повертатися назад) або backfire (мати зворотній ефект)*. Зворотні дії в українській мові часто виражаються також через префікс *від-* (*відкрити, відключити*), що аналогічно англійському *un-*, через префікс *роз-*, що вказує на розділення або зміну стану (*розв'язати, розтягнути*), а також через менш продуктивні префікси *обез-*, *зне-* (*обезводнити, знецінити*).

Префікси, що вказують на тимчасові та просторові координати, є досить різноманітними як в англійській, так й в українській мовах. Наприклад, в англійській мові це *fore-* (forecast), *pre-* (prearrange), *post-* (postpone), *after-* (afterlife), *under-* (underground), *super-* (supermarket), *out-* (outperform). В українській мові це префікси *до-*, *за-*, *перед-*, *між-*, *над-*, *під-*, *по-*, *після-*. Наприклад, префікс *до-* зазвичай вказує на початковий момент або напрямок, що наближається до чогось (*дозрівати*), префікс *перед-* позначає щось, що відбувається до чогось (*передмова*), префікс *над-* вказує на простір або положення вище чогось (*надзвичайний*), префікс *після-* позначає час після чогось (*післяопераційний*).

Префікси в англійській та українській мовах також класифікують за їхнім походженням на питомо оригінальні та запозичені.

Так, наприклад, англійські оригінальні префікси походять з германських мов, наприклад: *a-* (aside), *be-* (beloved), *by-* (bystander), *fore-* (forefather), *mis-* (mislead), *out-* (outnumber), *over-* (overload), *under-* (underestimate), *un-* (uncover), *with-* (withdraw). Українські оригінальні префікси походять із праслов'янської мови і є характерними для слов'янських мов, наприклад: *без-* (безмежний), *взаєм-* (взаємодія), *від-* (відправити, відписати), *до-* (доробити), *за-* (загартувати), *пере-* (переписати), *під-* (піднести), *роз-* (розмалювати), *не-* (незрозумілий). Щодо запозичених, багато префіксів, що активно функціонують в обох мовах, були запозичені з латинської та грецької мов, наприклад: *англ. ab-* (abnormal), *poly-* (polyglot), *sub-* (subtitle), *super-* (supernatural), *trans-* (transatlantic), *ultra-* (ultraviolet) та *укр. анти-* (антибіотик), *де-* (деконструкція), *екс-* (ексчемпіон), *контр-* (контраргумент), *суб-* (субтропічний), *ультра-* (ультрашвидий).

Водночас, з типологічної точки зору в обох мовах можна виокремити не дві, а три групи префіксів з точки зору їх походження:

✓ інтернаціональні префікси, форма та значення яких є однаковими в обох мовах, наприклад: *super-/супер-* *англ. supermarket* та *укр. супермаркет*, *micro-*

/мікро- англ. *microscope* та укр. *мікроскоп*, *ultra-/ультра-* англ. *ultramodern* та укр. *ультрасучасний*, *inter-/інтер-* англ. *international* та укр. *інтернаціональний*;

✓ національні префікси, які мають семантичну ідентичність у двох мовах, але різні мовні форми, наприклад: англійське слово *underestimate* має український аналог *недооцінювати*),

✓ національні префікси, які семантично чужі для однієї з мов, як-от англійське *outnumber* (*перевищувати числом*), що не має аналогів з тим самим префіксом в українській мові [І. Корунець].

Суфіксальний словотвір (suffixal word-formation) є продуктивнішим за префіксальний в обох мовах. У мовах із синтетичними рисами (як-от українська) суфіксальний спосіб є домінуючим, тоді як у аналітичних мовах (як-от англійська) його роль менш виражена. Але, в плані лексичного словотвору, суфіксація в англійській мові також достатньо продуктивна.

В обох мовах суфікси класифікують за частиною мови, яку вони утворюють, їхнім значенням (семантикою). Також, класифікація може відбуватися за походженням суфікса.

Іменникові суфікси в обох мовах виконують функцію утворення іменників, але їхній склад та використання мають певні відмінності. В англійській мові до іменникотворчих суфіксів належать, наприклад, *-ance/-ence* (*resistance*), *-ness* (*kindness*), *-dom* (*freedom*), *-hood* (*neighbourhood*), *-ship* (*leadership*), *-ion* (*completion*), *-ism* (*criticism*), *-ment* (*appointment*). В українській прикладами таких суфіксів можуть бути: *-ання/-ення* (*навчання, звернення*); *-ість* (*мудрість*); *-изм/ізм* (*романтизм, героїзм*); *-ота* (*пустота*); *-ство* (*лідерство*); *-ція* (*декларація*).

Як окрему групу іменникових суфіксів в обох мовах виокремлюють ті, що позначають діяча або носія ознаки. В англійській це, зокрема, *-ist/-yst* (*philologist, analyst*); *-ant, -ent* (*assistant, student*); *-ar* (*beggar*); *-er/-or* (*developer, sailor*); *-ier/-yer* (*cashier, lawyer*); *-eer* (*mountaineer*); а також *-ard/-art* (*coward, steward*), які можуть

мати й негативне забарвлення. В українській, наприклад, використовуються суфікси: *-ак* (рибак); *-ач* (викладач); *-ець* (творець); *-ик/-ник* (учасник); *-ір/-ир/-ер/-ор* (касир, режисер, командор); *-іст* (пацифіст); *-тель* (вихователь); а також суфікси, що можуть вказувати на особу з певними негативними рисами: *-ун* (брехун); *-як* (кривляка).

В українській мові, на відміну від англійської, існують спеціальні суфікси для позначення роду іменників, що відсутній в англійській як граматична категорія іменників (про це йдеться детально у наступному розділі). Наприклад:

✓ суфікси чоловічого роду: *-ник* (лісник), *-ець/-єць* (кравець, боєць), *-ік/-їк* (хімік, прозаїк), *-ець/-єць* (боєць), *-ар/-яр* (шахтар, каменяр), *-ир* (бригадир), *-ист* (діяч), *-іст* (окуліст), *-тель* (вихователь), *-аль* (скрипаль), *-ач/-яч* (глядач, діяч), *-янин/-анин* (селянин, галичанин) та ін.;

✓ суфікси жіночого роду (зазвичай стоять після суфікса чоловічого роду в основі іменника): *-к/а* (поет-к-а), *-иц/я* (учен-иц-я), *-их/а* (ткач-их-а), *-иц/я* (лисиц-я), *-ес/а* (принцес-а), *-их/а* (слон-их-а), *-івн/а* (Петрівна, Василівна) тощо;

✓ суфікси, що виражають середній рід (можуть утворювати як абстрактні, так і конкретні іменники, позначаючи поняття, предмети, явища чи навіть живі істоти): *-ств-о/-цтв-о* (братерство, керівництво), *-чк-о/-атк/ятк-о* (дівчатко, янголятко) та ін.

Слід зазначити, що в англійській мові певні суфікси, такі як *-or/-er*, *-ess*, *-ine*, *-rix*, та *-ette*, використовуються для позначення статі, розрізняючи чоловічі та жіночі форми: *waiter-waitress* (офіціант-офіціантка); *tiger-tigress* (тигр-тигриця); *hero-heroine* (герой-героїня); *bachelor-bachelorette* (холостяк-неодружена жінка). Ці суфікси відображають стать, а не граматичний рід.

Щодо прикметникових суфіксів, в обох мовах вони досить різноманітні. Наприклад, в англійській мові це: *-able/-ible* (lovable, flexible); *-al* (personal); *-ant/-ent* (elegant, different); *-ate/-ete* (accurate, complete); *-ed* (talented); *-ful* (joyful); *-ic*

(*poetic*); -*ical* (*critical*); -*ing* (*amazing*); -*ish* (*boyish*); -*ive* (*creative*); -*less* (*fearless*); -*like* (*businesslike*); -*ous* (*generous*); -*some* (*troublesome*); -*y* (*cloudy*). Українські прикметникові суфікси включають: -*абельн* (*рентабельний*); -*ав/-яв* (*кульгавий*); -*ат/ят* (*носатий*); -*ов* (*службовий*); -*н* (*сумний*); -*ич/-н* (*поетичний*); -*овит/-уват/-юват* (*грубуватий, жовтуватий*); -*л/ив* (*мрійливий, мінливий*); -*ив/н* (*пасивний, ефективний*); -*ськ/-цьк* (*український, студентський*); -*уч/-юч, -ущ/-ющ* (*колючий, жадючий*) тощо. На відміну від англійської, українська мова має закінчення, що завжди чітко ідентифікує слово як прикметник, тоді як в англійській це залежить від позиції слова в реченні та суфікса.

Дієслівних суфіксів в англійській мові небагато, що пояснюється розвитком мови та поширенням безафіксального способу дієсловотворення (конверсії), зокрема: -*ize* (*colonize*); -*fy/-ify* (*terrify, beautify*); -*ate* (*regulate*); -*en* (*harden*); -*esce* (*luminesce*). Українські дієслова переважно утворюються за допомогою суфіксів -*(ув)ати/-ити* (*гостювати, читати*).

Суфіксів для утворення прислівників не так багато. Продуктивною англійською морфемою є -*ly* (*slowly, happily*), її українським відповідником є суфікс -*о* (*гарно, швидко*). Непродуктивні англійські суфікси включають -*ward(s)* (*homewards*) та -*wise* (*marketwise*).

В українській мові, на відміну від англійської, дуже поширені оцінювальні суфікси (*evaluative suffixes*), які виражають суб'єктивну оцінку предметів, істот або явищ, надаючи словам емоційного забарвлення. Вони поділяються на зменшувальні суфікси (*diminutive*), а також збільшувальні суфікси (*augmentative*). Українська мова, на відміну від англійської, має надзвичайно розгалужену та продуктивну систему зменшувально-пестливих та збільшуваних суфіксів.

Перші наявні в обох мовах, але в англійській вони приєднуються лише до іменників, тоді як в українській також можуть приєднуватися до прикметників, дієслів, прислівників, числівників та займенників. Наприклад, укр. -*атк/-ятк*

(курчатко, каченятко); -ик (дощик, кущик); -ок (синок); -ечок/-ечк-а (стіжечок, річечка, віконечко); -ичка (сестричка); -оньк- (серденько, спатоньки); -еньк- (рідненький, тихенько, швиденько); -есеньк-/ісіньк-/юсіньк- (добресенький, тонкісінький); -есеньк-/ісіньк- (гарнесенько); -єчк- (двієчка) та ін.

В англійській мові система зменшувальних суфіксів є обмеженою, однак вона також дозволяє утворювати зменшувальні форми або надавати словам лагідного чи емоційного відтінку. Англійські зменшувальні суфікси включають: -et/-ette (booklet, kitchenette); -let (ringlet); -y/-ie, -ey (dolly, grannie); -ling (duckling, gosling); -kin (ladikin); -el/-le (morsel, corpuscle); -icle/-cule (particle, monticule); -een (velveteen); -ock (hillock); -ing (у деяких випадках, як-от *lording* – зневажливо про зарозумілу людину); -ee (bootee).

Збільшувальні суфікси, які виражають значний розмір або згрубіле, зневажливе ставлення, відсутні в англійській мові як окрема категорія оцінних суфіксів. Натомість в українській мові вони є продуктивними. Наприклад: -ань (бородань); -ил- (здоровило), -юр- (собацюра); -ищ (голосище, вовчище); -езн- (величезний) тощо [І. Корунець].

Префіксально-суфіксальне словотворення (combined або *suffixal + prefixal*) – це процес утворення нових слів шляхом одночасного додавання до кореня (або основи) як префіксів, так і суфіксів, як-от: *англ. insensibility; укр. нечутливість*. Такий спосіб словотворення активно використовується як в англійській, так і в українській мовах і реалізується за чотирма спільними морфологічними моделями:

✓ один префікс + корінь/основа + один суфікс, наприклад: *англ. for-cast-er, pre-script-ive, over-estim-ate, un-tru-ly; укр. до-бут-ок, не-кольор-ов-ий, при-біг-ти, не-втом-но*;

✓ два або більше префіксів + корінь/основа + один суфікс, наприклад: *англ. re-in-carn-ation; укр. не-в-благ-анний*;

✓ один префікс + корінь/основа + два або більше суфіксів, наприклад: *англ. pre-histor-ic-al*; *укр. між-вид-ов-ий*;

✓ два або більше префіксів + корінь/основа + два або більше суфіксів, наприклад: *англ. non-re-present-ation-al-ism*; *укр. пере-по-по-діл-ит-и-ся* [І. Корунець].

Як уже зазначалося вище, класифікація суфіксів може здійснюватися також за їх походженням. Подібно до префіксів, в обох мовах суфікси поділяються на національні та інтернаціональні. Переважна більшість інтернаціональних суфіксів є результатом впливу класичних мов – латини та давньогрецької – на формування європейської лексичної системи, особливо у сфері науки, медицини, техніки та культури.

Аналіз інтернаціональних суфіксів в англійській та українській мовах виявляє значну кількість форм, що мають спільне латинське або грецьке походження, а також подібні словотвірні функції. Наприклад, суфікс *-ізм/-їзм* (*англ. -ism*) використовується для творення іменників, які позначають доктрини, філософські або політичні течії, системи вірувань, ідеології чи характерні риси світогляду (*англ. capitalism, altruism*; *укр. капіталізм, альтруїзм*); суфікс *-іст* (*англ. -ist*) утворює іменники, що позначають особу, яка дотримується певної доктрини, займається певною діяльністю або характеризується певною рисою (*англ. artist, scientist, tourist, capitalist*; *укр. артист, турист, соціаліст, капіталіст*); суфікс *-ор* (*англ. -or*) використовується для творення іменників, що позначають дієву особу або предмет (*англ. director, projector*; *укр. директор, проектор*), він є продуктивним в обох мовах.

Ступінь продуктивності інтернаціональних суфіксів може відрізнятися. Наприклад, в англійській мові суфікс *-able/-ible*, що виражає значення можливості або здатності, є надзвичайно продуктивним (*readable, understandable, visible*). В українській мові йому відповідають різні суфікси, передусім *-ний*, а в окремих

запозичених випадках – *-абельн (помітний, читабельний)*. Однак українські відповідники не мають такої універсальності та регулярності використання.

Також слід зазначити, що в українській мові часто співіснують питомі словотвірні моделі, які можуть конкурувати із запозиченими формами, що містять інтернаціональні суфікси.

Перехід однієї частини мови в іншу.

Конверсія (також відома як нульова деривація або функційна зміна) є надзвичайно продуктивним способом словотворення в англійській мові. Її суть полягає у зміні граматичної категорії слова без додавання словотворчих афіксів, що призводить до зміни семантики. Новоутворене слово є частковим омонімом початкового слова, збігаючись з ним в окремих формах.

Основні типи конверсії це: вербалізація – утворення дієслів, переважно від іменників (наприклад, від іменника *email* утворилося дієслово *to email*, або від *mask* – *to mask*), рідше від прикметників (як-от від *clean* – *to clean*); субстантивація – утворення іменників, найчастіше від дієслів (наприклад, від дієслова *to run* походить іменник *a run*) або прикметників (як *senior* перетворюється на *a senior*). До менш поширених, але також існуючих типів належать ад'єктивація (творення прикметників, наприклад, від іменника *metal* утворюється прикметник *metal*) та адвербіалізація (утворення прислівників, як від іменника *home* утворюються прислівник *home*, тобто *додому*).

Слід зазначити, що в українській мові спостерігаються такі ж процеси переходу однієї частини мови в іншу, але найчастіше вони передбачають додавання чи, навпаки, усунення словотворчих афіксів, як-от творення дієслів від іменників за допомогою суфіксів (*гуглити, лайкати*) та іменників від дієслів (*показ, розшук*).

Субстантивація прикметників, дієприкметників або інших частин мови також трактується як форма конверсії деякими дослідниками (М. Фабіан). Зокрема, виокремлюють повну субстантивацію, коли прикметник набуває всіх граматичних

форм і повністю виконує функцію іменника (*англ. private, principal; укр. бездомний, мостова*), та часткову субстантивацію, коли прикметник уживається лише у фіксованій формі, найчастіше в узагальнено-збірному значенні (*англ. the wounded, the poor; укр. наречений, хворий*) [М. Фабіан].

Основоскладання.

Основоскладання (compounding) є одним із найпродуктивніших способів словотворення в англійській та українській мовах. Цей процес передбачає поєднання двох або більше основ (коренів) для утворення нового слова. Хоча концепція є спільною для обох мов, засвідчуємо низку формальних та структурних відмінностей, зумовлених типологічними особливостями мов.

В обох мовах виділяють два основні способи складання основ:

- ✓ складання без сполучного елемента (синтаксичний спосіб) – основи поєднуються без використання додаткових морфем;
- ✓ складання за допомогою сполучних елементів (інтерфіксів) – між основами вставляються спеціальні сполучні морфеми (в англійській – *o, e*, іноді – *s*, в українській – *о, е/е, і*).

Перший спосіб є набагато продуктивнішим в англійській мові, ніж в українській. Він застосовується для створення складних іменників (*sunrise, armchair, man-eater*), прикметників (*dark-blue, world-famous*), дієслів (*downgrade, underline*), прислівників (*everywhere, sometime*), займенників (*something, myself*), числівників (*two-thirds, sixty-five*). Основоскладання без сполучного елемента менш продуктивне в українській мові, наприклад: *лікар-терапевт, школа-інтернат, хтозна-коли, де-небудь, будь-коли*.

Слід зазначити, що особливістю англійської мови є так звані **цілофрази** (wholophrases) – складні слова, утворені з цілих словосполучень, де прийменники або сполучники виступають сполучними елементами, як-от: *merry-go-round, son-in-law, do-it-yourself, know-it-all, run-of-the-mill*. Такі утворення практично не

властиві українській мові, за винятком кількох запозичених або усталених виразів, наприклад: *тет-а-тет*, *віч-на-віч*, *пліч-о-пліч*, *як-не-як*. Також в англійській мові частотним є випадкове включення словосполучень або речень до нестійких (контекстуальних) складних утворень, як-от *You-Know-Who* у романах Дж. Роулінг.

Щодо другого способу, складання за допомогою сполучних елементів значно менш продуктивний спосіб в англійській мові, ніж в українській, і зазвичай обмежується іменниками та прикметниками (як правило, це науково-технічні поняття та терміни, часто з використанням латинських або грецьких коренів), наприклад *англ. bio-diversity, socio-economic, tradesfolk*. Натомість в українській мові це основний спосіб утворення складних слів за допомогою сполучних інтерфіксів: *водоспад, землетрус, чорнобривий, західноукраїнський*.

Окрім класичного основоскладання, існують інші способи, що так чи інакше поєднують або скорочують основи слів. Зокрема, **редуплікація** (повне або часткове повторення слова чи його частини для утворення нового слова або посилення значення) є поширеним засобом основоскладання в обох мовах, але більш продуктивна в англійській, ніж в українській. Наприклад: *англ. bye-bye, goody-goody, hush-hush; укр. ледве-ледве, тихо-тихо, бігом-бігом, де-не-де*. Редуплікативні структури в англійській мові можуть бути як повними (повторення цілого слова: *go-go, no-no*), так і найчастіше модифікованими (з варіацією голосного або приголосного: *zig-zag, tick-tock, super-duper, hocus-pocus*). Вони, як правило, виконують експресивну, стилістично марковану або зменшувально-пестливу функцію. В українській мові редуплікація переважно виражає інтенсивність або тривалість дії (*наприклад, швидко-швидко, далеко-далеко, рідко-густо*) і має менше продуктивних моделей, хоча є традиційним прийомом в усному мовленні та фольклорі, як-от *радий-радісінський*.

Ще однією особливістю англійської мови є складні слова з постпозитивами, наприклад: *break-out*, *stand-in*, *shake-up*. Такі слова утворюються шляхом поєднання дієслівної основи з прийменником або прислівником, що стоїть після неї, і разом утворюють нове значення, часто іменникове (наприклад, *break-up* – розрив, *take-off* – зліт). Цей тип словотворення тісно пов'язаний із фразовими дієсловами, які в англійській мові надзвичайно поширені та лексикалізуються у нові слова.

Абревіація.

Абревіація (від лат. *abbreviatio* – скорочення) – це словотвірний процес, за якого нове слово утворюється шляхом скорочення початкових елементів слів або словосполучень. Як в англійській, так і в українській мовах, абревіація є поширеним і продуктивним способом утворення нової лексики.

В обох мовах вона поділяється на декілька основних типів.

➤ Ініціальна абревіація (акронімія) полягає в утворенні нового слова шляхом з'єднання перших літер або звуків кожного компонента складного словосполучення. Такі скорочення поділяються на два підтипи: акроніми (вимовляються як цілісне слово): англ. *UNESCO* (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), *NASA* (*National Aeronautics and Space Administration*); укр. *НАБУ* (*Національне антикорупційне бюро України*), *УЗ* (*Укрзалізниця*); ініціальні абревіатури (вимовляються по буквах): англ. *BBC*, *USA*; укр.: *МОН*, *ЗНО*. Також варто зазначити, що в англійській мові існує тенденція до «омовлення» абревіатур, коли вони набувають морфологічних ознак звичайних слів: *laser* (*Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*), *radar* (*Radio Detection and Ranging*). Подібні явища в українській мові трапляються рідше.

➤ Усічення (лексичне скорочення) передбачає відсікання частини слова (на початку, в кінці або в середині). В англійській мові цей тип словотвору надзвичайно продуктивний, особливо в неформальній комунікації: *lab*

(laboratory), *ad* (advertisement), *exam* (examination). При цьому багато англійських скорочень походять з розмовного мовлення та жаргону, як-от: *phone* (telephone), *flu* (influenza). В українській мові таких скорочень менше, наприклад: *вул.* (вулиця), *обл.* (область), *ба* (бабуся).

➤ Часткова аббревіація передбачає урізання не всіх компонентів твірної структури в цілому, а тільки одного чи декількох, обов'язкова наявність хоч би одного повноформатного слова. Її вважають проміжною формою між відсіченням частини слова та комбінованою аббревіацією. В українській мові часткова аббревіація досить продуктивна, наприклад: *медпрепарат*, *держбюджет*, *міськдержадміністрація*, *екотуризм*. В англійській мові цей вид аббревіації трапляється досить рідко, проявляючись у деяких географічних назвах, наприклад: *Philly* (Philadelphia), *Vegas* (Las Vegas).

➤ Комбіновані аббревіації поєднують елементи ініціального скорочення та усічених слів або коренів. Наприклад, слід зазначити комбіновані аббревіації в англійській мові, що поєднують акроніми з повними словами, наприклад: *D-day* (день висадки в Нормандії), *G-spot* (точка G). В українській мові комбіновані аббревіації особливо поширені в адміністративно-бюрократичній лексиці, де вони виконують економію мовного ресурсу, наприклад: *постпред* (постійний представник), *міськком* (міський комітет), *Мінфін* (Міністерство фінансів). В українській мові цей спосіб дослідники вважають більш продуктивним ніж в англійській.

Також науковці виокремлюють *злиття слів* або *телескопію* (blending). Її часто вважають межовим явищем, яке стоїть на перетині аббревіації та словоскладання, тому в одних класифікаціях вона подається як підтип аббревіації, а в інших – як окремий спосіб словотвору.

Телескопічне словотворення – це процес утворення нового слова шляхом поєднання частин двох (іноді більше) слів. У результаті виникають інноваційні

одиниці, часто експресивної або технічної семантики. Наприклад: *англ. brunch (breakfast + lunch), smog (smoke + fog), motel (motor + hotel), infotainment (information + entertainment), webinar (web + seminar); укр. євробачення (європейське + телебачення), кавомат (кавовий + автомат), електромобіль (електричний + мобіль), аскофен (аспірін + кофеїн)*. Зазначимо, що на думку дослідників, цей спосіб словотвору в українській мові розвинувся під впливом англійської і поки що є малопродуктивним [І. Коробова]. Варто зазначити, що в українській мові телескопія менш поширена, а такі слова частіше мають формально-науковий або публіцистичний характер, тоді як в англійській вони активно функціонують у повсякденній мові, ЗМІ, маркетингу та цифровому просторі.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що попри наявність спільних словотвірних механізмів, англійська та українська мови реалізують їх по-різному, з різною продуктивністю. Це пов'язано як з типологією мов, так і з історично сформованими мовними нормами. Урахування цих відмінностей є необхідним для ефективного засвоєння лексико-граматичних закономірностей англійської мови українськими студентами.

3.3. Системна організація лексикону в англійській і українській мовах: зіставний аналіз

Лексика будь-якої мови являє собою впорядковану систему, у якій окремі одиниці взаємопов'язані як за формальними, так і за семантичними ознаками. Системна організація лексики забезпечує не лише її функційну цілісність, а й можливість ефективного спілкування в межах мовної спільноти. В англійській і українській мовах ця система формується під впливом спільних для людства екстралінгвістичних факторів, таких як фізіологічні потреби (*їсти (eat), спати*

(*sleep*), *numu* (*drink*), *рухатись* (*move*)), ментальні дії (*думати* (*think*), *уявляти* (*imagine*), *говорити* (*speak*), *пояснювати* (*explain*)), природне середовище (*дерево* (*tree*), *гора* (*mountain*), *небо* (*sky*), *дощ* (*rain*)), суспільні фактори (*син* (*son*), *донька* (*daughter*), *друг* (*friend*), *вчитель* (*teacher*)), а також під впливом унікальних культурно-історичних особливостей кожного народу. З огляду на це, лексика обох мов поділяється на **універсальну**, що відображає загальні людські досвіди і поняття, та **національно-специфічну**, що втілює особливості побуту, культури і світогляду відповідної мовної спільноти, як-от лексеми, що позначають культурні або релігійні традиції, які часто виражаються через власні імена чи назви свят, як-от, українські *Купала*, *Андріївські вечорниці*, британський *Guy Fawkes Night* (*Ніч Гая Фокса*), шотландський *Highland Games*, американський *Thanksgiving* (*День Подяки*). Крім того, культурне забарвлення мають форми звертання (*англ. sir, madam, your grace; укр. пані, добродій, панотець*), окремі елементи одягу чи взуття (шотландський *tam o' shanter, tartan*, українські *наливайки* (старовинне українське взуття, легкі, здебільшого домашні черевики)), національні страви (*англ. shepherd's pie; укр. кутя*) тощо.

Зазначені дві групи дослідник І. Корунець вважає типологічно значущими. В межах універсального лексикону дослідник виокремлює інтернаціональну лексику. До інтернаціональної лексики відносять слова, що мають спільні або схожі зовнішні форми та схожу або тотожну форму, наприклад: *англ. philosophy, democracy; укр. філософія, демократія* [І. Корунець]. Ці слова є зрозумілими не лише для носіїв мови, а й для представників інших мовних спільнот, завдяки їхньому інтернаціональному статусу. Інтернаціоналізми, як правило, входять до лексикону мов для позначення нових понять, переважно в галузях науки, техніки та соціально-політичної діяльності. Зважаючи на той факт, що інтернаціональні лексеми наявні майже в усіх мовах, таку лексику відносять до мовних універсалій.

Слід відрізняти інтернаціоналізми від псевдоінтернаціоналізмів, тобто слів, які мають подібну графічну або фонетичну форму, однак відрізняються за змістом (міжмовна омонімія). У таких випадках значення слова в двох мовах може бути як істотно вужчим чи ширшим, так і зовсім іншим, ніж в англійській. Наприклад, англійське *actual* (укр. *реальний, фактичний*) не є синонімом українського *актуальний*, еквівалентом якого є англійське *relevant*; англійське *magazine* означає журнал, а не магазин, як може здатися українському студентові; слово *complexion* в англійській означає колір обличчя, тоді як українське *комплексія* позначає будову тіла, що свідчить про наявність міжмовної семантичної нееквівалентності.

Подібні випадки хибної ідентифікації лексичних одиниць становлять одну з головних труднощів у перекладі. Такі лексеми виникають унаслідок мовної інтерференції, тобто впливу рідної мови на іноземну під час її засвоєння. У мовній свідомості відбувається автоматичне ототожнення подібних за звучанням чи написанням одиниць, що призводить до помилок у розумінні та перекладі. У перекладознавстві такі слова прийнято називати «фальшивими друзями перекладача». Вони мають різну природу походження і можуть бути результатом історичних мовних контактів, спільного (здебільшого латинського або грецького) джерела запозичення, випадкового фонетичного або орфографічного збігу між одиницями двох мов.

З урахуванням цього, для фахівців із перекладу необхідно проводити критичний аналіз значень та контексту вживання слів, особливо тих, що належать до інтернаціональної лексики або сприймаються як такі.

У всіх мовах лінгвістичні засади типологічної класифікації лексики ґрунтуються на певних характерних властивостях слів, як-от: спільна лексико-граматична природа; приналежність до спільної лексико-семантичної групи; стилістичне значення і функції; денотативне та конотативне значення [І. Корунець]. Ці характеристики дозволяють здійснювати аналіз лексичних

одиниць з урахуванням їх функціонування в мовленні, а також виявляти спільне й відмінне між лексичними системами порівнюваних мов. У межах типологічного підходу важливо враховувати і семантичні параметри (полісемія, омонімія, переносне значення), і соціолінгвістичні аспекти, зокрема, варіативність лексики залежно від регіону, соціального прошарку чи професійної сфери.

Щодо спільної *лексико-граматичної природи*, цей принцип передбачає класифікацію лексичних одиниць на основі їхньої граматичної категорійності: частиномовної належності, морфологічної структури, здатності до словозміни тощо.

В обох мовах лексичні одиниці поділяються на самостійні (notionals) і службові (functionals) частини мови.

Самостійні слова становлять основний засіб номінації в мовленні. Вони включають такі частини мови, як іменники, дієслова, прикметники, прислівники, числівники, займенники та слова категорії стану (в англійській – statives, в українській – переважно прислівникові форми з дієслівною етимологією).

В англійській мові спостерігається високий рівень функційної багатозначності слів, що зумовлено аналітичним характером мови. Слова легко переходять із однієї частини мови до іншої (субстантивація, ад'єктивація, конверсія), що ускладнює їхню класифікацію поза контекстом. Наприклад: *light* → *the light is bright* (іменник), *please light the candle* (дієслово), *a light airy room* (прикметник), *to tread light* (прислівник).

В українській мові лексико-граматична природа слів здебільшого чітко маркована морфологічно: наявність суфіксів, закінчень, префіксів дозволяє визначити частину мови навіть поза контекстом. Наприклад: *світло* (прислівник/іменник), *світлий* (прикметник), *світити* (дієслово).

Ізоморфною рисою англійської та української мов є те, що обидві мови мають лексико-граматичні класи слів, що виражають категорії: субстантивності

(іменники); предикативності (дієслова); ознаковості (прикметники/прислівники); кількості (numerals); вказівності (займенники); стану/якості (слова категорії стану /предикативні прислівники).

Службові частини мови виконують допоміжні функції: виражають синтаксичні зв'язки, модальні відтінки, логічні зв'язки, порядок думки тощо. До них належать: прийменники (*англ. in; укр. у, на*), сполучники (*англ. and; укр. і, або*), частки (*англ. just; укр. лише, би, хай*), вигуки (*англ. oh!*), модальні слова та вирази (*англ. perhaps; укр. можливо*). Водночас, наявність артиклів в англійській (*a, an, the*) немає прямого морфологічного еквівалента в українській. Їх функцію частково виконують контекст, порядок слів та інтонація. Прийменникова система в англійській більш стійка та обмежена в формальному варіюванні (*on, at, in, for*), тоді як в українській – більш гнучка, часто залежить від відмінкової форми іменника: *на столі, у класі, біля школи*.

Слова обох мов – незалежно від того, до якої лексико-граматичної категорії вони належать – можуть бути схарактеризовані з двох ключових точок зору: ономасіологічної та семасіологічної.

Ономасіологічний підхід фокусується на тому, як слова формуються та які категоріальні значення вони виражають. Наприклад, англійське дієслово *does* (утворене від кореня *do* із закінченням *-es*) має категоріальні значення особи, часу, виду та стану. Іменник *cats* (утворений з основи *cat* і закінчення *-s*) виражає лише категорію числа – одиницю або множину. В українській мові дієслова можуть мати додаткове категоріальне значення роду: *працював, працювала*.

Семасіологічний підхід розглядає слова з точки зору їхнього значення. У цьому контексті виділяються моносемантичні (однозначні) та полісемантичні (багатозначні) слова. Для англійської мови характерний вищий ступінь полісемії, ніж для української. Наприклад, англійське дієслово *to take* без постпозитивів має 51 значення, а український іменник *поле* – близько 10 значень. Ще одним

прикладом є слово *run*, охоплюючи рух, тривалість, керівництво, потік і багато інших значень (*to run a business* – керувати бізнесом, *to run a fever* – мати температуру). У 2011 році, під час оновлення Oxford English Dictionary, було зазначено, що це дієслово має одне з найбільших (а можливо, й найбільше) число значень серед усіх англійських слів – більше ніж 600 різних відтінків та конотацій, якщо враховувати всі форми використання, словосполучення, фразеологізми тощо. Українські відповідники цих значень представлені різними лексичними одиницями.

Слід зазначити, що полісемія тісно пов'язана з розвитком значення в контексті, метафоричним або метонімічним перенесенням, як-от: *англ. bright* (яскравий – *a bright light*, розумний – *a bright student*); *укр. світлий* (який дає світло – *світла кімната*, радісний – *світлі думки*, про колір – *світла сорочка*).

Незважаючи на наявність полісемантичних лексем, в англійській та українській мовах існують значні пласти моносемантичної лексики. До них належать, зокрема, займенники, числівники, сполучники, а також вузькоспеціалізовані терміни, які мають однозначне тлумачення (*англ. glucose, neutron*; *укр. глюкоза, нейтрон*). У подібних випадках спостерігається як семантична, так і структурна ізоморфія між лексичними одиницями двох мов.

Водночас, семантичний обсяг слів у порівнюваних мовах не завжди збігається. Наприклад, англійське *game* має численні значення – *гра (board game)*, *мисливська дичина (wild game)*, *спортивне змагання (a football game)*, а також переносні значення, як-от *складна ситуація (a tough game)*. В українській мові для позначення цих понять використовуються різні слова, що розподіляють семантичне навантаження між кількома лексемами. Взагалі коло значень, закріплених за конкретними словами в різних мовах, є національно специфічним.

Перейдемо до розгляду наступного принципу. Лексичні одиниці групуються також відповідно до **предметно-тематичної спільності** або **близькості**

семантичного поля. Такі групи становлять тематичну (тезаурусну) основу словникового складу.

Тематична група – це підсистема лексики, де слова об'єднані не лише мовними ознаками, а й позамовними чинниками: лексеми пов'язані між собою тому, що позначають предмети або явища, які зазвичай трапляються разом у реальному житті. Наприклад: назви споріднених осіб (*дядько (uncle), племінниця (niece), син (son)*); частини людського тіла (*спина (back), зап'ястя (wrist)*); кольороназви (*червоний (red), зелений (green)*); терміни з галузі освіти (*викладач (teacher), студент (student), декан (dean)*).

Лексико-семантичні групи (ЛСГ) розуміють як семантичну категорію слів, що належать до однієї частини мови й мають принаймні одну спільну семантичну ознаку. Найчастіше слова в лексико-семантичних групах об'єднані синонімічними відношеннями, наприклад: *англ. big, large, great, huge, gigantic, enormous; укр. відпочивати, релаксувати, дозволяти собі перепочинок, розслаблятися, розважатися.* Проте незважаючи на загальну семантичну близькість, слова можуть різнитись відтінками значення, стилістичним забарвленням або сферами вживання. Крім синонімічних, у межах ЛСГ простежуються й інші типи семантичних відношень, зокрема антонімічні (*англ. hot – cold, happy – sad; укр. гарячий – холодний, щасливий – сумний*), гіперонімно-гіпонімічні (*англ. flower – rose, tulip, daisy; укр. квітка – троянда, тюльпан, ромашка*), паронімічні (*англ. affect – effect; укр. адресант – адресат*), а також лексичні ряди, засновані на градації значення (наприклад, ступенева градація інтенсивності: *англ. warm – hot – scorching; укр. теплий – гарячий – пекучий*).

Основні тематичні та лексико-семантичні групи в порівнюваних мовах збігаються, оскільки відображають схожі сфери життя мовних спільнот. Хоча вони можуть різнитися за кількісним складом, переважають спільні ізоморфні ознаки.

Щодо третього принципу, *стилістичного значення і функцій*, лексичні одиниці в будь-якій мові мають не лише денотативне (референтне) значення, а й певне стилістичне забарвлення (конотацію), яке відображає їхнє застосування та вплив у різних функційних стилях мовлення. Це означає, що вибір конкретної лексичної одиниці обумовлюється не тільки її предметним значенням, але й комунікативною ситуацією, метою висловлювання та адресатом, що визначає її релевантність для відповідного стилістичного регістру. Традиційно виокремлюють три шари лексики, які функціонують на рівні ізоморфізму в англійській та українській мовах.

Нейтральна лексика – становить основний, універсальний шар словникового складу, що використовується в усіх стилях мовлення. Вона не має експресивного чи соціального забарвлення й є актуальною як у неформальному, так і в офіційному спілкуванні, наприклад, *англ. child; укр. дитина*.

Розмовна лексика охоплює слова та вирази, притаманні неформальному, побутовому спілкуванню. Цей шар включає жаргонізми, сленг, вульгаризми, діалектизми, емоційно забарвлені або експресивні форми, які часто несуть додаткову семантику близькості, фамільярності або зневаги. Наприклад: *англ. awesome, dude/bro, to booze; укр. прикольний, рило, бухати*.

Книжна лексика – це стилістично марковані слова, що мають певне конотативне значення офіційності, урочистості, науковості або публіцистичності, на відміну від нейтральної лексики. До цього стилістичного шару належать терміни та неологізми, архаїзми, поетизми, історизми, варваризми. Наприклад: *англ. infant, abode, ascertain, behold; укр. імплементація, плюралізм, генезис, ланіти*.

Стилістична стратифікація лексики в англійській та українській мовах є багат шаровою та частково ізоморфною. Шари розмовно-просторічної та книжної лексики в обох мовах включають стилістично подібні групи слів, а лексичні

одиниці, що входять до певної підгрупи, здебільшого мають прямі або функційні відповідники у порівнюваних мовах (за виключенням діалектизмів). Наприклад: *англ. cranky* та *укр. психований*, *англ. nerd* та *укр. ботан*, *англ. wild-assed* та *укр. відморозжений*, *англ. top-notch* та *укр. суперовий*, *англ. to dodge* та *укр. відмазатися*, *англ. to kill* (у значенні прискипування до когось) та *укр. стібатися*.

Ізоморфним явищем є, зокрема, вульгаризми та жаргонізми. Як і інші елементи розмовного стилю з низьким рівнем формальності, вони можуть мати не лише подібне значення, а й аналогічне стилістичне забарвлення в різних мовах, хоча їхня форма зазвичай різниться. Наприклад: *англ. crap* та *укр. лайно* – обидва вживаються як вульгарні слова для позначення чогось поганого, нікчемного; *англ. to jam* та *укр. лабати* є прикладами жаргонізмів, що вживаються музикантами і мають значення «грати на музичному інструменті».

До розмовно-просторічного стилістичного шару відносять також діалектизми, що відображають територіальну варіативність мовного вжитку. Вони характеризуються регіональною обмеженістю і слугують для передачі мовної специфіки окремих локальних груп. Наприклад, в англійській мові типовими для кокні є втрата початкового *h* (*'ospital* замість *hospital*), глоталізація приголосного *t* (*bo 'le* замість *bottle*), а також використання римованого сленгу, як-от *trouble and strife* у значенні *wife, plates of meat* замість *feet, pork pies* у значенні *lies*. На відміну від англійської мови, де розбіжності між регіональними діалектами та літературною нормою (особливо у випадку кокні) можуть бути досить виразними, в українській мові такі відмінності, як правило, менш помітні. Наприклад, діалектизми на кшталт *вуйко, файний, тазда, цимбор, дідько-з-бабою* характерні для західноукраїнських говорів. У стилістичному плані діалектизми виявляють спільні риси, зокрема функціонування у межах розмовного мовлення, відображення національно-культурної своєрідності, а також виконання

ідентифікаційної функції як маркера «свого» або «чужого». Проте прямі стилістичні відповідники між діалектизмами порівнюваних мов відсутні.

Також слід зазначити, що діалектна лексика в обох мовах становить важливий об'єкт типологічного аналізу з точки зору соціальної стратифікації, оскільки відображає соціальну варіативність мовлення та функційне розмаїття мовних ресурсів.

Шари книжної лексики в порівнюваних мовах загалом мають ізоморфну природу, проте спостерігаємо певні розбіжності.

Слід зазначити, що книжна лексика в порівнюваних мовах може різнитися за стилістичною характеристикою. Наприклад, слово, що відноситься до книжного стилю в одній мові, часто виступає як нейтральне в іншій, як-от англійське *endeavour* (зусилля) або *reside* (проживати) мають офіційне чи формальне забарвлення, тоді як їхні українські відповідники *зусилля*, *жити/проживати* є нейтральними. Водночас книжна українська лексика може бути представлена словами *державотворення*, *націоцентризм*, *розбудова*, які в англійській мові можуть мати нейтральні відповідники на кшталт *state-building*, *nation-centred view*, *development*.

Подібна ситуація характерна і для архаїзмів та поетизмів – прямі стилістичні відповідники між окремими словами зустрічаються нечасто через культурно-історичні відмінності, різні шляхи розвитку мов. Наприклад, англійські *thy*, *thine* (старовинні форми присвійних займенників, які відповідали сучасним *your*, *yours*) використовуються для надання тексту архаїчного або урочистого звучання, проте в українській мові прямі відповідники, які б мали подібне архаїчне конотативне забарвлення та функціонували в аналогічному стилістичному реєстрі, відсутні. Подібним чином українські поетизми, такі як *голубиця* (символ ніжності та чистоти) чи *персти* (поетичний синонім слова *пальці*), не мають стилістично

точних відповідників в англійській мові, але можуть бути передані описовими або емоційно забарвленими зворотами.

Ізоморфну природу виявляють терміни, які позначають однакові або подібні реалії у сфері науки, техніки, освіти, спорту, медицини тощо. Незважаючи на можливу формальну відмінність (етимологію або словотворення), такі одиниці зазвичай збігаються за змістом та сферою вживання. Наприклад: *англ. digital literacy* та *укр. цифрова грамотність*, *англ. data analysis* та *укр. аналіз даних*, *англ. sustainability* та *укр. сталий розвиток*. Багато термінів є інтернаціоналізмами, як-от: *англ. polymer, composite, nanotechnology*; *укр. полімер, композит, нанотехнології*.

Окреме місце у стилістичній стратифікації займають неологізми – нові лексичні одиниці, які виникають у мові для номінації нових понять, явищ, предметів або процесів, що з'являються внаслідок соціального, культурного, наукового чи технологічного розвитку. Традиційно їх відносять до книжної лексики, оскільки переважно вони фіксуються у публіцистичному, науковому, офіційно-діловому та медійному дискурсах. Наприклад: *англ. cyberspace, biometrics, e-learning*; *укр. деолігархізація, євроінтеграція, дистанційка*.

Незважаючи на формальну або етимологічну відмінність, неологізми обох мов часто є функційними відповідниками, особливо в умовах глобалізації, інтернаціоналізації науки та домінування англomовного інформаційного простору, як-от: *англ. blockchain, COVID-19, artificial intelligence, quantum computing, telemedicine*; *укр. блокчейн, ковід-19, штучний інтелект, квантові обчислення, телемедицина, діджиталізація*. При цьому вони можуть адаптуватися до норм конкретної мови як фонетично, так і граматично: *scanner* → *сканер*, *provider* → *провайдер*, *startup* → *стартап*. Часто неологізми є інтернаціональною лексикою.

Водночас, багато неологізмів спочатку виникають у сфері неформального спілкування, в інтернет-середовищі, серед молоді або у спеціалізованих

спільнотах (наприклад, в ІТ-сфері), а вже потім можуть поширюватися. Такі неологізми, як правило, мають розмовне, сленгове або професійне забарвлення. Наприклад: *англ. selfie (автопортрет), to ghost (раптово припинити спілкування), to binge-watch (безперервно дивитися серіали), cringe (почуття сорому, незручності); укр. чілити (відпочивати), рофлити (голосно сміятися), байтити (провокувати).*

Англійська мова, як мова міжнародного спілкування, демонструє високу динаміку словотворення: неологізми часто утворюються шляхом словоскладання, конверсії, аббревіації або метафоричного переосмислення, як-от: *doomscrolling (звичка нескінченно переглядати негативні новини онлайн); deepfake (фальсифіковане зображення або відео, створене за допомогою штучного інтелекту); cancel culture (соціальне явище бойкотування публічних осіб за сумнівні висловлювання або вчинки).* В українській мові неологізми з'являються як шляхом запозичення (здебільшого з англійської), так і на основі власних словотвірних ресурсів, як-от: *діджиталізація (процес переведення інформації або процесів у цифрову форму); фейкомет (людина або ресурс, що систематично поширює неправдиву інформацію); кібербезпека (сукупність заходів захисту інформаційних систем у віртуальному просторі).*

Неологізми часто мають високий ступінь соціальної маркованості, відображаючи актуальні зміни у світогляді, ціннісних орієнтирах і мовній картині світу. Вони нерідко спершу використовуються в публіцистиці, ЗМІ або соцмережах, а згодом потрапляють до тлумачних словників і набувають офіційного статусу. Таким чином, неологізми, попри свою новизну, інтегруються в існуючу стилістичну стратифікацію лексики, набуваючи відповідного забарвлення залежно від сфери свого застосування та комунікативних потреб.

У типологічному зіставленні неологізмів англійської та української мов простежується низка ізоморфних рис: деривація та словоскладання як способи

створення термінів і нових назв (*англ. milkaholic, eco-friendly, fact-checking; укр. квантування, медіапростір, екодружній*); поява семантичних неологізмів – вже відомі слова, що набувають нового значення (*англ. cloud* – не тільки *хмара*, а й *хмарне сховище*; *укр. корона* – не лише ювелірний атрибут, а й вірусологічне поняття *коронавірус*). Разом із тим, аломорфні риси виявляються у способах словотворення (наприклад, перевага префіксальних моделей в українській мові та складних іменників в англійській), різному ступені стилістичного маркування новотворів, а також у часі закріплення нових слів у літературній нормі. Також для української мови характерним є активне використання англізмів-неологізмів шляхом запозичення та адаптації (*crowdfunding* → *краудфандинг*, *influencer* → *інфлуенсер*, *podcast* → *подкаст*).

Щодо наступного лінгвістичного принципу, що є значущим для типологічної класифікації лексики, в англійській та українській мовах існують типологічно подібні групи слів, які виокремлюються за своєю **інформаційною місткістю** та **функційною роллю у висловлюванні**. До таких належать, насамперед, денотативні та конотативні слова. Їхнє зіставлення демонструє як спільні закономірності мовної будови, так і культурно-специфічні особливості.

До денотативних належать слова, що прямо називають предмети, явища, дії, ознаки тощо. Вони складають основний масив лексики будь-якої мови, охоплюючи як загальноповсякденні слова, так і терміни й професіоналізми. У цьому плані англійська та українська мови демонструють значний ступінь ізоморфізму. Наприклад: *англ. laptop, volcano, oxygen, library, violin, architect, write, run, build, green, yesterday; укр. ноутбук, вулкан, кисень, бібліотека, скрипка, архітектор, писати, бігти, будувати, зелений, учора*. Більшість денотативних лексем є стилістично нейтральними, незалежно від мови.

Багато слів, окрім прямого (денотативного) значення, мають також конотативний компонент, тобто передають додаткові емоційні, оцінні або

асоціативні відтінки. Такі конотації можуть бути як позитивними, так і негативними. Наприклад, назви тварин в англійській та українській мовах у прямому значенні позначають об'єкти реального світу, але у вторинному, асоціативному – виконують образну або зневажливу функцію, як-от: *англ. shark* (про жорстоку людину), *vulture* (про користюлюбця або бездушного спостерігача); *кобила* (образливо про жінку), *козел* (у вульгарно-зневажливому значенні щодо чоловіка).

До конотативно забарвленої лексики належать також слова й вирази, які заміщають пряме найменування культурно й стилістично значущими синонімами: *англ. the Iron Lady* (Маргарет Темчер), *the Big Apple* (Нью-Йорк); *укр. Патріарх українського кіно* (О. Довженко).

Конотативну функцію виконують і слова, що належать до певних стилістичних реєстрів, як-от поетизми та сленгізми.

Однією з ізоморфних рис, спільних для англійської та української мов, є наявність **семантичних класів** синонімів і антонімів, що свідчить про системність мовної семантики та універсальні закономірності розвитку лексики. Ці категорії відображають як спільні, так і специфічні риси мовної структури двох мов.

Синоніми – це лексичні одиниці, які мають подібне (але не тотожне) значення та можуть відрізнятися за стилістичним забарвленням, граматичною поведінкою чи контекстом уживання. У обох мовах спостерігається спільна тенденція до формування синонімічних рядів, що охоплюють: абсолютні синоніми (слова повністю тотожні за значенням, але різні за формою, як-от *англ. answer та reply*; *укр. вклад та внесок*); ідеографічні синоніми (лексеми з близьким значенням, які виражають різні відтінки одного поняття, як-от: *англ. to walk → to stroll, to wander, to hike, to trudge, to stride*; *укр. сумний → печальний, тужливий, журливий, меланхолійний, пригнічений*); стилістичні синоніми (одиниці, що різняться сферою вживання, емоційністю або експресивністю, як-от *англ. to die та to pass away*; *укр.*

працювати та пахати) [Т. Швачко та ін.].

Також спільним для двох мов є те, що синонімічні ряди здебільшого співвідносяться з певними частинами мови, та, зазвичай, мають домінанту – слово, що є основою для ряду (воно має найбільш узагальнене значення та нейтральне стилістичне забарвлення), наприклад: *англ. to look → to see, to watch, to gaze, to stare, to glance, to glimpse, to peer; укр. великий → огромний, гігантський, колосальний, здоровий (розм.).*

Паралельне, так чи інакше співвіднесене використання синонімів становить особливість стилістичної синоніміки. Це означає, що вибір конкретного синоніма в реченні обумовлений не лише його основним значенням, а й тими додатковими конотаціями, які він несе. Так, поняття *швидкий* в англійській мові передається різними синонімами залежно від контексту: *rapid development, swift decision, prompt response, brisk pace, quick glance, speedy recovery, hasty retreat, sudden change*. Важливо зазначити, що синонімічність у порівнюваних мовах найбільш наочно проявляється у контексті, а не у ізольованих словах. Контекст є тим лакмусовим папірцем, який дозволяє розкрити всі нюанси значення та стилістичного забарвлення синонімів, демонструючи їхню функційну роль у мовленні.

Ще однією спільною рисою є мовні механізми, за допомогою яких створюються синоніми:

✓ словотвір – в межах однієї мовної системи синоніми можуть виникати шляхом деривації, такі одиниці зазвичай мають близьке значення, але можуть різнитися стилістичними відтінками або сферою вживання (*англ. trustful, trusting; укр. злий, недобрий (заперечне утворення від добрий)*);

✓ лексичні запозичення – контакт із іншими мовами сприяє появі іншомовних слів, які дублюють або уточнюють уже наявну лексику (*англ. to end, to terminate; укр. співчуття, емпатія*);

✓ семантичні зрушення – існуючі слова внаслідок метафоризації, узагальнення або звуження значення можуть отримувати нові семантичні відтінки, що також призводить до формування синонімічних зв'язків між ними (*англ. star, celebrity; укр. горіти, палати*) [Т. Швачко та ін.].

Хоча механізми є універсальними, ступінь продуктивності кожного з них залежить від внутрішньої організації конкретної мовної системи. Наприклад, в англійській мові особливо активною є синонімія, що виникає внаслідок запозичень з латини, французької та грецької мов, а також завдяки словотворенню і гнучкості частиномовної трансформації (*conversion*). В українській мові, натомість, значну роль відіграє словотвір на базі спільнокореневих елементів та семантичні зміщення.

Антонімія, як семантичне явище, притаманна обом мовам і проявляється через слова з протилежним значенням, які формують семантичні опозиції в межах однієї частини мови, наприклад: *англ. happy – sad, arrive – depart, open – closed, fast – slow, light – dark, strong – weak; укр. високий – низький, гарячий – холодний, сміливий – боязкий, швидкий – повільний, білий – чорний*. Антоніми найчастіше функціонують у контексті, в якому чітко актуалізується їх опозиційність.

Протилежність у значеннях антонімів не означає їх абсолютну семантичну віддаленість. Навпаки, ці слова пов'язані спільною семантикою: *англ. big – small (house), hot – cold (water); укр. велика – маленький (дім), теплий – прохолодний (день)*.

Слід зазначити, що в обох мовах багатозначні антоніми можуть виражати різні аспекти протиставлення: якісне (*англ. strong – weak; укр. міцний – крихкий*), темпоральне (*англ. early – late; укр. рано – пізно*), просторове (*англ. up – down; укр. угору – вниз*), оцінне (*англ. good – bad; укр. добрий – злий*), емоційне (*англ. love – hate; укр. любити – ненавидіти*).

Спільною рисою англійської та української мов є наявність двох основних підгруп антонімів: лексичних, які виражають протилежність значень імпліцитно (англ. *clear – vague, low – high*; укр. *правда – брехня, день – ніч*), та похідних, які передають протилежність експліцитно, формально (англ. *happy – unhappy, possible – impossible*; укр. *вдалий – невдалий, чесний – нечесний*). Проте в українській мові для утворення похідних антонімів здебільшого характерне використання префіксального заперечення (переважно префікс *не-*), тоді як англійська мова відзначається широким застосуванням як префіксів, так і суфіксів, наприклад: *-ful/-less → hopeful – hopeless, useful – useless*. Аломорфізм у цій системі проявляється також у кількості та варіативності антонімічних префіксів у порівнюваних мовах. В англійській мові набір антонімічних префіксів значно ширший – *un-, il-, im-, dis-* та ін.

Ще однією особливістю англійської мови є значна кількість антонімів, що являють собою дієслова з постпозитивами (післялогами), як-от *to turn on – to turn off, to put on – to take off, to look up – to look down*. Ці фразові дієслова утворюють антонімічні пари завдяки протилежному значенню постпозитивів, що модифікують базове значення дієслова.

Крім того, варто зазначити, що в англійській мові контекстуальні антоніми відіграють особливо важливу роль через високий рівень полісемії. Одне й те саме слово може набувати абсолютно протилежних значень залежно від контексту, наприклад, *fast* у словосполученнях *fast car* (швидка машина) і *fast asleep* (міцно спить), де антонімом до першого буде *slow*, а до другого – *awake*. Така багатозначність вимагає від мовців більш глибокого розуміння семантичних нюансів та контекстуального оточення слів.

Слід відзначити ще один клас лексичних одиниць, що є спільним для двох мов – **омоніми**. Це лексичні одиниці, що збігаються за своєю формою (фонетичною та/або графічною), але різняться за семантикою та не мають

етимологічного зв'язку. Ця відсутність спільного походження та значеннєвих зв'язків є ключовою відмінністю омонімів від полісемії (багатозначності), де різні значення одного слова пов'язані між собою через метафоричний, метонімічний або інший семантичний перенос. Омоніми розкриваються переважно у контексті, що дозволяє розмежовувати значення: *англ. He went to the bank to sit by the river vs. He went to the bank to withdraw money.*; *укр. Вона тримала в руках косу vs. На обрії виднілася коса, що врізалася в море.*

Спільним для обох мов є поділ омонімів на абсолютні (повні) та часткові. Абсолютні омоніми збігаються за всіма граматичними ознаками, наприклад: *англ. bank* (берег річки/фінансова установа), *bat* (кажан/спортивна бита), *match* (сірник/поєдинок/підходити за кольором); *укр. ключ* (джерело/засіб розв'язання/музичний знак), *лук* (зброя/овоч), *коса* (волосся/сільськогосподарський інструмент/частина рельєфу). Часткові омоніми мають часткову спільність у звучанні або граматичних формах, наприклад: *англ. left* (мин. час від *leave*/прикметник лівий), *rose* (квітка/мин. час від *rise*); *укр. мати* (іменник жінка-мати/дієслово: *мати щось*), *лама* (тварина/священик у тибетському буддизмі).

Ще однією спільною рисою є джерела омонімії в англійській та українській мовах, а саме: фонетичне зближення слів різного походження (*англ. club* (клуб/дубина); *укр. тур* (дикий бик, вимерла тварина/етап змагань, подорож)); полісемізація, що переходить в омонімію при втраті смислового зв'язку між значеннями слова (*англ. board* (дошка/рада директорів); *укр. стіл* (меблі/частина ландшафту – вододіл у топографії)).

Варто зазначити, що омоніми є більш притаманними англійській мові. Часто вони виникають внаслідок конверсії. Наприклад, *skin* (шкіра, іменник) перетворюється на *to skin* (знімати шкіру, дієслово). Це створює численні омонімічні пари, де вимова залишається незмінною, а значення та граматична функція змінюються.

Наведемо приклад жарту, що заснований на використанні омонімів, в англійській мові: *What's the difference between a ball and a prince? One is thrown in the air, and the other is heir to the throne!* → У чому різниця між м'ячем і принцом? Один підкидається в повітря, а інший є спадкоємцем трону!

У наведеному жарті комічний ефект виникає завдяки грі двох пар омонімів, що мають однакову або майже однакову вимову (для першої пари [eə(r)], для другої – [θrəʊn]), але зовсім різне значення – *air* (повітря) та *heir* (спадкоємець), *thrown* (форма дієслова *throw* (кидати)) та *throne* (трон, символ влади). Загалом, жарт базується на фонетичній омонімії, яка активує два смислові плани одночасно – буквальний (м'яч і рух у повітрі) та символічний (принц як спадкоємець влади). Ситуативна абсурдність і семантична несподіванка створюють комічний ефект.

Слід звернути увагу також на ще один клас слів, що існує в порівнюваних мовах – **пароніми**. Це слова, які мають схожу (але не тотожну) звукову та/або графічну форму, належать, як правило, до однієї частини мови, проте відрізняються значенням і не є синонімами. Типовим прикладом в англійській мові є пари *economic* – *economical*, *historic* – *historical*, *affect* – *effect*. Їх подібність на рівні форми може спричиняти труднощі в розумінні та перекладі, як-от перекладач може переплутати *continual* (постійний (з перервами), частий) зі словом *continuous* (безперервний, тривалий), або *adapt* (приспосовувати) з *adopt* (приймати). Унаслідок фонетичної, морфемної та семантичної близькості такі лексеми створюють сприятливий ґрунт для мовних помилок. У перекладацькій практиці вони часто призводять до малапропізмів – випадків, коли через зовнішню подібність вибирається інше, хибне слово.

Щодо української мови, прикладами паронімів можуть бути пари *громадський* (транспорт) – *громадянський* (обов'язок), *ефектний* (одяг) – *ефективний* (метод).

Продовжуючи розглядати семантичні параметри лексики, зауважимо, що

спільність лексичних одиниць в англійській та українській не гарантує повної ідентичності їх семантичних структур. Існують **лексичні лакуни** – прогалини у словниковому складі, які особливо помітні при зіставленні з іншою мовою. Наприклад, в українській мові складно знайти відповідник англійському слову *sibling*, що позначає брата або сестру без уточнення статі. Як еквіваленти використовуються словосполучення *брат або сестра, рідні брати/сестри* чи *діти одних батьків*, що є більш громіздкими варіантами. В англійській мові немає такого розгалуженого ряду назв для родичів по лінії матері і батька, як в українській: *дівер, шурин, невістка, ятрівка* тощо. Англійською ці відносини часто передаються більш загальними термінами або описово, як-от *brother-in-law* для шурина, дівера, зятя.

Як приклад ще однієї зони лакун у межах англійської та української мов наведемо колірні відтінки: *колір гнилої вишні* – звичне порівняння в українській мові та *crushed strawberries* (*давлена полуниця*) як колір – характерне для англійської.

Лакуни такого типу ускладнюють процес перекладу, адже вимагають не лише формального пошуку відповідника, а й урахування прагматичного навантаження, стилістичної маркованості, а іноді – культурної адаптації. Наприклад, перекладаючи українське речення *Свекруха приїхала до нас на гостину*, перекладач має обирати між описовим варіантом *My husband's mother came to visit us* або узагальненим *My mother-in-law came to visit us*, втрачаючи при цьому частину семантичної точності.

Як ще один критерій систематизації лексичного складу мов відзначимо **типи мотивації слова**, які дозволяють простежити зв'язок між формою слова та його значенням. У типологічному аспекті виділяють три основні типи мотивації, спільні для англійської, української та багатьох інших мов: фонетичну, морфологічну та семантичну.

Фонетична мотивація спостерігається в словах, звучання яких відтворює або імітує певні звуки з навколишнього середовища. В англійській та українській мовах чимало звуконаслідувальних лексем мають подібну форму і значення. Наприклад: *англ. chirp* та *укр. цвірінькати*; *англ. too* та *укр. мукати*. Попри яскравість та експресивність таких одиниць, їх частка в загальному лексичному складі порівняно невелика – близько 1,08% в англійській і 0,8% в українській мовах [І. Корунець; Т. Швачко та ін.].

Морфологічна мотивація є найпоширенішим типом в обох мовах. Морфологічно мотивовані слова мають прозору структуру, де значення окремих морфем (передусім суфіксів і префіксів) сигналізує про загальне значення слова. Наприклад: *англ. driver* (той, хто керує), *examinee* (той, кого екзаменують), *movable* (те, що можна перемістити), *overturn* (перевернути); *укр.: читач* (той, хто читає), *малярство* (процес малювання), *переказати* (розповісти ще раз), *вчетверте* (четвертий раз). Сюди ж належать і складні слова, в яких значення компонентів об'єднуються в нове поняття. Наприклад: *англ. sunlight* (сонячне світло), *toothbrush* (щітка для зубів), *greenhouse* (теплиця), *hairdryer* (фен), *bookshelf* (полиця для книг); *укр. вогнегасник* (пристрій для гасіння вогню), *пилосос* (прилад для всмоктування пилу), *рукопис* (написане від руки). Загалом морфологічно мотивована лексика становить 88,5% в англійській та 91,8% в українській мові [І. Корунець; Т. Швачко та ін.].

Семантично мотивовані слова мають переносне, образне або конотативне значення, яке часто базується на подібності або асоціації з іншими поняттями. Наприклад: *англ. the eye of a needle* (вушко голки), *the heart of the city* (центр міста), *a window of opportunity* (можливість, слушний момент), *brain drain* (відтік інтелектуальних ресурсів); *укр. лисичка* (гриб – за схожістю кольору з хутром лисиці), *язик полум'я* (високий вогонь), *ключ до розв'язання* (основний засіб, спосіб вирішення). Такі переносні значення можуть проявлятися й у складних образних

словах (зокрема, назв рослин, тварин, місяців тощо). Частка семантично мотивованих слів складає близько 10% в англійській і 7,4% в українській мові [І. Корунець; Т. Швачко та ін.].

Варто відзначити культурно-лінгвістичні особливості мотивованості у назвах природних явищ і предметів. Наприклад, українське слово *веселка* акцентує увагу на радісному, світлому настрої, що викликає це природне явище, тоді як англійське *rainbow* буквально розкладає його на складові – *дощ (rain)* і *лук (bow)*, підкреслюючи його фізичну природу та зовнішній вигляд. Подібні відмінності свідчать про те, що у різних мовах в основу номінації предметів і явищ покладені різні ознаки, що вказує на різні культурні і мовні пріоритети.

Значна частина лексики в обох мовах залишається немотивованою – тобто такою, чия етимологія або внутрішня структура не дає змоги однозначно вивести її значення.

Отже, лексикони будь-якої мови не є хаотичною сукупністю слів. Лексика становить складну, системно організовану структуру. Слова взаємопов'язані за різними принципами, утворюючи цілісну систему. Зіставлення лексичних систем англійської та української мов засвідчує як наявність універсальних одиниць (що зумовлено тим фактом, що обидві мови мають індоєвропейське коріння), так і значну кількість національно-специфічних елементів, що відбивають унікальні культурні, історичні та соціальні реалії кожного мовного колективу. Це дозволяє глибше зрозуміти, як носії кожної мови осмислюють і категоризують світ.

3.5. Фразеологізми в англійській та українській мовах

Будь-яка мова має великий, але обмежений словниковий склад. Натомість кількість словосполучень, що можуть утворюватися у процесі комунікації, є практично необмеженою. Проте в мовах також існують численні стійкі словесні

комплекси, які втрачають здатність до вільного конструювання й уживаються у фіксованій формі. Такі одиниці не створюються спонтанно під час мовлення, а відтворюються у готовому вигляді й входять як до активного, так і до пасивного лексикону носіїв мови.

У сучасному мовознавстві прийнято розрізняти вільні та стійкі (усталені) словосполучення. Останні відомі як *фразеологізми* або *фразеологічні одиниці*. В різних лінгвістичних студіюваннях це поняття інтерпретується з дещо різними акцентами:

Л. Скрипник визначає фразеологізм як «лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється у мові за традицією, автоматично» [Л. Скрипник, с. 11].

За В. Ужченко, фразеологізми – це «надслівні, семантично цілісні, відносно стійкі (з допуском варіантності), відтворювані й переважно експресивні одиниці, які виконують характеризуючо-номінативну функцію» [В. Ужченко, с. 26].

У термінологічній енциклопедії О. Селіванової фразеологізми тлумачаться у широкому розумінні як: «стійкі, зв'язані єдністю зміста, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [О. Селіванова, с. 641].

У “Routledge Dictionary of Language and Linguistics” за редакцією Н. Bussmann фразеологізм подається як: «сукупність, багатоелементна група слів або лексична єдність із такими ознаками: (а) повне значення не виводиться зі значень окремих компонентів; (б) заміна окремих компонентів не спричиняє систематичної зміни значення (на відміну від неїдіоматичних синтагм)» [Н. Bussmann, с. 533].

Таким чином, незважаючи на варіативність підходів, у центрі усіх визначень перебувають такі основні ознаки фразеологізмів: семантична цілісність; структурна

стійкість; відтворюваність; експресивність (у більшості випадків); нерозкладність цілісного значення на значення складників.

Крім того, в мові існують усталені речення, які афористично виражають життєві спостереження, оцінки, моральні настанови тощо. Такі конструкції – прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми – активно цитуються носіями мови в типових ситуаціях. У низці робіт теоретиків-фразеологів (В. Архангельський, О. Ахманова, О. Потебня, В. Телія, О. Шахматов, М. Шанський та ін.) такі речення також розглядаються як різновид фразеологізмів, оскільки вони характеризуються стабільністю лексико-граматичної форми та єдиною семантичною структурою.

Фразеологічні фонди обох порівнюваних мов, англійської та української, характеризуються значною різноманітністю. Водночас існують і спільні, типологічно релевантні ознаки фразеологічних систем різних мов, що дозволяє здійснювати порівняльний аналіз фразеологізмів на основі структурно-синтаксичних, семантичних та функційних параметрів.

Варто зазначити, що фразеологізми є невід'ємною складовою будь-якої мови світу, що дозволяє вважати їх мовною універсалією. Незважаючи на культурну й структурну специфіку, фразеологічні фонди англійської та української мов демонструють низку типологічно спільних рис, які відображають універсальний характер когнітивно-мовленнєвих процесів. До таких ізоморфних характеристик належать: ідіоматичність, стійкість структури, функційна тотожність, спільність джерел походження, наявність ізоморфних тематичних груп, семантичних та граматично-структурних моделей.

Щодо ідіоматичності, це базова ознака фразеологізмів як мовних одиниць, що проявляється в семантичній цілісності конструкції. Значення фразеологізму не виводиться із значень його складових, що унеможлиблює його буквальне тлумачення. Наприклад, англійський фразеологізм *to kick the bucket* (букв. *ударити*

відро) означає *померти*, а український *намотати на вус* має значення *добре запам'ятати*. Обидва вирази є непрозорими у плані семантики.

В обох мовах фразеологізми є відтворюваними у сталому вигляді одиницями, що мають фіксовану лексичну та граматичну будову. Хоча допускаються незначні варіанти (наприклад, зміна виду чи числа дієслова), основний компонентний склад залишається незмінним, що суттєво відрізняє фразеологізми від вільних словосполучень. Отже, відзначимо ще одну спільну рису – варіативність, тобто наявність поряд з безваріантними фразеологізмами зворотів, що дозволяють певні варіації у своєму складі, як-от *англ. to work like a black/a Mexican* та *укр. як (мов/наче) у воду (впасти/ канути/шубовснути)*.

Фразеологізми як в англійській, так і в українській мові виконують аналогічні функції: експресивну, емоційну, оцінну, номінативну. Вони посилюють виразність мовлення, сприяють його образності та емоційному забарвленню, дають змогу стисло та ефективно передати складні поняття, оцінки чи емоції.

Обидві мови мають фразеологічні одиниці, що походять із біблійних текстів (*англ. cast pearls before swine; укр. метати бісер перед свинями*), античної міфології (*англ. Achilles' heel; укр. Ахіллесова п'ята*), художньої літератури, фольклору, а також зі спільного досвіду людської діяльності. Наприклад, деякі образи представників фауни є спільними для обох мов. Зокрема, дуже розповсюдженими є образи kota та собаки, що пов'язане з тим, що ці тварини розповсюджені на території відповідних мовних суспільств приблизно однаково. Такі фразеологізми мають як негативну так і позитивну конотацію, як-от: *англ. like a cat on hot bricks; like a cat has had the cream; as harmless as a kitten; as playful as a kitten; to be as crooked as a dog's hind leg; to live like cat and dog; укр. весело як собаці після ціна; бреше як кіт та собака; гарний як пес базарний; як кіт з собакою; як кіт наплакав; вити, як пес (собака)/пес на прив'язі/собака в гречці*. Це свідчить про міжмовну взаємодію та універсальний характер мовно-когнітивної діяльності.

Фразотворчість в обох мовах зосереджена в межах певних лексико-тематичних груп, як-от освіта чи шлюб: *англ. penny wedding (весілля у складчину), runaway marriage (одруження після втечі), to catch a Tartar (одружитися з дуже сварливою жінкою); укр. піти до вінця, стати на рушник, просити руки*. Водночас, в межах таких груп спостерігаємо багато специфічно-національних рис, як-от у лексико-тематичній групі кольору спільними за семантикою, але різними за лексичним складом є фразеологізми *англ. as white as a ghost* та *укр. білий як смерть*.

Значною частиною фразеологічного корпусу обох мов є компаративні фразеологізми. Деякі образи є спільними для порівнюваних мов, наприклад *англ. as white as snow* та *укр. білий як сніг*; *англ. as black as thunder cloud* та *укр. чорний як хмара*; *англ. as red as a beetroot* та *укр. червоний як буряк*. Проте, переважна більшість компаративних зворотів характеризуються національною специфікою як на лексичному рівні, так й наявністю структурних моделей, що є типовими для цієї мови. Наприклад, *англ. as fresh as a daisy (пишуть здоров'ям)*, *укр. як маків цвіт (вродлива, фізично здорова людина)*, *англ. like water off a duck's back* та *укр. як з гуски вода*. Особливістю українською мови є структурна модель на кшталт *летіти/полетіти як вітер/вітром, летіти/полетіти як стріла/стрілою*, коли порівняння утворюється без сполучника іменником в орудному відмінку.

Слід зазначити, що образна основа фразеологізмів часто є етнокультурно маркованою. Національно-марковані образи часто відображають культурні реалії, флору і фауну, стереотипи й асоціації, притаманні носіям конкретної мови. Наприклад, англійський компаративний фразеологізм *as cool as a cucumber (спокійний, незворушний)* та український *холодний як лід*, де різниця в образі зумовлена відмінностями у культурній символіці рослин і метафор. Іншим прикладом є *англ. to bite the bullet (терпіти труднощі)*, що сягає корінням у військову історію, коли поранені солдати кусали кулю, щоб терпіти біль.

Українська мова використовує інші образні засоби для передачі подібного змісту, наприклад, *зтиснути зуби*.

Національна своєрідність також може реалізовуватись на рівні лексичних компонентів у складі фразеологічної одиниці, зокрема онімів та слів-реалій. Наприклад, в англійській мові фразеологізм *to meet one's Waterloo* (зазнати поразки) апелює до історичної події – битви при Ватерлоо, яка стала фатальною для Наполеона, а український фразеологізм *мов Кузьма з маку* (про раптову, неочікувану появу людини) демонструє зовсім інший тип оніма – узагальнене народне ім'я, вкорінене у фольклорній традиції.

Крім онімів, важливу роль у вираженні національної специфіки фразеологізмів відіграють лексичні одиниці-реалії – слова, що позначають предмети, явища, поняття, характерні для певного етносу, історичної епохи чи культури. Наприклад, в українському фразеологізмі *не знати, де курінь поставити* (бути в скрутному становищі, не мати де оселитися) компонент *курінь* є етнокультурно маркованим – це реалія козацького побуту, зрозуміла лише в українському історичному контексті. В англійській мові подібну функцію виконують вислови на кшталт *to be born with a silver spoon in one's mouth* (народитися в заможній родині), де *silver spoon* – культурна реалія, пов'язана з ознакою аристократичного статусу.

До фразеологічних одиниць часто вживають такі самі стильові «інструменти», що і до лексики. Слід зазначити, що стилістична характеристика фразеологізмів визначається не лише формальними ознаками, а й прагматичним контекстом їхнього використання. Відтак, один і той самий зворот у різних мовах може мати різну експресивну силу, частотність вживання та стильову функцію, що обов'язково слід враховувати у процесі міжмовного зіставлення або перекладу. Наприклад, *англ. to spill the beans* (видати таємницю) вживається в неформальному спілкуванні, тоді як українському варіанту *розкрити карти* притаманна більша стилістична нейтральність.

Крім лексико-семантичної подібності, фразеологізми в англійській та українській мовах демонструють структурно-синтаксичну спорідненість. Виокремлюють фразеологізми-речення (*англ. the pot calls the kettle black; укр. чия б корова мичала, а твоя мовчала*), словосполучення (*англ. storm in a teacup; укр. буря в склянці води*) та номінативні конструкції (*англ. a thorn in the flesh; укр. кістка в горлі*). Такі одиниці можуть виконувати функції різних членів речення: підмета, присудка, додатка, означення, обставини.

Найбільш поширеним розподілом фразеологізмів зі структурою словосполучення (як на матеріалі слов'янських мов, так й на матеріалі германських мов) є виокремлення іменникових (субстантивних), дієслівних (вербальних), прикметникових (ад'єктивних), прислівникових (адвербіальних) та вигуків (інтер'єктивних) фразеологічних одиниць [М. Алефіренко; Ж. Краснобаєва-Чорна; І. Корунець; Л. Скрипник].

Субстантивні фразеологізми здебільшого позначають об'єкти, явища, соціальні чи психологічні характеристики, основним компонентом в такому фразеологізмі є іменник у поєднанні з іншим іменником, або прикметником, наприклад: *англ. a snake in the grass, bedroom eyes; укр. сіра мишка, фільчина грамота, крокодилячі сльози*.

Дієслівні фразеологічні одиниці організовано за моделлю підрядних словосполучень. Їх граматичним центром є, відповідно, дієслово, яке зумовлює їх семантичну (позначення дії, процесу, стану) та синтаксичну функції. Залежними від стрижневого дієслова можуть бути декілька компонентів (одна чи більше лексем), як-от *англ. to tie the knot, to play gooseberry, to hit the roof; укр. втратити голову, відібрати серце і душу*.

Прикметниковим фразеологізмам властиве категоріальне значення атрибутивності, здатність виражати ознаку предмета, атрибутивно-предикативна роль. Найчастіше їх повнозначний компонент виражений прикметником, але

можливий й іменник. Наприклад: *англ. hot and heavy, drop-dead gorgeous*; *укр. з медом не зліпиш, не по серцю*. Для української мови характерним є те, що ад'єктивні фразеологізми, як *до пари, до любові*, можуть виступати не тільки в атрибутивно-предикативній функції, а також й в обставинній. Зазначимо, що це є спільним у порівнюваних мовах.

Прислівникові фразеологічні одиниці, своєю чергою, характеризують спосіб, міру чи обставину дії (*англ. by and large, out of the blue, with all your heart*; *укр. як з неба впало, до (по) душі, на дні душі*).

Інтер'єктивні фразеологізми, хоч і нечисленні, використовуються для вираження емоційних реакцій або комунікативного залучення (*англ. my God!, well, I never!*; *укр. отака біда!, ой леле!*).

В межах розглянутих структурних моделей (або граматичних розрядів за термінологією М. Алефіренко) спостерігаємо як спільні, так і специфічні риси. За даними досліджень (М. Алефиренко, О. Кунін) саме субстантивні та дієслівні фразеологізми переважають у фразеологічному масиві як англійської, так і української мов.

Аналіз особливостей розглянутих вище структурних моделей фразеологічних одиниць з точки зору їх формальної організації у англійській та українській мовах свідчить про наявність як спільних для порівнюваних мов рис, так й значної кількості національно-специфічних структур, що зумовлені лінгвістичними особливостями англійської та української мов, які є результатом їх різної структури: англійська мова – аналітична, українська мова – синтетична.

Зокрема, в англійській мові специфічними ознаками є: наявність артиклів (*as safe as the Bank of England*); використання дієслів з постпозитивом, що входять до складу дієслівних фразеологічних одиниць (*to put the make on*); займенник-альтернант *one's*, що є частотним компонентом у складі англійських фразеологізмів (*to play one's card right, close/dear to sb's heart*). Щодо української мови, це

розгалужена система відмінювання іменників у порівнянні з англійськими двома відмінками (*полонити серце, прикипіти душею, прийтися до серця*); наявність граматичної категорії роду (*родинне вогнище, дійна корова, вовчий апетит*); наявність присвійних прикметників, що входять до складу субстантивних фразеологізмів (*крокодилячі сльози*).

Окрім того, в англійській мові субстантивні та прикметникові фразеологізми можуть бути не тільки словосполученнями, а й одиницями лексичного рівня (модель фразеологізм-складний іменник, фразеологізм-складний прикметник), що не притаманне фразеологічним одиницям української мови. Наприклад: *a billet-doux, a lady-killer, hanky-panky (compound noun), hot-to-trot (compound adjective)*.

З огляду на ступінь і характер відповідності між фразеологізмами порівнюваних мов, у лінгвістиці виділяють три основні типи міжмовних фразеологічних відповідників:

➤ Повна еквівалентність – це фразеологізми, що мають абсолютний збіг у значенні, структурі, образній основі та стилістичній конотації. Наприклад, фразеологізми *to give one's hand and heart* в англійській мові та *віддати руку і серце* в українській можна класифікувати як повні еквіваленти. Їхні денотативно-сигніфікативні значення збігаються, оскільки в обох випадках йдеться про «згоду на шлюб» або «укладання шлюбу». Обидві одиниці належать до дієслівного типу. Незначна відмінність у компонентному складі зумовлена структурними особливостями англійської мови – зокрема, наявністю елемента *one's*, який у мовленнєвому контексті реалізується як присвійний займенник. Незважаючи на такі формальні розбіжності, фразеологізми слід вважати повними еквівалентами, оскільки вони збігаються за значенням, емоційно-оцінною конотацією, образною основою та стилістичним забарвленням. Іншим прикладом повної еквівалентності фразеологізми *англ. to cast pearls before swine* та *укр. метати бісер перед свинями, англ. Achilles' heel* та *укр. Ахіллесова п'ята*, де спостерігається повний збіг за

значенням, структурною будовою, а також історико-культурною мотивацією. Однак повна еквівалентність зустрічається досить рідко, зазвичай це фразеологізми-запозичення чи фразеологічні одиниці біблійного та античного походження.

➤ Часткова еквівалентність – це найпоширеніший тип відповідності, коли фразеологізми мають спільне або подібне значення, але відрізняються за образною основою, емоційним забарвленням чи структурною організацією. Наприклад, англійський фразеологізм *no money would buy it* частково відповідає українському *ні за які гроші*. Обидві фразеологічні одиниці збігаються за сигніфікативно-денотативним значенням та мають подібну емоційно-експресивну конотацію, проте різняться як за лексичним наповненням, так і за структурною організацією. Зокрема, англійська одиниця має формально-предикативну структуру (речення), тоді як українська реалізується у формі стійкого словосполучення. Так само *англ. like water off a duck's back* та *укр. як з гуски вода* є частковими еквівалентами, адже передають однакову ідею – нечутливість, відсутність реакції на щось – але різняться лексичними компонентами та структурною організацією.

➤ Безеквівалентні фразеологізми – це одиниці, що не мають відповідника в іншій мові. Такі фразеологізми часто репрезентують культурно специфічні реалії, символи, асоціації тощо. Наприклад: *англ. win-win situation* не має відповідника в українській мові й перекладається описово як «ситуація, коли дві сторони у бізнесі виграють, отримавши прибуток від спільного результату»; *укр. білий як циганський сир (неохайний, блідий)* не має еквівалента в англійській мові через свою етнокультурну специфіку та може бути перекладений як *scruffy*. Зазвичай, у випадку безеквівалентності можливі такі варіанти: фразеологізм → слово, коли ідіома в одній мові передається одним словом в іншій, як-от *англ. to blow hot and cold* → *вагатися*); фразеологізм → вільне словосполучення або описова

конструкція, як у випадку з *blood on the carpet*, що перекладається як «серйозний конфлікт у групі, внаслідок якого хтось втрачає роботу» [М. Кочерган].

В обох мовах також спільною рисою є наявність фразеологічних синонімів та фразеологічних антонімів. Наприклад: англ. *to be on cloud nine* / *to be over the moon* (бути дуже щасливим); укр. *водити за ніс* / *морочити голову* (вводити в оману); англ. *to be on the ball* (бути уважним, зібраним) та *to be out to lunch* (бути неуважним, розсіяним); укр. *горіти бажанням* та *охолонути до чогось*.

Отже, попри наявність схожих рис, фразеологізми в англійській та українській мовах демонструють переважно аломорфні риси, зумовлені як внутрішньомовними чинниками, так й екстралінгвістичними.

Reflective Practice Questions

✓ *What have I already known about this topic?*

✓ *What new information have I learned? Why do I find it meaningful or important?*

✓ *Which aspects of this topic have been challenging or unclear to me? What questions do I still have?*

✓ *How can I apply this knowledge in practice? In what situations might it be useful for my studies, teaching, or future professional growth?*

Comprehension Check and Discussion Questions

1. What are typological constants of the lexical level? Is it necessary to know these common and divergent features for studying and teaching English as a foreign language?
2. Explain the difference between bound, free and semi-bound morphemes in English and Ukrainian. Why is this typologically significant?
3. Comment on isomorphic and allomorphic features of affixation in English and Ukrainian. How are prefixes and suffixes categorized?
4. Describe the main models of prefixal-suffixal word formation. Give examples from both languages.
5. How is the process of abbreviation classified in contrastive studies? What kinds of abbreviation are more common in each language? Give examples. How can translators render them adequately across languages?
6. What are the main types of compounds in English and Ukrainian? How is compounding used to form new words in English and Ukrainian? Compare typical structures and productivity. Give examples. How can teachers explain compounding when introducing new words to students?
7. What is the phenomenon of wholophrases in English? Are there any equivalents in Ukrainian? How can these be addressed in teaching vocabulary? What difficulties may arise in interpreting or translating such units?
8. What ways of word formation are more productive in English than in Ukrainian? Give examples. Why? Why is it important for translators to be aware of them?
9. What challenges may arise in identifying word class in English due to conversion and functional shift? How does this contrast with morphological transparency in Ukrainian and how should it be addressed in teaching? How can this affect

translation accuracy?

10. What role do extralingual factors play in the development of national lexical systems? Enumerate them.
11. What is the role of internationalisms in both languages? How do interlingual homonyms (false friends) complicate foreign language learning and translation? Provide examples.
12. What are onomasiological and semasiological characteristics of different words in English and Ukrainian? Describe them in brief in the contrasted languages. What language is richer from the point of view of semasiological structure of words? Explain the reason.
13. What difficulties connected with the semantic capacity of English words can Ukrainian students face when studying English? What should be considered in translation?
14. Compare and illustrate synonymic groups in both languages. What stylistic and semantic nuances should be considered in language teaching and translation?
15. Define and exemplify homonyms in English and Ukrainian. How does English conversion contribute to homonymy and how should this be clarified to students?
16. What kinds of antonyms exist in both languages? Provide examples of antonyms in phraseological units and literary antithesis.
17. Distinguish isomorphic and allomorphic features in stylistically distinct classes of lexicon in English and Ukrainian. Provide corresponding examples. Is it important to know for register-appropriate teaching and translation?
18. How are thematic and lexico-semantic groups formed in the contrasted languages? Why is this classification important?
19. Speak on the types of motivation in English and Ukrainian. What types are more productive in each language?
20. What are main isomorphic and allomorphic features of phraseological units in the

contrasted languages? What principles of classification are considered in contrastive research of phraseological units? Which principles of classification are useful for classroom teaching and translation training?

3.1. After reading chapter 3, identify the key terms, provide their English equivalents and compile a glossary with definitions for each term to enhance understanding.

3.2. Read the following statements carefully and determine whether they are True or False based on your understanding of Chapter 3. If a statement is false, explain why.

1. In English most new words are formed using suffixes, while prefixes are rare and mostly borrowed from Latin.
2. Ukrainian has a more developed and productive system of diminutive and augmentative suffixes than English.
3. Compounding without connectors is highly productive in Ukrainian but rare in English.
4. The concept of wholophrases exists in both English and Ukrainian and is equally frequent in both.
5. English conversion is an example of derivation that requires affixation to change word class.
6. The lexical systems of English and Ukrainian reflect both universal and culturally specific realities.
7. Prefixes expressing negation function identically in both languages.
8. Reduplication is used more frequently in English than in Ukrainian to express emphasis or intensity.
9. Ukrainian suffixes often carry grammatical gender information, whereas English suffixes do not.
10. Lexical items in both English and Ukrainian can be analyzed from semasiological and onomasiological perspectives.

11. The use of blending is more productive and widespread in English than in Ukrainian.
12. In both languages international affixes (like *-ism*, *-ist*, *-or*) have the same meaning and function.
13. Ukrainian derivational affixes more frequently change word class than their English counterparts.
14. Lexico-semantic groups are based solely on form and ignore contextual meaning.
15. English and Ukrainian demonstrate identical productivity in suffixal formation of verbs.
16. The system of thematic and lexical-semantic classification of words helps structure vocabulary teaching in both languages.
17. Ukrainian often uses affixation to form abstract nouns, whereas English frequently uses conversion for the same purpose.
18. Both English and Ukrainian have productive systems of gender-marked suffixes.
19. The process of substantivization is typical for English but rare in Ukrainian.
20. Ukrainian phraseological units are structurally more variable than English ones due to the synthetic nature of the language.

3.3. *Classify the following English and Ukrainian according to the type of word formation. Identify the prefixes, suffixes and stems in these words:*

- Vlog, blogosphere, bilateral, vortex, counterpoint, sci-fi, exam, unanswerable, meritocracy, fridge, shilly-shally, self-possessed, hillock, ding-dong, zigzag, unilateral, bookish, formation, melomaniac, man-eater, absent-minded, illiterateness, up-and-up, necklace, spoonful, unpredictable, cricketing, rainfall, headache, metaphorization, walkie-talkie, brightly.
- Безвіз, бездоказовий, невідомість, перерозподілення, жовто-блакитний, ботсад, так-так, спец, криворукий, ледве-ледве, життєрадісний, зорепад, безготівковий, замолоду, пташеня, облсу, ось-ось, етногрупа,

малопереконливо, хоч-не-хоч, деморалізація, переоформлення, скандалотворець, водорості, непорозуміння, гуртуватися, Укртелеком, користолубець.

3.4. Study the following English words that have emerged recently. Identify the way of word formation and suggest possible translations into Ukrainian. Additionally, think about the Ukrainian words that have emerged recently, analyze their word formation patterns and suggest their English translations.

Model: Megxit → blending (Meghan + exit) → Меґксім (the word can be transliterated, as it refers to a specific event related to the British royal family).

Note: the word is used to describe the decision of Meghan Markle and Prince Harry to step back from their royal duties and reduce their involvement with the British royal family.

- Blamestorming – the process of collectively trying to find someone or something to blame for a problem.
E.g.: Instead of solving the issue, the team just engaged in blamestorming.
- Brangelina – a media-created word for the famous celebrity couple, Brad Pitt and Angelina Jolie, whose relationship garnered much media attention.
E.g.: Everyone was shocked when Brangelina announced their split after years of being one of Hollywood's most iconic couples.
- Brexit – the word refers to the United Kingdom's decision to leave the European Union.
E.g.: Brexit led to major political and economic shifts in the UK.
- Covidiot – a word used to describe individuals who act recklessly or irresponsibly during the COVID-19 pandemic, such as ignoring safety measures like social distancing and mask-wearing.
E.g.: The store owner was frustrated with the covidiot who refused to wear masks despite clear signs.
- Crypto – the word that refers to digital currencies like Bitcoin.

E.g.: He invested in crypto last year and made a huge profit.

- Doomscrolling – the act of continuously scrolling through negative or distressing news on social media or websites, even though it leads to increased anxiety or sadness.

E.g.: She spent the whole evening doomscrolling through the news and felt emotionally drained.

- FOMO – psychological phenomenon where people experience anxiety or regret over the possibility of missing out on something fun, exciting or interesting.

E.g.: He always checks his phone during family dinners because of FOMO.

- Hangry – a state of being irritable or angry due to hunger.

E.g.: Sorry for snapping at you – I was just really hangry.

- Influencer – a person who has a large social media following and can influence others' opinions or purchases.

E.g.: Many brands partner with influencers to promote their products.

- Nomophobia – the fear of being without a mobile phone or losing connection.

E.g.: His nomophobia got so bad that he even takes his phone to the shower.

- Ouch potato – a person who is too lazy or inactive, especially when suffering from an injury or ailment.

E.g.: Mark thought about getting up to serve us some snacks but the thought of the ouch potato feeling kept him in front of the television.

- Prepper – a person who makes preparations for a disaster or emergency, often by stockpiling supplies.

E.g.: My neighbor is a prepper and has enough food stored for a year.

- Romantasy – a genre of fiction that combines romantic and fantastical elements, often involving magical or otherworldly settings.

E.g.: The novel is a perfect example of romantasy, blending a passionate love story with elements of fantasy and adventure.

- Yawnsense – something that is so boring or uninteresting that it causes someone to yawn.

E.g.: That meeting was full of yawnsense; I couldn't stay awake.

3.5. Make a list of 10 Ukrainian words and 10 English words. For each word, identify all the morphemes that make up the word. Classify each morpheme as free, bound or semi-bound. For each word, after identifying the morphemes, explain how the free morphemes can be used in different forms or combinations. Provide examples that show how these free morphemes function when combined with other morphemes, forming different words or meanings.

Model: The free morpheme "happy" can be used alone (e.g. She is happy) or combined with other morphemes like "un-" to form the word "unhappy" (e.g. She is unhappy) or "-ness" to form "happiness" (e.g. Her happiness was evident).

3.6. Analyze the the given English-Ukrainian word pairs. Identify similarities and differences in word formation, paying attention to the way of word formation and structural patterns. Which derivational strategies are more common in English? Which are more productive in Ukrainian? Discuss how these typological features influence translation and language learning.

disapproval – несхвалення

fearless – безстрашний

undeniable – незаперечний

misinterpretation – хибне тлумачення

rewrite – переписати

endanger – наражати на небезпеку

underpaid – недооплачений

homelessness – безпритульність

unavoidable – неминучий

impractical – непрактичний

reconnection – воз'єднання

dishonesty – нечесність

subconscious – підсвідомий

underdeveloped – недорозвинений

rearrange – перерозташувати

misunderstanding – непорозуміння

reduction – скорочення
carefully – обережно
incomplete – неповний
overestimate – переоцінювати
foresee – передбачати
download – завантажити
underwork – недоопрацювати

outperform – перевершити
timelessness – позачасовість
unpredictable – непередбачуваний
knowledgeable – обізнаний
firefighter – пожежник
redcentralization – повторна
децентралізація

3.7. On the basis of the following English and Ukrainian words make as many derivatives and compound words as possible. For each word, identify the way of word formation used (prefixation, suffixation, compounding, conversion etc.). Discuss which word formation processes are more productive (1) in English and (2) in Ukrainian. Pay special attention to the influence of typological features of English and Ukrainian on the structure and meaning of words.

Model: голова → головний, головокружіння, безголовий, двоголовий, голівонька, головоломка.

- To annoy, trust, kind, cheer, look, eastern, good, ill, boy, red, four.
- День, рости, гарний, спати, коло, шпиталь, робити, веселий, зелений, тридцять, дівчина.

3.8. Give English equivalents to the Ukrainian words with negative prefix не-. What are your recommendations for teaching words with negative prefixes?

нецікавий →

нерозумний →

нездара →

небезпечний →

невідомий →

незаконний →

неініціативний →

незадоволений →

неохайний →

непереборний →

нерозумний →

не слухатися →

неідеальний →

невблаганний →

3.9. Create the Mind Map to visualize national and international prefixes of the English language and the Ukrainian language, using Coggle, Miro or FigJam. Considering your Mind Map, study the words below and classify prefixes in these words as (1) national and (2) international.

- Deconstruct, coexist, postpone, retrospect, misprint, forthcoming, disagree, empower, export, foresee, interact, outside, overlook, semifinal, subway, ultraviolet, withdraw, antidote, counteract, enclose, hyperactive, illegible, nonstop, overestimate, reappear, underdeveloped.
- Безкоштовний, екстрасенс, демонтаж, антитеза, зробити, надбудова, переписати, підземний, контратака, мегабайт, післямова, створити, субтитри, щодня, якнайбільше, побігти, недруг, обкласти, аморальний, ретроспектива, ультрамодний.

3.10. Create the Mind Map to visualize suffixes of the English language and the Ukrainian language according to the part of speech they usually form. Use Coggle, Miro or FigJam for mind-mapping.

3.11. For each of the following suffix categories, find at least 5 examples in both English and Ukrainian. Compare the frequency and productivity of these suffixes in both languages. Discuss which suffixes are more productive in forming new words (1) in English and (2) in Ukrainian. Do certain suffixes in one language convey meanings that are harder to express in the other language? Reflect on the translation challenges these suffixes may create.

➤ Noun Forming Suffixes:

English: -er, -ion, -ness, -hood, -ism

	Ukrainian: -ник, -ар, -ість, -ство, -мір
➤ Adjective Forming Suffixes:	English: -able, -ous, -ic, -ful, -less Ukrainian: -овий, -ний, -ський, -ний
➤ Verb Forming Suffixes:	English: -ize, -fy, -en, -ate Ukrainian: -увати, -ити, -увати
➤ Adverb Forming Suffixes:	English: -ly, -wards, -wise Ukrainian: -о, -е

3.12. Analyze the given sentence pairs in both Ukrainian and English, paying attention to the words in *italics*. What word formation models are used in the Ukrainian and English sentences? Explain why translating these words might be challenging. Suggest alternative translation solutions based on the context.

1. Він пишався своїм <i>вчителюванням</i> ,
адже ця професія була його
покликанням.	1. He was proud of his <i>teaching career</i> , as
this profession was his calling.
2. Її <i>дитячість</i> і щирість викликали
довіру у людей.	2. Her <i>childlike nature</i> and sincerity
inspired trust in people.
3. Роки <i>авторства</i> дали йому змогу
знайти свій стиль і голос.	3. Years of <i>being an author</i> allowed him to
find his style and voice.
4. Без родини він відчував тягар
<i>сирітства</i> .	4. Without a family, he felt the burden of
<i>orphanhood</i> .
5. У складні часи він завжди знаходив
підтримку в <i>братерстві</i> .	5. In difficult times, he always found
support in <i>brotherhood</i> .
6. Її доброзичливість і <i>гостинність</i>
робили дім теплим і затишним.	6. Her kindness and <i>hospitality</i> made the
house warm and cozy.
7. Через постійний поспіх і втому він
забув про <i>дружність</i> колективу.	7. Due to constant rush and fatigue, he
forgot about the <i>friendliness</i> of the team.

8. Його *батьківщина* завжди залишалася в його серці, хоч де він був. 8. His *hometown* always remained in his heart, no matter where he was.
9. Вона була відома своєю *співучістю*, і її голос зачаровував усіх. 9. She was known for her *melodiousness*, and her voice enchanted everyone.
10. Його *ледарювання* тривало майже місяць, поки він не знайшов нову роботу. 10. His period of *laziness* lasted almost a month until he found a new job.

3.13. Analyze the sentences below and identify the ways of word formation of the bold words in both English and Ukrainian. What word formation mechanisms are used? How do these word formation mechanisms function in English? In Ukrainian? Are the processes structurally or functionally similar in both languages? Give Ukrainian equivalents for the English sentences and vice versa. Consider whether a direct translation is possible or if an alternative structure is needed, what difficulties might arise in translating such words. How would you teach these transformations to Ukrainian students learning English?

- 1. She looked at him and gave a **knowing** smile. 2. Oh, I know him! He is a **must-see** actor. 3. **The blind** leading **the blind** often results in a disastrous outcome, as neither party possesses the necessary sight to navigate safely. 4. She used **to raccoon** around the town at night, exploring its hidden corners. 5. After years of dedicated practice, she finally mastered **the how-to** of baking the perfect soufflé, a skill she had long admired. 6. They planned **to network** at the conference, hoping to establish valuable connections within their industry. 7. She looked **homeward**, longing for the comfort and familiarity of her own bed. 8. The constant **ifs** and **buts** in their relationship created an atmosphere of uncertainty, making it difficult to plan for the future. 9. During the live event, fans began **to twitter** their reactions, creating a real-

time commentary that added to the excitement. 10. Her emotional state experienced dramatic **ups** and **downs**, fluctuating between euphoric **highs** and depressive **lows**.

- 1. Він **лайкнув** усі її фото за одну хвилину. 2. Він не просто журналіст, а справжній **розслідувач**. 3. Вони вирішили **запостити** звіт про подію в соціальних мережах. 4. Її **вчорашнє** було сповнене радості, а **сьогоднішнє** – тривоги. 5. Вона весь день **зуглила** рецепти для святкового столу. 6. За мною гриміли засуви, бряжчали ланцюги, зачинялися брами, чулися чийсь голоси, до яких долучалися **ахи** та **охи**, клацали ножі, а в повітрі пахло страхом. 7. Всі **евакуйовані** були вчасно доставлені у безпечне місце. 8. Він був настільки перевтомлений роботою, що його мозок був забитий інформацією по саме **нікуди**, і він не міг зосередитися на жодному завданні. 9. **Верхи** не хотіли цього робити, тоді як **низи** не могли нічого змінити. 10. Допомога **безробітним** є важливим завданням держави.

3.14. Analyse the given groups of English and Ukrainian words/word-groups. State their typologically distinct subgroups: (1) nationally proper words, (2) internationalisms. Support your classifications with linguistic and cultural reasoning.

- Couch, cholera, parallelism, morpheme, an apple of discord, theatre, bluecoat, culture, addition, noun, eke, predicative, know-how, outer space, specific gravity, drug, educationalist, legion, writer-in-residence, charisma, buffalo wings.
- Діджиталізація, синь, музика, косовиця, інститут, надати гарбуза, перст, лірика, хлібороб, фінанси, валютний фонд, уста, геометрія, консенсус, терція, ставати на рушник, акведук, десниця, земне тяжіння, питома вага, челядь.

3.15. Point out (1) words whose onomasiological form and semasiological structure coincides and (2) words whose onomasiological form and semasiological structures do not coincide in the contrasted languages.

Model: nine – дев'ять – the onomasiological form and the semasiological structure of the word coincide; рука – hand/arm – the semasiological structure of the word is larger in English; to have a swim (word-group) – купаюся (v) – the onomasiological form is different in Ukrainian.

- Two-thirds, fifty, large, to go to bed, to laugh, passer-by, mankind, dismiss, seal, hairdresser.
- Плакатися, перебрати, перекусити, реготати, миттєво, вустонька, кільканадцять, щонайбільше.

3.16. Below is a list of Ukrainian words that resemble English words in form but differ in meaning. Provide the correct English equivalent for each Ukrainian word. Think over which English words may be their misused counterparts in each case. For each pair, briefly explain the difference in meaning between the Ukrainian word and its misleading English counterpart. Illustrate their use with a short example or sentence where possible. Reflect on how this can affect translation and teaching, and suggest teaching strategies to address them.

Актуальний, афера, артист, аспірант, батон, кабінет, комплекція, новела, облігація, репліка, майор, дата, капітальний, магазин, фабрика, інтелігенція, композитор, акуратний, проспект.

3.17. Read the given English words, give them Ukrainian equivalents and vice versa. Group them according to their stylistic colouring and comment on isomorphic and allomorphic features of their use in the contrasted languages. Add your own examples.

- Prefix, gooser, glamour, book, tenner, billow, slammer, boozy, brow, swabber, behold, array, quasar, whatevs, moneybags, lassie, deem, lacerate, isomorphic, sambo, brain-pan, whilom, bloody, boujee, fiver, mere, biggie, pen-pusher, delay.
- Блакить, ворожиля, аналіз, крауд-серфінг, бісектриса, їжа, перст, спікати,

возз'єднання, терція, відлуння, замандюритися, шкуродер, блават, когут, стипуха, осавул, дурка, кома, риба (у діловодстві), на-гора, пузо, прометейно, меркелити, сизокрилий орел.

3.18. *Make synonymic rows of the following English words, distribute them into the following groups (if possible): (1) absolute synonyms, (2) ideographic synonyms, (3) stylistic synonyms. What word in each synonymic row in English do you consider to be a dominant? Choose this word, give Ukrainian equivalent to this English word and make its synonymic row in Ukrainian. Compare synonymic rows in English and Ukrainian and comment on isomorphic and allomorphic features of these rows in two languages.*

To flash, to persuade, to lie, neat, irritation, aroma.

3.19. *Define the type of motivation (phonetical motivation, morphological motivation, semantic motivation) of the following English and Ukrainian words. Explain your choice.*

- Certainly, impossible, green (with envy), hiss, youthful, absent-minded, formation, gun, tongues (of flame), lover, murmur, flatness, wings (of joy), clearly, jingle, nineteen, schoolboys.
- Клацнути, декілька, голова (колони), цокати, нечутко, гори (морозива), гуркотіти, гострий (зір), гавкати, носик (чайника), щохвилини, скрипіти, приготувати, додому, квітець, базікати, знавець.

3.20. *Read each sentence carefully and underline the paronym used. Compare the paronym pairs by meaning, part of speech and connotation within the sentence context. Explain the semantic and functional differences between the paronyms. Choose the most accurate Ukrainian equivalents for each paronym in context, considering their stylistic and pragmatic features. Translate the sentences into Ukrainian, ensuring that the*

paronym distinctions are preserved. Reflect on any challenges regarding the translation of paronyms.

- 1a) The economic impact of the crisis was severe across multiple industries.
- 1b) She is a very economical person and avoids unnecessary spending.
- 2a) His behavior was not just rude, it was officious.
- 2b) Only an official spokesperson can make statements on behalf of the ministry.
- 3a) She gave a sensible reply to the criticism.
- 3b) His skin is extremely sensitive to sunlight.
- 4a) The principal reason for the delay was the weather.
- 4b) The school principal resigned after the investigation.
- 4c) He firmly believed in the principles of justice and fairness.
- 5a) The historic summit led to a new era in diplomacy.
- 5b) The historical background of the novel is thoroughly researched.
- 6a) Judicial power in the country is vested in the Supreme Court.
- 6b) His judicious remarks helped us make the right decision.
- 7a) A classic example of irony appears in that short story.
- 7b) They played a beautiful piece of classical music.

3.21. Analyse the phraseologisms that follow and distribute them into three groups: (1) substantival English and Ukrainian phraseologisms, (2) verbal English and Ukrainian phraseologisms, (3) adverbial English and Ukrainian phraseologisms. Explain your choice and comment on cultural and linguistic features of the phraseologisms.

- As comfortable as an old shoe; hanky-panky; to bring home the bacon in studying; cheeks like roses; blue coat; as good as feast; to feel like a boiled rag; eyes like pissholes in the snow; to work like a Mexican; to cherish like an apple of one's eye; on cloud nine.
- Амурська (Купідонова) стріла; ніс як бульба; китайська грамота; злий аж у роті

чорно; личити як свині сідло/хомут; дощ як з відра; любити як собака печену цибулю; вертітися/крутитися як муха в окропі; красива як свиня сива; пасти задніх; як сніг на голову; до (по) душі.

3.22. Find or suggest using your experience 10 examples of typical learner errors related to lexical level. Classify them considering typological interference. Suggest correction techniques or classroom explanations.

РЕКОМЕНДОВАНА
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

РЗ

1. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 62. С. 81-85.
2. Дроботенко В. Ю. Фразеологічні утворення в різноструктурних мовах (на матеріалі української, англійської та іспанської мов). *Studia philologica*. 2017. Вип. 8. С. 36-4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_8_8.
3. Голуб О. М., Бондаренко О. М. Висвітлення особливостей словоскладання в англійській та українській мовах. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16-17. С. 133-141. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2013_16-17_17.
4. Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2020. 156 с.
5. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця, 2003. 464 с.
6. Путіліна О. Л. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : «ТОВ Нілан-ЛТД», 2019. 418 с.
7. Andreichuk N. I., Babeliuk O. A. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice : textbook. Kherson : Publishing House "Helvetica", 2019. 236 с.
8. Glossary of linguistic terms.
URL : <http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/>.

4.1. Загальна характеристика морфологічного рівня мови та його одиниць

Морфологічний рівень вивчає будову слова, його словозмінні форми, способи вираження граматичних значень та віднесення слів до певної частини мови. Основною одиницею цього рівня є **морфема** – найменша структурна одиниця, яка не підлягає подальшому поділу без втрати змісту, та має двосторонній характер. Як і будь-яка мовна одиниця, окрім фонем, морфема поєднує форму та зміст. Семантичний аспект морфеми, або її значення, зазвичай складається з певного набору найменших смислових одиниць, які називають семами. Розбір слова на морфеми, з визначенням значень та меж кожної з них, називається морфемним аналізом, і саме це відрізняє його від етимологічного та словотвірного аналізу.

Морфеми поділяються на **кореневі морфеми**, що несуть основне лексичне значення слова та **афіксальні морфеми (афікси)**, тобто ті, що виконують службову роль, модифікуючи значення кореня або вказуючи на граматичні характеристики.

Афіксальні морфеми також бувають двох видів: **словозмінні морфеми**, що виражають відношення між словами в словосполученні або реченні, як-от: відмінникові морфеми (*книжц-і, на стол-і, немає вікн-а*) та морфема минулого часу *-в* (*писав, сидів, читав*) в українській мові, морфема минулого часу *-ed* (*worked, reminded, enumerated*) або морфема порівняльного ступеня *-er* (*faster, heavier, bigger*) в англійській мові; **словотвірні (дериваційні) морфеми**, що беруть участь у створенні нових слів (укр. *письмен-ник, чит-ач*; англ. *writ-er, kind-ness*), або у зміні їхнього значення (укр. *сонце* → *сон-ечко*; англ. *write* → *re-write*).

Словотвірні морфеми у свою чергу поділяються на **суфікси** та **префікси**. Наприклад, в англійській мові префікси *dis-*, *un-*, *re-* змінюють значення кореневої основи: *agree* → *disagree*, *lucky* → *unlucky*, *write* → *rewrite*; в українській мові аналогічну роль відіграють префікси *не-*, *пере-*, *роз-*: *щасливий* → *нещасливий*, *писати* → *переписати*, *будувати* → *розбудувати*. Суфікси можуть змінювати як лексичне, так і граматичне значення слова, як-от: англ. *child* → *childhood*, *create* (дієслово) → *creation* (іменник), *happy* (прикметник) → *happiness* (іменник); укр. *дитина* → *дитинство*, *читати* (дієслово) → *читач* (іменник), *радісний* (прикметник) → *радість* (іменник). Зменшувальні суфікси додають відтінок меншого розміру або значення, наприклад: англ. *stream* → *streamlet* (струмочок), *duck* → *duckling* (качечка); укр. *будинок* → *будиночок*, *кінь* → *коник*, *вікно* → *віконце*, *ручка* → *рученька*.

Сполучення кореневої морфеми з афіксальною словозмінною морфемою утворює **словоформу**, тобто одну з можливих форм слова. Наприклад, в українській мові словоформи *дівчина* – *дівчини* – *дівчині*, є різними формами слова *дівчина*, що вказують на різні відмінки та число. В англійській мові також існують словоформи, проте їхня система значно простіша через аналітичний характер мови. Наприклад, до дієслівної системи словоформи можуть включати різні часові й граматичні варіанти: *write* – *writes* – *wrote* – *written* – *writing*.

Сукупність словоформ одного слова, що відображає систему флексивних змін, утворює **парадигму**. Вона слугує зразком словозміни для всієї групи слів, що належать до певної частини мови. Наприклад, в українській мові існують парадигми відмінювання іменників жіночого роду, відмінювання дієслів за часами тощо, а в англійській – дієслівна парадигма для правильних дієслів, що включає форми *work* – *works* – *worked* – *worked* – *working*. Проте, в англійській мові парадигми менш розгалужені, ніж в українській.

Слід зазначити, що парадигма не є простою сукупністю словоформ, а відображає внутрішню структуру морфологічної системи мови. Вона містить закономірні чергування морфем і граматичних значень, що робить її важливим засобом аналізу морфологічної будови слова.

Сукупність парадигм, характерних для певного класу слів або частини мови, є граматичним вираженням загальних властивостей цієї частини мови, а отже, і структури мови в цілому. Ці властивості утворюють загальне граматичне поняття, яке називається *граматичною категорією*.

Граматичні категорії усвідомлюються лише тоді, коли вони мають матеріальне звукове вираження в певній мові. Так, граматична категорія відмінка в українській мові сприймається завдяки наявності відмінкових морфем. Наприклад, у словах *міст-ом, дерев-у* ці морфеми вказують на граматичну функцію слова. Граматична категорія ступеня порівняння прикметника в англійській мові розпізнається завдяки морфемам *-er, -est*, які додаються до прикметників (*strong-er, deep-est*). Водночас граматична категорія означеності/неозначеності в українській мові відсутня, оскільки вона не має граматичних засобів вираження.

Однак, незважаючи на те, що деякі категорії не мають морфологічного вираження, вони можуть компенсуватися синтаксичними або лексичними засобами. Наприклад, в українській мові категорія означеності/неозначеності виражається за допомогою означених і неозначених займенників (*цей будинок – якийсь будинок*) або порядку слів у реченні.

Граматичні категорії можуть виражатися не тільки синтетичними, а й аналітичними засобами. Зокрема, в українській мові можливе як аналітичне (*буду писати*), так і синтетичне утворення (*писатиму*) категорії часу (майбутній час), в англійській мові ступені порівняння прикметників можуть передаватися морфемами (*-er, -est*) або аналітичними засобами (*more useful, the most talented*). Деякі граматичні категорії можуть виражатися синтетично в одних мовах і

аналітично в інших. Однак граматичні категорії не завжди є універсальними. Наприклад, категорія роду притаманна українській мові, але відсутня в англійській.

Відповідно, граматичні категорії розуміють як загальнограматичне поняття, що існує в мові та відбиває її системні ознаки, та як особливий клас слів, що мають відповідні граматичні характеристики.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що морфологічний рівень мови включає такі одиниці:

- ✓ морфеми, які містять сукупність мінімальних значущих елементів – сем;
- ✓ словоформи, що передають конкретні граматичні відносини між словами;
- ✓ парадигми, що є стабільними реєстрами граматичних форм;
- ✓ граматичні категорії, які знаходять матеріальне вираження у класах слів.

Щоб здійснити порівняння мов у межах їхніх морфологічних систем, необхідно спиратися на певні критерії порівняльного аналізу й розуміти, які одиниці є об'єктом типологічного зіставлення. Виокремлюють три таких критерія:

1. Функціональна тотожність морфем.

Цей критерій передбачає, що для порівняння морфологічних явищ у різних мовах необхідно знаходити морфеми, які виконують однакові функції, навіть якщо їхня форма або походження відрізняються. Наприклад, в українській мові функцію вираження множини виконують морфеми *-и, -і, -а* (*книга* → *книги*, *озеро* → *озера*), а в англійській – *-s, -es* (*book* → *books*, *box* → *boxes*). Незважаючи на відмінності у формі, ці морфеми виражають одну й ту саму граматичну категорію – позначають множину.

2. Відповідність загальних характеристик частковим.

Цей принцип означає, що загальні граматичні явища, притаманні різним мовам, мають певні конкретні реалізації в межах кожної мови. Наприклад, граматична категорія відмінка як загальне поняття відображає відношення між іменниками та іншими словами у реченні, але в українській мові вона виражається

через морфеми відмінкових закінчень (*учень – учня – учневі*), а в англійській – здебільшого аналітичними засобами (*of a student, to a student*). Таким чином, загальна граматична категорія може мати різні форми реалізації залежно від конкретної мовної системи.

3. Широке охоплення лексичних одиниць.

Для того щоб результати порівняльного аналізу були репрезентативними, необхідно досліджувати не окремі слова, а цілі класи слів, які підпорядковуються певним граматичним правилам. Наприклад, аналіз категорії роду в українській мові має включати всі іменники, що відмінюються за родами (*стіл – чол., книга – жін., вікно – сер.*), а не лише окремі лексеми. Таким чином, аналіз повинен охоплювати не окремі випадки, а системні закономірності.

Ці критерії дозволяють визначити граматичну категорію як основну одиницю типологічного зіставлення, яка знаходить матеріальне вираження в парадигмах.

4.2. Основні типологічні розбіжності морфемної структури слів англійської та української мов

Англійська мова характеризується меншою кількістю морфем та їхньою поліфункціональністю. Одна й та сама морфема може виконувати різні граматичні функції. Наприклад, суфікс *-er* може утворювати іменники, що означають особу (*teacher*) або знаряддя (*eraser*). Водночас, українська мова має ширшу систему морфем, кожна з яких зазвичай виконує чітко визначену функцію. Наприклад, суфікс *-тель* завжди утворює іменники, що означають особу, яка виконує дію (*вчитель, вихователь, мислитель*).

В англійській мові на відміну від української більшість повнозначних слів складаються з однієї морфеми, де коренева морфема є як основою для формування нового слова, так і самостійним словом. Наприклад: *bright (яскравий) → brightness*

(яскравість), *run* (бігти) → *runner* (бігун), *play* (грати) → *playful* (ігровий). В українській мові більшість повнозначних слів зазвичай складається з двох морфем: кореневої та афіксальної. Рідше зустрічаються слова, які мають ще одну морфему – основоутворюючий суфікс, який разом із кореневою морфемою утворює основу слова. Наприклад: *сір-* (корінь + основа), *сір-ий* (-ий – афікс), *сір-ий* (окреме слово), *сірість* (основа + основоутворюючий суфікс → похідне слово).

Ізоморфною рисою англійської та української мов є те, що в обох мовах кількість суфіксів значно перевищує кількість префіксів. Це зумовлює їхню більшу роль у словотворенні порівнюваних мов.

Зокрема, в англійській мові нараховується близько 100 суфіксів, наприклад, іменникові – *-ment, -ness, -ship* (*government, kindness, friendship*), прикметникові – *-able, -less, -ous* (*reliable, careless, famous*), дієслівні – *-ate, -en, -ify* (*activate, deepen, simplify*), прислівникові – *-ly, -ward* (*slowly, forward*). Тоді як в українській мові суфіксів значно більше, зокрема через наявність словотворчих форм, що позначають рід. Наприклад, іменники чоловічого роду часто містять суфікси *-тель, -ець, -ар* (*вчитель, босць, шахтар*), жіночого – *-к(а), -иц(я), -ес(а)* (*перепілка, учениця, баронеса*), середнього – *-н(я), -цтв(о), -ств(о), -ище* (*вбрання, козацтво, людство, капище*). Також поширені патронімічні суфікси *-енко, -ук, -чук* (*Шевченко, Петрук, Паламарчук*). Крім цього часто вживаними є суфікси зі зменшувальним або збільшувальним значенням, що можуть бути як іменниковими (*рученька, вовчище*), так й прикметниковими (*малесенький*), прислівниковими (*гарнесенько*) й дієслівними (*їстоньки*).

В англійській мові таких різноманітних словотворчих категорій немає. Гендерні відмінності передаються за допомогою окремих суфіксів *-or, -ess, -rix, -ine, -ette, -me*, які позначають стать, але не впливають на граматичні особливості речення. Наприклад, *actor – actress, hero – heroine*. В українській мові рід визначає узгодження інших слів у реченні: *молодий співак – молода співачка*.

Збільшувальні суфікси є аломорфною рисою для англійської мови, тоді як кількість суфіксів для утворення зменшувальних форм є обмеженою (16 суфіксів) й вони тільки іменникові. Наприклад, *-let* – означає щось маленьке або зменшену версію (*piglet* (поросся), *ringlet* (локон)), *-ling* – має зменшувальне або емоційно-забарвлене значення (*duckling* (качечка), *underling* (підлеглий, підручний)), *-y/-ie* – використовується для зменшувально-пестливих форм слів, особливо в розмовній мові (*doggy* (собачка), *kitty* (кошеня)).

Префіксація продуктивніша в англійській мові, утворюючи різні частини мови: дієслова (*enable, deactivate*), прикметники (*unhappy, prewar*), прислівники (*together, away*) тощо. В українській мові префікси частіше виконують лише семантичну функцію: *переконати, підписати, надшвидкий*. Деякі з них утворюють прислівники (*нагору, зліва*), числівники (*втричі*), сполучники (*оскільки*).

Щодо словозмінних морфем, англійська мова має відносно вузьку систему флексій (лише вісім флексивних афіксів), що пов'язано з її аналітичною природою. Більшість граматичних значень передається не через зміну закінчень, а через допоміжні слова (артиклі, прийменники, модальні дієслова) та порядок слів у реченні. Основні англійські флексії: *-s / -es* – утворення множини іменників (*book – books, box – boxes*); *'s* – присвійний відмінок (*girl's book, students' papers*); *-er, -est* – ступіні порівняння прикметників (*taller, smaller, tallest, smallest*); *-s* – 3-я особа однини у Present Simple (*he works, she sings*); *-ed* – минулий час і дієприкметник минулого часу правильних дієслів (*worked, studied*); *-en* – дієприкметник минулого часу (*has taken, has eaten*); *-ing* – дієприкметник теперішнього часу та герундій (*running, writing*). Окрім цього, англійська мова зберігає окремі нестандартні флексії, успадковані від латини чи французької, наприклад: *-us → -i* (*stimulus – stimuli*), *-a → -ae* (*formula – formulae*), *-x → -ces* (*matrix – matrices*), *-on → -a* (*criterion – criteria*). Через спрощення морфологічної

системи багато граматичних категорій в англійській мові виражаються не флективно, а синтаксично (за допомогою службових слів).

На відміну від англійської, українська мова має широкую систему флексій, що проявляється у значному багатстві граматичних форм. Флексії відіграють ключову роль у вираженні таких категорій: іменників – рід, число, відмінок (*студент – студента – студентові – студента – студентом – (на) студентові – студенти*); прикметників – рід, число, відмінок, ступені порівняння (*новий – нового – новому – новим (однина, чоловічий рід); нова – нової – новій – новою (однина, жіночий рід); нове – нового – новому – новим (однина, середній рід); нові – нових – новим – новими (множина)*); числівників – рід, число, відмінок (*один – одна – одне; п'ять – п'яти – п'ятьма*); займенників – рід, число, відмінок (*він – його – йому – ним; вона – її – їй – нею*); дієслів – особа, число, час, вид, стан: (*пишу – пишеш – пише – пишемо – пишете – пишуть (теперішній час); писав – писала – писали (минулий час); писатиму – писатимеш – писатиме (майбутній час)*). Українська мова має чотири відміни іменників та два основні типи дієвідмінювання, що визначає набір флексій для різних частин мови.

Попри відмінності в кількості й функціях афіксів, у двох мовах вони виконують аналогічну роль – словотворчу або словозмінну.

4.3. Зіставна характеристика іменника та його категорій в англійській та українській мовах

4.3.1. Загальна характеристика іменника в порівнюваних мовах

Іменник – це самостійна частина мови, яка називає предмети, осіб, явища, події, поняття, якості, властивості та інше. Іменники в українській мові відповідають на питання *хто?* або *що?*

Іменники в англійській та українській мовах поділяються на **загальні** (common nouns) та **власні** (proper nouns). Загальні іменники називають предмети, явища та абстрактні поняття (*англ. book, river, idea; укр. книга, річка, ідея*), тоді як власні – унікальні об’єкти, такі як імена людей (*англ. Emma, French, Yankees; укр. Ольга, французи, гуцули*), географічні назви (*англ. Texas, London, the Atlantic Ocean; укр. Карпати, Київ, Дніпро*) або назви компаній та організацій (*англ. Google, BBC, Harvard University; укр. Рошен, Укрзалізниця, Києво-Могилянська академія*).

Серед загальних іменників виділяються кілька підгруп, які мають спільні риси в обох мовах. До них належать **конкретні іменники**, що позначають предмети, які можна сприймати органами чуття (*англ. apple, chair, road; укр. яблуко, стілець, дорога*); **абстрактні іменники**, які виражають поняття, що не мають матеріальної форми (*англ. happiness, justice; укр. щастя, справедливість*); **іменники на позначення емоційних і розумових станів**, які позначають почуття та інтелектуальні процеси (*англ. joy, anger, wisdom; укр. радість, злість, мудрість*); **іменники на позначення матеріалів**, що називають речовини (*англ. wood, silver; укр. дерево, срібло*); **іменники на позначення природних явищ**, які позначають атмосферні та природні процеси (*англ. rain, fog, wind; укр. дощ, туман, вітер*); а також **збірні іменники**, що означають групи осіб або предметів як єдине ціле (*англ. team, police, audience; укр. група, поліція, публіка*).

В англійській мові існує ще одна класифікація іменників за здатністю до обліку. Вона поділяє їх на **зліченні** (countable nouns), які можуть мати форму множини (*англ. car → cars*), і **незліченні** (uncountable nouns), які не мають множини та вживаються лише в однині (*англ. milk, advice*). В українській мові подібний поділ також існує, але не є настільки систематизованим.

Залежно від морфологічної будови іменники можуть бути **простими** (simple nouns), які складаються з одного кореня (*англ. sun, cat; укр. сніг, кінь*); **похідними** (derivative nouns), утвореними за допомогою афіксів (*англ. childhood, kindness; укр.*

дитинство, доброта); та **складними** (compound nouns), що складаються з двох і більше основ (англ. *toothpaste, rainfall*; укр. *залізниця, світогляд*).

4.3.2. Морфологічні категорії іменника

В українській мові іменник має три граматичні категорії: відмінок (7 відмінків), число (однина та множина) і рід (чоловічий, жіночий, середній).

В англійській мові іменник має дві граматичні категорії: число (однина та множина) і означеність-неозначеність, що виражається артиклями.

Категорія числа.

Число – це словозмінна граматична категорія, що передає протиставлення одиничності та множинності позначуваних мовними знаками предметів. У першому випадку словоформи належать до однини, у другому – до множини. Категорія числа іменників є складним явищем, що поєднує граматичні та семантичні аспекти. Ця категорія представлена в обох порівнюваних мовах, проте спостерігаються значні відмінності.

Ізоморфною рисою порівнюваних мов є основний спосіб утворення форм множини – зовнішня флексія, що іноді супроводжується змінами кореневих приголосних в англійській мові: англ. *leaf* → *leaves*. Водночас, аломорфною рисою англійської мови є те, що деякі іменники зберігають сліди стародавніх фонетичних змін, зокрема внутрішню флексію – зміну голосного у корені, як-от: *tooth* → *teeth*, *man* → *men*. Також є іменники, які утворюють множину за допомогою архаїчного суфікса *-en*: *ox/oxen, child/children*.

Ще одна особливість англійської мови, яка відсутня в українській, – це збереження іншомовних флексій у запозичених словах: *crisis* → *crises*, *syllabus* → *syllabi*, *nucleus* → *nuclei*. Проте спостерігається тенденція до їх заміни на

продуктивне закінчення -s, що засвідчують форми на кшталт *cactuses*, *formulas* поряд із *cacti*, *formulae*.

В українській мові множина без флексії властива лише запозиченим іменникам, які закінчуються на голосні звуки: *какаду*, *пальто*, *рагу*. В англійській же існує група іменників, що не змінюють форму в множині: *fish*, *deer*, *aircraft*.

Значення однини та множини не завжди виражають безпосередню кількісну відмінність. Це актуально лише для дискретних, підраховуваних предметів: *укр. вікно* → *вікна*; *англ. book* → *books*. Проте в багатьох випадках форми числа не виконують квантитативної функції. Це стосується передусім іменників, які вживаються лише в однині (*singularia tantum*) або лише у множині (*pluralia tantum*).

Іменники *singularia tantum* в порівнюваних мовах звести у такі групи:

- ✓ іменники з речовим значенням: *укр. срібло*, *пісок*; *англ. gold*, *sand*;
- ✓ іменники із збірними значенням: *англ. mankind*, *foliage*; *укр. людство*, *студентство*;
- ✓ іменники, що виражають абстрактні поняття: *укр. мудрість*, *терпіння*; *англ. happiness*, *courage*;
- ✓ іменники, що позначають частини світу: *укр. південь*, *схід*; *англ. the East*, *the North-West*.

Іменники, що належать до групи *singularia tantum* в порівнюваних мовах, залишаються такими лише у своєму основному значенні. Однак у похідних значеннях багато з них можуть утворювати множину. Іменники з речовим значенням позбавлені ознаки дискретності, у формі множини втрачають свою функцію вираження кількості: *укр. пісок* – *піски (пустелі)*; *англ. sand* – *sands*. У таких випадках відбуваються певні семантичні зрушення, що дозволяють говорити про лексикалізацію форм множини або граматичної морфеми -s.

Крім того, в англійській мові деякі такі іменники у множині можуть позначати предмети, виготовлені з відповідного матеріалу: *a glass (glasses, pl.)* – *склянка*; *a*

paper (papers, pl.) – документ, газета.

Абстрактні іменники *singularia tantum* також можуть набувати множинної форми для позначення окремих випадків або аспектів певного явища: *укр. жахи дитинства; англ. the fears of childhood*. Проте для англійської мови це явище є більш поширеним. Також можливе вживання абстрактних іменників у множині для позначення особи, яка має відповідну ознаку: *genius – геніальність, a genius – геній*.

Іменники *pluralia tantum* також поділяються на кілька груп:

- ✓ іменники, що позначають предмети з двох або декілька частин: *укр. окуляри, граблі, штани; англ. jeans, spectacles, pliers;*
- ✓ іменники, що позначають сукупність, збірність чого-небудь: *укр. руїни, надра; англ. belongings, valuables;*
- ✓ іменники, що позначають речовини, матеріали, а також їхні залишки: *укр. консерви, відходи; англ. goods, odds;*
- ✓ деякі географічні назви: *укр. Афіни, Нідерланди, Анди, Суми; англ. Athens, the Netherlands, the Andes.*

Деякі іменники в англійській та українській мовах не мають відповідників за категорією числа, тобто розподіл співвідносних іменників за одиничністю та множинністю не збігається, як-от: *англ. news (новини), potatoes (картопля), furniture (меблі); укр. одяг (clothes), поліція (police), вершки (cream).*

До відмінностей також можна віднести те, що в українській мові набагато більше іменників, що існують лише у множині. Крім цього, деякі українські іменники *pluralia tantum* відповідають англійським іменникам, що мають як однину, так і множину, як-от: *укр. ворота → англ. gate – gates, укр. граблі → англ. rake – rakes.*

Ще одним важливим аломорфізмом є лексикалізовані форми множини, які є поширеними в англійській, проте майже не зустрічаються в українській,

наприклад: *custom* (злічений іменник) – звичай, *customs* (незлічений іменник, форма множини) – митниця, мито.

Серед аломорфних рис категорії числа англійських іменників можна відзначити також наступні:

➤ Деякі іменники із закінченням -s вживаються лише в однині (*physics, ethics, mumps*) або можуть мати обидва числа (*The **headquarters** of the company is located in New York. Their **headquarters are** in multiple countries across Europe.*), тоді індикатором числа таких іменників є форма узгоджуваних із ними присудків або займенників.

➤ Існують збірні іменники, що не мають співвідносних форм множини, вживається у множині (*cattle, police, gentry*) або ж переважно узгоджується з присудком у множині.

➤ Деякі збірні іменники у формі однини можуть передавати значення як одиничності, так і множинності, залежно від того, чи властива денотатам цих іменників ознака дискретності: *The **team** is preparing for the final match. The **team are** discussing their strategy in the locker room.*

➤ Спостерігаються іменники, що мають дві форми множини з різними значеннями: *genius* → *geniuses* – генії і *genii* – духи.

➤ Іменники, що позначають одиниці виміру, залишаються в однині, якщо їм передують числові квантифікатори: *He bought **three dozen** eggs at the market. They own **fifty head** of cattle on their farm. The hunter caught **two brace** of ducks.*

Щодо аломорфних рис української мови відзначимо також існування крім форм однини та множини, форми двоїни, яка часто плутається з множиною або замінюється нею багатьма носіями мови. Українські іменники виражають двоїну лише у зв'язку з числівниками два, три та чотири. Ця форма числа переважно виражається наголосом, який, як правило, відрізняється від наголосу у формі множини, як-от: *берег* – (два) `береги – бере`ги.

Отже, категорія числа іменників в українській та англійській мовах є складним явищем, що поєднує граматичні та семантичні аспекти. Обидві мови мають спільні риси, але також мають значні відмінності, які стосуються способів утворення множини, вживання іменників *singularia tantum* і *pluralia tantum*, а також інших особливостей.

Категорія відмінка.

Відмінок – це граматична категорія, що виражає відношення іменника (або іншої змінної іменної частини мови) до інших слів у реченні за допомогою флексій (у флективних мовах) або аналітичних засобів, таких як прийменники та порядок слів (у аналітичних мовах). Відмінок визначає синтаксичну функцію слова та його зв'язки з іншими членами речення.

Між англійською та українською мовами існують суттєві відмінності у вираженні відмінкових форм.

Слід зазначити, що питання про наявність відмінкових форм іменників в англійській мові є складним і неоднозначним. Деякі дослідники вважають, що в англійській мові можна виділити не два, а чотири відмінки (називний, родовий, давальний і знахідний), тоді як інші, що в англійській мові відмінки відсутні, а морфему *-s* варто розглядати як аглютинативний суфікс, що вказує на приналежність. Щодо присвійного відміноку (*possessive case*), деякі лінгвісти вважають, що це не зовсім відмінок у традиційному розумінні, оскільки він має обмежене вживання та не охоплює всього спектру значень, які передаються відмінками в українській мові. Ця дискусія точиться навколо того, чи вважати *-s* флексією (змінною частиною слова, що вказує на його граматичну роль), чи клітиком (морфемою, що приєднується до слова, але не змінює його форми). Оскільки *-s* може приєднуватися до цілого словосполучення, а не лише до окремого іменника, деякі лінгвісти вважають, що це не є типовою флексією [В. Ніконова].

Проте акцентуємо на найбільш традиційному підході, що в англійській мові в іменників існують загальний (common) та присвійний відмінок, який також називають родовим (possessive, genitive). Перший (загальний відмінок) представлений нульовим закінченням, тоді як другий (родовий відмінок) – закінченням 's/', яке додається до іменника в однині ('s) або множині (').

В українській мові всі іменники підлягають відмінюванню, за винятком запозичених слів, які у множині не отримують флексії. В українській мові є сім відмінків, які мають різні закінчення в однині та множині залежно від роду, відміни та групи приголосних іменника. Це називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий та кличний відмінки. Називний відмінок вважається прямим, а всі інші належать до групи непрямих. У протиставленні з ними він є невідміченим членом опозиції. Форми непрямих відмінків, як із прийменниками, так і без них, можуть бути ад'юнктами у підрядних словосполученнях, де головний компонент представлений іменником, дієсловом, прикметником, займенником або прислівником.

Щодо особливостей родового відмінка в англійській мові, розрізняють залежний (він входить до складу іменних словосполучень як ад'юнктив, як-от *англ. my sister's bag*) та незалежний родовий відмінок (він вживається самотійно, як-от у прикладах: *Emily's was to find a solution. Is he a friend of Helen's? Carter's voice had the same warmth as her mother's.*). Незалежний родовий відмінок часто використовується для уникнення повторення іменника, особливо коли контекст зрозумілий.

Змістові функції залежного родового відмінка в англійській мові охоплюють такі семантичні відносини: приналежності (*Sophia's apartment*); цілого до частини (*the teacher's advice, the river's surface*); суб'єктної спрямованості на те, що визначається (*Henry's proposal, Julia's arrival*); об'єктної спрямованості на те, що визначається (*the doctor's appointment*); особистих і суспільних відносин (*my*

cousin's colleague); якісних (*in modern children's literature, what a cat's curiosity*); міри у слів із значенням часу, відстані, ваги, вартості (*a three days' break, a ten miles' journey, five dollars' worth*) [Т. Швачко та ін.].

Аналогічні семантичні відносини спостерігаємо й в українській мові, проте відносини приналежності (*квартира Софії*), цілого до частини (*поверхня річки*); суб'єктної спрямованості на те, що визначається (*пропозиція Генрі*), а також особистих і суспільних відносин (*колега моєї кузини*) можуть передаватися також безсполучниковими конструкціями родового відмінка. Для вираження інших відношень вживаються відмінкові форми з прикметниками і прийменниками: *the doctor's appointment* – *зустріч з лікарем*, *in modern children's literature* – *у сучасній дитячій літературі*, *a three days' break* – *триденна перерва* [Т. Швачко та ін.].

В англійській мові *'s/* використовується для вираження присвійності, і, як правило, з живими істотами. Проте, існують винятки, коли *'s/* може вживатися і з неживими предметами, особливо якщо вони уособлюються (наприклад, *the Earth's atmosphere* – *атмосфера Землі*). Щодо класу живих істот в українській мові, знахідний відмінок використовується для позначення об'єкта дії, і він може вживатися як з назвами живих істот, так і з назвами неживих предметів. Наприклад, *бачу собаку* (жива істота) та *бачу книгу* (неживий предмет).

Також для англійської мови характерним є те, що морфема *-s* часто приєднується до всього словосполучення, що може призводити до значного віддалення її від іменника, до якого вона відноситься, як-от: *He borrowed somebody else's book*.

Аломорфною рисою англійської мови є незалежний родовий відмінок (Absolute Genitive). На відміну від залежного, який є складовою частиною іменних словосполучень, незалежний родовий відмінок може входити також до дієслівних конструкцій у ролі ад'юнкта: *It was that loss? Added to James's, which caused the miscalculation. He was looking for a place similar to Adam's*.

Окремим випадком абсолютного вживання родового відмінка є його використання у локальному значенні, наприклад: *I spent the weekend at Mr. Taylor's. They met at Baker's*. Походження таких конструкцій залишається невизначеним. Що стосується функції *-s'* у подібних випадках, то навіть прибічники існування відмінкових форм у англійських іменників не розглядають його тут як відмінкову флексію.

Отже, щодо категорії відмінка, українська та англійська мови демонструють різні відмінності. Українська мова є флективною мовою з багатою системою відмінків, тоді як англійська мова є аналітичною мовою з мінімальним відмінюванням іменників. Це зумовлює використання різних стратегій для вираження граматичних відношень між словами в реченні.

Категорія роду.

Розбіжності між українською та англійською мовами у категорії роду є більш значущими, ніж у категоріях числа чи відмінка. Це зумовлено тим, що рід є однією з основних граматичних категорій української мови, тоді як в англійській мові граматичний рід відсутній.

В українській мові категорія роду притаманна всім іменникам, за винятком таких як-от *ножиці, двері* та інших *pluralia tantum*. Кожен іменник обов'язково містить у своїй семантичній структурі сему роду – чоловічого, жіночого або середнього. Категорія роду в українській мові має формальний характер, за винятком іменників, що позначають людей і тварин, оскільки неможливо виявити логічні семантичні підстави для віднесення до певного роду, наприклад, чому *стіл, комп'ютер, собака* належать до чоловічого роду, *книга, планета, лампа* – до жіночого, а *вікно, пальто, серце* – до середнього. Семи роду разом із семами числа та відмінка є частиною афіксальних морфем іменників. Так, у морфемі *-ом* в іменнику *вечором* містяться семи предметності, одиничності, відмінка та

чоловічого роду. Порівняння морфем *-ом* і *-ою* вказує на матеріальне вираження відмінностей у роді.

Категорія роду в українській мові визначає форми узгоджуваних слів – прикметників, числівників, займенників, наприклад: *зелена трава, залізне колесо, високий будинок*.

Аломорфною рисою української мови є узгодження іменників у роді з формами дієслів минулого часу, наприклад: *На горизонті з'явився човен, і його обриси поступово ставали чіткішими*.

Іменники чоловічого роду в початковій формі зазвичай мають нульову морфему після кінцевого приголосного (*ліс, дощ, сум*) або морфему *-й* після голосного (*гай, край*). Жіночий рід представлений морфемами *-а, -я* (*гора, земля, сім'я*) або нульовою морфемою після м'якого приголосного (*ніч, пісня*). Середній рід виражається морфемами *-о, -е, -я* (*вікно, життя, поле*).

Відчуття категорії роду в українській мові настільки сильне, що воно визначає рід запозичених слів, залежно від їх форми. Наприклад, іменники з кінцевим *-е* або *-о*, як *радіо* та *фойє*, належать до середнього роду, іменник чоловічого роду метрополітен у своїй скороченій формі перейшов до класу іменників середнього роду, як-от: *київський метрополітен* але *київське метро*.

В українській мові до специфічної групи іменників зараховують порівняно невелику кількість іменинників спільного роду, з узагальненим значенням (назви осіб за їх характерними діями або рисами поведінки): *писака, кусака, задавака, трудяга, стиляга, плакса, нездара, єхида, листоноша* тощо. З морфологічного погляду наведені іменники належать до чоловічого або жіночого роду залежно від статі особи, яку вони називають. У зв'язку з цим родова диференціація здійснюється за допомогою аналітичних засобів і норм узгоджуваних прикметників, займенників, дієслів або ж відповідного контекстуального оточення.

Наприклад: *Монька був якийсь невдаха, все йому не в руки потрапляло, а ковзало поміж пальцями* (Г. Тютюнник).

В англійській мові колись існувала категорія роду в давньоанглійський період, проте вона зникла внаслідок історичних змін у морфології. Їй на зміну прийшла категорія активності – пасивності (за термінологією В. Ярцевої). Ця категорія поділяє іменники на *активні* (які, будучі суб'єктом речення, керують додатком, наприклад, *teacher, manager*) та *пасивні* (які, будучі суб'єктом речення, додатка не потребують, наприклад, *table, weather*). Категорія активності – пасивності має своє матеріальне вираження в мові. Іменники активної категорії співвідносяться з особовими займенниками *he, she*, відносним займенником *who* і можуть мати присвійний суфікс *-s* (*Mary's book, the cat's toy*), тоді як пасивної – тільки з особовим займенником *it* та з відносним займенником *which* (*the building which stood alone*), а також вживаються у прийменниковому звороті з *of* (*the idea of freedom*).

Підсумовуючи, можна зазначити, що категорія роду в складі трьох родів – чоловічого, жіночого, середнього – є важливою типологічною ознакою української мови, тоді як в англійській вона поступилася місцем категорії активності – пасивності, яка залежить від ставлення мовця до ситуації. В англійській мові суто граматичні засоби вираження значення роду відсутні, залишився лише лексичний спосіб вираження жіночої статі через суфікс *-ess* (*host – hostess, prince – princess*), що не є граматичним явищем. У баченні деяких науковців (О. Смирницький), цей суфікс *-ess* є лексичним, словотворчим. Отже, слово *princess* (*принцеса*) у порівнянні з *prince* (*принц*) позначає реально іншу живу істоту, а саме істоту жіночої статі і їх співвідношення є по суті таким самим, як і співвідношення слів *father – mother*. Щодо категорії роду та категорії активності – пасивності, вони не є взаємозамінними, за винятком іменників, що позначають людей.

Категорія живих-неживих предметів.

Категорія, що визначає належність названого об'єкта до живих істот або неживих предметів, явищ, дій, якостей чи властивостей, є лексико-граматичною.

В англійській мові суто граматичні засоби вираження категорії живих і неживих об'єктів відсутні. Це значення передається за допомогою лексико-граматичних суфіксів, як-от: *-ist, -ant, -ent, -ian, -ess, -wright (artist, assistant, student, historian, actress, playwright)*. Враховуючи ці особливості, категорію живих-неживих об'єктів в англійській можна вважати лексико-морфологічною (у баченні Г. Воронцової).

В українській мові значення живих і неживих істот, представлених іменниками всіх родів, інколи виражається морфологічно. Наприклад, іменники чоловічого роду другої відміни, що позначають живі об'єкти, мають однакові форми в родовому та знахідному відмінках однини, тоді як неживі предмети цього ж роду та відміни – у називному та знахідному: *немає пса – бачу пса*, але *екран темніє – бачу екран*. У множині ж для всіх родів живі об'єкти позначаються тотожними формами родового і знахідного відмінків, тоді як неживі – називного і знахідного: *немає хлопців – бачу хлопців, немає учениць – бачу учениць, немає ягнят – бачу ягнят*, але *парк великий – бачу парк, книги нові – бачу книги, мости високі – бачу мости*. Отже, ці форми є омонімічними.

Підсумовуючи, в англійській мові ця категорія виражається переважно лексично, за допомогою суфіксів, тоді як в українській мові, окрім лексичного способу, для іменників чоловічого роду другої відміни властиве також морфологічне вираження цієї категорії.

Категорія означеності/неозначеності.

В багатьох західноєвропейських та деяких східних мовах система іменника характеризується категорією означеності/неозначеності. Ця категорія має своє

морфологічне оформлення. Частіше за все вона буває виражена артиклем, як в англійській та німецькій мовах.

Ця категорія визначає, чи сприймається предмет як представник певного класу (неозначений артикль), як відомий об'єкт, що виокремлюється з однорідних з ним предметів (означений артикль), або ж як частина цілого (частковий артикль). В англійській мові граматикалізованими є означений артикль *the* та неозначений *a (an)*.

До семантики артикля *the* входять наступні семи:

- ✓ сема індивідуалізації, завдяки якій іменник, що має при собі артикль *the* виділяється з класу однорідних з ним предметів (*The student needs assistance.*);
- ✓ сема унікальності, яка сигналізує про те, що предмет, позначений відповідним іменником є єдиним у своєму роді (*the Moon, the Eiffel Tower*);
- ✓ сема вказівності, яка є спільною з відповідною семою вказівних займенників (*I recognized the woman you mentioned yesterday.*);
- ✓ сема узагальнення, яка дає можливість сприймати даний предмет, як узагальнене позначення всіх предметів одного класу (*The cat is a curious creature.*).

До семантичної групи неозначеного артикля *a(an)* входять:

- ✓ сема класифікації, що відносить предмет, з яким вона зв'язана, до того чи іншого класу предметів (*a bird – будь-який птах*);
- ✓ сема одиничності, оскільки іменники, що мають неозначений артикль *a (an)*, завжди мисляться в однині (*She was a writer admired by many.*).

В українській мові ця категорія не має морфологічного виразу та передається лексичними засобами, як-от:

- ✓ вказівні займенники *цей, ця, це, ці*, або *той, та, те, ті* з приглушеною вказівною семою, що надає індивідуалізацію;
- ✓ неозначені займенники *якийсь, якась, якесь, якісь*;
- ✓ числівник *один* у функції неозначеності (*Там живе одна знайома.*);

✓ інверсія, коли підмет в реченні знаходиться у постпозиції до свого присудка (*На пагорбі сидів хлопчик і дивився в небо*).

Отже, існують значні відмінності у вираженні категорії означеності/неозначеності в англійській та українській мовах. Відсутність артиклів в українській позбавляє студентів орієнтиру на рідну мову, що веде до помилок. Уникненню цього сприятиме детальне вивчення типології цих категорій, порівняння обох мов.

4.4. Зіставна характеристика прикметника та його категорій в англійській та українській мовах

4.4.1. Загальна характеристика прикметника в англійській та українській мовах

Прикметник – це частина мови, яка описує ознаку предмета. У сучасних українській та англійській мовах прикметники функціонують як самостійні частини мови з власними семантико-граматичними характеристиками. Однак, історичні дослідження свідчать, що так було не завжди. В індоєвропейській прамові атрибутивне значення передавалося іменниками, а прикметники з'явилися пізніше, оскільки вони є більш абстрактними й вторинними щодо іменників. У процесі розвитку мови слова з атрибутивним значенням поступово відокремлювалися від іменників, посилювалась їхня диференціація, заглиблювалися семантичні та граматичні відмінності, і зрештою вони почали виконувати роль самостійної частини мови.

В українській мові прикметник виражає непроцесуальну (семантичну) характеристику предмета, репрезентуючи її в граматичних категоріях роду, числа та відмінка. Тоді як аломорфною рисою англійської мови є те, що англійська мова

не має узгодження прикметника з іменником, що наближує її до мов іншого типу – аглютинативних, наприклад, фіно-угорських, у яких відсутність узгодження з іменником є типологічною особливістю.

Водночас, як в англійській, так і в українській мові прикметники позначають характеристики, властивості або ознаки предметів і мають морфологічно виражену категорію ступеня якості (*англ. low – lower – lowest; укр. низький – нижчий – найнижчий*).

Залежно від граматичних особливостей і типу ознаки, що ними виражається, прикметники української мови поділяються на три основні групи: **якісні**, **відносні** та **присвійні**. Кожна з цих груп має специфічні семантичні та граматичні риси. В англійській мові відносні прикметники відсутні.

Якісні прикметники можуть позначати різноманітні характеристики. Вони передають:

- ✓ просторові параметри (*укр. широкий, низький, глибокий; англ. wide, low, deep*);
- ✓ часові характеристики (*укр. короткий, миттєвий, довготривалий; англ. short, instantaneous, long-lasting*);
- ✓ фізичні або моральні властивості живих істот (*укр. рішучий, незграбний, здоровий; англ. determined, clumsy, healthy*);
- ✓ ознаки, що сприймаються органами чуття (*укр. прохолодний, терпкий; англ. cool, tart*);
- ✓ кольори (*укр. блакитний, помаранчевий; англ. blue, orange*);
- ✓ масу (*укр. легкий, масивний; англ. light, massive*).

Якісні прикметники також характеризуються граматичною варіативністю. Вони (в переважній більшості) мають ступені порівняння (*укр. старий – старший – найстарший; англ. old – older – oldest*), антонімічні пари (*укр. довгий – короткий; long – short*), служать твірною основою для іменників з абстрактним значенням

(укр. *глибокий* – *глибина*; англ. *deep* – *depth*), для прислівників з суфіксами *-o*, *-e* (укр. *гарячий* – *гаряче*; *дружній* – *дружньо*), з суфіксом *-ly* (англ. *deep* – *deeply*, *wide* – *widely*), можуть сполучатися з прислівниками міри (укр. *дуже сильний*; англ. *very strong*).

Відносні прикметники позначають ознаку предмета через вказівку на інший предмет, наприклад: укр. *паперовий пакет* (тобто пакет з паперу), *кам'яний міст* (міст, збудований з каменю); англ. *a cotton shirt* (a shirt made of cotton), *a German scientist* (a scientist from Germany).

Відносні прикметники відрізняються від якісних і за граматичними, і за лексичними ознаками. Вони не утворюють ступенів порівняння, не поєднуються з прислівниками міри та не мають антонімічних пар. Граматичною особливістю є те, що прикметники цієї групи мають лише похідну основу (укр. *скло* – *скляний*, *дерево* – *дерев'яний*; англ. *glass* – *glassy*, *wood* – *wooden*). Також часто використовуються конструкції з прийменниками *для*, *з* в українській мові (*воскова свічка* – *свічка з воску*) та *of*, *from* – в англійській (*a woolen scarf* – *a scarf made of wool*).

Особливістю англійської мови є те, що роль відносних прикметників часто виконують означальні іменники, тобто іменники, що вживаються як препозитивні означення до інших іменників, як-от: *a school bus* – *шкільний автобус*; *a history teacher* – *викладач історії*. Тому в багатьох випадках українському відносному прикметнику відповідає в англійській мові не прикметник, а означення-іменник. Також в англійській мові значна частина відносних прикметників використовується у науковій термінології, наприклад: *geological*, *astronomical*, *linguistic*.

Окрему групу становлять **відносно-якісні прикметники**, які можуть передавати як значення відношення, так і якості залежно від іменника, чи контексту. Ознака якості в таких прикметниках винесена як другорядна на базі

первісно відносних прикметників. Прикметники цієї групи можуть бути двох типів. Ті, що мають більшість характеристик якісних прикметників, як-от: утворюють ступені порівняння (укр. *драматичний – більш драматичний – найбільш драматичний*; англ. *dramatic – more dramatic – the most dramatic*), поєднуються з прислівниками міри (укр. *надзвичайно ліричний*; англ. *extremely lyrical*) і є основою для утворення якісно-означальних прислівників на *-о* в українській мові (*трагічно, поетично*) і на *-ly* – в англійській (*tragically, poetically*). Прикметники другого типу, хоч і позначають ознаку якості, не можуть утворювати ступенів порівняння чи сполучатися з кількісно-означальними прислівниками. Наприклад, це стосується прикметників, що позначають колір (укр. *буриштинові очі*; англ. *amber eyes*) або матеріал (укр. *металевий відблиск*; англ. *metallic sheen*).

Аломорфною рисою української мови є **присвійні прикметники**. Ці прикметники виражають належність предмета живій істоті й утворюються, як правило, від іменників – назв живих істот за допомогою суфіксів *-ин, -їн, -ів, -їв* (у відкритих складах *-ев, -єв, -ов*), наприклад: *сестрин / Олегів зошит, Авгієві стойла*. Можливий також суфікс *-ськ*, якщо прикметник означає належність (*батьківське авто*), але цей же прикметник є якісним в іншому значенні (*батьківське порада*). В англійській мові присвійні прикметники відсутні, а їхню функцію виконують конструкції з присвійною часткою *- 's* (*my sister 's book* – *сестрина книга / книга моєї сестри*).

4.4.2. Морфологічні категорії прикметника

Морфологічні категорії прикметників в українській та англійській мовах суттєво різняться. В українській прикметники є більш складними за своєю формою, оскільки вони змінюються за родом, числом та відмінком. В англійській – прикметники, навпаки, є більш простими, оскільки вони не мають цих категорій.

Ізоморфізм спостерігаємо в існуванні категорії ступеня порівняння в обох мовах.

Категорія роду.

Особливість прикметників в українській мові полягає в тому, що їхні категорії роду, числа та відмінка залежать від морфологічних характеристик іменників, синтаксично залежними від яких є відповідні прикметники. Категорія роду прикметника є словозмінною, виражається через синкретичні флексії та вказує на рід означуваного іменника, маючи три ряди форм: *нов-ий день, свіж-ий хліб* (чоловічий), *нов-а книга, свіж-а вода* (жіночий), *нов-е вікно, свіж-е молоко* (середній). У випадках, коли іменники мають суто формальні, десемантизовані родові характеристики, морфологічні показники роду прикметників визначають рід іменника за принципом узгодження. Категорія роду прикметників може також слугувати єдиним засобом ідентифікації морфологічної характеристики іменника, особливо в контексті іменників спільного роду або тих, що позначають осіб за професією чи родом занять. Наприклад, іменники *лікар, вчитель* мають форму чоловічого роду, але можуть вживатися для позначення осіб обох статей. У таких випадках рід прикметника виступає аналітичним показником статі.

В англійській мові прикметники не змінюються за родом, числом чи відмінком, залишаючись незмінними незалежно від іменника, з яким вони вживаються. Наприклад, прикметник *brave* буде однаковим у виразах *a brave tiger, a brave tigress*. Категорія роду як граматична ознака прикметників в англійській мові відсутня. Відповідно, англійські прикметники не можуть виконувати функцію ідентифікації роду іменника, що є значною відмінністю від української мови.

Отже, в українській мові категорія роду прикметника є граматично значущою та впливає на їхню форму, тоді як в англійській мові ця категорія відсутня, що зумовлює відмінності у морфологічній будові та функціонуванні прикметників в обох мовах.

Категорія числа.

Категорія числа – словозмінна, синтаксично зумовлена категорія, що проявляється в українській мові через узгодженням прикметника з відмінковою формою означуваного ним іменника.

В українській мові прикметники змінюються за числами, узгоджуючись з іменниками в однині або множині. Категорія числа є словозмінною та виражається за допомогою флексій: *однина* → *великий будинок* (чоловічий рід), *велика книга* (жіночий рід), *велике озеро* (середній рід); *множина* → *великі будинки, великі книги, великі озера* – прикметник набуває єдиної форми *великі* незалежно від роду іменника. Форми однини і множини прикметників сигналізують про різницю між одиничними та множинними предметами, що допомагає виражати числову категорію в реченні. Однак є й приклади, коли прикметники сполучаються з іменниками, які мають лише форму множини (*pluralia tantum*). В таких випадках прикметники не виражають реальної множинності предметів, а виступають лише в узгоджувальній функції (*ножиці – гострі ножиці*). Ці прикметники не змінюються, оскільки не існує однини для таких іменників, і їхня множинність має умовний, граматичний характер.

В англійській мові прикметники є незмінними і не мають категорії числа. Вони залишаються однаковими як у поєднанні з іменниками в однині, так і в множині. Наприклад: *a beautiful flower* (однина) → *beautiful flowers* (множина), *an old book* (однина) → *old books* (множина). На число іменника в англійській мові вказують форма іменника або супровідні слова, такі як артиклі (*a/an, the*), числівники (*one, many*), займенники (*this, these*), форма дієслова, що узгоджується з іменником, тоді як прикметник залишається незмінним.

Підсумовуючи зазначимо, що в українській мові категорія числа прикметників є важливою граматичною ознакою, що впливає на їх форму та узгодження з іменниками. На відміну від англійської мови, де прикметники не

змінюються за числами, в українській мові вони мають форми однини та множини, що дозволяє їм узгоджуватися з іменниками та вказувати на число предметів.

Категорія відмінка.

Категорія відмінка прикметника в українській мові – це морфологічна ознака, пов'язана з функцією прикметника як означення або іменної частини присудка. Вона реалізується через шість форм однини та множини. Прикметники чоловічого та середнього роду відрізняються лише у називному й знахідному відмінках, тоді як жіночі мають власний набір флексій: *гарн-ий, гарн-е; гарного, гарному; гарн-ий (-ого), гарн-е; гарн-им, на гарн-ому (-ім) та гарн-а, гарн-ої, гарн-ій, гарн-у, гарн-ою, на гарн-ій*. Форми множини нейтралізують родові відмінності: *гарн-і, гарн-их, гарн-им, гарн-і (-их), гарн-ими, на гарн-их*. Морфологічна роль відмінка найбільш виразна у сполученні з невідмінюваними іменниками: *дівчинка у синьому пальто, співала дзвінком альто*.

В англійській мові прикметники не змінюються за числами, родами й відмінками, а тому не узгоджуються з іменниками, як-от: *This is a beautiful garden.* → *This is a beautiful girl*. Українські прикметники можуть мати дві форми: повну й коротку (*невен, винен, потрібен*), які виконують предикативну функцію, наприклад: *Я доведу всім, що потрібен я для цієї роботи*. Проте, ця риса є аломорфною для англійської мови.

В українській мові відмінок прикметника є важливою морфологічною категорією, що впливає на його форму та узгодження з іменником. На відміну від англійської мови, де прикметники не змінюються за відмінками, в українській мові вони мають шість форм в однині та множині, що дозволяє їм узгоджуватися з іменниками та вказувати на їх відмінок.

Категорія ступеня якості.

Категорія ступеня якості єдина для обох мов, виражаючи інтенсивність ознаки у трьох формах: звичайній, вищій та найвищій.

В українській мові вищий ступінь утворюється синтетично додаванням до основи прикметника звичайного ступеня суфіксів *-іш-, -ш-, -ч-* (*шириший, кращий*) та аналітично за допомогою слова *більш (менш)* до прикметника (*більш уважний*), а найвищий – синтетично (проста форма) – через додавання префікса *най-* до основи прикметника вищого ступеня (*найближчий*), з додаванням часток (складна форма) – за допомогою конструкцій на зразок *якнайкращий* (прикметник вищого ступеня + *як* або *що*) та аналітично (складена форма) – поєднанням слів *найбільш* або *найменш* чи словосполучення *за (від) + усіх* з прикметником звичайного ступеня (*найбільш уважний, найменш зручний, найкращий від усіх*). Прикметники вищого ступеня, утворені як синтетичним, так і аналітичним способами, зазвичай комбінуються з різними прислівниками, які посилюють інтенсивність ознаки порівняння. Такі прислівники, зокрема *ледь, незрівнянно, значно, ще*, допомагають додатково підкреслити ступінь вираженої характеристики. Наприклад, прикметник у вищому ступені може набувати таких значень, як *ще кращий, незрівнянно кращий, значно кращий*, що вказує на значне підвищення рівня порівнюваної ознаки. Це дозволяє зробити порівняння більш виразним і конкретизувати різницю між об'єктами чи явищами, що порівнюються, додаючи більше відтінків значення.

Англійська мова має подібні форми ступеня якості, але з певними особливостями. Для утворення вищого ступеня зазвичай додається суфікс *-er* до прикметників одно- та двоскладових (*higher, stronger*), а для більш складних прикметників вищий ступінь утворюється за допомогою слова *more* (*more beautiful, more interesting*). Найвищий ступінь в англійській мові утворюється за допомогою суфікса *-est* для коротких прикметників (*highest, strongest*) і за

допомогою слова *most* для прикметників з кількома складами (*the most important, the most interesting*).

Окрім цього, обидві мови мають суплетивні форми для прикметників, що вказують на відмінність в інтенсивності якості, вираженої у звичайному, вищому та найвищому ступенях. В українській мові це стосується, наприклад, прикметників *хороший* (*кращий* → *найкращий*), *поганий* (*гірший* → *найгірший*), в англійській також слів *good* (*better* → *the best*), *bad* (*worse* → *the worst*) та деяких інших. До таких прикметників (мають суплетивні форми ступенів порівняння) відносяться також кількісні прикметники, наприклад, *many* (*more* → *the most*), *little* (*less* → *the least*) в англійській мові та кілька варіантів в українській, таких як *великий* (*більший* → *найбільший*). Це явище суплетивізму є результатом еволюції мови, коли застарілі форми поступово замінюються більш узагальненими, утворюючи специфічні граматичні конструкції для порівняння.

Також в англійській мові можна зафіксувати явище лексикалізації форм ступенів порівняння. Наприклад, форми *higher* і *highest* в виразах *higher education* (вища освіта) і *the highest standard* (найвищий стандарт) використовуються не лише для порівняння, а й набувають значення, що відображає певний статус або рівень. В українській мові також спостерігаються випадки лексикалізації ступенів порівняння, зокрема у виразах як-от *вища математика* (не просто «математика високого рівня», а спеціалізована наука), *старший менеджер* (вищий за рангом спеціаліст у компанії), *найкраща пропозиція* (найвигідніша або найпопулярніша у конкретному контексті). У таких випадках ступінь порівняння набуває нових значень і фіксується як стійкі лексичні одиниці.

В українській мові синтетична форма прикметників найвищого ступеня може виражати елятив, тобто вказувати на максимально можливу міру ознаки, без порівняння з іншими предметами. Наприклад, фрази як *найкращий результат*,

найсильніше бажання, найглибша думка вказують на найвищу ступінь ознаки без відносного порівняння з іншими об'єктами.

В англійській мові елятив виражається аналітично через допоміжне слово *most*, наприклад: *the most beautiful view, the most important decision, the most difficult question*. У цих випадках ступінь якості не порівнюється з іншими, а підкреслює максимальну міру певної ознаки.

Отже, обидві мови, українська та англійська, мають категорію ступеня якості, що відображає інтенсивність ознаки. Проте, способи творення вищого та найвищого ступенів мають свої особливості. Українська мова характеризується більшою різноманітністю форм. Обидві мови мають суплетивні форми та явища лексикалізації ступенів порівняння.

4.5. Зіставна характеристика дієслова та його категорій в англійській та українській мовах

4.5.1. Загальна характеристика дієслова в англійській та українській мовах

Дієслово – це самостійна частина мови, яка означає дію, стан або процес особи чи предмета і відповідає на питання: *що робити?, що зробити?, що робиться?, що зроблено?, який є стан?* тощо.

В українській мові дієслово має сім граматичних категорій: 1) категорію виду (форми доконаного та недоконаного виду); 2) категорію часу, що представлена п'ятьма часовими формами – трьома для недоконаного виду та двома для доконаного; 3) категорію стану (форми активного, зворотно-середнього та пасивного стану; 4) категорію способу, що охоплює три форми: дійсний, наказовий і умовний спосіб; 5) категорію особи, яка виражається особовими закінченнями;

6) категорію числа, що також виражається особовими закінченнями; 7) категорію роду, яка проявляється у формах однини минулого часу.

В англійській мові у дієслівній системі виділяють такі граматичні категорії:

1) категорію часу, яка представлена трьома основними часовими формами – теперішній (Present), минулий (Past) та майбутній (Future), проте кожна з них може мати форми загального (Simple), тривалого (Continuous), dokonаного (Perfect) та dokonано-тривалого (Perfect Continuous) видів, що значно розширює систему часових відношень; 2) категорію способу – морфологічно виражені форми дійсного (Indicative), наказового (Imperative), умовного I (Subjunctive I), умовного II (Subjunctive II) та передбачуваного (Conditional) способів, причому умовні способи часто виражаються за допомогою модальних дієслів та спеціальних синтаксичних конструкцій; 3) категорію стану, яка має морфологічні вираження у формах активного (Active Voice) та пасивного стану (Passive Voice), що утворюється за допомогою дієслова to be та третьої форми основного дієслова; 4) категорію виду (Aspect), що включає два основні види – загальний (Simple) і тривалий (Continuous), які вказують на характер перебігу дії; 5) категорію часової віднесеності (Tense), представлену перфектними формами (Perfect), які вказують на завершеність дії до певного моменту в минулому, теперішньому чи майбутньому; 6) категорію особи, яка в теперішньому часі виражається морфемою -(e)s у третій особі однини та нульовими морфемами в інших особах; 7) категорію числа.

4.5.2. Граматичні категорії дієслова в англійській та українській мовах

Категорія виду.

Категорія виду зазвичай визначається як лексико-граматична категорія, що характеризує перебіг дії або процесу, вираженого дієсловом. Вона передає такі значення, як повторюваність, тривалість, багатократність, миттєвість дії, а також

результативність, завершеність чи незавершеність і, зрештою, граничність, тобто співвідношення дії з її внутрішньою межею.

Порівняльно-типологічний аналіз цієї категорії виду викликає значні труднощі, по-перше, через недостатню розробленість цієї категорії в обох мовах; по-друге, тим, що її існування заперечували й досі заперечують багато відомих учених (Г. Суїт, О. Есперсен, І. Вахек та ін.). Деякі науковці, визнаючи цю категорію в англійській мові, водночас вважають, що вона підпорядкована категорії часу і не може існувати окремо від неї. Додаткові труднощі типологічного зіставлення виникають через принципову відмінність між категорією виду в українській та англійській мовах (за умови визнання її існування в останній). В англійській мові вид розглядається як категорія, що виражає спосіб і характер перебігу дії в часі.

В українській мові виокремлюють два види: доконаний і недоконаний. Форми доконаного виду вказують на дію, яка досягла своєї внутрішньої межі (*написав, збудував, розгорнув*). Дієслова недоконаного виду не містять вказівки на завершеність дії (*писав, будував, розгортав*).

В українській мові для вираження видових значень існує власна система морфологічних засобів:

✓ Суфікси *-ив, -ів, -ув* із чергуванням голосних або приголосних, які додаються до дієслівної основи. В результаті утворюються дієслова недоконаного виду від дієслів доконаного: *зліпити – зліплювати, намалювати – намальовувати, розгорнути – розгортати*.

✓ Суфікс *-ну*, який додається до дієслівної основи, що призводить до утворення дієслів доконаного виду від дієслів недоконаного: *торкати – торкнути, хапати – хапнути, махати – махнути*.

✓ Префікси *з-, на-, за-, по-, від-, о-, с-*, які змінюють вид дієслова: *малювати – намалювати, казати – сказати, брати – забрати, шити – пошити, ламати – зламати, крити – вкрити*.

✓ Зміна голосних у корені, що іноді супроводжується чергуванням голосних у дієслівній основі: *лежати – лягти, співати – заспівати*.

✓ Зміна місця наголосу при збереженні того ж фонемного складу слова: *перевести – перевести, написати – написати*.

Окрім видових пар дієслів, утворених від одного кореня, є також обмежена кількість пар, що формуються від різних основ: *ловити – спіймати, брати – взяти*.

Щодо англійської мови, слід зазначити, що у давньоанглійській категорія виду включала два види: недоконаний вид, який являв собою основу дієслова, зазвичай без префікса, наприклад, *etan – їсти, beran – нести*; доконаний вид, що утворювався за допомогою префіксів, переважно *ze-* та інших, наприклад, *zeetan – з'їсти, zeberan – принести*. Дієслова недоконаного виду мали відповідні форми доконаного виду, зазвичай зі збереженням того ж лексичного значення, наприклад: *bringan – приносити, zebringan – принести; findan – знаходити, zefindan – знайти*.

Уже в давньоанглійський період можна помітити випадки, коли додавання префікса не створювало дієслово доконаного виду, а формувало нову лексему зі значенням, відмінним від відповідного дієслова недоконаного виду, як-от: *faran – їхати, подорожувати, befaran – оточувати; standan – стояти*.

Зазначимо, що у давньоанглійський період система двох видів виявилася нестійкою. З одного боку, видові префікси поступово перетворилися на словотворчі морфеми, і ця тенденція збереглася донині, наприклад: *to hear – чути, to overhear – підслухати; to look – дивитися, to overlook – не помітити*. З іншого боку, у середньоанглійський період відбувалося поступове зникнення префіксів, що призвело до втрати морфологічних засобів вираження доконаного та недоконаного

виду. Як наслідок, зникли співвідносні парні дієслова, і таким чином, категорія виду була втрачена.

У результаті цього в сучасній англійській мові українським видовим співвідносним парам дієслів зазвичай відповідає одне дієслово. Наприклад: *nanusami* – *to write*, *nucami* – *to write*; *cicmu* – *to sit down*, *cidamu* – *to sit down*. Зниклу категорію виду замінила складна система часових форм, яка на певному етапі розвитку (вже в новоанглійський період), сприяла формуванню нових видових характеристик дії та процесу. Це призвело до появи в сучасній англійській мові неоднозначного трактування виду.

Розглядаючи вид як граматичну категорію, що характеризує дію за її перебігом і має закріплені морфологічні показники, науковці виокремлюють у системі граматичних категорій сучасної англійської мови категорію виду, яка включає два види: загальний вид, що в теперішньому часі виражається нульовою морфемою або закінченням *-(e)s* (у 3-й особі однини), у минулому – морфемою *-ed* або чергуванням голосних, як у словах *drink* – *drank*, *take* – *took*, а в майбутньому – конструкцією *shall (will) + V* (за А. Смирницьким). Цей вид позначає сам факт виконання дії. Тривалий вид, що виражається за допомогою дієслова *to be* у відповідній часовій формі та дієслова із закінченням *-ing*, наприклад: *I am reading*, *she is writing*, *we are dancing*.

На відміну від української мови, де дієслова доконаного та недоконаного виду формують співвідносні пари лексичних одиниць, кожна з яких має власні морфологічні ознаки та утворює два ряди співвідносних форм, в англійській мові дієслова загального та тривалого виду таких пар не створюють. За нечисленними винятками, будь-яке англійське дієслово може вживатися як у формі загального, так і у формі тривалого виду. Іншими словами, в англійській мові видові співвідносні пари дієслів відсутні.

Альтернативне тлумачення категорії виду в англійській мові полягає в запереченні її існування як окремої граматичної категорії. Часові форми – основна, тривала, перфектна та перфектно-тривала – розглядаються як розряди (за І. Івановою). Основний розряд (Indefinite) єдиний здатен передавати зміну подій, інші ж лише уточнюють дію в аспекті одночасності або чергування. Він не пов'язаний із категорією виду: може виражати як однократність, так і багатократність, а в разі неграничних і подвійних дієслів – є синонімічним тривалому розряду; основна минула форма – перфекту теперішнього часу. При цьому тривалий розряд передає процес, а перфектний – завершеність дії (І. Іванова).

Таким чином, між категоріями виду в англійській та українській мовах майже немає формальних подібностей, за винятком того, що в обох мовах існує два види. Також немає повної відповідності й у семантичному аспекті. Загальний вид в англійській мові може відповідати як доконаному, так і недоконаному виду в українській: *I saw* → *я побачив, я бачив*. Тривалий вид в англійській мові відповідає лише недоконаному виду в українській: *I am reading* → *я читаю, I was reading* → *я читав*.

Категорія часу.

В індоєвропейських мовах об'єктивний час поділяється на три основні періоди: *теперішній, минулий і майбутній*. Цей поділ відображається у граматичних формах часу. Саме тому граматичний час визначають як категорію, що виражає відношення дієслівної дії до одного з трьох часових вимірів – теперішнього, минулого чи майбутнього. Відповідно, у всіх зіставляваних мовах виділяють ці три часові форми.

Хоча ***теперішній час*** визначається як граматичне значення, що співвідносить дієслівну дію або стан із теперішнім моментом реальності, його сфера використання є значно ширшою. В українській та англійській мовах форми теперішнього часу вживаються для позначення:

✓ дій, що відбуваються безпосередньо в момент мовлення (*англ. He is reading a book* та *укр. Він читає книгу*);

✓ дій, що тривають у певний період, включаючи момент мовлення: (*англ. Now she is working on a new project* та *укр. Зараз вона працює над новим проектом*);

✓ дій, що мають регулярний характер: (*англ. Every morning he goes for a run* та *укр. Щоранку він виходить на пробіжку*).

В українській та англійській мовах теперішній час може використовуватися екстемпорально, тобто для вираження дій, які є постійними та відбуваються незалежно від конкретного моменту часу. Наприклад: *англ. Water boils at 100 degrees Celsius* → *укр. Вода кипить при 100 градусах Цельсія*.

В обох порівнюваних мовах характерним є вживання теперішнього часу для позначення минулих подій (*praesens historicum*), що слугує важливим стилістичним прийомом, надаючи динамічності та виразності опису. Наприклад: *англ. "So you just leave without saying a word?" she asks, looking straight at him. I open the letter and see his familiar handwriting.*; *укр. Олено, ти вже повернулася? – зненацька промовляє сусідка. Я зупиняюся на хвилику, дивлюся їй у вічі, але мовчу.*

До особливостей обох мов, пов'язаних із вживанням теперішнього часу, можна віднести такі:

➤ В англійській мові теперішній час перфектної кореляції використовується для вираження дій, що вже відбулися: *She has already left for work*. В українській мові йому відповідає минулий час: *Вона вже пішла на роботу*.

➤ У підрядних реченнях часу та умови в англійській мові закономірним є вживання теперішнього часу для позначення майбутніх дій: *I'll call you when he arrives*.

➤ В українській мові типовим є використання теперішнього часу з відносним значенням для позначення минулих подій, переважно в підрядних додаткових реченнях: *Вона згадувала, як батько читає їй казку перед сном*.

➤ В англійській мові таке вживання теперішнього часу для вираження минулих подій є нетиповим. Замість цього, у підрядних додаткових реченнях після дієслова з головного речення у минулому часі, зазвичай дотримуються узгодження часів: *She remembered how her father read her a bedtime story*. Використання теперішнього часу в таких випадках можливе лише за умови стилістичної маркованості або в художньому мовленні для створення ефекту безпосередності, актуалізації події чи підкреслення її емоційної значущості.

Минулий час серед усіх граматичних часів має найчіткіше виражене семантичне значення. Він позначає дію як таку, що відбулася в минулому, тобто перед моментом мовлення.

В обох мовах значення виду дієслівних форм впливає на значення форм минулого часу. В англійській мові, окрім видових значень, додається також значення категорії кореляції, тобто часової співвіднесеності.

В українській мові розрізняють три значення минулого часу: *імперфектне*, *перфектне* та *аорістичне*. Імперфектне значення передає дію як процес, що тривав у минулому, але не був завершений. Перфектне значення вказує на дію, яка завершилася в минулому, проте її результат не пов'язаний із теперішнім. Аорістичне значення характеризує дію як завершений процес у минулому, результат якого не має зв'язку з теперішнім.

У формах минулого часу в англійській мові можуть проявлятися всі три перераховані значення, проте перфектне для неї є менш характерним. Зазвичай воно виражається теперішнім часом перфектної кореляції (Present Perfect), а значно рідше – минулим загального виду (Past Simple), як-от: *I have written the report*. (результат дії актуальний зараз) та *Did you finish your homework?* Імперфектне значення в англійській передається за допомогою Past Continuous або *used to / would*: *She was reading when I entered the room*. (вказує на дію в процесі) *He used to play the piano every evening*. (регулярна тривала дія в минулому). Аорістичне

значення, тобто одноразова завершена дія в минулому, типово виражається формою Past Simple: *She closed the door and left.*

Минулий час, завдяки своїй найбільшій семантичній визначеності, нехарактерний для транспозиції, хоча в українській мові вона все ж можлива: *Мамо, ми вже прийшли.* В англійській мові така транспозиція не вживається.

До особливостей обох мов, пов'язаних із вживанням минулого часу, можна віднести такі:

➤ Дія представлена як така, що повністю відокремлена від теперішнього. В обох мовах це відображається насамперед у формах Past Simple (англійська) та дієслів доконаного виду в минулому часі (українська): *англ. He left an hour ago.* та *укр. Він пішов годину тому.*

➤ В англійській мові чіткіше простежується межа між минулим і теперішнім завдяки граматичній реалізації категорії кореляції. Якщо результат дії має зв'язок із теперішнім моментом, використовується Present Perfect, як-от: *I have lost my keys.* (*я не можу їх знайти зараз*). Українська мова у подібних випадках часто зберігає форму минулого часу: *Я загубив ключі.* (*контекстуально можливий зв'язок з теперішнім, однак форма часу не змінюється*).

➤ В англійській мові є суворі правила узгодження часів. У підрядних реченнях після дієслова в минулому часі форма присудка також підпорядковується цій часовій площині: *She said that she was tired.* В українській мові узгодження часів не є обов'язковим, і теперішній час може з'являтися в підрядних навіть після дієслова в минулому: *Вона сказала, що втомлюється.*

➤ Для вираження попередності дії в минулому англійська мова вдається до Past Perfect – форми перфектної кореляції в минулому: *When we arrived, he had already finished his work.* Така форма чітко вказує на завершення однієї дії до початку іншої і є граматично маркованою, на відміну від української, де

попередність частіше передається лексично або контекстуально: *Коли ми прийшли, він уже закінчив роботу.*

➤ Для вираження дії, що тривала до певного моменту в минулому, англійська мова використовує Past Perfect Continuous: *She had been working all day before she finally took a break.* Це частково відповідає імперфектному значенню в українській мові, яке передається формами недоконаного виду: *Вона працювала весь день, перш ніж нарешті зробила перерву.*

Отже, англійська мова використовує більш розгалужену систему граматичних форм для вираження часових відношень у минулому, де особливо важливою є категорія кореляції. Українська ж мова спирається переважно на видову опозицію дієслів (доконаний / недоконаний вид), контекстуальні підказки та лексичні засоби (прислівники часу, сполучники), що забезпечує більш гнучке, але водночас менш формалізоване вираження тимчасових відношень.

Майбутній час виражає дієслівну дію як таку, що належить до майбутнього, тобто відбуватиметься після моменту мовлення.

В англійській мові майбутній час утворюється лише аналітичним способом, тобто шляхом поєднання допоміжних дієслів *shall* і *will* з інфінітивом основного дієслова. В українській мові майбутній час може утворюватися як синтетично, так і аналітично. В українській мові існує два різновиди синтетичного майбутнього часу. Перший утворюється від дієслів доконаного виду за допомогою особових закінчень, аналогічних теперішньому часу: *я скажу, ти скажеш, він скаже.* Другий – від дієслів недоконаного виду із використанням закінчень *-му, -меш, -ме, -мемо, -мете, -муть*, що походять від форми дієслова йняти: *я працюватиму, він працюватиме, вони працюватимуть.*

В українській мові аналітична форма майбутнього часу утворюється лише від дієслів недоконаного виду, використовуючи допоміжне дієслово *бути* в поєднанні з інфінітивом: *я буду працювати, ти будеш писати.*

Однією з особливостей англійської мови є наявність форм так званого майбутнього в минулому (Future in the Past). В українській мові в подібних випадках використовується майбутнє з відносним значенням. Наприклад, в англійській: *She thought he would return soon*. Український відповідник: *Вона думала, що він скоро повернеться*.

Семантичний діапазон майбутнього часу в українській мові є ширшим, ніж в англійській. Зокрема, англійському майбутньому не властива транспозиція в площину минулого, яка спостерігається в українській мові у випадках на кшталт: *Заховається сонце, і стане прохолодніше*. В українській мові майбутній час набагато частіше, ніж в англійській, використовується в значенні теперішнього. Зокрема, українській формі майбутнього часу в узагальнено-особовому значенні при вираженні потенційної дії в англійській зазвичай відповідає теперішній час: укр. *Не дізнаєшся, поки не спробуєш*. – англ. *You never know until you try*.

Крім того, в англійській мові майбутній час не використовується для вираження повторюваних дій у теперішньому, що властиво українській: *Вона завжди зайде до сусідки, перекинується кількома словами й продовжить свій шлях*.

Отже, майбутній час в англійській та українській мовах має як спільні риси, так і істотні відмінності в структурному й семантичному плані. В англійській мові він утворюється винятково аналітичним способом і є більш строго фіксованим граматично. Натомість в українській мові існує кілька різновидів майбутнього часу: синтетичні форми (від дієслів доконаного та недоконаного виду) та аналітична форма з допоміжним дієсловом бути. Це забезпечує ширший функціональний і семантичний діапазон вживання.

Англійська мова чітко розмежовує часові площини, натомість українська допускає транспозицію майбутнього часу в контексти минулого або теперішнього, що засвідчує її синтетичну гнучкість. Наприклад, форми майбутнього в українській

мові можуть виражати теперішнє узагальнене значення або потенційну дію, тоді як в англійській таких функцій зазвичай набувають форми теперішнього часу.

Особливою рисою англійської мови є граматично оформлений Future in the Past, який в українській заміщується відносними формами майбутнього часу. Крім того, англійська мова не використовує майбутній час для вираження регулярних, повторюваних дій у теперішньому, на відміну від української.

Таким чином, українська мова демонструє більшу варіативність і семантичну насиченість форм майбутнього часу, тоді як англійська забезпечує точність і однозначність часових відношень завдяки аналітичним граматичним конструкціям.

Категорія стану.

Порівняльно-типологічний аналіз категорії стану в англійській та українській мовах, так само як і аналіз категорії виду, супроводжується значними труднощами. Різне трактування сутності стану спричинило неоднозначність у визначенні їхньої кількості в порівнюваних мовах. Деякі граматисти розрізняють лише два стани – активний і пасивний. Інші додають третій – середньо-зворотний. В українській мові дослідники виокремлюють чотири стани (активний, пасивний, середній, зворотній), три (активний, середньо-зворотній, пасивний) або два (активний і пасивний).

Ми поділяємо позицію тих лінгвістів, які визнають існування двох станів в обох мовах: *активного* та *пасивного*. *Дієслова пасивного стану* виражають дію, спрямовану на суб'єкт, тоді як *дієслова активного стану* не змінюють вказівки на спрямованість дії щодо суб'єкта.

В українській та англійській мовах семантично й формально маркованим членом станових опозицій є форми пасивного стану. Відмінності між мовами спостерігаються у способах морфологізації цієї категорії. В українській мові форми пасивного стану утворюються двома способами: синтетично – за допомогою постфікса *-ся* (*хвилюється*), аналітично – через поєднання допоміжного дієслова *бути* з пасивним дієприкметником (*був вивчений, був схвилюваний*).

В англійській мові пасивний стан утворюється виключно аналітичним способом, який базується на тій самій моделі, що й в українській: допоміжне дієслово *to be* (*бути*) + дієприкметник II (форма минулого часу) відмінюваного дієслова: *was sent, repaired; has been sent, repaired*.

Дієслова пасивного стану в англійській мові супроводжуються іменниками або займенниками з прийменниками *by* або *with*, що виконують ту саму функцію: *The letter was written by the teacher. The door was opened with a key.*

Важливою відмінністю між українською та англійською мовами у вживанні пасивного стану є те, що в українській мові підметом пасивної конструкції може бути лише прямий додаток відповідної активної конструкції (*завдання виконуються учнями – учні виконують завдання*). В англійській мові підметом пасивної конструкції, окрім прямого додатка, може стати також непрямий або навіть прийменниковий додаток активної конструкції: *They gave her a present. → She was given a present. People talked about the incident. → The incident was talked about.* Ця особливість англійського пасиву сприяє його частішому використанню порівняно з пасивом в українській мові. Крім того, англійський пасив дозволяє більшу варіативність у структурі речення, що робить його гнучкішим у вираженні різних відтінків значення.

В українській мові у контексті категорії стану згадуються зворотні дієслова. До них належать усі дієслова з постфіксом *-ся*, за винятком дієслів пасивного стану. Таким чином, зворотні дієслова належать до активного стану.

Аналогічне правило стосується й англійських дієслів із займенниками на *-self*, які не утворюють аналітичних конструкцій. У реченні такі займенники виконують роль прямих, а рідше – непрямих додатків.

В англійській мові вживання зворотніх займенників значно вужче порівняно з використанням постфікса *-ся* в українській. Відносна відповідність спостерігається між дієсловами, що виражають власнозворотню дію (*укр. голитися – англ. shave*

oneself; укр. *купатися* – англ. *bathe oneself*), а також загальнозворотню дію, коли йдеться про внутрішній стан суб'єкта (укр. *радіти* – англ. *rejoice oneself*; укр. *обурюватися* – англ. *resent oneself*). Однак в обох випадках в англійській мові широко поширене опущення зворотних займенників.

В англійській мові дієслова, що вживаються із зворотніми займенниками, не мають відповідників для українських дієслів із взаємозворотнім значенням (*дружити, листуватися, переписуватися*), активно-безоб'єктним значенням (*кінь брикається, коза буцається*) та безособовим значенням (*не працюється, не читається*).

Отже, незважаючи на формальну наявність активного та пасивного стану в обох мовах, способи їхнього вираження та функціональне навантаження можуть суттєво відрізнятися. Українська мова виявляє більшу синтетичність у вираженні різних семантичних відтінків, пов'язаних зі станом дії, особливо за допомогою постфікса *-ся*, тоді як англійська тяжіє до аналітизму та використання лексичних і синтаксичних засобів для передачі подібних значень.

Категорія способу.

Категорія способу – це граматична категорія дієслова, яка виражає ставлення мовця до дії, її реальність або нереальність, бажаність, необхідність, можливість тощо. Іншими словами, спосіб показує, як мовець кваліфікує дію щодо дійсності.

В українській мові традиційно розрізняють три способи: *дійсний, наказовий і умовний*. Щодо англійської мови, то категорія способу (Mood) є, мабуть, однією з найбільш дискусійних серед дієслівних категорій. Кількість способів в англійській мові залишається предметом суперечок серед граматистів. Ми дотримуватимемося підходу тих науковців, які виділяють три способи.

Дійсний спосіб характеризує дію як реальний факт. Між українською та англійською мовами суттєвих відмінностей у його вживанні немає. Проте, важливо зазначити, що хоча значення дійсності є спільним для дійсного способу в обох

мовах, існують відмінності у системі часових форм, які використовуються в цьому способі для вираження часових відношень.

В українській мові дійсний спосіб має п'ять часових форм:

- ✓ Теперішній час: *читаю, пишеш.*
- ✓ Минулий час (недоконаний вид): *читав, писала.*
- ✓ Минулий час (доконаний вид): *прочитав, написала.*
- ✓ Майбутній час (недоконаний вид, складена форма): *буду читати, будеш писати.*
- ✓ Майбутній час (доконаний вид, проста форма): *прочитаю, напишеш.*

В англійській мові дійсний спосіб (Indicative Mood) має три основні часові форми:

- ✓ Теперішній час (Present): *I read, you write, he/she/it speaks.*
- ✓ Минулий час (Past): *I read, you wrote, he/she/it spoke.*
- ✓ Майбутній час (Future): *I will read, you will write, he/she/it will speak.*

Однак, кожна з цих основних часових форм в англійській мові має чотири аспекти (Aspects):

- ✓ Simple (неозначений): виражає звичайну, повторювану або одноразову дію (*I read books. He wrote a letter*).
- ✓ Continuous (тривалий): виражає дію, що відбувається в певний момент або період часу (*I am reading now. He was writing a letter*).
- ✓ Perfect (доконаний): виражає дію, завершену до певного моменту в часі (*I have read this book. He had written the letter*).
- ✓ Perfect Continuous (доконано-тривалий): виражає дію, що тривала до певного моменту в часі і має зв'язок з цим моментом (*I have been reading for an hour. He had been writing all morning*).

Таким чином, хоча обидві мови використовують дійсний спосіб для позначення реальних дій, англійська мова має значно розгалуженішу систему

часових форм та аспектів у межах дійсного способу, що дозволяє виражати тонші часові та видові відношення порівняно з українською мовою, де видові значення частково інтегровані в саму форму дієслова (доконаний/недоконаний вид).

Наказовий спосіб використовується для вираження заклику, прохання, наказу чи вимоги виконати певну дію.

В українській мові волевиявлення мовця передається за допомогою як синтетичних, так і аналітичних форм для 2-ї та 3-ї особи однини і множини, а також через імператив спільної дії, наприклад: 2-га особа однини – *пиши*; 2-га особа множини – *пишіть*; 3-тя особа однини – *нехай пише, напише*; 3-тя особа множини – *нехай пишуть, напишуть*; форми імперативу спільної дії – *пишімо*.

В англійській мові наказовий спосіб має лише одну форму: *Stay! Run!* Його заперечний та емпатичний варіанти утворюються за допомогою дієслова *do*, яке виконує як допоміжну, так і підсилювальну функцію: *Do not (don't) stay! Do run!* Конструкції на зразок *Let him speak! Let her decide!* є вільними синтаксичними сполученнями і не входять до дієслівної парадигми.

Порівняно з англійською, в українській мові імператив має ширший діапазон значень. Він може використовуватися як еквівалент умовного способу в безсполучникових підрядних умовних реченнях: *Потрап я тоді на той поїзд, усе склалося б інакше*. Також можлива транспозиція форм наказового способу, зазвичай у поєднанні з *та* або *і(й)*, для вираження несподіваної дії в минулому: *Він візьми та й загуби ключі!* В англійській мові такі конструкції не використовуються.

Умовний спосіб передає дію як можливу, бажану або передбачувану, тобто як таку, що не є фактом дійсності, а залежить від певних умов або є результатом уявлення мовця.

В українській мові він утворюється виключно аналітично – за допомогою частки *би*, яка поєднується з дієслівною формою, що збігається з формою минулого

часу: *говорив би*. Частка *би* може навіть входити до його складу підрядного сполучника: *коли б він почув, щоб вона прийшла*.

В англійській мові парадигма умовного способу є значно різноманітнішою і включає різні морфологічні та синтаксичні засоби. Традиційно виділяють Subjunctive Mood (суб'юнктив) та Conditional Mood (кондиціонал). Деякі дослідники також виокремлюють Suppositional Mood (супозиційний спосіб), хоча його статус як окремого граматичного способу є дискусійним і часто розглядається як функціональне використання інших модальних засобів для вираження припущень, непевності або гіпотетичних ситуацій. Так, дієслово *take*, залежно від контексту, може мати такі форми, що передають умовні значення: *take* (базова форма в Subjunctive I), *were taking* (Past Continuous в умовних реченнях), *should take*, *should be taking*, *should have taken* (форми в Suppositional Mood), *would take*, *would be taking*, *would have taken* (форм в Subjunctive II). Ця різноманітність відображає складнішу систему вираження нереальних та гіпотетичних ситуацій.

Типологічна схожість між українською та англійською мовами щодо умовного способу проявляється у його вживанні в аналогічних типах речень. Зокрема, це складні речення з підрядними ірреально-умовними (в обох частинах) та такі підрядні речення:

✓ Додаткові, що виражають рекомендацію, вимогу, наказ, бажання або побоювання: англ. *She demanded that he should apologize. He wished she would understand.* та укр. *Вона вимагала, щоб він вибачився. Він бажав, щоб вона його зрозуміла.*

✓ Означальні апозитивні, які мають ті ж структурні значення, що й додаткові: англ. *The proposal that he should resign was rejected.* та укр. *Було відхилено пропозицію, щоб він подав у відставку.*

✓ Підметові, що виражають бажану, необхідну або неможливу дію: *англ. It was essential that the report should be completed on time.* та *укр. Було необхідно, щоб звіт був завершений вчасно.*

✓ Підрядні речення мети: *англ. She spoke softly so that no one should hear her.* та *укр. Вона говорила тихо, щоб ніхто її не почув.*

✓ Підрядні допустові речення: *англ. However hard he tried, it was impossible that he should win.* та *укр. Як би він не старався, було неможливо, щоб він виграв.*

Ця типологічна подібність свідчить про схожість функціонування умовного способу в обох мовах.

Умовний спосіб також використовується в незалежних реченнях для вираження бажаних або проблематичних дій: *англ. I would like to help you.* та *укр. Я б із задоволенням тобі допомогла.*

Основні відмінності між українською та англійською мовами полягають у тому, що в українській мові умовний спосіб значно рідше вживається в підрядних реченнях, які відповідають англійським підметовим, предикативним та образу дії структури, що вводяться сполучниками *as if* та *as though*. Так, англійським сполучникам *as if* та *as though* в українській мові значно частіше відповідають *наче* та *ніби*, які не беруть участі в утворенні умовного способу: *англ. She smiled at me as if she had known me for years.* та *укр. Вона усміхнулася мені, ніби знала мене багато років.*

Крім того, існують розбіжності у нормативності вживання способів у певних типах підрядних речень. Наприклад, в англійських додаткових реченнях, що виражають значення рекомендації, вимоги, наказу, а також у додаткових реченнях, що вводяться сполучниками *as if* та *as though*, умовний спосіб є граматичною нормою, хоча в розмовній мові може зустрічатися і дійсний спосіб. Українською мовою відповідні конструкції зазвичай передаються дійсним способом із сполучниками *щоб*, *наче*, *ніби*. Наприклад: *англ. It is necessary that he go there*

immediately. (умовний спосіб) та укр. *Важливо, щоб він негайно туди пішов.* (дійсний спосіб); англ.: *She looked at me as if she knew my secret.* (умовний спосіб) та укр. *Він глянув на мене так, ніби знав мою таємницю.* (дійсний спосіб). Ці приклади демонструють тенденцію української мови використовувати дійсний спосіб там, де англійська віддає перевагу умовному для вираження нереальних або гіпотетичних ситуацій у підрядних реченнях.

Отже, порівняльно-типологічний аналіз уживання дійсного та умовного способів у підрядних реченнях англійської та української мов виявляє як певні функціональні паралелі, так і суттєві розбіжності у їхній нормативності та частотності вживання, особливо щодо передачі гіпотетичних ситуацій та рекомендацій. Англійська мова демонструє більш широке використання умовних форм (включаючи суб'юнктив) у тих типах підрядних речень, де українська віддає перевагу дійсному способу.

Категорії особи та числа.

Особа є граматичною категорією дієслова, яка вказує на належність вираженої дієсловом дії до її виконавця. Виконавцем дії може бути мовець, його співрозмовник або стороння особа, яка не бере участі в комунікації. Відповідно, виділяють три граматичні особи: першу, другу та третю.

В англійській мові категорія особи є однією з найменш морфологізованих граматичних категорій. Вона має стабільне формальне вираження лише у третій особі однини в теперішньому часі: *(he) runs, (she) writes*. У минулому часі ця категорія не має жодного формального вираження. Щодо майбутнього часу, традиційне розрізнення між допоміжними дієсловами *shall* (для першої особи однини та множини: *I shall go, we shall see*) та *will* (для всіх інших осіб: *you will go, he/she/it will go, they will see*) практично зникло в сучасній англійській мові. Спостерігається переважне використання форми *will* для всіх осіб як в офіційному, так і в розмовному стилях. Більш того, у неформальному спілкуванні надзвичайно

поширене використання скороченої форми *'ll* (*I'll go, you'll see, he'll go, we'll see, they'll go*), яка повністю усуває будь-які формальні розрізнення між особами в майбутньому часі. Таким чином, категорія особи в англійському дієслові виражається переважно синтаксично (через підмет) та лексично (через займенники), а не морфологічно, особливо у минулому та майбутньому часах.

У плані формального вираження категорії особи дієслово *to be* займає окреме місце, оскільки в теперішньому часі має суплетивні форми першої та третьої особи однини – *am* та *is*. У минулому часі особа частково виражається через форму *was*, яка використовується для першої та третьої особи однини. У множині ж категорія особи не визначається.

Існує думка, що особа також частково виражається за допомогою допоміжних дієслів: *have* (для всіх осіб, окрім третьої однини, де вживається *has*) у часах групи Perfect, *am* (для першої однини), *is* (для третьої однини), *are* (для всіх інших осіб) у формах Continuous, а також *do* (для всіх осіб, окрім третьої однини, де вживається *does*) для утворення питальних і заперечних конструкцій у Present Simple. Проте, ці допоміжні дієслова також виконують граматичну функцію утворення часу та виду, а не лише вираження особи [І. Коромішева; А. Левицький].

В українській мові категорія особи реалізується у формах теперішнього та майбутнього часу дієслів. Порівнюючи способи її вираження в обох мовах, можна відзначити, що характерною особливістю української мови є використання особових закінчень дієслів, які чітко вказують на особу та число виконавця дії (*чита-ю, чита-єш, чита-є, чита-ємо, чита-єте, чита-ють; буд-у чита-ти, буд-еш чита-ти тощо*). Натомість в англійській мові ця категорія виражається через допоміжні дієслова, а особові закінчення майже відсутні.

Категорія числа в англійських дієсловах виражена ще менш чітко, ніж категорія особи. Найпослідовніше вона проявляється у формах теперішнього та минулого часу дієслова *to be*, де розрізняються однина (*is, was*) і множина (*are,*

were). Однозначним показником однини також є форма третьої особи теперішнього часу, утворена за допомогою морфеми *-(es)s*: *reads, runs*. В усіх інших часових формах англійські дієслова не мають спеціальних морфологічних засобів для вираження числа, і число визначається лише за підметом.

Щодо категорії роду, в українській мові вона властива дієсловам минулого часу в однині (*він грав, вона співала*), тоді як в англійській мові така граматична характеристика повністю відсутня у дієслівних формах.

Отже, англійська мова тяжіє до аналітизму у вираженні категорій особи та числа дієслова, використовуючи переважно синтаксичні засоби та допоміжні дієслова, тоді як українська мова є більш синтетичною в цьому аспекті, використовуючи розвинену систему особових закінчень.

4.5.3. Порівняльна характеристика неособових форм дієслова

До неособових форм дієслова в українській мові відносяться *інфінітив, дієприкметник та дієприслівник*, а в англійській – *інфінітив, дієприкметник і герундій*. Спільними рисами неособових форм є наступні: вони не виражають категорії особи, числа чи способу; вони передають категорію стану; вони не можуть бути присудком у реченні, але можуть виконувати роль інших членів речення. В англійській мові неособові форми дієслова не здатні вказувати на час дії, вони лише виражають її співвіднесеність з іншими діями чи станами, тобто чи відбувається дія або стан одночасно з дією, вираженою особовою формою дієслова, або передуює їй. Український дієприкметник, на відміну від цього, має категорії часу, роду та відмінка.

Інфінітив.

Інфінітив (Infinitive), або неозначена форма дієслова є базовою формою дієслівної парадигми. Вона позначає дію чи процес, не вказуючи їхнє відношення

до особи, числа, часу чи способу: *англ. to play, to write, to eat; укр. грати, писати, їсти.*

У формі інфінітива можуть вживатися всі дієслова як у сучасній українській, так і в англійській мовах. Характерною ознакою інфінітиву в англійській мові є частка *to*, тоді як в українській неозначена форма утворюється за допомогою суфіксів *-ти (-ть)*. В українській мові інфінітив іноді може використовуватися як стилістичний засіб, надаючи тексту експресивного забарвлення. Так, його вживають для підсилення наказу, вираження необхідності або неминучості дії: *Перемагати і тільки перемагати!*

Для інфінітива характерні загальні дієслівні категорії, такі як перехідність – неперехідність, вид та стан.

Перехідні (Transitive) дієслова – це дієслова, що позначають дію, яка безпосередньо переходить на якийсь об'єкт, явище чи особу, тобто такі дієслова, які вимагають прямого додатка (в українській мові це відповідає додатку в знахідному відмінку без прийменника): *to read – читати, to give – давати, to build – будувати, to find – знаходити*. Неперехідні (Intransitive) дієслова – це дієслова, які виражають дію, що не переходить безпосередньо на об'єкт чи особу, тобто вони не можуть мати прямий додаток: *to laugh – сміятися, to sleep – спати, to run – бігти*.

Інфінітив, як початкова безособова форма дієслова, має певні видові характеристики в англійській та українській мовах, хоча ці характеристики проявляються по-різному. В українській мові інфінітиви утворюють видові пари, чітко розрізняючись за значенням доконаності та недоконаності дії, наприклад: *казати (недоконаний вид) – сказати (доконаний вид), будувати (недоконаний вид) – збудувати (доконаний вид), малювати (недоконаний вид) – намалювати (доконаний вид)*.

В англійській мові інфінітивна система відображає не стільки категорію виду в українському розумінні, скільки категорію аспекту, поділяючись на загальний

(common або indefinite) та тривалий (continuous) інфінітиви. Крім того, наявні перфектні форми, що вказують на завершеність дії до певного моменту.

Форми англійського інфінітиву можна систематизувати, враховуючи стан (активний/пасивний) та аспектно-часові характеристики. В активному стані виділяються чотири основні форми інфінітива:

✓ Indefinite Active → *to read* (ця форма є базовою і позначає дію взагалі, без вказівки на її тривалість чи завершеність у певний момент, вона може відповідати як недоконаному, так і доконаному виду українського інфінітива залежно від контексту);

✓ Continuous Active → *to be reading* (виражає дію, що відбувається в процесі, триває в певний момент часу; в українській мові немає окремої інфінітивної форми, яка б точно відповідала цій формі, а тривалість дії передається: недоконаним видом інфінітива, лексичними засобами та формами недоконаного виду дієслова у часових формах);

✓ Perfect Active → *to have read* (позначає дію, яка завершилася до певного моменту в часі, що є релевантним для ситуації, яку описує основне дієслово; вона часто відповідає українським інфінітивам доконаного виду);

✓ Perfect Continuous Active → *to have been reading* (вказує на дію, яка тривала протягом певного періоду часу до певного моменту і, можливо, продовжується або має наслідки в цей момент; не має прямого граматичного відповідника в українській мові на рівні інфінітива, для передачі цього значення використовуються описові конструкції з інфінітивами недоконаного виду та прислівниками часу).

У пасивному стані англійський інфінітив має дві основні форми:

✓ Indefinite Passive → *to be read* (позначає дію, спрямовану на підмет, без вказівки на тривалість чи завершеність; в українській мові пасивне значення інфінітива часто передається дієсловами з закінченням *-ся*, хоча це не є повним семантичним еквівалентом, або описовими конструкціями зі словом *бути*);

✓ Perfect Passive → *to have been read* (вказує на пасивну дію, яка була завершена до певного моменту; в українській мові для передачі цього значення використовуються описові конструкції з пасивними дієприкметниками та допоміжними дієсловами або безособові форми на *-но*, *-то* з вказівкою на минулий час) [І. Коромишева; А. Левицький].

Відсутність форми Continuous Passive є характерною особливістю англійської дієслівної системи, оскільки пасивний стан рідко поєднується з тривалим аспектом через семантичні обмеження.

Таким чином, англійська інфінітивна система, на відміну від української, акцентує на аспектуальних та часових характеристиках дії, а не на її доконаності чи недоконаності як граматичній категорії. Різноманітність форм дозволяє точніше передавати часові рамки та характер перебігу дії, навіть у безособовій формі інфінітива.

В обох порівнюваних мовах у реченні інфінітив може виконувати функцію різних його членів (підмета, частини присудка, додатка, означення та обставини), найчастіше входячи до складу дієслівного складеного присудка. Проте, в англійській мові інфінітив входить до складу інфінітивних конструкцій (Complex Object, Complex Subject, For-to-Infinitive-Construction), які не мають прямих формальних аналогів в українській мові і передаються іншими синтаксичними способами (часто за допомогою підрядних речень). Наприклад:

He is believed to be innocent. (Complex Subject) – *Вважають, що він невинний.* (складнопідрядне речення);

I want him to leave. (Complex Object) – *Я хочу, щоб він пішов.* (складнопідрядне речення);

It is important for you to be there. (For-to-Infinitive-Construction) – *Важливо, щоб ти там був.* (складнопідрядне речення).

Отже, порівняльний аналіз інфінітива виявляє типологічні відмінності між англійською та українською мовами у способі граматикалізації аспектуально-часових та станових значень у безособовій формі дієслова, а також у їхньому синтаксичному функціонуванні, особливо щодо складних інфінітивних конструкцій. Англійська мова демонструє тенденцію до аналітизму та розвиненої системи аспектуальних форм інфінітива, тоді як українська зосереджується на видовій опозиції та використовує більш синтетичні або описові засоби для передачі відповідних значень.

Дієприкметник.

Дієприкметник (Participle) – це неособова дієслівна форма, що поєднує ознаки дієслова та прикметника, а в англійській мові – ще й прислівника. Вона виражає ознаку предмета відповідно до виконуваної ним дії або тієї дії, яка спрямована на нього.

Подібно до дієслів, українські дієприкметники мають категорії часу, виду та стану. Дієприкметник зберігає вид того дієслова, від якого утворений (*досліджувати – досліджувачий*), а також керування, властиве цьому дієслову (*створити власноруч – створений власноруч*). Як і прикметники, дієприкметники мають категорії роду та відмінка й узгоджуються з іменниками. За станом дієприкметники поділяються на *активні* та *пасивні*. Кожна з цих груп має форми теперішнього і минулого часу (форми майбутнього часу у дієприкметників відсутні).

В англійській мові дієприкметник, подібно до прикметника, може виконувати роль означення до іменника або бути іменною частиною складного присудка: *A written report. The report was written*. Як і прислівник, дієприкметник може виступати в ролі обставини, що характеризує дію, виражену присудком: *Walking down the street, he noticed an old friend*. Подібно до дієслова, дієприкметник має такі

властивості, як перехідність неперехідність, категорію стану, здатність мати при собі прислівник як обставину та виражати співвіднесеність у часі.

Активні дієприкметники в українській мові позначають ознаку предмета, який виконує дію: *працюючий студент, квітучий сад*. У теперішньому часі вони виражають ознаку предмета, яка розвивається одночасно з дією дієслова-присудка: *У згасаючому світлі ліхтарів повільно рухалися тіні* (Л. Костенко).

В українській мові рідковживаними є активні дієприкметники теперішнього часу утворюються від основи теперішнього часу перехідних і неперехідних дієслів шляхом додавання суфіксів *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*): *блищати – блискучий, летіти – летючий, сіяти – сіяючий*.

В англійській мові дієприкметник теперішнього часу активного стану (Present Participle Active) формується додаванням закінчення *-ing* до основи інфінітива перехідних і неперехідних дієслів: *to write – writing; to swim – swimming*. Такі дієприкметники позначають дію, що відбувається одночасно з дією дієслова в особовій формі: *Mixing the ingredients, we prepare the dough*.

Активні дієприкметники минулого часу виражають ознаку дійового предмета, розвиток якої завершився раніше, ніж дія дієслова-присудка: *укр. Засохле листя шаруділо під ногами, віщуючи прихід осені*. Вони утворюються від основи інфінітива префіксальних неперехідних дієслів доконаного виду за допомогою суфікса *-л-* і родових дієприкметникових закінчень: *змерзнути – змерзлий, посивіти – посивілий*. Активні дієприкметники з суфіксом *-ш-* (*-вш-*) в українській мові не використовуються. Зазвичай, ці дієприкметники замінюються описовими конструкціями: *той, хто здобув перемогу; той, хто надав підтримку*.

В англійській мові дієприкметники минулого часу в активному стані утворюються від неперехідних дієслів шляхом додавання закінчення *-ed* до інфінітива правильних дієслів: *to turn – turned*; для неправильних дієслів ця форма утворюється різними способами: *to rise – risen; to see – seen; to take – taken*.

Форма Past Participle неперехідних дієслів, як правило, не використовується самостійно, а входить до складу складних дієслівних форм (перфекта, пасиву): *I have arrived, he has finished, she had left.*

Пасивні дієприкметники позначають ознаку предмета, на який спрямована дія, виражена самим дієприкметником. Вони утворюються лише від перехідних дієслів і в сучасній українській мові мають лише форму минулого часу. Формуються пасивні дієприкметники від основи неозначеної форми дієслова за допомогою таких суфіксів: *-н-* (*створити – створений, упакувати – упакований*); *-ен/єн-* (*засолити – засолений*); *-т-* (*випрати – випраний, запалити – запалений*).

В англійській мові перехідні дієслова можуть утворювати пасивні форми як у теперішньому, так і в минулому часі. Дієприкметник теперішнього часу пасивного стану (Present Participle Passive) формується за допомогою допоміжного дієслова *to be* у формі Present Participle (*being*) та смислового дієслова: *being answered*. Дієприкметник минулого часу пасивного стану (Past Participle Passive) утворюється за тим самим принципом, що й Past Participle Active неперехідних дієслів. Present Participle Passive використовується для позначення дії, яка відбувається в даний момент, виконуючи роль означення або обставини причини чи часу. Оскільки в українській мові немає аналогічної форми дієприкметника, при перекладі використовуються підрядні речення означальні, часу або причини. Наприклад:

The bridge being repaired will be opened soon. – *Міст, який зараз ремонтують, незабаром відкриють.*

Being tired, he decided to take a rest. – *Оскільки він втомився, то вирішив відпочити.*

Past Participle Passive застосовується для позначення дії, яка зазвичай відбувається або вже завершилася. Наприклад:

The documents prepared by the secretary were sent yesterday. – *Документи, підготовлені секретарем, були надіслані вчора.*

The castle destroyed during the war was never rebuilt. – Замок, зруйнований під час війни, так і не був відбудований.

Окрім зазначених дієприкметників, в англійській мові існує ще один – так званий перфектний дієприкметник (Perfect Participle), який має форми як активного, так і пасивного стану. Він позначає дію, що передує дії дієслова в особовій формі. Perfect Participle Active утворюється за допомогою допоміжного дієслова *to have* у формі Present Participle (*having*) та смислового дієслова у формі Past Participle.

Ця форма використовується у функції обставини причини й відповідає українському дієприслівнику доконаного виду на *-вши*: *Having completed the project, they submitted the report. – Завершивши проєкт, вони подали звіт.*

Perfect Participle Passive утворюється за допомогою допоміжного дієслова *to be* у формі Past Participle: *having been read*. В українській мові ця конструкція передається підрядним реченням. Наприклад:

Having been warned about the storm, they decided to stay indoors. – Оскільки їх попередили про бурю, вони вирішили залишитися в приміщенні.

Having been forgotten for years, the manuscript was finally discovered in the attic. – Оскільки рукопис був забутий на багато років, його нарешті знайшли на горищі.

Отже, обидві мови використовують дієприкметники як гібридні форми, що поєднують ознаки дієслова та прикметника, вказуючи на ознаку предмета через дію. Однак, існують суттєві відмінності в їхній граматичній системі та функціональному навантаженні. Українська мова характеризується більш розвиненою морфологічною системою дієприкметників, чітко розрізняючи активні (теперішнього та минулого часу) та пасивні (минулого часу) форми, що утворюються за допомогою різноманітних суфіксів. Дієприкметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку, зберігаючи при цьому видові та актантні характеристики дієслова. Англійська мова, навпаки, демонструє меншу морфологічну складність дієприкметників, де основною формою активного

дієприкметника є Present Participle (-ing), що може позначати одночасну або тривалу дію. Пасивний дієприкметник (Past Participle) в основному виражає завершену пасивну дію. Унікальною особливістю англійської є наявність перфектних дієприкметників, що вказують на попередню дію. Англійські дієприкметники є більш аналітичними за своєю будовою (особливо пасивні та перфектні форми) та мають ширший спектр синтаксичних функцій.

Герундій.

Герундій (Gerund) – це безособова форма дієслова в англійській мові, яка має закінчення *-ing* і поєднує в собі властивості дієслова та іменника.

Дієслівні характеристики герундія: подібно до звичайного дієслова, може приймати прямі та непрямі додатки, вказуючи на об'єкт дії (*reading books, giving advice*); може супроводжуватися прислівниками або прислівниковими фразами, що вказують на спосіб, час, місце або інші обставини дії (*running quickly, speaking loudly*); може виражати як активну (*writing*), так і пасивну (*being written*) дію, мати перфектну форму (*having written*), що вказує на дію, завершену до певного моменту; у деяких випадках після герундія можуть вживатися певні прийменники, особливо якщо далі йде додаток (*thinking of the future, relying on facts*).

До іменникових характеристик герундія належать такі:

✓ Герундій може займати позицію підмета (*Swimming is good exercise*), додатка (*She enjoys singing*), іменної частини складеного присудка (*His hobby is collecting stamps*), додатка (*She enjoys painting landscapes*), а також вживатися після прийменників (*He is interested in learning French*).

✓ На відміну від дієприкметника, перед герундієм часто вживаються присвійні займенники (*I don't mind your coming late*) або іменники в присвійному відмінку (*He was annoyed by John's constant interrupting*). Це підкреслює його іменникову природу.

✓ Герундій може бути головним словом у герундіальних словосполученнях,

які функціонують як іменні фрази в реченні (*Walking in the rain can be enjoyable*).

Оскільки герундій за формою збігається з віддієслівним іменником і Participle I, він, на відміну від першого, не вживається з артиклем, не має форми множини, проте може мати додаток і визначатися прислівником. Важливо розрізняти герундій та дієприкметник теперішнього часу (Present Participle), оскільки обидві форми мають закінчення *-ing*. Дієприкметник виконує функцію означення до іменника або обставини дії та зберігає більше дієслівних властивостей, зокрема утворення часових та станових форм у складі дієслівних часів. Герундій же функціонує саме як іменник, хоча й зберігає здатність мати дієслівні залежні слова. Розрізнення часто залежить від синтаксичної функції слова в реченні. На відміну від дієприкметника, герундій виконує іменникові ролі в реченні, тоді як дієприкметник є означенням або обставиною. Вживання присвійних займенників/іменників у присвійному відмінку також є характерною ознакою герундія [І. Коромішева; А. Левицький].

В українській мові немає точної відповідності герундію. Усі його форми збігаються з формами дієприкметника теперішнього часу та перфектного. В українській мові герундій передається віддієслівним іменником (*Swimming is good exercise*. – *Плавання корисне.*), неозначеною формою дієслова (*She enjoys singing*. – *Вона любить співати.*) або підрядним реченням (додатковим, означальним чи обставинним) (*I appreciate your helping me...* – *Я вдячний тобі за те, що ти допоміг мені...*). Якщо герундій уживається з прийменником, він може перекладатися дієприслівником (*By working hard, he succeeded*. – *Працюючи наполегливо, він досяг успіху*).

За своїми функціями, роллю в реченні та способом перекладу українською мовою герундій багато в чому подібний до інфінітива. У реченні він може виконувати будь-яку синтаксичну роль, окрім простого присудка. Оскільки в українській мові герундій не має прямого еквівалента, його переклад залежить від

того, яку функцію він виконує, які прийменники з ним вживаються та які слова його супроводжують.

Герундій разом із присвійним займенником або іменником, що стоїть перед ним, утворює герундіальний зворот, який зазвичай перекладається українською мовою підрядним реченням. Наприклад: *I appreciate your helping me with the project.* – *Я вдячний тобі за те, що ти допоміг мені з проєктом.*

Отже, герундій є характерною граматичною одиницею англійської мови, яка поєднує риси дієслова та іменника. В українській мові для передачі його різноманітних функцій використовуються віддієслівні іменники, інфінітив, дієприслівники або підрядні речення.

4.6. Порівняльна характеристика прислівника в англійській та українській мовах

Прислівник – це самостійна частина мови, яка виражає якісну або кількісну характеристику дії, стану чи іншої ознаки, доповнюючи або уточнюючи значення дієслова, прикметника чи іншого прислівника.

Основною морфологічною рисою прислівників як в українській, так і в англійській мовах є їх незмінюваність, за винятком утворення ступенів порівняння, що свідчить про наявність відповідної граматичної категорії. Синтаксично прислівники найчастіше виконують функцію обставини, хоча в українській мові можуть також виступати в ролі присудка у безособових реченнях.

Оскільки значення прислівників досить різноманітне, їх можна поділити на кілька основних груп.

В українській мові виділяють такі групи: атрибутивні (означальні); обставинні; предикативні (слова категорії стану, які деякі мовознавці вважають окремою групою).

Атрибутивні прислівники характеризують дієслова та інші прислівники. У словотворчому плані вони зазвичай утворюються від прикметників: *світлий – світло, холодний – холодно, веселий – весело*. Таким чином, одним із морфологічних показників атрибутивних прислівників, який зближує їх із предикативними прислівниками, є морфема *-о* (після шиплячих приголосних, за деякими винятками, – *-е*). Ще однією ознакою власне атрибутивних прислівників є префікс *по-*, який поєднується з морфемою *-ому* або її менш поширеним варіантом *-и*: *по-новому, по-старому, по-європейськи, по-дружньому*. Прислівники першого словотворчого типу, якщо вони співвідносяться з якісними прикметниками, можуть утворювати форми ступенів порівняння.

Ад'єктивні прислівники характеризують дієслова і за своїм значенням поділяються на декілька груп: прислівники способу дії (*гуртом, ледве, поодиночі, нарізно, попарно, втрьох*); прислівники ступеня ознаки (*значно, ледь-ледь, цілком, трохи, надмірно, вкра*); прислівники часу (*торік, зранку, нині, опівночі, вчора, назаважди*); прислівники місця (*позаду, збоку, усюди, довкола, неподалік, поруч, звідти*); прислівники причини (*жартома, ненароком, спересердя, випадково*); прислівники мети (*навмисне, спеціально, наперекір, напоказ*). Будучи спорідненими з іменниками, ад'єктивні прислівники можуть виконувати атрибутивну функцію: *йти вперед (куди?) – дорога вперед (яка?)*.

Предикативні прислівники, або слова категорії стану, – це незмінні слова, що мають прислівникове чи іменникове походження, виражають стан і можуть бути головним членом у безособових реченнях. Таких слів у мові небагато, і вони поділяються на кілька груп: слова, що позначають фізичний або психічний стан людини (*сумно, тривожно, радісно, соромно, болісно, прикро*); слова, що описують стан природи (*похмуро, сонячно, жарко, мрячно, заметільно*); слова, що виражають модальні значення (можливості, необхідності, обов'язку) (*варто, заборонено, дозволено, неможливо, обов'язково*) [М. Плющ].

Категорія часу передається за допомогою зв'язки *бути* або її синонімів, таких як *стати, робитися*. Частково вона також відображає спосіб і вид: *у кімнаті світло, у кімнаті стало світло, у кімнаті буде світло, у кімнаті було б світло*. У формах минулого й майбутнього часу переважає доконаний вид, тоді як у теперішньому вживається лише недоконаний. Через нечіткі граматичні категорії, можливість виступати головним членом речення, нечіткі межі й різні способи утворення, багато мовознавців не визнають слова категорії стану окремою частиною мови. В українських академічних дослідженнях вони віднесені до прислівників і розглядаються як окрема група на основі їхніх синтаксичних функцій.

В англійській мові найчастіше прислівники виражають спосіб дії (*manner*), місце (*place*), час (*time*), частотність (*frequency*), ступінь або міру (*degree*). Відповідно до їх семантики англійські прислівники поділяють на такі групи: прислівники способу дії (*Adverbs of Manner*): *nicely, loudly, smoothly, sharply*; прислівники часу (*Adverbs of Time*): *nowadays, earlier, immediately, recently, tonight*; прислівники частоти та повторюваності (*Adverbs of Frequency and Repetition*): *rarely, occasionally, daily, once, twice, at times*; прислівники причини й наслідку (*Adverbs of Cause and Consequence*): *hence, thus, as a result, for this reason*; прислівники місця (*Adverbs of Place*): *nearby, beyond, indoors, elsewhere, uphill*; прислівники ступеня (*Adverbs of Degree*): *entirely, fairly, enormously, sufficiently*.

Однією з основних морфологічних особливостей англійських прислівників є їх часте утворення від прикметників шляхом додавання суфікса *-ly*: *quick* → *quickly*, *happy* → *happily*, *careful* → *carefully*. Це явище має прямі паралелі з українськими атрибутивними прислівниками, що утворюються від прикметників за допомогою суфіксів *-о, -е*. Проте англійська мова не має аналогів словоформ на кшталт *по-старому, по-європейськи* в такій словотвірній організації.

Атрибутивні (означальні) та предикативні (слова категорії стану) прислівники на *-о*, як і в українській мові загалом, можуть передавати ознаку в різному ступені

її прояву. Це відбувається двома способами: словотворчим та морфологічним.

Словотворчий спосіб дозволяє виразити як неповноту, так і надмірність прояву ознаки. Неповноту ознаки передають прислівники із суфіксом *-уват-* (*темно* → *темнувато*, *ясно* → *яснувато*). Наприклад: *Було тепло, навіть теплувато, але вітер не давав забути про осінь* (О. Гончар). Суфікс *-еньк-* також пом'якшує інтенсивність ознаки (*тихо* → *тихенько*, *весело* → *веселенько*). Наведемо такий приклад: *Щось зимненько стало на дворі, хоча й сонце світить яскраво* (Марко Вовчок). Надмірний прояв ознаки передається за допомогою префікса *за-* (*завузько*, *засухо*, *заскладно*), як-от: *Коли я увійшов, у кімнаті стало задуже тепло* (І. Нечуй-Левицький). Словотворчим способом утворюються однокореневі, але відмінні за значенням прислівники.

Морфологічна категорія ступенів порівняння прислівників представлена трьома формами одного і того ж слова: *ясно* → *ясніше* → *найясніше*, *тихо* → *тихіше* → *найтихіше*, *світло* → *світліше* → *найсвітліше*. Три ступені порівняння – звичайний, вищий і найвищий – формують парадигму змін прислівників: *-о (-е)*; *-іше (-ше, -е)*; *най-іше (-ше, -е)*.

Перша та друга форми в певних випадках можуть мати суплетивні відповідники. Наприклад, для прислівників: *далеко* → *далі*, *високо* → *вище*, *рідко* → *рідше*. Від прислівників *м'яко*, *гладко*, *легко* паралельно утворюються форми *м'якше* і *м'якіше*, *гладше* і *гладкіше*, *легше* і *легкіше*.

Найвищий ступінь завжди утворюється від вищого за допомогою префікса *най-* (*швидше* → *найшвидше*, *нижче* → *найнижче*). Для підсилення значення найвищого ступеня можуть використовуватися префікси *що-* та *як-*, наприклад: *щонайшвидше*, *якнайточніше*, *щонайглибше*, *якнайвище*.

В англійській мові категорію ступенів порівняння мають прислівники способу дії, а також деякі прислівники міри, частоти, часу та місця. Всі інші прислівники не змінюються за ступенями порівняння. Односкладові прислівники утворюють

вищий і найвищий ступені синтетичним способом – додаванням суфіксів *-er* та *-est* до основної форми: *hard* → *harder* → *hardest* (важко → важче → найважче), *late* → *later* → *latest* (пізно → пізніше → найпізніше).

Прислівники, що закінчуються на *-ly* (утворені від прикметників) формують ступені порівняння аналітично: вищий ступінь – за допомогою *more*, найвищий ступінь – за допомогою *most*: *gently* → *more gently* → *most gently*, *brightly* → *more brightly* → *most brightly*.

Деякі прислівники можуть мати як синтетичні, так і аналітичні форми, як-от: *quickly* → *quicker* → *quickest*, *quickly* → *more quickly* → *most quickly*, *slowly* → *slower* → *slowest*, *slowly* → *more slowly* → *most slowly*.

Нерегулярні (суплетивні) форми ступенів порівняння мають ті ж прислівники, що й відповідні їм прикметники: *well* → *better* → *best*, *badly* → *worse* → *worst*, *much* → *more* → *most*, *little* → *less* → *least*, *far* → *farther* (*further*) → *farthest* (*furthest*).

Синтаксична роль прислівників в англійській мові, як уже зазначалося, обмежується, як правило, виконанням функції обставини, хоча в деяких конструкціях вони можуть модифікувати не лише дієслово, а й прикметник, інший прислівник чи навіть ціле речення. Це розширює їхню семантичну й функціональну гнучкість у межах англійського синтаксису. Наприклад: *He spoke **quietly***. (модифікує дієслово – спосіб дії); *It was a **very** interesting idea*. (модифікує прикметник); *She reacted **quite calmly***. (*quite* модифікує інший прислівник); ***Unfortunately**, we missed the train*. (*unfortunately* модифікує все речення)

На відміну від української мови, де слова категорії стану можуть виконувати функцію присудка в безособових реченнях, англійська мова такого синтаксичного ресурсу не має. Наприклад, українське речення *У кімнаті темно* англійською передається аналітично: *It is dark in the room*, де формальним підметом виступає *it*, а прикметник *dark* вживається як предикатив. Таким чином, англійські прислівники не можуть бути присудками в реченні – цю функцію зазвичай виконує прикметник

у позиції предикатива або конструкція з іменником.

Стилістично англійські прислівники мають виразну функцію модифікатора, що дозволяє точно передавати відтінки дії, настрою, інтенсивності, ставлення до сказаного. В офіційно-науковому та публіцистичному стилях широкого вжитку набули адвербіальні кластери – поєднання кількох прислівників, що уточнюють або підсилюють одне одного: *He reacted surprisingly quickly and quite professionally*. Такі конструкції підкреслюють комунікативну ефективність англійської мови у переданні оцінних значень.

З точки зору вживання, слід зазначити, що англійська мова має жорсткіші правила щодо позиції прислівника в реченні, ніж українська. Наприклад, прислівники часу й частоти найчастіше розміщуються після допоміжного дієслова або перед основним: *She always drinks coffee in the morning. They have recently moved to a new house*. Відхилення від усталеної позиції може призводити до зміни фокусу або нести стилістичне навантаження.

Усі ці особливості вказують на те, що, попри формальну схожість між прислівниками в українській та англійській мовах (особливо в аспектах словотворення та категорії ступенів порівняння), функціонально-синтаксичні можливості англійських прислівників дещо обмеженіші, проте чіткіші та системніші. Вони виступають важливим засобом структурного та семантичного уточнення, а їх правильне використання значно підвищує точність і стилістичну виразність мовлення.

4.7. Порівняльна характеристика числівника в англійській та українській мовах

Числівник в порівнюваних мовах має загальне неявне лексико-граматичне значення, що виражає кількість (*англ. three, fifteen, thirty-two; укр. три,*

п'ятнадцять, тридцять два). Він може позначати частину об'єкта (*англ. one-third, two-fifths; укр. одна третя, дві п'ятих*) або порядок деяких об'єктів (*англ. the second, the twentieth; укр. другий, двадцятий*).

Синтагматичні особливості числівників у порівнюваних мовах відзначаються подібними сполучуваностями числівників з іншими частинами мови: з іменниками (*англ. five weeks, the third attempt; укр. п'ять тижнів, третя спроба*); із займенниками (*англ. all four, about seven of them; укр. всі четверо, приблизно семеро з них*); із числівниками (*англ. three out of ten, one of the top five; укр. три з десяти, один із п'ятірки найкращих*); із прислівниками (*англ. the four behind; укр. троє позаду*); з інфінітивом (*англ. the last to leave, the first to answer; укр. останній піти, перший відповісти*) тощо.

У реченні в порівнюваних мовах числівник може виконувати ту ж роль, що й іменник (кількісні числівники) або прикметник (порядкові числівники). Він може виступати: підметом, додатком, означенням, простим іменним присудком, модифікатором прислівника.

Всі числівники в порівнюваних мовах розподіляються на три основні типи.

Кількісні числівники (Cardinal numerals), що позначають власне число або кількість об'єктів. Вони відповідають на питання *скільки?* і включають як прості (*англ. three, five, ten; укр. три, п'ять, десять*), так і складні форми (*англ. twenty-one, ninety-nine; укр. двадцять один, дев'яносто дев'ять*). Англійські кількісні числівники є незмінюваними. Головна відмінність українських числівників проявляється у наявності морфологічних/категоріальних закінчень, які властиві більшості числівників в українській мові. Вони змінюються за числом, відмінком, а також частково за родами. Наприклад, відмінкові форми: *п'ять, п'яти, п'ятьом, п'ятьма; третій, третього, третьому, третім; чотири п'ятих, чотирьох п'ятих, чотирьом п'ятим; одна ціла і вісім десятих, одній цілій і восьми десятим* тощо. Єдиним винятком є категорія роду в кількісних числівниках один і два, які мають

три різні родові форми: *один, одна, одне; два, дві, двоє*. Усі інші кількісні числівники використовують одну форму для чоловічого та жіночого роду, але мають окрему форму для середнього роду. Наприклад: *чотири учениці, чотири учні, але четверо малюків; сім будинків / лип, але семеро кошенят*. Категорія числа характерна лише для порядкових числівників в українській мові, наприклад: *перші (вони фінішували першими), другі (зайняли друге місце)*.

Порядкові числівники (Ordinal numerals), що позначають порядок предметів при лічбі і відповідають на питання *котрий за порядком?*. В англійській мові вони оформлюються шляхом додавання суфіксів (-st, -nd, -rd, -th) до основи кількісного числівника і вживаються з означеним артиклем (*англ. the third, the twenty-first*). В українській мові такі числівники мають повну парадигму відмінювання (*укр. десять, десяти, десятьом, десятьма; другий, другого, другому, другим; дві треті, двох третіх, двом третім; дві цілих і три десятих, двом цілим і трьом десятим тощо*), а також категорію числа, наприклад: *укр. перші (вони фінішували першими), другі (зайняли друге місце)*.

Дробові числівники (Fractional numerals – common and decimal), що виражають частину цілого. До них належать звичайні (загальні) дроби, як-от *англ. one-third, two-fifths; укр. одна третя, дві п'ятих*. В англійській числівники в таких конструкціях утворюються за моделлю: кількісний числівник + порядковий числівник (іноді з додаванням of), де чисельник вживається у формі кількісного, а знаменник – у формі порядкового числівника. Десяткові дроби, як-от *англ. three point five (3.5), zero point one (0.1); укр. три цілих і п'ять десятих (3,5), нуль цілих одна десята (0,1)*. В українській мові при вираженні дробів чисельник узгоджується з іменником за родом і числом, а знаменник частіше набуває родового відмінка множини (*укр. дві п'ятих*).

Окрім вищезазначених підкласів, українська мова має ще два підкласи числівників, що відсутні в англійській мові, а саме:

✓ неозначені числівники, які виражають: загальну кількість подібних об'єктів (укр. *декілька/кілька яблук/книг; кільканадцять журналів; кількадесят/кількасот учасників, гостей*) або приблизну кількість предметів (укр. *чимало/небагато друзів, зусиль, радості*);

✓ збірні числівники, що вказують на сукупність або неподільну єдність групи об'єктів (укр. *двоє, троє, шестеро, чотирнадцятеро, двадцяттеро (друзів, дверей, хлопців)*).

Збірні числівники в українській мові мають чітко окреслену граматичну функцію й уживаються здебільшого з іменниками чоловічого роду, назвами осіб, дитинчат, а також з деякими абстрактними іменниками. В англійській мові подібна семантика реалізується за допомогою конструкцій типу *a group of, both of them, all three* тощо, але самостійного класу збірних числівників не існує.

4.8. Порівняльна характеристика займенника в англійській та українській мовах

Займенник – це самостійна частина мови, яка не називає безпосередньо предмети, їхні ознаки чи кількість, а лише вказує на них (дейктична функція займенника).

Хоча займенники становлять відносно невелику групу слів, вони відзначаються різноманітністю у словотворенні та словозміні. Вони не мають власного предметно-логічного значення, що відрізняє їх від інших повнозначних частин мови. Конкретне значення займенника визначається залежно від контексту та суб'єкта мовлення. Таким чином, займенники вирізняються своєю особливою семантикою, яка характеризується високим рівнем узагальненості. Цим словам притаманні узагальнено-предметні, узагальнено-якісні та узагальнено-кількісні значення, які набувають конкретики лише в певному мовленнєвому середовищі.

Займенники змінюються за відмінками, однак кожна їхня група, а також більшість окремих займенників мають свої специфічні особливості відмінювання.

Розряди займенників в українській та англійській мовах здебільшого збігаються за значенням:

Розряд займенників	Українська мова	Англійська мова
Особові (Personal Pronouns)	я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони	I, we, you, he, she, it, they
Присвійні (Possessive Pronouns)	мій, твій, ваш, наш, свій, його, її, їхній	my, his, her, its, our, your, their; абсолютні форми: mine, his, hers, ours, yours, theirs
Зворотні (Reflexive Pronouns)	себе	myself, himself, herself, itself, ourselves, yourself, yourselves, themselves
Вказівні (Demonstrative Pronouns)	цей, той, оцей, такий, отакий, сей; нестягнені форми: тая, тії, ця, ції	this – these, that – those, such, (the) same
Питальні (Interrogative Pronouns)	хто, що, який, чий, котрий, скільки	who, whose, what, which
Відносні (Relative or Conjunctive pronouns)	хто, що, який, котрий, чий, скільки	who, whose, which, what, that
Означальні (Defining Pronouns)	увесь (весь), усякий (всякий), кожний (кожен), жодний (жоден), інший, сам, самий	each, every, everybody, everyone, everything, all, both, either, other, another
Неозначені (Indefinite Pronouns)	хтось, щось, деякий, будь-хто, будь-що, казна-який, який-небудь, дещо, хтозна-хто	some, any, somebody, anybody, something, anything, someone, anyone, one
Заперечні (Negative Pronouns)	ніхто, ніщо, ніякий, нічий	no, none, nobody, no one, neither, nothing
Взаємні (Reciprocal Pronouns)	—	each other, one another

Займенники як частина мови загалом характеризуються наявністю граматичних категорій особи, роду, відмінка та числа. Проте, якщо деякі групи займенників в українській та англійській мовах містять усі чотири категорії, то інші можуть мати лише три, дві або навіть одну.

Категорію особи в обох мовах виражають особові, присвійні та зворотні займенники (див. таблицю вище). Український зворотний займенник *себе* вказує на особу, не називаючи її прямо: *Я бачу себе у дзеркалі, вони оцінюють себе критично.*

Категорія роду притаманна як англійським, так і українським особовим та присвійним займенникам в 3-й особі однини (*he – він, she – вона, it – воно*), а також означальним займенникам в українській мові (*інший – інша – інше, який-небудь – яка-небудь – яке-небудь*) та зворотним займенникам в англійській мові (в 3-й особі однини – *himself, herself, itself*).

Щодо зворотніх займенників в англійській мові слід звернути увагу, що вони широко використовуються для творення зворотних дієслів (*англ. to wash oneself*), чого українська мова не потребує – вона виражає рефлексивність дієслів за допомогою частки *-ся*.

В українській мові всі займенники змінюються за шістьма відмінками, оскільки мають категорію відмінка. Винятком є лише зворотний займенник *себе*, який не має форми називного відмінка. Проте, в англійській мові відмінюваними є лише окремі розряди займенників. Їхня відмінкова система складається з двох форм. У особових займенників виділяють називний (Nominative) та об'єктивний (Objective) відмінки (*наприклад: he – him, she – her, I – me*), а у решти займенників, що мають цю категорію, – загальний (Common) і присвійний (Possessive/Genitive) (*наприклад: somebody – somebody's, who – whose*).

Форма об'єктивного відмінка особових займенників у англійській мові представлена словами *me, him, her, it, us, you, them*. Займенники *I, he, she, we* мають

суплетивні форми для вираження об'єктивного відмінка. Це явище притаманне й українській мові, наприклад: *ти – тобі, ми – нам, він – його, вона – її*.

Окрім особових, у англійській мові категорія відмінка властива також неозначеним займенникам, питальному займеннику *who*, заперечному займеннику *nobody*, означальним займенникам *everybody, everyone* та взаємним займенникам.

Деякі дослідники вважають, що питальний займенник *who* є єдиним словом в англійській мові, яке має три відмінкові форми: *who* (називний відмінок), *whose* (присвійний відмінок) та *whom* (об'єктивний відмінок).

У двох мовах категорія числа властива особовим, присвійним, вказівним, означальним займенникам (в англійській мові це стосується лише *other* з означальних – *other* → *others*), а також зворотним займенникам в англійській мові.

Морфологічна структура займенників у двох мовах виявляє як ізоморфні, так і аломорфні риси:

- ✓ прості: *англ. I, he, я; укр. ти, він;*
- ✓ складні (комполитні): *англ. somebody else, myself, himself; укр. кожен і всякий, хто інший, я сам;*
- ✓ утворені шляхом словоскладання чи афіксації: *англ. nobody, nothing, anybody; укр. будь-хто, казна-хто, хтозна-хто.*

Синтаксичні функції займенників в обох мовах здебільшого збігаються – вони можуть виступати підметом, додатком, означенням, обставиною. Виняток становлять англійські зворотні займенники, які широко використовуються для творення зворотних дієслівних конструкцій: *to wash oneself, to restrain herself*.

Отже, основні розряди займенників за значенням в українській та англійській мовах переважно збігаються, хоча їх граматичні категорії особи, роду, відмінка та числа можуть мати різний ступінь вираження та специфічні особливості в кожній мові, що проявляється як у морфологічній структурі, так і в синтаксичних функціях.

4.9. Зіставна характеристика службових частин мови в англійській та українській мовах

4.9.1. Прийменник в українській та англійській мовах

Прийменник – це службова частина мови, яка встановлює зв'язок між повнозначними словами у словосполученні чи реченні, виражаючи відношення між предметами, діями, станами або ознаками, що позначають ці слова.

В українській мові такі відношення передаються через залежність керованих відмінкових форм іменників, займенників, субстантивованих прикметників або числівників від керуючих дієслів, іменників, прикметників, займенників, числівників і прислівників, при цьому прийменник виконує функцію зв'язувального елемента. У сучасній англійській мові відмінкові закінчення майже зникли, тому прийменники відіграють надзвичайно важливу роль, будучи, разом із порядком слів, одним із головних засобів вираження відмінкових відношень.

Прийменник виражає як лексичне, так і граматичне значення. Лексичне значення чіткіше проявляється у нещодавно сформованих похідних прийменниках, таких як *англ. across, nearby*; *укр. поміж, навпроти*, і менш очевидне у прийменниках первісного походження, наприклад *англ. at, on*; *укр. в, при*. Як і будь-яке слово, прийменник також має граматичне (категоріальне) значення, яке полягає в його здатності вказувати на вид синтаксичних зв'язків між словами, тобто забезпечувати підрядний зв'язок. Категоріальне значення прийменника є незалежним від лексичного значення слів, які він поєднує.

Деякі англійські прийменники виконують виключно граматичну роль, виражаючи у поєднанні з іменниками або займенниками ті ж відношення, які в українській мові передаються непрямыми відмінками без використання прийменників. У таких випадках вони втрачають своє лексичне значення і не мають

окремого перекладу українською мовою. До цієї групи належать такі прийменники: *of* – у поєднанні з іменником відповідає українському родовому відмінку: *The pages of the book are slightly torn*; *to* – виконує функцію давального відмінка, позначаючи особу, до якої спрямована дія: *She gave the keys to her brother*; *by* – відповідає орудному відмінку, вказуючи на виконавця дії у пасивному стані: *The report was prepared by the manager*; *with* – також відповідає орудному відмінку, позначаючи засіб виконання дії: *He opened the box with a screwdriver*.

Лексичне значення прийменника полягає в його здатності передавати змістові відношення між словами, тобто виражати різні зв'язки в об'єктивній реальності. Воно визначається значенням слів, які прийменник об'єднує, і відрізняється від лексичного значення повнозначних частин мови тим, що прийменник не має предметної співвіднесеності. Здебільшого він або позбавлений конкретного значення, або поступово його втрачає, зберігаючи зв'язок зі значенням лише через слова-назви. Кожен прийменник може функціонувати із власним лексичним значенням, зокрема *of*, *to*, *by*, *with*, якщо вони не використовуються виключно у граматичній ролі. Наприклад: *He walked to the park (до парку)*. *She traveled with her friend (з подругою)*. *They stood by the door (біля дверей)*.

У конструкціях, як-от *поставив за диван і зустрілися за годину* спостерігається однаковий граматичний зв'язок, проте лексичне значення відрізняється: у першому випадку прийменник вказує на просторові відношення, а в другому – на часові. (порівняйте з англійськими: *He stayed in Paris. He left in September*).

Прийменники в сучасних українській та англійській мовах утворюють певну систему й поділяються на групи за походженням, морфологічною будовою та значенням.

Залежно від **походження** вони поділяються на **первинні** та **вторинні** (похідні). Первинних прийменників небагато порівняно із загальною кількістю: *англ. in, on, at, for, with, by, to*; *укр. на, у, за, від, над, до, без, для, з, між, через, о*. Від вторинних

їх відрізняє вищий рівень абстрактності та узагальненості значень, давнє походження, а також повна або часткова втрата зв'язку з первинними джерелами утворення.

Вторинні прийменники походять від різних частин мови та спочатку мали конкретне лексичне значення. Найбільшу групу серед них складають утворені від прислівників (*англ. across, outside, upon, during; укр. довкола, поруч, догори, наперекір*). Менш чисельними є прийменники, що мають іменникове або дієслівне походження (*англ. considering, regarding; укр. завдяки, беручи до уваги*), а також ті, що виникли на основі стійких словосполучень (*англ. in consequence, in front of; укр. у результаті, перед, біля*).

За **структурою та морфологічними особливостями** прийменники поділяються на:

- ✓ прості – складаються з одного кореня (*англ. in, on, for, with; укр. над, біля, під, між*);

- ✓ складні – утворені шляхом поєднання двох або більше первинних прийменників (*англ. outside, behind, below, upon; укр. поверх, задля, відносно, поміж*);

- ✓ складені – виникли зі сполучень повнозначних слів із прийменниками (*англ. according to, because of, from behind, instead of; укр. у напрямку до, всупереч, відповідно до*).

Прийменники поділяються за своїм **значенням**. Деякі з них у складі прийменникових конструкцій вказують на місце події або передають напрямок руху (of place and direction). Наприклад: *англ. in, on, beneath, under, among; укр. поруч із будинком, над річкою, стоїть між соснами, розташувалися за пагорбом*. Інші прийменники можуть виражати часові відношення (of time), як-от: *англ. after, before, during, at the end of; опісля, упродовж, задовго до, на завершення*.

Серед прийменників є також ті, що виражають абстрактні відношення, зокрема причинні, цільові та допустові. Наприклад: *англ. due to, for the sake of, in compliance with; укр. через, у зв'язку з, для, з наміром, наперекір, попри.*

Зазвичай прийменники розташовуються перед іменником і пишуться окремо від нього. Однак в англійській мові вони можуть стояти після слова, до якого належать, або навіть наприкінці речення: *Whom was she waiting for? The manager was asked about.*

Таким чином, прийменник є важливою складовою граматичної будови речення як в українській, так і в англійській мовах. Попри певні структурні та функціональні відмінності, прийменники в обох мовах мають подібне призначення – встановлювати синтаксичні та семантичні зв'язки між словами, виражаючи різноманітні відношення в межах мовлення.

4.9.2. Сполучник в українській та англійській мовах

Як в українській, так і в англійській мовах сполучники використовуються для з'єднання слів і словосполучень у межах простого речення, а також для поєднання окремих речень у структурі складного. Вони передають різні відношення між членами речення та між самими реченнями. Сполучники відіграють важливу граматичну роль, допомагаючи виразити узагальнені поняття про різноманітні зв'язки між об'єктами та явищами навколишнього світу.

За своїм *походженням* сполучники поділяються на дві групи: *непохідні*, які складаються з одного кореня (*та, чи, а, бо, ні; or, and, but, if, so*), та *похідні*, які утворилися від інших частин мови (дієслів, займенників, прислівників) і містять у своєму складі префікси чи суфікси (*якби, хоча, неначе, немов; unless, although, whereas*).

За **морфологічною структурою** сполучники поділяються на три типи: **прості** – ті, що мають лише одну основу (*i, але, чи; and, yet, or*); **складні**, які утворені шляхом поєднання кількох елементів (*немов, зате, причому; moreover, therefore, nonetheless*); **складені**, що складаються з кількох слів (з *тієї причини, внаслідок того, через те що; as soon as, due to the fact that, so that*). До цієї ж групи належать **парні** (співвідносні) сполучники (correlative conjunctions), які вживаються разом, утворюючи стійкі конструкції (*не тільки... а й, що... то, скільки... стільки; both... and, either... or, not only... but also*).

Залежно від **типу синтаксичних зв'язків між словами або реченнями** сполучники поділяються на **сурядні** та **підрядні**. Сурядні сполучники (Coordinating Conjunctions) поєднують між собою граматично рівноправні слова чи частини речення, тоді як підрядні сполучники (Subordinating Conjunctions) виражають залежність підрядної частини у складнопідрядному реченні від головної.

Сполучники не виконують функції членів речення, їхнє лексичне значення є ослабленим. Вони не можуть бути замінені синонімічними сполучними словами, не співвідносяться з жодним корелятом у головному реченні й не мають логічного наголосу.

Залежно від значення, **сурядні сполучники** поділяються на кілька груп:

✓ Єднальні (copulative) – поєднують факти або твердження, що доповнюють одне одного: *англ. both...and, not only...but also, as well as, neither...nor; укр. і (й), та (у значенні «і»), а також, теж*.

✓ Зіставно-протиставні (adversative) – виражають протиставлення одного твердження іншому: *англ. yet, but, still, nevertheless; укр. але, а, проте, однак, зате*.

✓ Розділові (disjunctive) – позначають вибір між кількома варіантами: *англ. or, either...or; укр. або, чи-то, хоч-не-хоч, або-або*.

✓ Градаційні – функціонують у закритих рядах слів або предикативних одиниць, спеціально виділяючи при цьому другий компонент

синтаксичної конструкції: *англ. even, even more, still more, not only... but also; укр. а, й, а ще, а навіть, а до того ж, та навіть.*

✓ Приєднувальні (*укр. і, та, також, і навіть, а й, та й, ще й*) – використовуються для додавання нової, уточнювальної або підсилювальної інформації; в англійській мові роль приєднувальних сполучників можуть виконувати не лише класичні сполучники, такі як *and*, а й деякі прислівники, зокрема *moreover, furthermore, also* (формально ці слова належать до класу прислівників, однак у структурі речення вони часто функціонують як логічні зв'язки між окремими частинами висловлювання).

✓ Пояснювально-уточнюючі (*англ. that is, namely, i.e., such as; укр. або, тобто, а саме, як-от*) – вводять до структури простого або складного речення компоненти, що містять яку-небудь додаткову інформацію або ж конкретизують те або інше повідомлення.

В англійській мові виділяють також сполучники причини та наслідку, які вказують на причинно-наслідковий зв'язок між висловлюваннями (*causative-consecutive coordination*): *so, therefore, thus, for*.

Підрядні сполучники слугують для утворення підрядних речень. Залежно від синтаксичної функції в реченні, їх розрізняють на сполучники та сполучні слова. Основна відмінність між ними полягає в тому, що сполучні слова виконують роль певного члена речення, такого як підмет, додаток чи обставина. До сполучних слів належать відносні займенники та прислівники, що походять від займенників: *англ. who, what, whose, which, where, when, how, why; укр. що, який, чий, хто, де, коли, звідки*. Вони можуть мати синонімічне значення з повнозначними словами, бути пов'язаними з відповідним корелятом у головному реченні або виділятися логічним наголосом.

Залежно від модальних аспектів вираження думки, підрядні сполучники виконують різні функції:

✓ З'ясувальні – вводять підрядні частини, що пояснюють зміст головного: *англ. that, if, whether; укр. що, щоб, як, чи, наче.*

✓ Часові (of time) – позначають часові відношення між подіями: *англ. after, as soon as, since, before, while; укр. після того як, відколи, доки, тільки-но, щойно.*

✓ Причинові (of cause) – пояснюють причину певної події чи дії: *англ. because, since, as, for; укр. тому що, через те що, оскільки, адже.*

✓ Умовні (of condition) – вказують на умови, за яких можлива дія: *англ. if, provided that, supposing that, unless; укр. якщо, коли, якби, аби.*

✓ Меті (of purpose) – пояснюють ціль дії: *англ. so that, lest, in order that; укр. для того щоб, з метою, аби.*

✓ Порівняльні (of comparison) – встановлюють подібність або відмінність: *англ. as...as, than, not so...as; укр. як, немов, наче, нібито.*

✓ Наслідкові (of result) – виражають результат певної дії: *англ. so that; укр. так що.*

✓ Допустові (of concession) – вказують на обставини, які не перешкоджають здійсненню дії: *англ. though, although, in spite of the fact that; укр. хоч, хай, незважаючи на те що, дарма що.*

Отже, сполучники є важливим елементом граматичної системи як української, так і англійської мов, виконуючи роль засобу зв'язку між окремими словами, словосполученнями й частинами складних речень. Їхня класифікація за структурою, походженням і семантикою дозволяє глибше зрозуміти функціонування синтаксичних зв'язків і є невід'ємною частиною вивчення мовної системи в цілому.

4.9.3. Частки в англійській та українській мовах

Частка – це службова частина мови, яка надає окремим словам або всьому

реченню додаткових значеннєвих, емоційно-експресивних і модальних відтінків. В українській мові частки можуть використовуватися для формування морфологічних форм і утворення нових слів. На відміну від сполучників і прийменників, вони не виконують функцію вираження синтаксичних зв'язків.

Частки не можуть виступати членами речення. Це є їх основною відмінністю від прислівників, займенників та прикметників, з якими багато часток мають схожу форму.

Залежно від розташування в реченні, частки поділяються на ті, що можуть займати довільну позицію, та ті, що мають фіксоване місце (перед або після слова,

В англійській мові частки класифікуються за своїм значенням на кілька груп:

- ✓ обмежувальні (Limiting): *merely, solely, just, only, barely, but, alone*;
- ✓ підсилювальні (Intensifying): *all, simply, still, yet, only, quite, ever, but*;
- ✓ з'єднувальні (Connecting): *too, also*;
- ✓ заперечні (Negative): *not, never*;

Частка *not* використовується для: формування заперечних форм дієслова; заперечення інших членів речення (*She told him not to interrupt the meeting again*); заперечення попереднього висловлювання у сполученні з виразами *I believe, hope, suppose, expect* або модальними словами *of course, certainly, perhaps*. Наприклад: *Will it rain tomorrow? – I hope not. Are you coming to the party? – Of course not.*

Деякі частки можуть мати кілька значень, наприклад, *just, only*:

That is just the way she thinks. (limiting)

This weather is just unbearable! (intensifying)

Tourists only visit this place in summer. (limiting)

If only we had more time to prepare! (intensifying)

В українській мові частки за їх функційними особливостями поділяються на два основних типи: фразові та слово- і формотворчі.

Фразові частки, у свою чергу, поділяються на три групи:

✓ Частки, які виражають різні значення, що уточнюють або модифікують слова, словосполучення та речення, як-от: вказівні (*ось, от, ген, це, то*), означальні (*якраз, саме, точно, справді, власне, рівно*) та видільні (*лише, навіть, лише, бодай, хоч, хоча б, все ж*).

✓ Частки, що виражають модальні та модально-вольові відтінки значення: власне модальні (*мовляв, мабуть, ледве чи, навряд чи, ой, ну й*), стверджувальні (*так, еге ж, отож, авжеж, аякже*), заперечні (*не, ні, ані*) та питальні (*невже, хіба, чи*).

✓ Частки, що мають емоційно-експресивний або підсилювальний відтінок (*куди там, де там, адже, от уже, просто, що за, який, що то за*) [М. Плющ].

Словотворчі частки завжди використовуються в поєднанні з іншими словами. В українській мові частки, що виконують словотворчу функцію, включають елементи: *будь-, -небудь, казна-, хтозна-, -завгодно, -сь, аби-, де-, не-, ні-, -би, -же*. Вони слугують для утворення неозначених і заперечних займенників, прислівників та сполучників: *будь-який, хто-небудь, неначе щоб*.

Формотворчі частки використовуються для створення різних граматичних форм: для умовного способу – *би, б*; для наказового способу – *хай, нехай*; для зворотної форми дієслова – *-ся, -сь*; для давноминулого часу – *був, була, було*; для вищого ступеня порівняння прикметників – *най-, що-, як-*.

Слід зазначити, що в українській мові слово- і формотворчі частки є унікальною рисою, яка практично відсутня в англійській. Англійська мова досягає подібних семантичних і граматичних ефектів за допомогою інших засобів, таких як афікси, допоміжні дієслова та порядок слів.

Як ми вже зазначали вище, зазвичай частки розміщуються перед словом, до якого вони належать, але деякі можуть стояти й після слова або навіть у кінці речення, що є досить частотним явищем в англійській мові, наприклад: *англ. He'll run with she too. He doesn't see her either.*

Отже, хоча обидві мови мають частки, що займають фіксовану позицію, більша гнучкість у розташуванні деяких часток в англійській мові може призводити до зміни смислових акцентів у реченні, як це було продемонстровано у наведених прикладах з частками *too* та *either*.

Частки перебувають у найтіснішому зв'язку з контекстуальним оточенням, яке дає змогу ідентифікувати їх, відмежовувати від інших омонімічних службових і повнозначних слів.

Важливо також зазначити, що, попри подібну загальну функцію надання додаткових відтінків словам і реченням, системи часток в англійській та українській мовах мають суттєві відмінності у своїй структурі, класифікації та способах використання. Насамкінець, розуміння особливостей функціонування часток у кожній мові є важливим аспектом для ефективної міжмовленнєвої комунікації та перекладу. Непрямий перенос структур часток з однієї мови на іншу може призвести до спотворення змісту або невідповідності стилю.

Reflective Practice Questions

✓ *What have I already known about this topic?*

✓ *What new information have I learned? Why do I find it meaningful or important?*

✓ *Which aspects of this topic have been challenging or unclear to me? What questions do I still have?*

✓ *How can I apply this knowledge in practice? In what situations might it be useful for my studies, teaching, or future professional growth?*

Comprehension Check and Discussion Questions

1. What are typological constants of contrasting at the morphological level?
2. What are the major types of morphemes in English and Ukrainian and how do they reflect the synthetic or analytic nature of each language?
3. How does the number and function of morphemes differ in English and Ukrainian? How do affixes express grammatical categories such as gender or comparison?
4. What is a paradigm and how does it reflect the morphological system of a language? Does it function differently in English and Ukrainian?
5. How are grammatical categories expressed in English vs Ukrainian in terms of morphology? Which categories are morphologically realized in one language but not in the other?
6. What are typologically isomorphic classes of nouns in contrasted languages? Are there any classes that exist only in one the contrasted languages? How should existing typological differences be addressed in the EFL classroom through special activities?
7. How is plural formation typologically similar and different in English and Ukrainian? How existing typological differences should be considered in the ESL classroom?
8. How many cases are distinguished in present-day English? How is the category of case represented in Ukrainian vs English? What strategies can help students master possessive constructions in English?
9. How is gender grammatically marked in Ukrainian but not in English? How does the absence of grammatical gender in English influence learner expectations based on Ukrainian?
10. Is animacy a grammatical or lexical category in English and Ukrainian? What typical

errors related to the category of animate/inanimate objects might arise due to interference from the Ukrainian language? How would you explain to students that not all nouns in English have morphological markers of “animacy”?

11. What are the main features of typological isomorphism and allomorphy for the category of definiteness/indefiniteness in English and Ukrainian? How can differences in definiteness between the two languages result in grammatical errors?
12. What types of adjectives exist in Ukrainian and how do they compare to English? Name the class of adjectives that is allomorphic for English. How does agreement between adjectives and nouns differ in English and Ukrainian?
13. What groups of adjectives in the contrasted languages have no grading? How are degrees of comparison expressed in English and Ukrainian adjectives and how can errors be avoided?
14. How would you design a grammar task to illustrate differences in adjective use between the two languages?
15. How do tense and aspect systems differ in English and Ukrainian verbs?
16. What are the differences in mood expression in both languages? What difficulties might arise in interpreting subjunctive or conditional forms across languages?
17. What are the principal divergent features between grammar categories of the finite verb in the contrasted languages?
18. How does the system of non-finite verb forms differ in English and Ukrainian and how can this affect comprehension?
19. How are degrees of comparison expressed in English and Ukrainian adverbs and how can comparative confusion be avoided?
20. How does the word order flexibility of Ukrainian influence students’ adverb placement in English? What classroom activities help Ukrainian learners to understand adverb placement in English?
21. What are the grammatical categories of numerals in Ukrainian that are absent in

English? What unique grammatical categories do Ukrainian numerals express and how might these confuse learners of English?

22. How are collective and fractional numerals treated differently in both languages? How should a teacher explain collective numerals that have no direct English equivalents?
23. What types of pronouns are found in English and Ukrainian? What grammatical categories are represented in Ukrainian pronouns but not in English?
24. How do personal, reflexive and possessive pronouns differ across the languages? Can contrastive exercises clarify pronoun misuse?
25. How do English and Ukrainian differ in the use and grammatical function of prepositions and what teaching strategies can help learners overcome interference between the two systems?
26. Comment on common and divergent features of the particle in the contrasted languages.
27. In what ways are coordinating and subordinating conjunctions used to build complex sentences in English and Ukrainian and how can these differences be effectively explained to bilingual learners?
28. Why is the article a unique functional word in English, and how does Ukrainian handle definiteness?
29. What are the key strategies for teaching English articles to Ukrainian learners who speak a language without a morphologically marked definiteness category?
30. How do English and Ukrainian functional parts of speech (such as prepositions, conjunctions, particles) reflect the analytic vs synthetic nature of the languages?
31. What are common translation difficulties related to functional parts of speech?

4.1. After reading chapter 4, identify the key terms, provide their English equivalents and compile a glossary with definitions for each term to enhance understanding.

4.2. Read the following statements carefully and determine whether they are True or False based on your understanding of Chapter 4. If a statement is false, explain why.

1. Ukrainian uses more inflectional morphemes to convey grammatical relations than English does.
2. In Ukrainian case is marked morphologically on nouns, pronouns and numerals.
3. English nouns do not reflect case morphologically, except in the possessive form.
4. Ukrainian adjectives agree with the noun they modify in number, case and gender.
5. The English definite and indefinite articles have grammatical equivalents in Ukrainian morphology.
6. All Ukrainian verbs show aspect distinctions through affixation.
7. English expresses tense primarily through auxiliary verbs and verb inflections.
8. Ukrainian has no grammatical means to express perfect aspect.
9. English non-finite verb forms include infinitives, gerunds and participles.
10. Ukrainian participles are used more productively in modern speech than in English.
11. Ukrainian reflexive pronouns change their form according to case.
12. The English passive voice requires auxiliary verbs, while Ukrainian can use inflection alone.
13. Ukrainian has a future tense that can be both synthetic and analytic.
14. There is no grammatical category of gender in English nouns.
15. Ukrainian adverbs are not inflected for case or gender.

16. Both English and Ukrainian use word order to distinguish between subject and object.
17. Ukrainian permits more flexible word order due to its case system.
18. The English category of number includes dual forms like in Ukrainian.
19. Ukrainian collective numerals agree in gender and case with the noun they modify.
20. English uses suffixes like *-er* and *-est* to form comparative and superlative adjectives.
21. Ukrainian adjectives can take both short and long forms depending on function.
22. The English pronoun *it* has no direct equivalent in Ukrainian grammar.
23. Ukrainian has a specific set of numerals that change for gender.
24. English particles such as *up*, *out* or *off* often form phrasal verbs.
25. Ukrainian particles can change sentence modality or emphasize elements.
26. Subjunctive mood is expressed analytically in English but morphologically in Ukrainian.
27. Ukrainian has a richer mood system than English, including imperative and conditional moods.
28. English conjunctions do not change for number or gender, unlike some Ukrainian equivalents.
29. Ukrainian prepositions are often followed by specific cases, unlike in English.
30. Definite/indefinite meaning in Ukrainian is expressed through context or demonstrative pronouns.
31. Ukrainian verbs of motion are more grammatically complex than English ones.
32. In Ukrainian passive constructions are less frequently used than in English.
33. Ukrainian pronominal system includes dual forms, which are absent in English.
34. English adjectives are not declined for case or gender.
35. Ukrainian uses affixes to mark diminutive or augmentative meanings on nouns.
36. Articles in English can never be omitted without altering meaning.

37. Ukrainian uses aspect to express the completeness of an action.
38. The English verb system relies heavily on auxiliary verbs.
39. Ukrainian uses reflexive verbs more extensively than English does

4.3. Give English equivalents to the Ukrainian nouns below. Identify their morphological structure and comment on isomorphic and allomorphic features. Discuss how these differences might affect English language teaching for Ukrainian learners.

- Котятко, лапка (у тварин), черевичок, дубище, ягняточко, величезний, яєчко, ручище, хусточка, кабанюга, кремезний, мишатко, рубака, їстоньки.
- Жіноцтво, дітвора, жовтизна, вчителька, кутюр'є, актриса, співачка, авторка, курка, протезе, зомбі, господиня, вовк/вовчиця, лев/левиця, слон/слониха, високо(посадовець)/високо(посадовиця), кореспондент/кореспондентка, знавець/знавчиня.

4.4. Group the below given nouns into the following subclasses: (1) singular in form – singular in meaning; (2) singular in form – plural in meaning; (3) plural in form – plural in meaning; (4) ending in “s” – singular in meaning¹. Which of these noun types are likely to cause confusion for Ukrainian learners of English? Why? Provide their Ukrainian equivalents. Identify isomorphic and allomorphic features regarding noun number between English and Ukrainian.

Weather, gentry, stairs, oil, poultry, music, anger, tongs, mumps, bowls, foolishness, classics, ethics, athletics, butter, goods, clergy, aerobics, capacity, childhood, trust, furniture, glasses, gymnastics, information, progress, measles, research, diabetes, statistics, cards, darts, clothes, remains, wastes, troops, riches, salt, pride, spectacles, dominoes, vermin.

¹ Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2020. 156 с.

4.5. *Translate the given English sentences into Ukrainian. Pay attention to the nouns in bold print. Identify nouns in singularia tantum and pluralia tantum. Point out the isomorphic and allomorphic features in each case. Explain how such distinctions may affect learners' understanding of countability and agreement in English.*

1. The local **police** have closed this night club. 2. All Liza's **money** goes on clothes. 3. The **cattle** are in the fields. 4. **News** travels pretty fast. 5. Her **poultry** are the finest in the whole village. 6. There are **carp, trout, pike** in this river. 7. The Roman Catholic **clergy** are stationed in Vatican. 8. The **family** are fighting among themselves constantly. 9. His **hair** was grey and he was short and fat. 10. My **knowledge** of Italian is limited to greetings and menu items. 11. **Fruit** is rich in mineral salts and vitamins. 12. They scraped a living by catching **crab, lobster** and **crayfish**. 13. The **furniture** in their new flat is mostly antique. 14. The **headquarters** of the company were moved to Berlin. 15. The **staff** are organizing a charity event this weekend.

4.6. *Compare the use of the Genitive Case in English and Ukrainian. Identify whether the Genitive Case in the given English sentences is dependent or independent. Discuss the semantic functions of the dependent Genitive Case in English. Translate the given English sentences into Ukrainian. Pay attention to how the Genitive Case in English is reflected in Ukrainian and whether it changes the structure. Discuss with your study group members the potential challenges that students might face when studying the Genitive Case as a grammatical phenomenon in English. Consider how the differences in case use between English and Ukrainian could cause issues in comprehension or translation.*

1. To Elizabeth it seemed that the lines with which fear had falsely aged his face were smoothed away, and it was **a boy's face** which watched her with a **boy's enthusiasm**. 2. Presently Rex was on **his two miles' walk** to Offendene. 3. **A woman's love** is not worth anything until it has been cleaned of all romanticism. 4. They were to leave the house without **an instant's delay** and go at once to **the river's edge** and go aboard a steamer that

would be waiting there for them. 5. ... *the Radicals' real supporters* were the urban classes. 6. I spotted *the bride's father's uncle's silk hat* on the seat of a straight chair across the room. 7. Her hair was loose and half-falling, and she wore *a nurse's dress*. 8. We had to move everything out of *Tommy and Max's room* into *Dennis's*. 9. She didn't have a mind like *a woman's* at all, more like a *man's*. 10. I spent Christmas *at my aunt Emily's*. 11. She lay curled in a ball, staring into *the fire's bright flames*. 12. It was a real scandal, and *John's cross-examination* was a bitter hour. 13. The *professor's lecture* on *Shakespeare's tragedies* was thoroughly engaging. 14. The *city's streets* were crowded with the joyous participants of the festival. 15. She stayed overnight *at her friend's*.

4.7. Translate each sentence into English while paying special attention to how the Genitive Case in Ukrainian is expressed in English. Consider both possessive and prepositional constructions. Reflect on the difficulties your students might encounter while translating these sentences. Discuss with your study group members which aspects of the Genitive Case in Ukrainian might be difficult to express in English and how they can be adapted or transformed.

1. *Виховання дітей* було і залишається складним завданням. 2. *Почуття його коханої* не могли не розтопити *лід його серця*. 3. *Обличчя чоловіка* змінилося, здавалося, що з нього зняли маску, добра людина, що намагалася нам допомогтидесь поділася, а на її місці зв'явився дехто інший – злий та жорстокий. 4. Прага лише у *дні пуги* звідси. 5. Він стояв *на самому краю джерела* і дивився в небо. 6. Старші сестри не давали мені спати. 7. *Під склепінням черемхи й дикої яблуні* було так чудово проводити вечори. 8. Хвилина очікування і ось я вже у нього в кабінеті. 9. *Виступ викладача* на семінарі виявився вельми цікавим. 10. Він сидів і дивився на *верхівку дерева*. 11. *Нова хустка сусідки* вразила її у саме серце. 12. *Хитрість дівчини* робила її небезпечним супротивником. 13. *Двері кімнати* відкрилися, і *голос матері* лунав у коридорі. 14. *Книга вчителя* лежала на столі поруч із *зошитам*

учнів. 15. *Запах свіжого хліба* наповнював кухню з самого ранку.

4.8. *Read the English sentences and their Ukrainian translations. Analyze how definiteness/indefiniteness is expressed in each language. Compare how each language encodes these meanings and find isomorphic and allomorphic features.*

I believed I had locked the gate, but it remains unlocked.	Я вважав, що зачиняв хвіртку, але вона досі відчинена.
The moon orbits around the Earth.	Місяць обертається навколо Землі.
A man asked for directions. The man seemed lost.	Якийсь чоловік просив дороги. Цей чоловік, здається, загубився.
The microscope is a scientific device.	Мікроскоп – науковий прилад.
He is an Englishman.	Він англієць.
She works as a nurse.	Вона працює медсестрою.
I drank a cup of tea this morning.	Я випив чашку чаю сьогодні вранці.
I'm going to narrate an episode to you.	Я збираюся розповісти тобі один випадок.

4.9. *Pick up the corresponding English equivalents to the Ukrainian adjectives below. Identify their nature (qualitative, relative etc.). Specify whether they allow grading. Suggest how to teach degrees of comparison and adjective-noun agreement for Ukrainian learners of English.*

Model: добрий – good (suppletive adjective); золотий – golden (relative adjective, no grading); мамин (possessive adjective, not available in English).

Старий, Уальдівський, дядьків, осінній, найгірший, старесенький, жовтий, батьківський, закарпатський, молодий, веселий, жорстокий, рудий, величезний, гарнесенький, жовто-зелений, учнівський, англійський, північно-американський, кремезний, малий, цікавий, дзвінкий.

4.10. State whether the following adjectives are qualitative or relative. Pick up the corresponding equivalents to the English adjectives below. Comment on isomorphic and allomorphic features. Outline effective ways of presenting such contrastive pairs in teaching practice.

1. stone, stony	6. silk, silken
2. silver, silvery	7. gold, golden, gilded
3. wax, waxen	8. wool, woolly, woollen
4. snow, snowy	9. wood, wooden
5. sun, sunny	10. brass, brazen

4.11. Translate the sentences into Ukrainian. Identify the English tense forms used (tense + aspect + voice). Comment on how similar temporal and aspectual meanings are expressed in Ukrainian. Highlight isomorphic and allomorphic features. Consider typical difficulties for Ukrainian learners and suggest how these could be addressed in a classroom setting.

1. She had been lying in the sun for four hours. 2. They are looking at the cattle in the field. 3. She does her work every day. 4. The singer had already been singing for 20 minutes when we arrived. 5. We wear expensive clothes. 6. You will be packing your things at that time. 7. The German students will be having the oral test. 8. I have not seen you for ages. 9. I am seeing the other nurse, Nurse O'Brien, today. 10. "I'm leaving tonight." "Leaving?" "Yes, Fatty. I'm going home to the Karroo." 11. The gate was opened by one of the maids. 12. She was both pleasant to look at and interesting to talk to. 13. By the time the new regulations are implemented, the company will have been operating under the old system for over a decade. 14. She said she would have already been waiting for two hours by the time the plane landed. 15. The teacher reminded us that the Earth revolves around the Sun.

4.12. Suggest Ukrainian equivalents for the English sentences below. Classify the types of modality and Oblique Moods. Discuss their pragmatic functions. Comment on their isomorphic and allomorphic features in English and Ukrainian. Think over and discuss the learning challenges they may present for Ukrainian learners of English.

1. Erik carried the books silently down to his own office, picked up his hat and coat as though he were in a daze and left the building. It would be a lovely thing, he thought, if Haviland were to get killed in an accident tomorrow so that nobody would ever know what a fool Erik was going to make of himself in embarking upon an impossible job. 2. I wish you would stop contradicting me! 3. It was as if she had received a physical blow and were rocking on her feet. 4. You shouldn't have come! If you had not come James would be alive now! 5. Tired though she was, sleep wouldn't come to her. 6. Lizzy wished her boyfriend were more attentive to her. 7. If you had given us a hint, we would have guessed your secret then. 8. But Bronwen must have seen me strain to move and speak, for she left the chair quickly as though she had jumped. 9. It is strange that we should help Peter. 10. If only one had time to look at these flowers long enough, time to get over the sense of novelty and strangeness, time to know them. 12. But personally, I'd rather help Mr. Brawn than Mr. Peterson. 13. It's time the child were to bed. 14. Far be it from me to conceal the truth. 15. Eliza, you are to live here for the next six months, learning how to speak beautifully, like a lady in a florist's shop. 16. I must have died alone a long, long time ago. 17. "Can I possibly have made a mistake?" she thought. 18. I didn't save a penny last year and so I had to come here for the summer. That's why I have to put up with my sister's husband. And he has to put up with me. Surely, he must have told you how he hates me. 19. She ought to be here any moment. She usually comes for supper. 20. Like old ladies caught at their ablutions, the pigeons would flutter from their hiding-place, shocked into silly agitation, and, making a monstrous to-do with their wings, streak away from us above the tree-tops, and so out of sight and sound.

4.13. *Suggest Ukrainian equivalents for the English sentences below. Comment on the form and functions of non-finite forms of the verb. Point out isomorphic and allomorphic features. Consider typical difficulties for Ukrainian learners and suggest how these could be addressed in a classroom setting.*

1. I loved working on the fishing boat, with long periods of doing nothing, and then the hurly-burly of putting in the nets. 2. Raised in Wyoming, David sometimes writes songs about sad cowboys. 3. All over the world, Microsoft Office is helping drive businesses forward by making it easier for anyone to get their job done, no matter what that job might be. By bringing together top applications Office gives people the ability to find the best, most productive way to work. 4. The mouse, frightened, darted off into a hole. 5. Mrs. Black accused Father of selling diseased cheese and rotten eggs. Father got rid of her by threatening to inform the authorities that she kept lodgers. 6. "I'm going to be the first person in the world to be sent by television." 7. Mr. Smith appeared to be thinking aloud. 8. "Money shared makes love grow stronger, money given kills it dead," Celeste held it firm. 9. To live is to suffer, to survive is to find meaning in the suffering. 10. His voice breaking with emotion, Ed thanked us for the award.

4.14. *Suggest English equivalents for the Ukrainian sentences below and vice versa. Identify the adverbs and describe their syntactic function, morphological structure and position in the sentence. Comment on isomorphism and allomorphism of the adverb in English and Ukrainian.*

- 1. Да, все це гарнесенько. Але можливо буде набагато краще додати квітів?
- 2. Погода була надзвичайно теплою. 3. Я добре знаю, що ти любиєш все робити по-своєму, однак прошу тебе, хоч цього разу послухай моєї поради.
- 4. Це буде тобі коштувати щонайменше 20 000 тисяч. 5. Вже холодно, вдягнись, будь-ласка по-осінньому. 6. Дитячі черевички стояли рядочком.
- 7. Вона тихенько зашепотіла мені щось на вухо. 8. Це відбувалося надзвичайно

швидко, майже блискавично. 9. По-літньому тепло пахло квітами і травами. 10. Зовсім-зовсім не так, як ти думаєш. 11. Він відповів по-дружньому, хоча й сердився. 12. Я ніде не бачив такого чудового заходу сонця.

- 1. The girl sat silently as if transported into another world. 2. Time deals gently with those who take it gently. 3. Mary hardly ever calls me. 4. Personally, I have nothing to do with it. 5. Politely but firmly, she refused their invitation. 6. He barely touched his food, clearly upset. 7. She spoke so quickly that I could hardly follow. 8. The house was eerily quiet that evening. 9. She stared blankly at the wall, breathing heavily. 10. He stood up when he saw her and smiled faintly, almost apologetically, but he made no move in her direction, as he would normally have done.

4.15. Suggest Ukrainian equivalents for the English sentences below. Identify the type of numeral in each case. Comment on the use of numerals (e.g. agreement with nouns, declension). Point out isomorphic and allomorphic features. Discuss which differences are especially problematic in teaching English to Ukrainian learners and suggest how to contextualize numerals effectively.

1. The **first** was an old woman. 2. The **two** were quite unable to do anything. 3. I think it's better this way, that we go out in **twos** and **threes** – less noticeable, for one thing. 4. I was worried. Everything seemed to be at **sixes and sevens** (idiom). 5. I began, as they say, to put **two** and **two** together. 6. A **first class college** offers you the highest standards of educating. 7. They ate **three-quarters** of the cake. 8. **Eleveneses** is a light snack that you have in the middle of the morning. 9. The boy slopped through the ledge **on all fours**. 10. She drank **three-eighths** of a liter of juice. 11. It's said that everything goes in **threes**. 12. We need at least **half a dozen** volunteers. 13. The temperature rose to **three point five** degrees Celsius. 14. I saw **five** at the concert. 15. **The four behind** were struggling to catch up.

4.16. Analyse the Ukrainian pronouns below, translate them into English and distribute them between the following groups: personal/особові, possessive/присвійні, reflexive/зворотні, demonstrative/вказівні, interrogative/питальні, relative/відносні, reciprocal/взаємні, indefinite/неозначені, negative/заперечні. Reflect on how understanding these categories can support the development of grammar-awareness tasks in the EFL classroom.

Цей самий, котрий, тебе, ви, хто, що, одна одну, чийсь, аби-хто, нічий, дехто, будь-хто, некотрий, казна-що, дещо, удвох, ваш, твій, ніякий, отакений, який-небудь, кожен, усякий, ніскільки, стільки, скільки-то.

4.17. For each preposition or prepositional phrase define meaning, identify form and provide Ukrainian equivalents. Point out isomorphic and allomorphic features. Suggest difficulties a learner of English may face.

Upon, off, into, until, across, inside, beneath, prior to, alongside, throughout, owing to, despite, beyond, amid, among, apart from, inside of, close to, ahead of, as far as, instead of, onto, opposite, in accordance with, subsequent to, out of.

4.18. Study the list of English and Ukrainian prepositional phrases below. Translate them into the corresponding language ($UA \rightarrow EN$ or $EN \rightarrow UA$). Explain briefly why the pair has common or divergent characteristics in the contrasted languages. Provide a sample sentence in each language to illustrate use in context. Reflect on which phrases might cause difficulties for Ukrainian learners of English and suggest strategies or classroom techniques to address these issues.

- З огляду на ситуацію, під подушкою, у відповідь на лист, з-поміж усіх, над хмарами, поза увагою, без сумніву, при світлі лампи, у розпал подій, усупереч фактам, із сорому, на горизонті, за межами розуміння, поміж рядками.
- On behalf of the team, due to bad weather, in the middle of the road, by mistake, out

of curiosity, from the top of the hill, next to the fireplace, in charge of the project, with great effort, in response to your question, without any doubt.

4.19. Read the sentences below. Translate them into the corresponding language (UA → EN or EN → UA). Find all the conjunctions in each sentence. Then classify each conjunction as either coordinate or subordinate, and specify the kind of conjunction.

- У небі летить птах, немов великий чорний ворон, і вітер шелестить серед дерев, а я згадую далекі дні. 2. Якби я знав відповідь, я обов'язково сказав би. 3. Було холодно, хоча сонце світило яскраво. 4. Проблеми з роботою заважали йому, проте він не здавався. 5. Від ранку до вечора треба вчитися, щоб досягти мети. 6. То йде дощ, то припиняється, але не перестає дути вітер. 7. Вона не боїться труднощів і завжди дивиться вперед, хоч іноді це нелегко. 8. Він залишився спокійним, хоча всі навколо панікували. 9. Якщо завтра буде ясно, підемо до лісу. 10. Вона говорила повільно, але кожне слово було повне змісту.
- Hurry up, or we will miss the train. 2. True patience and understanding she neither had, nor could ever develop. 3. She remained calm while the storm raged outside. 4. Since he moved to the city, he hasn't returned home often. 5. It appeared that she was preparing for an important meeting. 6. The surprise was as sudden as it was overwhelming. 7. Promise me that you will keep this secret. 8. But until now, no solution has been found. 9. Once the sun rose, the birds started singing. 10. The teacher explained the rule so that all the students could understand.

4.20. Write 10 original sentences in Ukrainian using different types of particles (phrase, word-forming and form-building). Then translate these sentences into English, trying to preserve the function and emotional nuance of the particles. Explain your translation choices, especially if you had to use alternative structures instead of direct particle equivalents.

4.21. Find or suggest using your experience 10 examples of typical learner errors related to morphology (e.g. He has many informations). Classify them basing on typological interference. Suggest correction techniques or classroom explanations.

4.22. Translate the Ukrainian text given below into English. After translating the text conduct a thorough comparative analysis of the morphological systems as manifested in your translation vs the Ukrainian original (points to consider are given below the text). Be ready to discuss: What were the morphological differences between English and Ukrainian that emerged during the completion of this task? What “typical errors” of Ukrainian students (resulting from morphological interference) can be predicted when translating similar texts based on your analysis?

Раз над Карпатами стояло дивовижне літнє світання. Перші промені сонця торкалися найвищих вершин, розливаючись золотом по смарагдових схилах. Небо на сході спалахнуло рожевими й помаранчевими відтінками, поступово переходячи в ніжну блакить. Щебетання птахів починало наповнювати ліс, прокидаючись разом з природою.

Повітря було кришталево чистим, напоєним ароматами трав, хвої та роси. Здавалося, кожна клітинка тіла вбирала цю свіжість, відчуваючи єднання з усім навколишнім. На серці з'являлася неймовірна легкість, а душа наповнювалася безтурботним спокоєм. Розум відступав перед величною красою гірських пейзажів, дозволяючи прокинутися найпотаємнішим відчуттям. Мрійлива душа перетворювалася на дзвінкий струмок, що біжить з вершин, поетична душа бачила безліч натхненних образів. Вся природа – з її величними горами, тінистими лісами, бурхливими річками та ніжними квітами – здавалася одним цілим, єдиним диханням життя.

- ✓ Compare how case meanings are expressed in Ukrainian (synthetic, through inflections) and English (analytical, using prepositions and word order). Provide

specific examples from your translated text. Does the category of gender (masculine, feminine, neuter) persist in the English equivalents of nouns? Explain why or why not, drawing on examples from your translation.

- ✓ *Analyze how agreement between adjectives and nouns is realized in English compared to Ukrainian. Provide examples to illustrate any differences.*
- ✓ *Compare the system of verb tenses, aspects and voices in both languages, using examples from the text. How is the Ukrainian verb aspect (perfective/imperfective) conveyed in English verb forms? Provide concrete examples. How were Ukrainian participles and дієприслівники transformed into their English equivalents (e.g. participles, gerunds, infinitive constructions or subordinate clauses)? Give specific examples.*
- ✓ *What common methods of adverb formation in English (e.g. using the -ly suffix) did you use when translating Ukrainian adverbs? Are there English equivalents for Ukrainian adverbs that coincide with adjectives? Provide examples from your translation.*

РЕКОМЕНДОВАНА
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Р4

1. Даниленко О. О. Урахування результатів зіставного аналізу української, німецької та англійської мов при формуванні граматичної компетентності студентів у процесі навчання англійської мови після німецької. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 35. С. 106-115.
2. Єфіменко Т. Міжмовна інтерференція та шляхи її подолання. Modern researches in philological sciences : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/36/650/1366-1>.
3. Карамишева І. Д. Контрастивна грамати́ка англійської та української мов. 3-тє вид. Вінниця : «Нова книга», 2017. 336 с.
4. Левицький А. Е. Порівняльна грамати́ка англійської та української мов: навчальний посіб. Київ : Освіта України, 2007. 138 с
5. Перелигін А. І. Засоби нейтралізації граматичної інтерференції. *Вчені записки Орловського державного університету*. Серія «Гуманітарні та соціальні науки». 2012. Вип. 4(48). С. 237–240.
6. Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2020. 156 с.
7. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця, 2003. 464 с.
8. Glossary of linguistic terms.
URL : <http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/>.

5.1. Характеристика синтаксичного рівня мови та його одиниць

Синтаксис є вищим рівнем мови, що оперує одиницями, складнішими за слово. Як і будь-який інший рівень мови, синтаксичний рівень має свій набір одиниць – словосполучення та речення.

Словосполучення – це поєднання двох або більше самостійних слів, об'єднаних на основі певного синтаксичного зв'язку та виконуючих номінативну функцію. Наприклад: *велика будівля – a big building; писати листа – to write a letter; слухати музику – to listen to music*. Отже, словосполучення, як і слово, виконує ту саму функцію: воно позначає предмет, явище, дію чи процес. Однак, на відміну від слова, яке є самостійною одиницею лексичного рівня, словосполучення складається щонайменше з двох, а іноді й більше повнозначних слів. При цьому кожне з цих слів може бути розширене відповідно до мовних норм, наприклад: *висока гора – дуже висока засніжена гора*.

На відміну від словосполучення, яке виконує номінативну функцію, **речення** передає судження, спонування або запитання. Головною граматичною ознакою речення, що відрізняє його від словосполучення, є предикативність – тобто вираження мовними засобами зв'язку змісту висловлення з реальністю. Таким чином, речення виконує комунікативну функцію. У типологічному аспекті, речення є універсальною синтаксичною одиницею, яка існує у всіх мовах світу, однак специфіка її реалізації залежить від мовної структури (аналітичної чи синтетичної), комунікативних норм і граматичних традицій конкретної мови.

Словосполучення в кожній мові будуються за певними моделями, характерними для цієї мови. Ці моделі є узагальненими структурами, які в мовленні

наповнюються різноманітним лексичним матеріалом, надаючи конкретного значення словосполученню.

Типологічне дослідження словосполучень в англійській та українській мовах має на меті визначити аломорфні та ізоморфні риси на рівні словосполучення, а також встановити їхні основні типи. Зазначимо, що, однією з ключових ознак словосполучення є синтаксичний зв'язок, який об'єднує його компоненти. Якщо складові словосполучення перебувають у рівноправних відносинах, що можна перевірити шляхом їхньої вільної перестановки без зміни змісту або втрати значення, то такий зв'язок називається сурядним синтаксичним зв'язком. Наприклад: *англ. mother and daughter* або *daughter and mother*; *укр. мама і донька* або *донька і мама*.

Якщо ж компоненти словосполучення перебувають у нерівноправних відносинах, тобто один із них підпорядковується іншому, то такий зв'язок називається підрядним синтаксичним. У таких словосполученнях зміна порядку слів може призвести до зміни загального змісту: *висока гора* – словосполучення, *гора висока* – речення. Окремим типом зв'язку є предикативний, який визначає відносини між підметом і присудком, а тому безпосередньо стосується речення.

Проте в обох мовах існують словосполучення, у яких підпорядкований компонент виконує особливу роль: він надає предмету ознаку, що сприймається не як постійна, а як тимчасова, яка виникає під час виконання дії, позначеної присудком у реченні. Такий синтаксичний зв'язок називається предикативним: *англ. he stood confused* та *укр. він стояв розгублений*. Синтаксичний зв'язок між компонентами у словосполученні *англ. he stood confused* та *укр. він стояв розгублений* є прикладом предикативного зв'язку в словосполученні.

Для аглютинативних мов характерний фіксований порядок слів, де присудок передує додатку/дієслову. У флективних мовах, навпаки, спостерігається відносно вільний порядок слів із загальноприйнятою схемою: підмет – присудок – прямий

додаток. Ізолюючі мови відзначаються сталим порядком слів за тією ж синтаксичною схемою: підмет – присудок – додаток (за думкою В. Скалічки).

Речення в англійській та українській мовах має значну кількість типологічно релевантних спільних рис, що зумовлюється основними спільними аспектами, характерними для речення як особливого мовного явища. Таких аспектів виокремлюють три: структурний – стосується організації елементів у межах речення; семантичний – пов'язаний зі значенням речення; прагматичний – розглядає речення як засіб впливу на адресата, його функцію в комунікації.

До основних відмінних ознак, які характеризують речення як універсальну мовну одиницю, належать: речення є головною одиницею мови; воно є основною синтаксичною одиницею; речення виконує головну комунікативну функцію.

У порівнюваних мовах спостерігається спільність у структурних типах речень. В обох мовах виокремлюють прості та складні речення, останні, у свою чергу, поділяють на складносурядні та складнопідрядні. Просте речення є основною одиницею синтаксису і займає центральне місце в ієрархії синтаксичних одиниць. Дві одиниці нижчого рівня ієрархії – слово та словосполучення – слугують будівельним матеріалом для простого речення. Дві одиниці вищого рівня – складне речення та текст – будуються на основі простого речення.

5.2. Порядок слів у реченні

Існує тісний взаємозв'язок між порядком слів у реченні та структурою мови. В англійській мові він використовується в питальних конструкціях і для посилення експресивності висловлювання. Прямий порядок слів у англійській мові зустрічається значно частіше, ніж в українській. Аналіз 875 речень в обох мовах показав, що в англійській мові прямий порядок слів трапляється приблизно у 80% випадків, тоді як в українській – близько у 53%. Це співвідношення свідчить про

те, що українська мова не має суворих обмежень щодо розташування слів у межах реченні [Т. Швачко та ін.].

Більша граматична значущість порядку слів в англійській мові призводить до того, що інверсія набуває особливого синтаксично-стилістичного значення, виступаючи одним із емоційних засобів вираження думки: *Down fell the tree, up ran the villagers, away dashed the horse*. Для точної передачі динамічності цієї ситуації в українській мові використання лише інверсії буде недостатнім, оскільки вона не є винятковим явищем; доцільніше застосувати лексичне нарощування: *Дерево з тріском упало, селяни стрімголов кинулися до нього, кінь шалено помчав вперед*. Інверсія також зустрічається в розмовній англійській мові, коли підмет виражений іменником, неозначеним або вказівним займенником, а після прислівника розташований присудок: *Up went the balloon! Away ran the children! In rushed the guests! Out with it! Away with you!*. В українській мові інверсія також використовується для емоції або стилістичного забарвлення, але вона не є настільки граматично обумовленою, як в англійській.

В українській мові слова в реченні можуть вільно змінювати свій порядок. Наприклад, речення *Емілі пише твір* має шість можливих варіантів структури, тоді як в англійській мові можливий лише один варіант – підмет – присудок – додаток.

В англійській мові існує група слів, що допомагають зберігати фіксовану структуру речень. До них, зокрема, належать вставні слова *it, there*, наприклад: *There was a slight hesitation in his voice, which she immediately noticed. It is essential to follow the instructions carefully, as it ensures accuracy*. Слово *it* також може використовуватися для введення додатка: *I find it surprising that she refused the offer. They considered it necessary to postpone the meeting*.

Крім того, *it* виконує функцію у сполученнях на зразок *paint it blue, make it clear, keep it simple*. Важливість цієї лексеми для збереження прямого порядку слів підтверджується її використанням у безособових та емоційних реченнях, таких як

It's getting late. It's obvious. It's a matter of time. It's you who made the decision. It's she who solved the problem.

Окрім лексеми *it*, в англійській мові використовуються й інші так звані слова-замінники, основна функція яких – уникати повторень під час мовлення та зберігати характерну для англійського речення, наприклад: *Are you coming with us? – I might. – No, you won't. – Yes, I will. – No, you won't. – I will! – You won't! – Will! – Won't! – You should apologize. – No, you should. – I don't have to. – You do.* В українській мові для уникнення повторень використовуються займенники, синоніми або опущення певних елементів речення, що не завжди вимагає збереження фіксованого порядку слів.

Слова-замінники служать засобом вираження синтаксичної завершеності речень і словосполучень, що передбачає обов'язкову наявність двох головних членів у повному реченні та лише головного члена в словосполученні [Т. Швачко та ін.].

Таким чином, як в українській, так і в англійській мовах можливий як прямий, так і непрякий порядок слів. Водночас англійська мова має більш суворі обмеження щодо порядку слів, і зміна їхньої послідовності може призвести до зміни змісту. Структурі англійського речення властива тісна взаємодія його елементів. В англійській мові іменники поєднуються з іншими іменниками за допомогою прийменників: *a friend of my brother, the pages of a book, the house of my grandparents.* В українській мові для вираження подібних семантичних зв'язків використовуються відмінкові закінчення іменників.

Іменник також може супроводжуватися постпозиційним прийменниковим означенням: *a decision of theirs, a colleague of mine, an idea of his.* В українській мові відповідні значення передаються прикметниковими або займенниковими означеннями у відповідному відмінку.

Крім того, в англійській мові зустрічаються словосполучення на зразок *winter coat, apple tree*, що не є характерними для української мови, де іменники мають розвинену флективну систему. В англійській мові їм відповідають конструкції типу *Tom's car, a teacher's journal*.

В англійській мові означення при іменнику, як правило, стоїть у препозиції. Якщо означень декілька, то найважливіше з них розташоване безпосередньо перед іменником: *bright blue sky, several white roses, a young talented artist*. В українській мові означення також найчастіше стоять перед означуваним словом, але порядок кількох означень є менш суворо регламентованим і залежить від стилістичних міркувань та семантичних зв'язків.

Інші означення зазвичай знаходяться в певному порядку: спочатку визначники типу *a, all, another, both, certain, each, enough, every, few, last, many, next, no, same, several*, потім слова, що вказують на якість (*expensive, ancient, charming*), розмір і форму (*short, round, square*), колір (*black, yellow, navy blue*), матеріал (*silver, woolen*) та місцезнаходження (*Italian, New York*). Наприклад: *a beautifully designed silver necklace, a small round wooden table, a tall dark green pine tree, quite an unusual French porcelain vase*. В українській мові порядок якісних означень є більш гнучким, хоча загальною тенденцією є розміщення більш загальних означень далі від означуваного слова, а більш конкретних – ближче.

5.3. Просте речення

Як в англійській, так і в українській мовах існують односкладні (one-member) та двоскладні (two-member) речення, проте їх реалізація в кожній мові має свої особливості.

Речення, що містять як підмет, так і присудок, називаються двоскладними. Натомість речення, які містять один головний член – найчастіше присудок, рідше

підмет – класифікуються як односкладні.

Двоскладні речення є найбільш уживаними як в англійській, так і в українській мовах. Присудок у таких реченнях може бути виражений особовою формою дієслова або поєднанням дієслова-зв'язки з предикативною частиною. Остання може належати до будь-якої повнозначної частини мови, зокрема до іменника, прикметника, числівника, займенника чи прислівника.

Залежно від способу вираження присудка, двоскладні речення поділяються на два основні типи: дієслівні та іменні.

Дієслівні речення в обох мовах характеризуються тим, що присудок у стверджувальному реченні зазвичай розташовується після підмета: *англ. She finished her work early.* та *укр. Вона закінчила свою роботу рано.* Однак головна відмінність між англійськими та українськими дієслівними реченнями полягає в тому, що в англійській мові порядок членів речення є фіксованим, тоді як в українській він залишається гнучким. Тому в українській мові можливі різні варіанти розташування слів: *Вона закінчила свою роботу рано = Свою роботу вона закінчила рано = Рано вона закінчила свою роботу.*

За критерієм наявності чи відсутності узгодження українська мова належить до мов із чітко вираженим узгодженням як за особою (*я читаю – він читає – ти читаєш*), так і за числом (*я читаю – ми читаємо*).

В англійській мові ситуація дещо інша. Узгодження за особою відбувається лише у третій особі однини в теперішньому часі групи *Simple: I (you, we, they) read – he (she, it) reads*; у першій та третій особі однини в теперішньому часі групи *Continuous: I am reading – he (she, it) is reading*; а також у третій особі однини в теперішньому часі групи *Perfect: I (you, we, they) have read – he (she, it) has read*.

У сучасній англійській мові є низка іменників, які не мають граматичного показника множини, проте вимагають форми множини присудка. До них належать *police, staff, team*. Наприклад: *The police are investigating the case.* Водночас в

українській мові слово *поліція*, яке не має форми множини, але позначає збірне поняття, узгоджується з присудком у формі однини: *Поліція проводить розслідування*.

На відміну від дієслівних речень, присудок у реченнях іменного типу може бути виражений лише обмеженою кількістю дієслів-зв'язок. Найважливішу роль у формуванні таких речень відіграє дієслово *to be*, яке має узагальнене значення і широко використовується в мовленні.

Присудок у іменних реченнях складається з двох елементів: дієслова-зв'язки, яке передає граматичні категорії (спосіб, час, особу, число) та іменної частини, що містить основний лексичний зміст. Іменна частина може бути представлена будь-якою повнозначною частиною мови або словосполученням.

Оскільки присудок у іменних реченнях складається з двох частин — дієслова-зв'язки та іменної частини, узгодження або його відсутність може стосуватися обох компонентів або проявлятися лише в одному з них, зазвичай у дієслові-зв'язці. Це дозволяє виділити два підтипи: із узгодженням у обох частинах присудка; із узгодженням лише в одному компоненті. Наприклад: *укр. Леся Українка була видатною поетесою. Іван Франко був талановитим письменником.; англ. Emily was a brilliant poet. Taras was a talented writer.* В українських реченнях узгодження відбувається у двох граматичних категоріях — роді та числі, тоді як в англійській мові узгоджується лише за числом: *Леся Українка та Іван Франко були відомими митцями. Emily and Taras were famous artists.*

Речення другого підтипу, де іменна частина виражена прикметником або присвійним займенником, є характерними лише для англійської мови: *Sarah is kind. This book is yours.* Речення з іменною частиною, вираженою кількісним числівником, зустрічаються в обох мовах: *The boy is fifteen. — Нашому керівникові сорок років.* Якщо ж іменна частина виражена прислівником, такі конструкції також мають відповідники в українській мові: *The meeting is over. — Засідання*

завершилося. *The deadline is up.* – Час сплив. *The sun is down.* – Сонце зайшло. Усі речення такого типу в українській мові, як правило, передаються двоскладними конструкціями, де присудок виражений дієсловом, зазвичай у формі минулого часу.

В англійській мові односкладні речення зустрічаються рідше, ніж в українській. Однак обидві мови мають спільні типи таких конструкцій:

✓ Називні речення: *англ. Oh, the flowers! Oh, the stars! Oh, the waves! Oh, the dreams!* та *укр. Ліси, поля, озера, річки – все манить у мандрівку.*

✓ Спонукальні речення: *англ. Stay strong and keep moving forward.* та *укр. Працюй сумлінно, твори натхненно!*

✓ Інфінітивні речення: *англ. To hope, to strive, to never give up – that is life.* та *укр. Долати труднощі – значить зростати.*

Поряд із спільними типами односкладних речень в англійській та українській мовах існують певні відмінності у їхній структурі. Наприклад, означено-особові речення є характерними саме для української мови. У таких реченнях присудок може бути виражений дієсловом у 1-й, 2-й або 3-й особі однини і множини в теперішньому та майбутньому часі, а також у 2-й особі однини і множини наказового способу: *Пишу листа і думаю про тебе. Вийдете на шлях – і побачите сонце.*

Неозначено-особові речення – це безпідметові конструкції, у яких за формою головного члена, співвідносного з присудком неможливо визначити, хто саме виконує дію. У таких реченнях головний член виражений дієсловом у 3-й особі множини: *Про це часто говорять, але рідко замислюються. На світанку сповістили про початок зборів.*

Узагальнено-особові речення виражають дію, яка може стосуватися будь-якої особи, а суб'єкт дії сприймається як невизначений. Такі конструкції часто

фіксуються в народних прислів'ях: *Не знаючи броду – не лізть у воду. Як дбаєш, так і маєш.*

В англійській мові узагальнено-особові речення зазвичай мають форму двоскладних, де підмет виражений займенниками *one, we, you*: *One never knows what may happen. You should always look both ways before crossing the street.*

Безособові речення в українській мові відрізняються тим, що в них відсутній граматичний підмет, тоді як в англійській мові такі речення містять формальний підмет, який не несе смислового навантаження, наприклад:

англ. It was getting dark, but the air remained warm. It snowed heavily all night.

укр. Не хочеться ні співати, ні сміятись. За вікном вирує завірюха, а в хаті тепло й затишно.

Окремий різновид безособових речень в українській мові – це речення, в яких присудок виражений короткою формою пасивного стану: *Мене навчено змалку правду говорити. Багато побудовано, ще більше залишилось зробити.*

Таким чином, головна відмінність безособових речень в англійській та українській мовах полягає в тому, що в англійській мові безособовість передається не відсутністю підмета, а його формальним використанням без конкретного значення.

Аналіз синтаксичної структури англійських та українських речень засвідчує наявність як спільних, так і відмінних рис. Обидві мови мають двоскладні та односкладні речення, однак реалізація цих конструкцій відбувається відповідно до граматичної системи кожної мови.

В англійській мові двоскладні речення мають фіксований порядок слів і обмежене узгодження між підметом і присудком, тоді як українські двоскладні конструкції вирізняються гнучкістю синтаксичної побудови та широкими можливостями узгодження.

Іменні речення в обох мовах формуються за участі дієслова-зв'язки, проте в англійській ключову роль відіграє дієслово *to be*, тоді як в українській система зв'язок є більш варіативною.

Односкладні речення значно продуктивніші в українській мові та класифікуються за типами залежно від форми і семантики головного члена. В англійській мові подібні функції виконують речення з формальним підметом або узагальненими займенниками.

5.4. Складне речення

Складне речення – це речення, яке складається з двох або більше граматичних основ (тобто має два або більше простих речень, об'єднаних в одне ціле за змістом та інтонацією).

Залежно від характеру зв'язку між граматичними основами (в англійській – *clauses*), складні речення поділяються на **складносурядні** (*compound sentences*) та **складнопідрядні** (*complex sentences*). Водночас у синтаксичних системах англійської та української мов існують також речення, що займають проміжне семантичне положення між поширеним простим і складним реченням. Це так звані **напівскладні** (*semi-compound*) та **напівпідрядні** (*semi-complex*) речення.

Так, в англійській мові речення, які включають конструкції вторинної предикації (наприклад, конструкції з дієприкметником, інфінітивні, герундіальні комплекси), традиційно називають напівпідрядними реченнями (*semi-complex sentences*). Їхніми функціональними відповідниками в українській мові здебільшого є повні складнопідрядні речення (це свідчить про трансформаційний характер перекодування англійських структур в українські відповідники, що ґрунтується на семантичній еквівалентності за відсутності формальної відповідності).

Також в англійській мові поширені розділові питання – двокомпонентні складні речення, у яких друга частина не є повністю самостійною, а виконує функцію комунікативного підсилювача чи верифікатора. Перша частина має структуру звичайного стверджувального або заперечного речення, тоді як друга частина – це скорочене запитання із зворотною полярністю (affirmative ↔ negative), що слугує метакомунікативною одиницею: *You are tired, aren't you? She doesn't like coffee, does she? They will come on time, won't they?* Українська мова не має формалізованої граматичної структури розділового питання, на відміну від англійської, де структура є чітко регламентованою граматично. В українській мові аналогічна функція виконується питальними частками (*чи не так? правда? еге ж?*) або інтонацією.

Складносурядне речення.

У складносурядних реченнях англійської та української мов граматичні основи (clauses) переважно поєднуються сурядними сполучниками (coordinating conjunctions), які в обох мовах мають подібне семантичне навантаження і поділяються на такі основні групи:

- ✓ Єднальні (copulative): *англ. and, as well as* та *укр. і, та, й*;
- ✓ Протиставні (adversative): *англ. but* та *укр. але, проте, однак*;
- ✓ Розділові (disjunctive): *англ. or, either...or, neither...nor* та *укр. або, чи, або...або, ні...ні, то...то*;
- ✓ Причинно-наслідкові (causal-consecutive): представлені в англійській мові сполучниками *for, since* (наприклад *for* вводить причину або пояснення до попередньої думки), як-от: *She did not want to go, for she was tired.* – *Вона не хотіла йти, бо втомилася.*; в українській мові подібні відношення частіше виражаються підрядним зв'язком.

В обох мовах також функціонують різноманітні сполучні слова (прислівники та частки), що виконують роль координуючих елементів: *англ. therefore*,

consequently, accordingly, then, hence, so, nevertheless, still, yet, while тощо. Їм відповідають українські функціональні та семантичні еквіваленти: *отже, тому, таким чином, звідси, тоді, все ж, однак, тим не менше, тоді як, а також, так само як і*. Також використовуються пояснювальні конструкції та слова: *a same, тобто, наприклад, скажімо*.

За структурною організацією складносурядні речення поділяються на:

✓ Власне складносурядні речення, у яких усі частини є структурно завершеними та відносно незалежними.

англ. She prepared well, but the anxiety stopped her from performing successfully.

укр. Вона добре підготувалася, проте хвилювання завадило їй виступити вдало.

✓ Перехідні типи (про які ми вже згадували вище), як-от напівскладні та напівпідрядні речення.

У напівскладних реченнях одна з граматичних основ (зазвичай наступна) є структурно неповною через пропуск головного або залежного члена, який легко відновлюється з контексту попередньої частини, наприклад:

англ. He couldn't believe it and (he) was a little scared.

укр. Він не міг повірити цьому і (він) був децю наляканий.

Щодо англійських напівпідрядних речень, то вони містять конструкції вторинної предикації, які не мають прямих структурних еквівалентів в українській мові та зазвичай перекладаються складнопідрядними реченнями. Наприклад, конструкція Objective Participial Construction: *He looked at her and saw her crying.* → *Він глянув на неї і побачив, що вона плаче (підрядне додаткове).*

Англійські напівпідрядні речення з абсолютними дієприкметниковими конструкціями (Absolute Participial Constructions) часто передаються українською мовою підрядними обставинними реченнями (часу, причини, умови) або, рідше, частинами складносурядного речення чи окремими реченнями. Наприклад:

The decision having been made, they prepared to leave. → Після того, як рішення було прийнято (або: Оскільки рішення було прийнято), вони почали готуватися до від'їзду (підрядне часу/причини).

The sun having set, we started for home. → Сонце зайшло, і ми рушили додому (складносурядне).

Складнопідрядне речення.

Складнопідрядне речення, як і просте та складносурядне, є універсальною синтаксичною одиницею, властивою багатьом мовам світу. В англійській та українській мовах складнопідрядні речення мають низку ізоморфних ознак:

- ✓ Поліпредикативність, тобто наявність двох або більше предикативних центрів.

- ✓ Підрядний тип зв'язку – граматична залежність підрядного речення (subordinate/dependent clause) від головного речення (main/principal clause).

- ✓ Можливість приєднання кількох підрядних речень до головного (супідрядність) або послідовного підпорядкування підрядних речень (одне підрядне залежить від іншого підрядного).

- ✓ Різноманітні засоби сполучникового зв'язку – підрядні сполучники (subordinating conjunctions), сполучні слова (займенники та прислівники – connective/relative pronouns and adverbs).

- ✓ Безсполучниковий зв'язок можливий для певних типів підрядних речень (особливо поширений в англійській мові).

- ✓ Різноманітність логіко-граматичних відношень між частинами речення: предикативні (підметові, присудкові), об'єктні, означальні, обставинні (часу, місця, причини, мети, умови, допустові, способу дії, міри і ступеня, наслідкові).

- ✓ Варіативність позиції підрядного речення (воно може розташовуватись перед головним, після нього або в середині головного речення) [І. Корунець].

Специфічним структурним типом складнопідрядного речення в англійській мові, відсутнім в українській, є емпатичні речення, які використовуються для виділення певного члена речення, наприклад:

That's why I'm asking you about it. → *Ось чому я питаю вас про це.*

That's how it was: straight facts and figures. → *Ось як це було: тільки факти і цифри.*

It was John who broke the vase. → *Саме Джон розбив вазу.*

It is happiness that I desire most. → *Саме щастя я бажаю найбільше.*

З урахуванням структурних та функціональних характеристик підрядні речення в англійській та українській мовах поділяються на типологічно релевантні групи, що мають чіткі відповідники в обох мовах: *підметові підрядні речення* (subject clauses), що заміщають підмет головного речення; *присудкові підрядні речення* (predicative clauses), які виконують функцію іменної частини складеного присудка; *додаткові підрядні речення* (objective clauses), що вживаються як додаток при дієсловах у головному реченні; *означальні підрядні речення*, які виконують роль означення до іменника чи займенника (вони поділяються на означальні описові підрядні речення (descriptive attributive clauses) та означальні обмежуючі підрядні речення (restrictive clauses)); *обставинні підрядні речення* (adverbial clauses), які виконують функцію обставини і поділяються за значенням на такі різновиди: обставини часу, місця, причини, мети, способу дії тощо (of time, place, cause, purpose, manner etc.).

Щодо аломорфних рис, в англійській мові більш поширене безсполучникове приєднання підрядних речень, особливо означальних та додаткових. В українській мові для аналогічних конструкцій сполучник або сполучне слово зазвичай зберігається. Наприклад:

англ. The book I bought is interesting. (означальне без сполучника)

укр. Книга, яку я купив, цікава.

англ. *I think he is right.* (додаткове без сполучника *that*)

укр. *Я думаю, що він правий.*

Ще однією особливістю англійського складнопідрядного речення є можливість вживання прийменника перед підрядним реченням, як-от:

I owned slippers but Mama made me save them for when I was visiting my aunts and cousins... («для коли» неможливо в українській мові)

That reminded him of why he was there. → *Це нагадало йому, чому він був тут.*

He insisted on what he believed was right. → *Він наполягав на тому, що, на його думку, було правильним.*

She talked about how she felt. → *Вона говорила про те, як вона почувалася.*

Іншою специфічною особливістю англійської мови є часте вживання в підрядних реченнях дієслова-субститута *do*, як-от:

I knew just as much about rose-gardens as you do. → *Я знав про рожеві сади стільки ж, скільки і ти.*

He told him everything, at least he said he did. → *Він розповів йому все, принаймні, він сказав, що зробив це.*

She can sing better than I do. → *Вона співає краще, ніж я.*

If he promises to come, he will, won't he? → *Якщо він обіцяє прийти, він прийде, чи не так?*

Характерним для англійської мови є вживання узгодження часів як одного із засобів зв'язку підрядного речення з головним, наприклад:

I knew he was wounded. → *Я знав, що він поранений.*

He said he would come early. → *Він сказав, що прийде рано.*

She thought he had left. → *Вона думала, що він пішов.*

They believed she would win. → *Вони вірили, що вона переможе.*

Для української мови характерне логічне вживання часів за змістом.

Також слід зазначити, що в багатьох випадках англійські прості речення з конструкціями вторинної предикації або складні речення з певними структурними особливостями трансформуються при перекладі на українську мову у складнопідрядні речення. Розглянемо основні випадки:

➤ Пасивна конструкція з інфінітивом, що не має прямого дієслівного відповідника в українському пасиві: *This is a lesson never to be forgotten.* → *Це урок, який ніколи не слід забувати (підрядне означальне).*

➤ Номінативна конструкція з інфінітивом (Complex Subject): *The boy is believed to be talented.* → *Вважають, що хлопець талановитий (складнопідрядне з підрядним з'ясувальним).*

➤ Об'єктна конструкція з інфінітивом (Complex Object): *He had seen the world change.* → *Він бачив, як (на його очах) змінюється світ (підрядне додаткове).*

➤ Об'єктна конструкція з дієприкметником/прикметником (Objective Participial Construction): *I saw the bush moving.* → *Я побачив, як заворушився кущ (підрядне додаткове).*

➤ Герундіальна конструкція: *Do you mind my opening the window?* → *Ви не заперечуєте, якщо я відкрию вікно? (підрядне з'ясувальне)*

➤ Абсолютна дієприкметникова конструкція (Absolute Participial Construction): *The guests having left, the house was quiet again.* → *Коли гості пішли, в будинку знову стало тихо (підрядне часу).*

Відсутність в українській мові повних структурних еквівалентів до деяких поширених англійських синтаксичних конструкцій (зокрема, конструкцій вторинної предикації та певних типів безсполучникового зв'язку) свідчить про наявність типологічної аломорфії на рівні складного речення. Розуміння цих відмінностей та подібностей необхідне для майбутнього філолога, перекладача та вчителя англійської мови.

5.5. Зіставна характеристика членів речення

У зіставному аналізі членів речення в англійській та українській мовах виявляються як спільні риси, так і суттєві відмінності, зумовлені типологічними особливостями кожної з мов. Розглянемо докладніше основні члени речення – підмет (subject) і присудок (predicate), а також другорядні – додаток (object), означення (attribute) та обставину (adverbial modifier), звертаючи увагу на способи їх вираження та структурні особливості.

Як в англійській, так і в українській мовах розрізняють два основні види **підмета**: однокомпонентний і двокомпонентний.

Перший тип охоплює підмети, що зазвичай виражені одним повнозначним словом. Однокомпонентний підмет, у свою чергу, поділяється на два підтипи: із узгоджуваним підметом; із неузгоджуваним підметом.

Підтип із узгоджуваним підметом охоплює підмети, виражені:

- ✓ іменником: *англ. The book is interesting.* та *укр. Книга цікава.*;
- ✓ займенником: *англ. She is a doctor.* та *укр. Вона – професорка.*;
- ✓ прикметником, що виконує функцію іменника (*англ. the rich should help the poor*);
- ✓ дієприкметником теперішнього або минулого часу, що набуває значення іменника (*укр. працюючі потребують підтримки*), цей тип підмета властивий лише українській мові;
- ✓ числівником – як кількісним, так і порядковим, причому порядкові числівники притаманні лише українській мові (*укр. перший відповів правильно*).

Підтип із неузгоджуваним підметом охоплює підмети, виражені:

- ✓ інфінітивом: *англ. To understand the truth is not always easy. To travel means to explore the world.* та *укр. Читати – корисно. Плавати – моє улюблене заняття.*;

✓ порядковим числівником (цей випадок характерний лише для англійської мови): *The second was chosen as the leader.* (в українській мові порядковий числівник як підмет потребує узгодження з присудком у роді та числі: *Другий відповів. Друга відповіла. Другі відповіли.*);

✓ герундієм (властивий лише англійській мові): *Reading helps to expand knowledge. Swimming is my favorite activity.*

В українській мові інфінітив може виконувати функцію підмета, але герундій як окрема форма відсутній, і його значення часто передається іменниками, утвореними від дієслів (*читання, плавання*).

До двокомпонентного типу належать підмети, що складаються з двох самостійних частин, які не можуть функціонувати окремо:

✓ підмети, утворені атрибутивними словосполученнями: *англ. A flock of birds flew away.* та *укр. Ряд студентів успішно склали іспит.* (такі словосполучення часто включають іменник у родовому відмінку або іменник з прийменником *of*);

✓ підмети, що включають слово *there*, що стоїть на початку речення, а після присудка слідує другий компонент – іменник або атрибутивне словосполучення: *There is a chance to succeed. There were many questions left unanswered.* (в українській мові подібні значення часто передаються безособовими реченнями або реченнями з присудком, вираженим словами *є, було, буде*, та іменником у називному відмінку: *Є шанс досягти успіху. Було багато питань, що залишилися без відповіді.*);

✓ підмети, що починаються зі слова *it*, після якого йде іменний присудок, а потім інфінітив, герундій або словосполучення: *It was necessary to act immediately. It is pointless arguing about the past.* (в українській мові аналогічні конструкції часто передаються безособовими реченнями з присудком, вираженим прислівником із дієсловом-зв'язкою або описовими зворотами: *Було необхідно діяти негайно. Безглуздо сперечатися про минуле.*).

Присудок у порівнюваних мовах поділяється на однокомпонентний і двокомпонентний, кожен із яких має свої типи та підтипи. Основні риси присудка є ізоморфними для обох мов, тоді як аломорфізм виявляється в деяких формах його вираження, зокрема, у використанні герундія та дієслівних форм Continuous і Perfect в англійській мові, що не мають прямих відповідників в українській.

Однокомпонентний присудок.

До цього типу належать присудки, виражені однією граматичною формою – найчастіше особовою формою дієслова. У межах однокомпонентного присудка виокремлюються такі підтипи:

✓ Простий дієслівний присудок (Simple Verbal Predicate), що є ізоморфним явищем у структурах обох мов. Виражається дієсловом у формі дійсного способу: *англ. I love you.* та *укр. Я кохаю тебе.*

✓ Простий іменний присудок (Simple Nominal Predicate) частіше вживається в українській мові, де присудок може бути виражений іменником, прикметником або займенником без дієслова-зв'язки, особливо в розмовному мовленні. Наприклад: *англ. Splendid game, cricket.* та *укр. Чудова гра – крикет!*

✓ Фразеологічний присудок (Phraseological Predicate) складається з дієслова в поєднанні з іменником або іншим компонентом, що разом виражають неподільну семантику дії. Такий тип є поширеним в обох мовах: *англ. He kicked the bucket.* та *укр. Він дав дуба.* [І. Корунець].

Двокомпонентний присудок.

Цей тип присудка об'єднує дві обов'язкові частини (дієслівну та іменну/інфінітивну тощо) і поділяється на такі типи: складений іменний присудок (Compound Nominal Predicate) та складений дієслівний присудок (Compound Verbal Predicate).

Складений іменний присудок складається з дієслова-зв'язки (*to be, to become, to seem, to look* тощо) та іменної частини: *англ. His aim is to learn.* та *укр. Її метою*

було допомогти. Іменна частина в обох мовах виражається схожими частинами мови – іменниками, прикметниками, займенниками, числівниками тощо. Проте в англійській можливе використання герундія або цілісних предикативних конструкцій, яких немає в українській: *англ. Seeing is believing. That is for me to decide.*

Складений дієслівний присудок у свою чергу поділяється на:

✓ Модальний складений дієслівний присудок (Compound Verbal Modal Predicate), що складається з модального дієслова або його еквівалента + інфінітива/герундія (герундій – лише в англійській мові): *англ. She ought to apologize.* та *укр. Їй варто вибачитися.*

✓ Аспектуальний складений дієслівний присудок (Compound Verbal Aspect Predicate), який складається з дієслова, що позначає початок, тривалість або припинення дії, та інфінітива або в англійській мові – герундія, наприклад:

англ. They started talking. (герундій) та *укр. Вони почали говорити. (інфінітив)*

англ. I kept waiting. (герундій) та *укр. Я продовжував чекати. (інфінітив)*

Також науковці виокремлюють змішані типи складеного присудка (Mixed Types of Compound Predicate):

✓ Складений модальний іменний присудок: *англ. The answer could be simpler than we think.* та *укр. Відповідь може бути простішою, ніж ми думаємо.*

✓ Складений аспектуальний іменний присудок: *англ. The scared lad continued to remain silent.* та *укр. Заляканий учень продовжував мовчати.*

✓ Складений модальний аспектуальний присудок: *англ. We have to finish reading this book.* та *укр. Ми повинні закінчити читати цю книгу.*

Додаток як другорядний член речення має як ізоморфні, так і аломорфні риси в англійській та українській мовах. У кожній з них додаток може бути виражений різними способами – як на рівні граматичних форм, так і на рівні синтаксичних

конструкцій. За структурою додатки в обох мовах можуть бути простими, простими прийменниковими, розгорнутими та ускладненими.

Простий додаток (Simple) може бути виражений іменником, займенником чи іншою номінативною частиною мови. Наприклад, в англійському реченні *Then she heard music* додаток – це слово *music*, а в українському відповіднику *Потім вона почула музику* – це слово *музику*. Як видно, простий додаток в обох мовах реалізується схожим чином.

І в англійській, і в українській мові існує також простий прийменниковий додаток (Simple Prepositional), який оформлюється за допомогою прийменника. Наприклад, у реченні *May I speak to Jim?* додаток – *to Jim*, а в українському варіанті *Можна звернутися до Джіма? – до Джима*. Прийменники, однак, не завжди збігаються за формою чи вживанням у двох мовах.

Розгорнутий додаток представлений у вигляді підрядного словосполучення. Наприклад, в англійському реченні *In his book he had drawn some pretty nasty characters* додаток виражений словосполученням *some pretty nasty characters*, а в українському – *кілька вельми неприємних персонажів*. Структурна відповідність тут майже повна.

Ускладнені додатки будуються за принципом сурядності, коли об'єкт дії представлений кількома рівноправними елементами. Наприклад, у реченні *The other two women continued to discuss the gas and electricity bills* додаток – це складене словосполучення *the gas and electricity bills*, яке відповідає українському *рахунки за газ та електрику*.

Проте в англійській мові існують конструкції з двома прямими додатками, які не мають точного відповідника в українській мові. Деякі дієслова, такі як *ask*, *answer*, *take*, *envy*, *hear*, *forgive*, можуть поєднувати два об'єкти без прийменника. Наприклад: *англ. They scared him and asked him many questions.* та *укр. Вони*

заякували його і задавали йому багато запитань. Як бачимо, англійська мова дозволяє два прямі додатки, тоді як в українській один із них стає непрямим.

Ще одним цікавим моментом є функціонування прийменникового додатка (Direct Non-prepositional or Prepositional). Наприклад, в англійському реченні *I have heard of it* додаток оформлений прийменниковою конструкцією *of it*, тоді як в українській мові він може бути реалізований як прямий додаток (*Я це чув*) або як прийменниковий (*Я про це чув*). Отже, спостерігаємо гнучкість української мови у вираженні синтаксичних відношень.

Варто також звернути увагу на так званий адресативний додаток (наприклад, *to herself*), який у українській мові оформлюється як непрямий відмінок (*собі*), хоча може бути переданий і прийменниковою конструкцією (*до себе, про себе*). До того ж, в англійській мові прийменник іноді відокремлюється від самого додатка, як у реченні *Who do they belong to?*, що перекладається як *Котрій з них вони належать?*

Непрямий додаток (Indirect Object) в обох мовах має форму непрямого відмінка. В англійській мові він реалізується переважно через об'єктні форми особових займенників (наприклад: *me, him, her*) або за допомогою питального/відносного займенника *who*. Наприклад, у реченні *I know they told me that* додаток *me* відповідає українському мені у реченні *Це вони мені сказали*. В інших випадках поняття непрямого додатка в англійській є умовним, оскільки морфологічного вираження відмінка немає, як-от: *I sent Peter a book. / I sent a book to/for Peter.* → *Я надіслав Пітерові книжку. He sent nobody anything. → Він нікому нічого не надіслав.*

Серед аломорфних особливостей англійської мови варто виділити так званий формальний додаток, притаманний лише англійській мові. Він виражений займенником *it*, який сам по собі не має чіткого лексичного значення, але виконує синтаксичну функцію. Наприклад: *On Saturday she would clean it, wash it, and air it* в українській це передається як *По суботах вона прибирала, мила й провітрювала*

(кімнати/приміщення), де замість формального займенника використовується контекстуально зрозуміле лексичне значення [І. Корунець].

У структурному плані важливою типологічною особливістю англійської мови, що не має аналогів в українській, є наявність так званого складного додатка (Complex Object). Ця структура є вторинною предикацією з неособовими формами дієслова. Порівняйте: *англ. I have never seen him cry.* та *укр. Я ніколи не бачив, як він плаче.* У цьому прикладі, *him cry* є складним додатком, де *him* виступає у ролі об'єкта, а *cry* – у ролі дієслова в неособовій формі (інфінітива без *to*), що описує дію, яку виконує об'єкт. Ця конструкція дозволяє більш компактно виражати думку, ніж це можливо в українській мові, де часто потрібно використовувати підрядне речення.

Означення як другорядний член речення з'являється щоразу, коли відбувається розширення одного з його складових – підмета, присудка або додатка. Основна функція означення полягає в уточненні цих членів речення за якістю, кількістю, ознакою чи властивістю. Означення разом із означуваними словами формують атрибутивні словосполучення різних типів.

В англійській мові означення класифікують за їхнім розташуванням щодо означуваного слова: препозиційні, які стоять перед означуваним, та постпозиційні, що розташовані після іменника. *She bought a beautiful silk dress. Tom's ideas are always interesting. I enjoy winter holidays. Do you prefer tea without sugar? This is the road to the village.*

В українській мові означення, які змінюються та узгоджуються з іменниками, називають узгодженими: *Гірське повітря буває надзвичайно чистим.* Означення, що виражені іменниками або займенниками у непрямих відмінках, називають неузгодженими, як-от: *Повітря в горах було напрочуд чистим. Я уважно переглянув її звіт.* Часто при неузгодженому означенні, вираженому іменником,

може бути присутній прикметник, який разом із ним утворює словосполучення, наприклад: *За партою сидів хлопчик із карими очима*.

В українській мові існує різновид означення, що виражається іменником, узгодженим з означуваним іменником у відмінку й числі – прикладка. Прикладка одночасно означає, характеризує й дає іншу, паралельну назву означуваному: *До кімнати зайшла дівчина-красуня*. Прикладка може стосуватися іменника, займенника, а також інших субстантивованих частин мови.

Важливою типологічною особливістю англійської мови є її здатність використовувати слова різних частин мови, словосполучення або навіть цілі речення як означення перед іменником. Ця можливість виникає через відсутність чітких морфологічних показників частин мови, що дозволяє формувати так звані атрибутивні ланцюжки. Атрибутивний ланцюжок – це послідовність слів (або фраз), що передують іменнику і функціонує як єдине, комплексне означення. Ці ланцюжки розміщуються між детермінативом (наприклад, артиклем, присвійним займенником) та опорним іменником. Наприклад: *I take a deep breath and put on my best breaking-bad-news-to-a-client face*. (S. Kinsella) Тут *best breaking-bad-news-to-a-client* повністю описує іменник *face*. Це одна з рис, що є особливістю англійської мови, як зазначав лінгвіст Е. Сепір, підкреслюючи унікальну структуру кожної мови. Ця особливість дозволяє англійській мові утворювати надзвичайно компактні та виразні іменні групи, де цілі фрази або навіть речення функціонують як єдине означення, що передують іменнику. В українській мові для передачі подібних значень необхідно використовувати підрядні речення або розгорнуті описи.

Попри все розмаїття способів вираження якісних характеристик дії, стану чи ознаки, **обставини** з типологічної точки зору поділяються на два основні типи залежно від своєї структури: однокомпонентні та двокомпонентні.

Однокомпонентні обставини виражені незмінюваними словами, зокрема прислівниками та дієприкметниками, які іноді відокремлюються від іменної

парадигми. Вони можуть складатися з одного слова або словосполучення з прийменником, наприклад: *учора, завтра, інколи, щогодини, безперервно, з цікавістю, без зупинки, по порядку, мовчки, усміхаючись.*

Двокомпонентні обставини включають два повнозначних слова, які, хоча й злилися в одну семантичну одиницю, зберігають свою початкову структуру. Вони представлені як в українській, так і в англійській мовах, наприклад: *англ. from time to time, late at night, in a moment; укр. день у день, як сніг на голову, з року в рік.*

Другорядні члени речення – додаток, означення, обставина – в англійській та українській мовах загалом демонструють ізоморфну основу, проте мають і алломорфні елементи, обумовлені синтаксичною структурою кожної мови. Англійська мова, на відміну від української, значно частіше покладається на фіксований порядок слів і прийменникові конструкції, тоді як українська має ширші можливості відмінкового узгодження.

Reflective Practice Questions

✓ *What have I already known about this topic?*

✓ *What new information have I learned? Why do I find it meaningful or important?*

✓ *Which aspects of this topic have been challenging or unclear to me? What questions do I still have?*

✓ *How can I apply this knowledge in practice? In what situations might it be useful for my studies, teaching, or future professional growth?*

Comprehension Check and Discussion Questions

1. Comment on typological constants of contrasting in the sphere of syntax.
2. What is the main grammatical function of a word combination (phrase) in both English and Ukrainian? What are the two primary types of syntactic relations in word combinations and how do they differ? Provide examples.
3. How is predicativity expressed in sentences and why is it considered a key syntactic feature? Provide examples.
4. How does the fixed word order in English differ from the flexible word order in Ukrainian? Provide examples. What are the implications for learners' sentence use?
5. In what ways does word order impact meaning and emphasis in English compared to Ukrainian?
6. What syntactic functions does the word *it* perform in English sentence structure?
7. What challenges might Ukrainian-speaking learners face when translating English emphatic or inverted constructions?
8. Identify the main structural types of simple sentences in both languages. Why are one-member sentences more common and productive in Ukrainian than in English?
9. In what specific ways does subject-verb agreement manifest differently in English and Ukrainian simple declarative sentences? Compare how quantity and collectivity affect subject-verb agreement in both languages.
10. Expand on common and divergent features of the compound sentence in the contrasted languages.
11. How do English semi-complex and semi-compound sentences compare to their Ukrainian equivalents? How can understanding semi-complex and semi-compound sentence structures in English help future English teachers explain translation shifts into Ukrainian?

12. Compare how subordinate clauses are introduced and positioned in English and Ukrainian complex sentences. How can knowledge of typological differences in subordinate clauses improve translation skills? What teaching strategies would you recommend for presenting subordinate clause structures contrastively in teaching EFL contexts?
13. Compare the attributive clauses in English and Ukrainian. What structural or punctuation-based markers distinguish restrictive from non-restrictive types in each language? How would you explain the difference between restrictive and non-restrictive attributive clauses to your students?
14. How do English absolute participial constructions function within complex sentences and what are the typical Ukrainian equivalents used to translate them?
15. Reflect on the pedagogical implications of secondary predication structures in English. How should they be presented in a classroom?
16. What structural forms of the subject are allomorphic for the Ukrainian language? How are different types of subjects expressed in English and Ukrainian? What ways of expressing the subject display allomorphic features characteristic?
17. Comment on the typological characteristics of the predicate in English and Ukrainian. What are the forms of expressing the predicate in English where allomorphy is observed?
18. What are the main similarities and differences in expressing objects in English and Ukrainian, particularly regarding direct and indirect objects?
19. What structural possibilities do English and Ukrainian have for expressing attributes and adverbial modifiers? How do these reflect broader typological distinctions?

5.1. *After reading chapter 5, identify the key terms, provide their English equivalents and compile a glossary with definitions for each term to enhance understanding.*

5.2. *Read the following statements carefully and determine whether they are True or False based on your understanding of Chapter 5. If a statement is false, explain why.*

1. English sentences rarely omit the subject, while Ukrainian frequently allows subject omission due to verbal inflectional endings.
2. The verb is always the central element of the English predicate, whereas Ukrainian predicates may sometimes be represented by non-verbal elements.
3. Ukrainian one-member sentences can fully express a complete thought without a formally expressed subject, while such constructions are marginal in English.
4. In English the subject and predicate agree in the same way no matter if the subject is singular, plural or collective, while in Ukrainian we observe flexible agreement based on meaning.
5. Ukrainian allows impersonal constructions with no grammatical subject, a pattern not typically found in English.
6. In English compound sentences coordinating conjunctions such as *and*, *but* and *or* are always necessary, whereas Ukrainian can express coordination using punctuation alone.
7. English semi-compound sentences always involve coordination, while in Ukrainian such structures may lack explicit coordinators.
8. Complex sentences in English and Ukrainian differ in that subordinate clauses in Ukrainian may precede the main clause more freely than in English.

9. Relative pronouns in English attributive clauses function both as connectors and clause elements, whereas Ukrainian uses a wider variety of connecting words with more flexible placement.
10. Restrictive relative clauses in English are marked by the absence of commas, while in Ukrainian they may still require punctuation depending on intonation and context.
11. English absolute constructions have no direct syntactic equivalent in Ukrainian and are often translated using adverbial clauses or participial phrases.
12. English participial constructions are more structurally rigid compared to the diverse participial and gerundial structures in Ukrainian.
13. Ukrainian favors subordinated constructions, whereas English often employs coordinated structures in formal writing.
14. Direct objects in English always follow the verb but Ukrainian may place the object before the verb without altering grammaticality.
15. The indirect object in English is usually introduced by a preposition, whereas in Ukrainian case marking replaces the need for prepositions in most cases.
16. In both English and Ukrainian attributes always precede the noun they modify.
17. Adverbial modifiers of manner in English typically follow the verb, while in Ukrainian they can be placed more flexibly within the sentence.
18. Ukrainian complex sentences more frequently use conjunctive subordination, while English shows a higher frequency of relative subordination.
19. In English the pronoun *it* can function as a syntactic placeholder or dummy subject, a function not typical of any Ukrainian equivalent.
20. The flexibility of Ukrainian word order allows for shifting sentence elements to emphasize focus or theme, a strategy that is severely restricted in English.

5.3. *State the types of syntactic connection in the English and Ukrainian word-groups that follow.*

- To take care of, anxious to go, to sing merrily, cap and coat, to think of the danger, the woman and children, to go in for sports, three students, old and worn, to be interested in, that man, nice story, ready to answer, to read aloud.
- Стежити за ним, відкрив і затремтив, густий ліс, звернутись до кого-небудь, розглядати питання, гарні очі, червона рута, мирний і тихий, розмовляти голосно, біле коло, крісла і диван, зашарітись від сорому, рівняння на передових, читати рядок за рядком, ладен зробити.

5.4. Translate the Ukrainian and English simple sentences below. Identify the structural type of each sentence (two-member, one-member etc.). Highlight isomorphic and allomorphic patterns. Discuss how you would explain these typological differences to learners in the EFL classroom.

- 1. Так спокійно, тихо, чудово. 2. Тепло. Чудова літня погода. 3. Хочу сміятися, але плачу. 4. Пропонують підвезти. 5. Просимо водія зупинити тут. 6. Годинник пробив вісім. Від інших гостей не було й сліду. 7. Разом ми пройшли по грязі та сльоті. 8. Зима. Пухнастий сніг. Дітям весело. 9. Світає. Туман над річкою. 10. Було пізно. Всі спали. 11. Навколо стояла глибока тиша. Лише чути цвірінькання горобців у старому садочку. 12. На столі, біля вікна, лежала відкрита книга. Поруч – синя ручка.
- 1. My father's ship was passing over the town. 2. To tell the truth, he is not a fool. 3. In the rear was an open shed, thatched with yucca leaves, and supported by half a dozen posts. 4. She stood a moment by the plane tree with the leopard-mottled trunk, hearing the rain drops pattering against its leaves. 5. You could hear him putting away crumby toilet articles and all. 6. She was quite a child, slightly built, with a pale small featured face, and a redundancy of hair falling in curls to her waist. 7. The garden, an old-fashioned one, full of roses. Time of year, July. 8. It was now almost four-thirty in the afternoon. 9. Up to the farmhouse to dinner through the teeming,

dusty field, the road under our sneakers was only a two-track road. 10. Obedient little trees, fulfilling their duty.

5.5. Suggest Ukrainian equivalents for the English sentences below. Identify the structural type of each sentence. Point out isomorphism and allomorphy in the corresponding structural types of the sentences in the contrasted languages. Suggest teaching strategies for helping learners deal with syntactic and semantic shifts in translation.

1. All three incidents had resulted from the fact, of which he himself was well aware but which he was unable to overcome. 2. I understand everything what you could think about, but what I want to know is whether or not you have lost faith in me. 3. The room was a pleasant one, at the top of the house, overlooking the sea, on which the moon was shining brightly. 4. But I couldn't keep my goddam eyes open and I fell asleep. 5. What he knew about Kate's family, what he really wanted to find out, and why he should trouble his busy head about them, were questions that often irritated him. 6. It's funny that your husband should never look at you. 7. What truly sets a great artist apart is not merely their skill, but their ability to see the world in a way no one else can, and then to translate that vision into something tangible. 8. The more he tried to explain his actions, the less convincing he sounded, as if his words were carefully chosen to conceal, rather than reveal, the truth. 9. It's funny that your husband should never look at you. 10. Try as he might, the solution to the complex problem, which had puzzled scientists for decades, remained elusive. 11. She wanted to call him, but her phone was dead, so she wrote a letter instead. 12. It was a moment suspended in time, where the past, present, and future converged into a single, breathtaking point, and nothing else mattered. 13. Though the city never slept, and its neon lights painted the night in vibrant hues, he yearned for the quiet solitude of the mountains, where stars truly shone. 14. Not only had the rain stopped, but a magnificent rainbow, stretching from one end of the valley to the other, now graced the sky, promising a brighter tomorrow. 15. She read the letter again, slowly, trying to grasp every nuance of

the handwriting, for she knew that within those lines lay the answer to her lifelong question.

5.6. Translate the sentences into Ukrainian. Identify the subject in each English sentence. Comment on its type and way of expressing. Discuss the structural and semantic correspondence in Ukrainian equivalents. Highlight patterns useful for teaching these grammar rules to the Ukrainian learners of English.

1. It was fun to think that she could be crazy. 2. For me to come is impossible. 3. Its sun, moon, and stars are scarcely ever concealed behind a cloud. 4. There were tangerines and apples stained with strawberry pink. 5. To get somebody to stumble over him, and curse him steadily for an hour, is his highest aim and object. 6. It is very distressing to me, Sir, to give this information. 7. To have been able to witness such a rare celestial event with one's own eyes was considered by the astronomers a once-in-a-lifetime privilege. 8. There were five men in the room. 9. Seeing is believing. 10. There were all obstinately of opinion that the poor girl had stolen the moonstone. 11. One cannot help admiring the fellow. 12. It was Mrs Poppets that woke me up next morning. 13. My way is not theirs, it is no use trying to run away from them. 14. Laser is known to be used in medicine. 15. It's easy for you to answer this question. 16. Lucy's grey cat and Alice's white cat went for a walk. 17. There is no mistaking the expression on her face. 18. She herself admitted her mistake. 19. "To strive, to seek, to find, and not to yield," embodies the indomitable spirit of exploration that Tennyson so vividly portrayed. 20. For the country to achieve genuine energy independence through renewable sources alone requires not only massive investment but also a fundamental shift in public mindset.

5.7. Translate the English sentences into Ukrainian. For each identify the structure of the predicate. Compare the patterns in both languages and explain how these contrasts can be used to develop learners' awareness in the sphere of syntax.

1. He began hurriedly dressing. 2. I seem to be getting over it a little. 3. All furniture was crashed, warped or broken. 4. I ought to have been in bed a long time ago. 5. One of her most amiable traits was that she was never affronted by the naked truth. 6. Camping out in rainy weather is not pleasant. 7. They make you feel sleepy and heavy. 8. We pulled out the maps and discussed plans. 9. He is known to come back soon. 10. He kept on talking. 11. My things are all packed. 12. I have been treated and respected as a gentleman universally. 13. You are to go straight to your room. You are to say nothing of this to anyone. 14. He was beginning to sound really angry. 15. He came in slowly, hesitated, took up a toothpick from a dish on the top of the piano, and went out again. 16. He heard the clock striking six and knew that it was time for him to get up. 17. We pulled out the maps, and discussed plans. 18. He remained a loyal friend despite all difficulties. 19. You must stop procrastinating if you want to succeed. 20. The old mariner, his face weathered by countless storms and his eyes reflecting the vastness of the open sea, began to recount tales of mythical creatures and forgotten lands.

5.8. Translate the sentences into Ukrainian. Identify and classify each object in the English sentences and compare them with Ukrainian equivalents. Comment on the implications of these contrasts for EFL learners, especially in sentence production comprehension and translation.

1. Tatyana gives music lessons to small children. 2. I bought a painting for my living-room. 3. Put the child to bed. Tell him a story, sing him a song. 4. They gave their kids nice presents on Christmas. 5. The boy showed us his collection of stones. 6. They gave each student a copy of the text. 7. The secretary left a message for the manager. 8. Can you show me the new files? 9. The office got a new computer and a printer. 10. My children have their teeth checked every six months. 11. Don't give the kids any more sweets. 12. The poet recited his new poems to the public. 12. Listen to me. 13. She watched the children playing in the garden. 14. I'm waiting for you to come. 15. Which

team does he play for? 16. He found the task to be quite challenging. 17. They scared him, and asked him many questions. 18. They pronounced the patient stable. 19. He insisted on doing the work himself. 20. He wants it done quick.

5.9. Translate the sentences into Ukrainian. Identify attributes and compare their placement and structure in both languages. Discuss how understanding these contrasts enhances translation and syntactic analysis skills.

1. It was a gorgeous morning, much too gorgeous to waste. 2. It was an easy go-as-you-please existence. 3. The professor looked at them very seriously over the top of his half-moon glasses. 4. He was the first to make a first step. 5. This old woman has the power to see the past and the future. 6. Old people have a habit of forgetting things. 7. The police warned the tourists that there were pickpockets operating in the area. 8. There were no rooms to be had anywhere. 9. Bob is the last to come to the lesson and the first to leave. 10. The room looked like an unused classroom. 11. What do you say to a stroll through the garden, Jane? 12. The idea of visiting Scotland was wonderful. 13. Her mother was speaking in her low, pleasing, slightly metallic voice. 14. Have you got anything to read? 15. It is not the right time for us to speak about it. 16. He was born with the gift of winning hearts. 17. The Amazon, the world's largest rainforest, faces severe deforestation threats. 18. The girl with red hair is my sister. 19. They attended a school concert. 20. It was not a matter to be discussed even with a guide, philosopher and friend so near and trusted as the Professor.

5.10. Translate the English sentences into Ukrainian. Identify types of adverbial modifiers (manner, time, place, concession etc.). Analyze isomorphic and allomorphic features in terms of position, structure and function. Suggest ways of presenting these structures effectively to learners.

1. Although being an old man, night is generally my time for walking. 2. The dog barked

again, fiercely this time. 3. Then Jim cleared his throat, and faced his son with troubled eyes. 4. You interrupted us at a critical moment. 5. The child laughed again more heartily than before. 6. Saying this, he stepped to the door. 7. Now I can go to bed at last without dreading tomorrow. 8. With all his witty tricks he was a fool. 9. Without waiting for the permission he sought. 10. His experience of women was great enough for him to be aware of himself. 11. And he began to purr, loud and low, low and loud. 12. She was furious with herself for having fainted. 13. About a quarter of a mile off, in a quiet, substantial-looking street, stood an old redbrick house with three steps before the door. 14. The rain is pouring steadily. 15. She was not brilliant, not active, but rather peaceful and statuesque without knowing it. 16. She was driven away, never to revisit this neighbourhood. 17. It was a dreadful thing that he now proposed, a breach of the law which, if discovered, would bring them into the police court. 18. He didn't run fast enough to catch the train. 19. He peered at me, as if not recognizing. 20. I feel the better myself for having spent a good deal of my time abroad.

5.11. Read and translate the following English sentences into Ukrainian. Identify and analyze the type of predication used (primary vs. secondary). Pay attention to infinitival, participial and gerundial constructions. For each sentence: define the syntactic structure; provide an equivalent Ukrainian construction; comment on isomorphism or allomorphy; suggest how to explain this to the Ukrainian learners of English.

1. The fire is certain to produce panic in the morning. 2. She is expected to be operating on today. 3. He waited for her to speak, but she did not. 4. He stopped and turned about, his eyes brightly proud. 5. He is believed to be taught by his father. 6. It's for you to decide. 7. Without waiting for the permission he sought. 8. He seems to have fallen ill. 9. This being done, they set off with light hearts. 10. I saw the door closed. 11. She did not want him to be laughed at. 12. Harris and I appeared to be struck by it at the same instant. 13. He saw himself and Ruth reading and discussing poetry. 14. After the data

being obtained, the crystal was taken from the oil-bath. 15. Her thoughts were interrupted by the door opening gently. 16. You seem to have misunderstood the question. 17. I consider him to be competent. 18. I feel the better myself for having spent a good deal of my time abroad. 19. She objected to my joining them. 20. He sat up suddenly, his muscular tensivity in laughing aloud and the laugh being carried by the wind away from me.

5.12. Reconstruct the following English sentences into their Ukrainian equivalents using equivalent syntactic constructions. Then paraphrase each English sentence in English using an alternative syntactic structure that retains the original meaning. After each transformation reflect on: the type of syntactic transformation used; isomorphic or allomorphic features between English and Ukrainian; possible difficulties for Ukrainian EFL learners in mastering or translating such constructions. How would you teach this transformation contrastively in a TEFL classroom?

1. She had her hair done yesterday. 2. There seemed to be something wrong. 3. The book was too interesting not to finish. 4. They made him rewrite the report. 5. He was believed to have left the country. 6. To see her crying broke my heart. 7. It took me two hours to solve the problem. 8. There is no need for you to worry. 9. The meeting was postponed due to unforeseen circumstances. 10. He is likely to win the competition.

5.13. Work in small groups (3-4 students). Imagine you are preparing a short lecture for B2-level students on the topic “Subject and Predicate in English and Ukrainian Sentences”. In 5 minutes, brainstorm and list at least 5 key contrastive features between English and Ukrainian regarding subject and predicate. Provide one example in each language to illustrate each feature. Come up with a clear classroom explanation for each contrastive point. One person presents the group’s findings to the class in a 2-minute “microteaching” format.

5.14. This is a role-play debate designed as a courtroom setting. Use information from Chapter 5 to support your claims. Prepare three key arguments per side.

Topic A: “Absolute Constructions: Effective syntactic economy or pedagogical burden?”

Roles:

Prosecutors: Absolute constructions enrich expression in English.

Defenders: These constructions are difficult to teach and rarely needed – Ukrainian equivalents are clearer.

Judges: evaluate arguments, examples, and relevance to teaching.

Topic B: “Word Order vs. Case System: What really drives sentence meaning?”

Prosecutors: English word order ensures clarity and efficiency.

Defenders: Ukrainian case system allows flexibility and nuance.

Judges: evaluate arguments, examples.

РЕКОМЕНДОВАНА
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Р5

1. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. Педагогічні науки : зб. наук. пр. 2012. Вип. 62. С. 81-85.
2. Жаборюк І.А., Лук'янченко І.О., Таланова Л.Г. Composite Sentence in Modern English Discourse: Syntactical Analysis : навчальний посібник. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 266 с.
3. Карамишева І. Д. Контрастивна граматики англійської та української мов. 3-те вид. Вінниця : «Нова книга», 2017. 336 с.
4. Левицький А. Е. Порівняльна граматики англійської та української мов: навчальний посіб. Київ : Освіта України, 2007. 138 с
5. Малюга Н. М., Колоїз Ж. В. Сучасна українська літературна мова: Словосполучення. Речення. Текст. Пунктуація : навч. посіб. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2020. 175 с.
6. Миськів В. Синтаксична інтерференція як лінгвістична проблема. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2016. Вип. 2 (26). С. 65-68.
7. Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2020. 156 с.
8. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця, 2003. 464 с.
9. Glossary of linguistic terms.
URL : <http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/>.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

1. Who can be called the founder of language typology?
 - a) Wilhelm Humboldt
 - b) Frederick Schlegel
 - c) August Schlegel
2. W. Humboldt grouped all languages into:
 - a) isolating, agglutinative, flexional and incorporating languages
 - b) isolating, agglutinative and incorporating languages
 - c) agglutinative, flexional and incorporating languages
3. The linguistic principles of typological classification of the vocabulary are based on the following distinguishing features of words:
 - a) on their belonging to a common lexico-semantic grouping; on their denotative or connotative (or both) meanings, etc.
 - b) on their common lexico-grammatical nature; on their belonging to a common lexico-semantic grouping; on their denotative or connotative (or both) meanings, etc.
 - c) on their common lexico-grammatical nature; on their belonging to a common lexico-semantic grouping; on their peculiar stylistic function and meaning; on their denotative or connotative (or both) meanings, etc.
4. Allomorphy in the vowel systems of the contrasted languages concerns their ... characteristics.
 - a) quantitative
 - b) qualitative
 - c) quantitative and qualitative
5. Both Ukrainian and English consonants are classified according to ...
 - a) the manner of the production of noise; the work of the vocal chords
 - b) the active organ, forming an obstruction; the work of the vocal chords

- c) the manner of the production of noise; the active organ, forming an obstruction; the work of the vocal chords
6. Utterance stress (emphatic and logical) is of ... nature in the contrasted languages.
- a) isomorphic
 - b) allomorphic
 - c) both isomorphic and allomorphic
7. The Fall-Rise prevails ...
- a) in English
 - b) in Ukrainian
8. The formation of compound words in English and Ukrainian is characterised ...
- a) only by isomorphic features
 - b) only by allomorphic features
 - c) both by isomorphic and allomorphic features as well
9. The number of diminutive noun-forming suffixes in Ukrainian is ... in English.
- a) the same as;
 - b) much greater than;
 - c) less than
10. What words form a stylistically common, though semantically not always coinciding subgroup of lexicon in English and Ukrainian?
- a) bookish, colloquial
 - b) neutral
 - c) colloquial
 - d) neutral, colloquial
11. Affixal or derivational word-formation in English and Ukrainian includes ...
- a) suffixal, prefixal and combined word-formation
 - b) suffixal and prefixal word-formation
 - c) combined word-formation

12. Augmentative suffixes ...

- a) are available in English
- b) are not available in English
- c) are available in English and in Ukrainian
- d) are not available in Ukrainian

13. English and Ukrainian functionals ...

- a) differ slightly
- b) differ considerably
- c) are absolutely identical

14. Gender-denoting suffixes can be found in

- a) English
- b) Ukrainian
- c) English and Ukrainian

15. The category of definiteness and indefiniteness in English and Ukrainian may be identified ...

- a) at language level
- b) at speech level
- c) at both language and speech level

16. The categories of person and number are realised in both contrasted languages ...

- a) synthetically
- b) analytically
- c) both synthetically and analytically

17. Common types of one-member sentences in both contrasted languages are

- a) imperative sentences, exclamatory sentences, infinitival sentences
- b) definite personal sentences, imperative sentences, exclamatory sentences, infinitival sentences
- c) imperative sentences, exclamatory sentences, indefinite personal sentences

18. Subject clauses in complex sentences of the contrasted languages are characterized by

- a) isomorphic features
- b) both isomorphic and allomorphic features
- c) allomorphic features

19. Regularities characteristic of all or the majority of all languages are called ...

- a) language type
- b) language universals;
- c) absolute universals

20. In the special questions *What has he said?* *Що він сказав?* the Falling Tone is used to express finality ...

- a) only in English
- b) only in Ukrainian
- c) in both languages

21. Define the type of syllable in the Ukrainian word *бpame*:

- a) CC-VCC
- b) CV-CVC
- c) CCV-CV

22. Choose the example where the structural types of open syllables coincide in English and Ukrainian

- a) see, три
- b) free, хата
- c) streaming, страта

23. Choose the example where the structural types of closed syllables coincide in English and Ukrainian.

- a) cut, крук
- b) texts, знайомств

c) clubs, лист

24. The English word *malefactor* and the Ukrainian *злочинець*

a) belong to common stylistically distinct subclasses of lexicon

b) belong to divergent stylistically distinct subclasses of lexicon

25. Identify the type of motivation in the words *hiss*, *bubble*, *завкати*

a) phonetic

b) morphological

c) semantic

26. Identify the affixal morpheme in the English word *cloudlet*. Is it national or international?

a) national

b) international

27. Find the case of blending

a) tell-tale, хліб-сіль

b) cablegram, папамобіль

c) grass – to graze, везти - віз

d) figure, реготати

28. Identify the type of word formation which coincides in English and Ukrainian in given words: *motherland*, *violoncellist*, *вогнегасний*, *броненосець*

a) derivation

b) compounding

c) reduplication

29. What is the source of the synonymy in *hearty* – *cordial*, *ворожий* – *антагоністичний*

a) borrowing;

b) shortening

c) metaphor

d) elevation

30. According to the grammar form the following Ukrainian nouns *покидьки, помії, недопитки* belong to the ...

a) allomorphic semantic group

b) isomorphic semantic group of singularia tantum nouns

c) isomorphic semantic group of pluralia tantum nouns

31. The following English and Ukrainian pronouns *each other, one another, один одного* belong to the same class of

a) demonstrative

b) personal

c) possessive

d) reciprocal

32. What adjectives are absolutely allomorphic for the English language?

a) сестрин, материн

b) малий, великий

c) вечірній, гарний

33. What adverbs are absolutely allomorphic for the English language?

a) по-їхньому, по-твоєму

b) нізвідки, нікуди

c) майже, цілком

34. According to the grammar form the following Ukrainian nouns *дротики, кеглі, карти* belong to the ...

a) allomorphic semantic group

b) isomorphic semantic group of singularia tantum nouns

c) isomorphic semantic group of pluralia tantum nouns

35. What numerals are allomorphic for the English language?

a) три шостих, одна третя

b) десятий, двадцять другий

c) обидві, двієчко

36. The way of expressing object in the given sentence *She saw him enter the room* is ...

a) allomorphic for the Ukrainian language

b) used in both languages

37. The way of expressing the adverbial modifier of purpose in the given sentence *She stood aside for him to go by* is ...

a) allomorphic for the Ukrainian language

b) used in both languages

38. The way of expressing the predicative in the given sentence *Deciding is acting* is ...

a) allomorphic for the Ukrainian language

b) used in both languages

39. The way of expressing object in the given sentence *They asked him many questions* is ...

a) allomorphic for the Ukrainian language

b) used in both languages

40. In the following English and Ukrainian sentences *Peter's coming was his own fault.*

Усе це було його власною провиною the underlined parts perform the function of ...

a) subject

b) gerund

c) object

d) attribute

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алефиренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології : монографія. Харків : Вища школа, 1987. 136 с.
2. Боева Є. В. Порівняльна типологія української та іноземних мов : лекції [рукопис]. Одеса : Університет Ушинського, 2024.
3. Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрактивний аналіз англійської і української вимови) : підручник. 2-ге вид. переробл. та доп. Одеса : Вид-во ПНПУ ім.К. Д. Ушинського, 2020. 208 с. URL : dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7825
4. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики української та англійської мов. Київ, 1960. 158 с.
5. Карамишева І. Д. Контрастивна граматики англійської та української мов. 3-те вид. Вінниця : «Нова книга», 2017. 336 с.
6. Карат О. В. Діахронічні універсалії в лінгвістиці ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 228 с.
7. Коробова І. О. Новітні телескопізми сучасної української мови. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія : Філологія. 2016. Т. 19, № 2. С. 101-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_fil_2016_19_2_16
8. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посібн. Вінниця : Нова Книга, 2003. 464 с.
9. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник. Київ, 2006. 424 с.
10. Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : підр. для ст-тів філол. фак-тів вищих навч. закл. / за ред. А. П. Загнітка. Вінниця : Вид-во, 2018. 200 с.

11. Левицький А. Е. Порівняльна грамати́ка англійської та української мов: навчальний посіб. Київ : Освіта України, 2007. 138 с.
12. Лук'янченко І. О. Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Порівняльна типологія англійської та української мов» (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спец. 014 Середня освіта. Мова і література (англійська)). Університет Ушинського. 2-ге вид., випр. та доп. Одеса, 2021. 75 с. URL : dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12852
13. Лук'янченко І. О. Практикум з порівняльної типології англійської та української мов: навч. посібник для студентів ст. курсів та викл. фак. та ін-тів іноз. мов. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. 97 с.
14. Ніконова В. Г. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 356 с.
15. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2е видання, допов. нене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
17. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.
18. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2003. 362 с.
19. Фрасинюк Н. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2020. 156 с.

20. Швачко Т. Т., Терентьев П. В., Янусян Т. Г., Швачко С. А. Вступ до порівняльної типології англійської, російської та української мов. Київ : «Вища школа», 1977. 147 с.
21. Andreichuk N. I., Babeliuk O. A. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice : textbook. Kherson : Publishing House "Helvetica", 2019. 236 с.
22. Bussmann H. Routledge dictionary of language and linguistics. Translated and edited by G. Trauth, K. Kazzazi. Routledge, London ; New York : Taylor & Francis e-Library, 2006. 1336 p.
23. Fabian M. P. Contrastive Lexicology of English and Ukrainian. Uzhhorod : Polygrafcentr "Lira", 2023. 114 p.
24. freepik.com

Навчальне видання

**ПОРІВНЯЛЬНА ТИПОЛОГІЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ
З ПРАКТИКУМОМ**

навчальний посібник

*для здобувачів
першого (бакалаврського) та другого (магістерського)
рівнів вищої освіти*

Упорядники:

ЛУК'ЯНЧЕНКО Ірина Олегівна

БОЄВА Евеліна Володимирівна

Авторська редакція

Підп. до друку 20.10.2025. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,92.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторович

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.

Тел. 094946439, email – 7431393@gmail.com

